

ULUSLARARASI

Gençlerin Gözüyle Geçmişten Geleceğe

BALKANLAR KONGRESİ

16-17 KASIM 2022 - ANKARA

KONGRE BİLDİRİ
TAM METİN KİTABI

GENÇLERİN GÖZÜYLE GEÇMİŞTEN GELECEĞE BALKANLAR KONGRESİ

(16-17 KASIM 2022/ANKARA)

KONGRE BİLDİRİ TAM METİN KİTABI

EDİTÖR

DOÇ. DR. GÜRAY ALPAR

ANKARA 2023

**GENÇLERİN GÖZÜYLE GEÇMİŞTEN
GELECEĞE BALKANLAR KONGRESİ
(16-17 KASIM 2022/ANKARA)
KONGRE BİLDİRİ TAM METİN KİTABI**

**EDİTÖR
DOÇ. DR. GÜRAY ALPAR**

ISBN: 978-605-70881-9-2

Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları ®
(The Licence Number of Publicator: 48294)
TR: +90 312 473 80 41 E posta: sde@sde.org.tr www.sde.org.tr

Bu kitabın tüm hakları Stratejik Düşünce Enstitüsüne aittir.
İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.
Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir.
SDE Publications- 2023©

Yayın Tarihi: 13.01.2023

Baskı Hazırlık
Karinca Ajans

Adres: Dr. Mediha Eldem Sokak 56/1 Kızılay/Ankara
Tel: 0 312 431 54 83 / Faks: 0312 431 54 84
www.karincayayinlari.com
info@karincaajans.net

Basım Yeri: Hazar Matbaacılık
Sertifika No: 48999
Adres: Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı No.7/56-57 Altındağ/Ankara

**GENÇLERİN GÖZÜYLE GEÇMİŞTEN
GELECEĞE BALKANLAR KONGRESİ**
THROUGH THE EYES OF YOUNG PEOPLE BALKANS
FROM PAST TO FUTURE

BİLİM KURULU (Advisory Board)

Doç. Dr. Güray ALPAR/SDE Başkanı

Prof. Dr. Tevfik ERDEM/SDE İç Politika ve Hukuk Koordinatörü / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Abuzer PINAR/SDE Ekonomi ve Finans Koordinatörü / Ankara Medipol Üniversitesi

Prof. Dr. Ayten Koç AYDIN/Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Durmuş BOZTUĞ

Prof. Dr. Bahar GÜNEŞ/Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu ÇENGEL/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Oktay TANRISEVER/Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Sezer AKARCALI/Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Hacer HÜSEYOVA/Azerbaycan

Doç. Dr. Almaral MALDİBEK/Kazakistan

Doç. Dr. Merve Karacaer Ulusoy/Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Halid ÜVEYSİ/Filistin, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Doç. Dr. Alexander SOTNİCHENKO/Rusya, Rusya Federasyonu Bilim ve Kültür Merkezi Başkanı

Doç. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA/Kırgızistan

Dr. Gökberk DURMAZ/SDE Uluslararası İlişkiler Uzmanı, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Dr. Denys ZOLOTAROV/Ukrayna

Dr. Kainar KALDYBAY/ Kazakistan

Dr. Sebva ABDULLA/Kuzey Makedonya

Dr. Mariam SULKHANİSHVİLİ/Gürcistan

Dr. Keisuke WAKIZAKA/Japonya

YÜRÜTME KURULU (Coordinators)

Sinan TAVUKCU/SDAV Başkanı

Alper TAN/SDE Başkan Yardımcısı

Aslı Nur ÇANAKÇI/SDE Araştırmacı Asistan

Betül Yaren ÖZER/SDE Araştırmacı Asistan

Dilara ÖNEŞ/SDE Araştırmacı Asistan

Duygu ÖZDEMİR/SDE Araştırmacı Asistan

Lisan ALKAN/SDE Araştırmacı Asistan

Melike BAYRAK/SDE Araştırmacı Asistan

Merve KILIÇ/SDE Araştırmacı Asistan

S. Ayşe YILDIRIM/SDE Araştırmacı Asistan

ULUSLARARASI “GENÇLERİN GÖZÜYLE: GEÇMİŞTEN GELECEĞE BALKANLAR” KONGRESİ ÇAĞRISI

1. SDE tarafından 16-17 Kasım 2022 tarihlerinde, Uluslararası “Gençlerin Gözüyle: Geçmişten Geleceğe Balkanlar” konulu bir kongre düzenlenecektir.
2. Kongrenin amacı; mevcut uluslararası sistemin artık ihtiyacı karşılayamadığı ve yeni sistem arayışlarının devam ettiği bir ortamda, Balkanlar ve çevresine yönelik; güvenlik, istikrar ve işbirliğinin geliştirilmesine ve refahın yükseltilmesine ilişkin fikirlerin genç akademisyenler tarafından ortaya konulmasını sağlamaktır.
3. Sunumlar yüzyüze veya online olarak zoom üzerinden yapılabilecektir.
4. Kongreye katılım ücretsiz olup usulüne uygun olarak hazırlanan bildiri özetlerinin en geç 11 Kasım 2022 tarihine kadar bildiri@sde.org.tr adresine ulaşmış olması gerekmektedir. Yapılacak bilimsel inceleme sonunda uygun bulunan bildiriler bildiri sahibine sunum yapmak üzere bildirilecektir.
5. Akademik Bilim Kurulu tarafından uygun görülen bildiriler, ISBN numaralı uluslararası yayın olarak yayınlanacaktır.
6. Söz konusu kongreye; SDE Araştırmacı Asistanları ile herhangi bir dönemde SDE programlarına katılmış halen programlara devam edenler yanında ülke içi ve dışından akademisyenler ve öğrenciler de katılabilecektir.
7. Kongrede Balkanlar ve çevresine yönelik bildiri konuları şu şekildedir:
  - a. Güvenlik ve istikrar,
  - b. Tarih ve kültür,
  - c. Ekonomi, enerji ve ulaşım,
  - d. Dış siyaset ve uluslararası ilişkiler,
  - e. Toplum, medya ve iletişim.
8. Hazırlanan bildiriler; Word formatında, Times New Roman 12 punto ve 1.5 aralıklı olarak, en az 5, en fazla 10 sayfa olacak şekilde hazırlanacaktır. Diğer hususlar SDE Web sitesinde yer alan “SDE Akademi Dergisi Makale Hazırlama Esaslarına göre düzenlenecektir.
9. Bildiri özetleri Türkçe ve İngilizce olacak ve her biri 300 kelimeyi geçmeyecek şekilde 01 Kasım 2022 tarihine kadar bildiri@sde.org.tr adresine

gönderilecektir. Bildiri özetinde; adı soyadı, üniversitesi, e mail, telefon ve ORCID numarası bulunacaktır.

10. Bildiri özetleri akademik olarak incelenecek ve formatına uygun olarak gönderilmeyen bildirimler değerlendirmeye alınmayacaktır.
11. Sunumlar SDE binasında yüzyüze ve online olarak ilgili akademisyenler huzurunda, 16-17 Kasım 2022 tarihlerinde yapılacaktır.
12. Özeti kabul edilen bildirimlerin tam metni hazırlanacak ve kongrede sunumuna müteakip düzeltmeler yapılarak, 30 Kasım 2022 tarihine kadar bildiri@sde.org.tr adresine gönderilecektir.

SDE Kongre Düzenleme Kurulu

PROGRAM/DRAFT

16 KASIM 2021/SDE KONFERANS SALONU

10:00- 10:30 AÇILIŞ KONUŞMALARI / OPENING SPEECH

Doç. Dr. Güray ALPAR SDE Başkanı

Prof. Dr. Durmuş BOZTUĞ

Prof. Dr. Abuzer PINAR

Albay (E) Mithat IŞIK

Dr. Gökberk DURMAZ

BALKANLARIN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ PANELİ

10:30- 11:30 Alper TAN, Oturum Başkanı/Moderator

Kur.Alb. (E) İlyas SÜPÜRGEÇİ/Anahtar Konuşmacı/Balkanların Dönüşümü: AB İçin Yeni Bir Jeopolitik Kalkan mı? Yoksa Tampon mu?

Dajana BARUSİC/Bosna Hersek/Doktorant/Balkanların Bosna-Hersek açısından değerlendirilmesi

Tanja CEREVİCKİ/Sırbistan/Doktorant/Balkanların Sırbistan açısından değerlendirilmesi

İsa KASUM/Makedonya/Yüksek Lisans/Balkanların Makedonya açısından değerlendirilmesi

11:30- 12:00 KAHVE ARASI

1.OTURUM / I. SESSION

12:00- 13:00 Prof. Dr. Durmuş BOZTUĞ Oturum Başkanı/Moderator

Dilara ALİM/Çin'in Kuşak-yol Projesi ve Balkanlar

Ayşenur ÖZKALP/Balkanlarda Güvenlik ve İstikrar Sorunu

Dajana BARUSİC/Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde Tarih Yazımı

Abdul Sattar KAWA/Balkanların Geleceğinde Türkiye'nin Etkisi

Muhammet TERZİ/Batı Balkanlarda Bölgesel İşbirlikleri ve Avrupa Birliği Entegrasyonunda Balkan Basını

13:00- 14:00 ÖĞLE YEMEĞİ

2.OTURUM / II. SESSION

14:00- 14:50 Prof. Dr. Oktay TANRISEVER (ODTÜ) Oturum Başkanı/
Moderator

Lisan ALKAN/Balkanlarda Milliyetçilik Hareketleri ve Yunanistan

Mustafa IŞIK/İç ve Dış Faktörler Bağlamında Bulgaristan'ın Ukrayna-Rusya Savaşına Yön

Neoklasik Realist Bir Analiz

Kübra Merve TAŞ (Zoom)/Kültürel Diplomasi Bağlamında Balkanlar ve Türkiye Arasında Ortak Bir Motif: SARI SALTUK''.

Gökçen ALPAR (Zoom)/Milli Güvenlik Kavramı Üzerinden Türkiye'nin Balkan Politikaları

Sevde Betül BİRCAN (Zoom)/Balkanlarda Türk Kültürünün Gelişimi ve Kosova'da Türkler

14:50- 15:00 KAHVE ARASI

3.OTURUM / III. SESSION

15:00- 15:50 Prof. Dr. Ayten Koç AYDIN (Gazi Üniversitesi) Oturum Başkanı/Moderator

Sümeyra YILMAZ/Göç Sosyolojisi Bağlamında Balkan Göçmenlerinin Kültür Aktarımı

Aleyna YÜCEL/Balkanlarda Türkler: Bulgaristan'da Müslüman Türklerin Azınlık Durumuna Düşmesi

Nizam Ahmet ORHAN (Zoom)/Bulgaristan'da Milliyetçilik Hareketlerinin Tekelindeki Göç Hareketleri

Sümeyye Büşra AVCI/Türkiye'nin Sınırsız Komşusu Sırbistan Politikası

Ömer Cihan ŞAN/Türkiye-Hungary Relations From Past to Present

15:50- 16:00 KAHVE ARASI

4. OTURUM/IV. SESSION

16:00- 16:50 Prof. Dr. Bahar GÜNEŞ (ASBÜ) Oturum Başkanı/Moderator

Arlinda İSMANİ/Arnavutça Kur'an Mealleri: Şerif Ahmeti Örneği

Murat CANGÜL (Zoom)/Devlet Dışı Silahlı Grupların Uluslararası Politikaya Etkisi: Halkın Mücahitleri Örgütünün İran-Arnavutluk İlişkilerinin Bozulmasındaki Rolü

Beyza Nur ÖZDEMİR/Söylemlerin Krizlere ve Çözümlere Dönüşümü: Makedonya Adlandırma Sorunu

Gürayhan ALPAR/Dayton Barış Anlaşması, Hırvatistan ve Bosna Hersek Arasında Sınır Anlaşmazlıkları

Syed Hani Hussain ZAİDİ/Reexploring Pakistan's Humanitarian Efforts in Bosnia; Reflection of Future in the Mirror of Past

2. GÜN- 17 KASIM 2022 PERŞEMBE

5. OTURUM/I. SESSION

11:00- 11:50 Doç. Dr. Güray ALPAR Oturum Başkanı/Moderator

Ömer Nermi ERDUR/Bosna Hersek'te Devlet İnşa Sürecinde Yüksek Temsilci Ofisi'nin Rolü ve Bon Yetkilileri

Cevdet YAVUZ/Balkan Tarih ve Kültürünü Yeniden Yorumlamak

Dajana BARUSİC/Bosna Hersek Dayton Barış Anlaşmasının Taraflar için Anlamı ve Geleceği

Muhammad Fawwaz Syafig RİZGULLAH/The Rise of China Hegemony in Western Balkans: Weakening the Power of the European Union Through Peaceful Rise Concept

11:50- 12:00 KAHVE ARASI

6. OTURUM / II. SESSION

12:00- 12:50 Dr. Gökberk DURMAZ (ASBÜ) Oturum Başkanı/Moderator

Dr. Süleyman SIDAL/Balkan Kimliğinin Dönüşümü: İvo Andriç'in Drina Köprüsü Romanı

Turan DEĞİRMENCİ (Zoom)/19. Asırda Osmanlı İktisadi Zihniyetinin Değişimi ve Balkanlardaki Vakıf Mallarının Elden Çıkarılması Meselesi

Ahmet TANRIKULU/Balkan Ülkelerinde Ekonomik ve Teknolojik İlişkiler

Dilara ÖNEŞ/AB mi? NATO mu? Rusya mı?

12:50- 14:00 ÖĞLE YEMEĞİ

7. OTURUM / III. SESSION

14:00- 14:50 Prof. Dr. Tefvik ERDEM (AHBV) Oturum Başkanı/Moderator

Dr. Temel MERİ/Milliyetçilikler Çağında Balkanlar: "Millet Sisteminden Ulusçuluğun Doğuşunu Dini Unsurun Rolü

Abdurrahman USAMAH/Balkans Musimistans Between Islamization and Islamophobia

Dr. Ahmet SAPMAZ (Zoom)/Rusya Federasyonu'nun Balkanlara Yönelik Politikası

Merve KÖSE DEMİREL/Balkanlarda Milli Kimlik Oluşumu ve Etkileyen Faktörler

14:50- 15:00 KAHVE ARASI

8. OTURUM / IV. SESSION

15:00- 15:50 Prof. Dr. Abuzer PINAR (Medipol Üniversitesi) Oturum Başkanı/Moderator

Muhammet Ali ŞAHİN/Rusya – Ukrayna Savaşı Ekseninde Balkanlar'ın Ekonomi Politiği

İbrahim Furkan ŞEN/Balkanlarda Güvenlik Kaygısı ve Etkileyen Unsurlar

Huriye YILDIRIM ÇINAR/Kosova'da Devlet İnşası ve Plaka Krizi

Gülçin BALAT/Kuzey Makedonya – Urviç Köyünden Ankara'ya Göç Eden Türklerin Göç, Kültür, Kimlik Bağlamında Kültürel Bütünleşme Süreçlerine Dair Kültür Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme

15:50- 16:00 KAHVE ARASI

KAPANIŞ OTURUMU / CLOSING SESSION: 16:00- 16:50 Değerlendirme ve Kapanış

NOT:

Kongre esnasında fuaye salonunda SDE Savunma ve Güvenlik Kurulu Üyesi Yazar ve Stratejist Kur. Alb. (E) İlyas SÜPÜRGEÇİ, "KÜRESEL MÜCADELE'DE BÜYÜK RESİM" isimli kitabını imzalamıştır.

SDE Asistanları, stajyerleri ve kongre katılımcılarına yönelik olarak 19 Kasım 2022 Cumartesi günü, ücretsiz olarak Ankara'nın Kalecik ilçesinde tarihi, kültürel ve gastronomi gezisi düzenlenmiştir.

İÇİNDEKİLER

Bilim ve Yürütme Kurulu	iii
Uluslararası Gençlerin Gözüyle, Geçmişten Geleceğe Balkanlar Kongre Çağrısı Program	v
Editörden.....	xiii
- Abdul Satar KAWA /Balkanların Geleceğinde Türkiye'nin Etkisi.....	1
- Ömer Cihan ŞAN /Türkiye-Hungary Relations from Past to Present.....	7
- Ayşenur ÖZKALP /Balkanlarda Güvenlik ve İstikrar Sorunu	19
- Arlinda İSMANİ /Arnavutça Kr'an Mealleri-Şerif Ahmeti Örneği	27
- Beyza Nur ÖZDEMİR /Söylemlerin Krizlere ve Çözümlere Dönüşümü: Makedonya Adlandırma Sorunu	41
- Ceyda YAVUZ /Balkan Tarihini Milliyetçilik İdeolojisi Üzerinden Yeniden Yorumlamak.....	49
- Dilaram ALİM /Çin'in Balkanlara Yönelik Kuşak Yol Projesi	57
- Temel MERİ /Milliyetçilikler Çağında Balkanlar: Millet Sisteminden Ulusçuluğun Doğuşuna Dini Unsurun Rolü	61
- Dr. Ahmet SAPMAZ /Rusya Federasyonu'nun Balkanlara Yönelik Politikası.....	73
- Gürayhan ALPAR /Dayton Barış Anlaşması ve Bosna-Hersek ile Hırvatistan Arasında Sınır Anlaşmazlıkları	87
- Dr. Huriye YILDIRIM ÇINAR /Kosova'da Devlet İnşası ve Plaka Krizi	93
- Kübra Merve TAŞ /Kültürel Diplomasi Bağlamında Balkanlar ve Türkiye Arasında Ortak bir Motif Olan "SARI SALTIK.....	105
- Lisan ALKAN /Balkanlarda Milliyetçilik Hareketleri ve Yunanistan	113
- Merve DEMİREL /Balkanlarda Milli Kimlik Oluşumu ve Milli Kimliği Etkileyen Faktörler	117
- Muhammad Fawwaz Syafiq RİZQULLAH /The Rise of China Hegemony in Western Balkans: Weakening the Power of the European Union Through Peaceful Rise Concept	127

- Nizam Ahmet ORHAN /Bulgaristan'da Milliyetçilik Hareketlerinin Tekelindeki Göç Hareketleri	139
- Ahmet TANRIKULU /Balkan Ülkelerinde Ekonomik ve Teknolojik İlişkiler	149
- Sevde Betül BİRCAN /Balkanlarda Türk Kültürünün Gelişimi ve Kosova'da Türkler	157
- Dr. Süleyman SIDAL /Balkan Kimliğinin Dönüşümü: İvo Andriç'in Drina Köprüsü Romanı	163
- Sümeyye Büşra AVCI /Türkiye'nin Sınırsız Komşusu Sırbistan.....	175
- Syed Hani Hussain ZAİDİ /Reexploring Pakistan's Humanitarian Efforts in Bosnia; Reflection of Future in the Mirror of Past.....	187
- Abdurrahman USAMAH /Balkan Muslims Between Islamophobia and Islamization	197
- İbrahim Furkan ŞEN /Balkanlarda Güvenlik Kaygısı ve Etkileyen Unsurlar	207
- Gökçen ALPAR /Milli Güvenlik Kavramı Üzerinden Türkiye'nin Balkan Politikaları	219
- Mustafa IŞIK /Bulgaria's Foreign Policy Towards Ukraine-Russia War in the Context of Internal and External Factors: A Neoclassical Realist Analysis.....	227
- Sümeyra YILMAZ /Göç Sosyolojisi Bağlamında Balkan Göçmenlerinin Kültür Aktarımı	255
- Cemile KURŞUN /Bulgaristan Türklerine Uygulanan Asimilasyon Politikası (1989) ve Zorunlu Göç Süreci	265
- Muhammet Ali ŞAHİN /Rusya-Ukrayna Savaşı Ekseninde Balkanlar'ın Ekonomi Politikası.....	271
- İlyas SÜPÜRGEÇİ /Balkanların Dönüşümü: ABD için Yeni Bir Jeopolitik Kalkan mı? Yoksa Tampon mu.....	277
- Dajana BARUSİC /Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde Tarih Yazımı	291
- İsa KASUM /"Yasal, Kanuni ve Adil" Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler	297

EDITÖRDEN

Farklı dil, din ve kültürleri bünyesinde barındıran Balkanlar, bir refah ve huzur döneminden sonra, özellikle 1800'lü yıllardan başlayarak büyük güçler arasında mücadele alanı olarak belirlenmiş ve bu kapsamda "milliyetçilik" adı altında, "ayrıştırma ve düşmanlaştırma" çalışmalarına konu olmuştur. Buradaki asıl gayenin; bölgeyi bölmek, küçülterek kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak olduğu açıktır. Ne yazık ki, yapılan çalışmalar bazı alanlarda sonuç vermiş ve Balkanlar, istikrarsızlık ve çatışmalar alanı olarak bugüne kadar sürekli sorunların kaynağı olmuştur.

Şüphesiz Balkanlardaki bu sorunların bir çözümü vardır. Bu bir anlamda onca uğraşıya rağmen ülkelerin kültürel benzerliklerinin ve iç içe yaşamışlığın getirdiği birikimlerin hala var olmasından kaynaklanmaktadır. Şimdi sorulacak soru şudur: Acaba Balkanlar bundan sonra da aynı bölünmüşlüğü yaşamaya devam edecek midir? Yoksa akıl insanlarla ve ortak akılla bundan sonrası için çözümler üretip, hak ettiği huzur ve refah ortamını bütün bölgede sağlama başarısını gösterebilecek midir?

Her toplumda gençler geleceğin sahipleri olarak görülür. Gençler bir toplumun en önemli gücü ve umududur ve sağlık açısından zamanın zirvesini ve enerjisi çağırıştırır. Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) olarak, bizler de bütün bu soruları ve Balkanların geleceğine dair düşünceleri gençlere sormayı ve onların dinamik düşünceleri almayı düşündük ve 16-17 Kasım 2022 tarihleri arasında Ankara'da, uluslararası "Gençlerin Gözüyle Geçmişten Geleceği Balkanlar" ismiyle bir kongre düzenledik.

Kongreye lisans ve lisansüstü eğitimine devam eden ve mezun gençlerin büyük bir ilgisini gördük. Onların, bildiri sunarken ve görüşlerini beyan ederken duydukları heyecanı seslerindeki vurgudan ve gözlerindeki ışıltıdan anladık. Kongreye 10 ülkeden 40 bildiri sunuldu ve 2 gün süre ile 10 ayrı oturumda tartışıldı. Bu gençlerin bir kısmının Balkan ülkelerinden gelmiş olması ise bilgi paylaşımını daha da etkili kıldı.

Kongre kapsamında SDE Savunma ve Güvenlik Kurul Üyesi, Araştırmacı Yazar Kd. Alb. (E) İlyas Süpürgeci tarafından, aynı tarihlerde basımı tamamlanan "Küresel Mücadelede Büyük Resim" isimli kitabının imza günü yapıldı. Ayrıca katılımcılar için hafta sonu gününbirlik "Kalecik" ilçesine kültürel amaçlı bir gezi düzenlendi.

Düzenlenen bu kongre 11-13 Mayıs tarihleri arasında SDE tarafından düzenlenen "II. Uluslararası Kafkasların Geleceği Kongresi" ile 30-31 Mayıs 2022 tarihleri arasında düzenlenen "Uluslararası Sistemin Yarattığı Sorunlar ve Çözüm Yolları" isimli kongreden sonra 2022 yılı içindeki üçüncü uluslararası kongreydi. Bundan öncekilerde olduğu gibi bu kongrede de sunulan

bildiriler akademik bir heyet tarafından titizlikle incelendi ve uygun görülen bildiriler için tam metin kitabı hazırlandı. Özellikle daha lisans eğitimine devam eden gençler için bu hem bir eğitim hem de kendilerini geleceğe hazırlama yönünden güzel bir tecrübe oldu. Tabi bizler de onların bakış açısından ve geleceğe yönelik düşüncelerinden çok şeyler öğrendik. Şüphesiz onların ortaya koyduğu görüşler, bizlerin Balkanlar'ın geleceği konusunda da ümit var olmamıza vesile oldu. Balkanların gelecekte bir istikrar, işbirliği ve refah alanına dönüşmesinde bu tür fikirlere ve akademik çalışmalara daha fazla ihtiyaç olduğunu değerlendiriyoruz.

SDE tarafından ortaya konulan bu mütevazı çalışmanın, bilim ve düşünce dünyasına ve daha insancıl ve barış dolu bir geleceğe katkı sağlamasını umut ediyoruz.

Doç. Dr. Güray ALPAR
SDE Başkanı

Balkanların Geleceğinde Türkiye'nin Etkisi

Abdul Satar KAWA*

Özet

Balkanlar bölgesi tarih boyunca dünya haritasında oldukça önemli bir konuma sahip olmuş ve her zaman büyük güçlerin dikkatini kendine çekmiştir. Dahası, bölgede farklı din, etnik ve kültürlerin olması istikrarsızlığı neden olmuş ve zaman zaman bölgede yaşayan insanlar içinde güvensizliği, çatışmaları ve istikrarsızlığı yol açmıştır. Yukarıda belirttiği gibi bu bölge tarih boyunca büyük güçlerin odak noktası olmuştur. Balkanların tarihine bakıldığı zaman bu bölgede yüzyıllarca hâkim olan büyük güçlerden biri Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu uzun bir süre bölgede hüküm sürdüğü için gerek siyaset ve iktisat gerek ise din, kültür ve din anlamında derinden etkilerini bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesi, birinci ve ikinci dünya savaşların yaşanmasıyla birlikte Balkanlar bölgesi de yaşanarlardan etkilemiş ve daha çok sömürgeci ülkelerin etkisi altında kalmıştır. Bu süreç içerisinde Osmanlı mirasçısı olan Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra batıcı ve kapitalist bir tavır sergilediği için Balkanlarda istediği politikaları yürütememiştir. Fakat 1980'li yıllardan sonra Sovyetler Birliği artık eski gücünü kaybetmiş ve bu durum Balkanlar bölgesinde sosyalist sisteminden kapitalist sistemine geçmesine sağlamıştır. Sovyetler Birliğinin bölgede etkinliğinin bertaraf edilmesi, Balkanlara başka bölgesel ve küresel güçlerin girmesine neden olmuştur. Bölgesel bir güç olarak nitelendirilen Türkiye, gerek tarihsel, kültürel, etnik ve din bağlarının gerek ise Balkanların sahip olduğu oldukça önemli konumun dolayısıyla özellikle son dönemlerde Balkanlar bölgesinde etkinliğini geliştirme arayışındadır. Günümüzde Türkiye devleti Balkanlardaki ülkelerde kültür, eğitim, sağlık dâhil olmak üzere farklı alanlarda yatırımlar yaparak Balkanların gerek bugünkü durumu gerek ise geleceğinde özellikle güvenlik ve istikrarın sağlanmasında önemli katkılar yapacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Türkiye, Siyaset, İstikrar, Güvenlik.

---

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Öğrencisi, akawa208@yahoo.com, ORCID No. 0000-0002-8332-8129.

Türkiye's Impact on the Future of the Balkans

Abstract

The Balkans region has had a very important position on the world map throughout history and has always attracted the attention of great powers. Moreover, the presence of different religions, ethnicities and cultures in the region has caused instability and sometimes led to insecurity and conflicts among the people in the region. As stated above, this region has been the focus of great powers throughout history. When we look at the history of the Balkans, one of the great powers that dominated this region for centuries was the Ottoman Empire. Since the Ottoman Empire ruled the region for a long time, it left its profound effects in terms of politics, economy, culture and religion. With the fall of the Ottoman Empire and taking place of the first and second world wars, the Balkans region was also affected by the events. Since then, it was mostly under the influence of the Soviet Union. In this process, Turkey, which is the heir of the Ottoman Empire, could not carry out the policies which wanted in the Balkans because it displayed a westernism and capitalist profile after the establishment of the Republic. However, after the 1980s, the Soviet Union lost its former power, and this situation enabled it to pass from the socialist system to the capitalist system in the Balkans region. The elimination of the Soviet Union's influence in the region caused other regional and global powers to enter the Balkans. Turkey which described as a regional power, seeks to develop its influence in the Balkans region, especially in recent times, due to its historical, cultural, ethnic, and religious ties has achieved important position in the Balkans. Today, it is predicted that the Turkish state will make significant contributions to the security and stability of the Balkans, both in the present situation and in the future, by making investments in different fields including culture, education, and health in the countries in the Balkans.

Keywords: Balkans, Türkiye, Politic, Stability, Security.

Giriş

Bu çalışmanın amacı Balkanlarda güvenlik ve refahın sağlanmasında Türkiye'nin rolünü eldeki kaynaklardan yararlanarak ortaya koymaktır. Balkanlar bölgesi coğrafi konumu olarak Avrupa ve Afrika kıtalarıyla bitişik olması oldukça önemli bir geçiş yolu olarak sayılmakta ve aynı zamanda üç tarafı denizlerle çevrili olması bölgenin önemini daha da arttırmıştır (Yıldız, 2006). Osmanlı bakiyesi olarak sayılan Balkanlar bölgesi yaklaşık 500 yıla aşkın Osmanlı imparatorluğunun hâkimiyetin altında kalmıştır. Fransız ihtilali ile birlikte oluşan ulusçuluk ve milliyetçilik akımları gecikmeli olsa da çok çeşitli ırk, dil ve dine sahip Balkanlar bölgesine de etkilerini göstermiştir. Balkanlarda milliyetçiliğin yükselişi, dış etkiler ve Osmanlı imparatorluğunun zayıflaması ile birlikte bölgedeki ülkelerin bağımsızlıkların kazanmalarını neden olmuştur. Daha öncesinde Osmanlı imparatorluğu döneminde istikrar ve güvenlik içerisinde yaşayan insanlar bağımsızlık sonrası dönemde farklı güçlerin oyun sahası durumunda kalmış ve istikrar, güvenlik ve barış ortamını kaybetmiştir. Bu çerçevede özellikle son dönemlerde Türkiye'nin Balkanlar açılımı birçok açıdan oldukça önem arz etmekte ve günümüzde Balkalara yönelik izlediği politikalar ve yapılan projeler kapsamında gelecekte bölgenin kalıcı bir istikrara kavuşması öngörülebilmektedir.

Türkiye'nin Balkanlarda ne işi var?

Türkiye'nin gelecekte nasıl bir etki yaratabileceği ya da bölgenin barış, istikrar ve güvenliğin sağlanmasında nasıl katkı sağlayabileceği konusuna incelemeden önce Balkanları Türkiye için önemli kılan faktörlerin bakılmasında fayda var. Her şeyden önce gerek coğrafi açıdan ve gerekse siyasi, ekonomi ve sosyo-kültürel faktörler nezdinde Balkanlar bölgesi Türkiye'yi doğrudan etkiler. Dolayısıyla Balkanların güvenliği, barışı ve istikrarı Türkiye'nin güvenlik, barış ve istikrarı demektir aslında. Balkanlar Anadolu coğrafyasının güvenlik kuşağıdır adeta. Bunun yanı sıra Balkanlar bölgesini Türkiye için önemli kılan diğer faktörler ise tarihsel bağlar başta olmak üzere Türkiye'deki Balkan kökenli nüfus, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman nüfus ve Balkanlar'ın jeopolitik önemi şeklinde sıralanabilir (Sancaktar, Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Miras, 2011). İlk olarak Türkiye ve Balkanlar arasında uzun bir tarihsel bağları ve geçmişi bulunmaktadır. Balkanlar'daki yaklaşık 550 yıllık Osmanlı hâkimiyeti her anlamda bölgeyi etkilemiş ve günümüze kadar devam eden ortak bağların oluşmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra 1877 ve 1878 yıllarda Osmanlı-Rus savaşların dolayısıyla başlayan ve farklı dönemlerde devam eden Balkanlardan Türkiye'ye göç dalgaları yaşanmıştır (Sancaktar, Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Miras, 2011). Balkanlardan Türkiye'ye en son göç dalgası 1990lı yıllar-

da Bosna-Hersek ve Kosova savaşlar nedeniyle yaşanmış olup ve günümüz Türkiye’de Arnavutları, Boşnakları, Torbeşleri, Pomakları, Romanları dâhil olmak üzere önemli ölçüde Balkan kökenli nüfus bulunmaktadır. Türkiye’de bulunan Balkan kökenli nüfus Türkiye’nin gerek iç gerek ise dış politikasına etkilemekte dolayısıyla bölgede olası yaşanacak olaylarda Türkiye bu insanların hassasiyetleri ve taleplerini dikkate almak durumunda kalacaktır. Balkanları Türkiye nezdinde önemli kılan diğer bir husus ise Balkanlar’daki Türk ve Müslüman nüfusedir. Dolayısıyla bölgedeki kalıcı istikrar ve barış ortamının olması Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra kriz ve çatışma dönemlerde Balkanlar’daki Türk ve Müslüman nüfusu Türkiye’yi koruyucu bir unsur olarak görmektedirler (Sancaktar, Türkiye’nin Balkanlar Politikası:1990 Sonrası Balkan Açılımı, 2013). Balkanlar bölgesi jeopolitik anlamında da Türkiye için son derece önemli olup Türkiye ile yakın olduğu için ülkeyi doğrudan etkileyebilir. Aynı zamanda Balkanlar Türkiye için Avrupa’ya açılan bir köprü olarak görülmektedir (Keskin, 2013). Dolayısıyla yukarıda belirtildiği gibi Balkanların güvenliği ve istikrarı aslında Türkiye’nin güvenlik ve istikrarı demektir.

Bahsedilen başta olmak üzere Balkanlar bölgesi birçok nedenlerden dolayı Türkiye için önemlidir. Geçmişte Osmanlı hâkimiyetinin altında olan bu bölge Osmanlı çöküşünden sonra belli bir sürede nerdeyse Balkanlar’daki ülkelerin Türkiye ile olan ilişkileri kesilmiş durumdaydı. Fakat 1980’lerden itibaren Sovyetler Birliği’nin zayıflaması ile birlikte daha sonra bölgede büyük bir dönüşüm yaşanmış ve bazı ülkeler sosyalist sisteminden serbest piyasa ekonomisine sistemine geçiş yapmıştır. Balkan ülkelerin sosyalist sisteminden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmaları Türkiye için büyük bir fırsat sağlamış olup, bu sisteme uyum sağlamış Türkiye için farklı alanlarda açılımlar yapmıştır.

Türkiye için bölgede varlık gösteren en önemli alanlardan biri ekonomik alanı olmuştur. Bölgeye doğrudan yatırımların yapılması, kalkınma yardımları, enerji alanında farklı projelerin geliştirilmesi, karşılıklı turizmin arttırılması gün gittikçe Türkiye’nin bölgedeki ekonomik varlığını yükseltmekle birlikte ekonomik anlamda rekabet ortamını sağlayarak toplumun kalkınması ve yaşayan insanların refah seviyesinin arttırmasında katkı sağlamaktadır. Ticaretin yoğun olduğu ve aynı zamanda yüksek bir refaha sahip olan yerlerde olası yaşanacak çatışmalar ve krizler oldukça azalacak ve insanlar kendi içindeki sorunları daha çok diplomasi ve diyalog yoluyla çözüm yolları bulmaya çalışacaklardır. Anadolu Ajansı’nın yayınladığı rapora göre Türkiye bu yıl Balkan ülkelere yılın 9 ayında 15 milyar 698 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir (Biogradlija, 2022). Dolayısıyla gittikçe hızlanan ve gelişen Türkiye ve Balkanlar ekonomik ilişkileri gelecekte de önemli katkılar sağlayacaktır. Türkiye’nin Balkanlar politikasınının bir diğer boyutu siyasi boyutu-

dur. Türkiye ve Balkanların siyasi ilişkileri daha çok 1990lı dönemin sonrası başlamış olup ve zaman içerisinde pekiştirilmiş ve güçlendirilmiştir. Özellikle 2002 yılı sonrası dönemde Balkanlara yönelik girişimci ve insani bir politika yaklaşımı ön plana çıkmış ve Türkiye Balkanlar ilişkilerinde yeni bir dönüm noktası oluşturulmuştur (Saule Akhmetkaliyeva, 2020). Bu kapsamda Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü ve Maarif Vakfı gibi kurumların Türkiye'nin Balkanlarda kamu diplomasisinde aktif bir şekilde rol oynayıp farklı alanlarda çeşitli faaliyetler yapmıştır. Bu çerçevede (TİKA) farklı bölge ve ülkelerde olduğu gibi Balkanlarda da teknik altyapının geliştirilmesi, kurumsal kapasitenin artırılması ve insani yardımlar dâhil olmak üzere çok sayıda projeye hayata geçirmeye devam etmektedir. Türkiye'nin Balkan politikasında önemli bir misyonu ifa eden (YTB) eğitim, kültür ve kamu diplomasisi gibi alanlarda faaliyet yürütmeye devam etmekte ve aynı zamanda başta Türkiye Bursları programı olmak üzere akademik ve bilimsel araştırmalar, eğitim destekleri ve kültürel hareketlilik programları ile Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini de artmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin Balkanlar'daki yumuşak gücüne ve kültürel diplomasine destek sağlayan bir kurum ise Yunus Emre Enstitüsüdür. Türk dilinin yanı sıra kültür ve sanat alanlarında Türkiye'nin ve bölgedeki halkların dil, kültür ve sanatların korunmasında katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra geçen dönemlerde bölgede yaşanan krizler ve silahlı çatışmaların dolayısıyla Avrupa ve ABD'de olduğu gibi Türkiye de bölgede barış ve güvenlik ortamını sağlamak için destek sağlamıştır. Bu kapsamda Türkiye daha sonraki dönemlerde Balkanlardaki bazı ülkeler askeri anlaşmalar yaparak ekonomi ve siyasi açılımın yanı sıra askeri varlığını göstermiştir.

Sonuç

Türkiye, Balkanlarda büyük bir güçtür. Türkiye'nin gerek tarihsel açıdan gerekse kültürel alanda Balkanlar bölgesi ile uzun ve derin ilişkileri bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesi ile Balkanlar bölgesi küresel güçlerin oyun sahasına dönüşmüş ve barış, istikrar ortamını kaybetmiştir. Devam eden süreçte, 1980'li yıllarda Sovyetler Birliğinin zayıflamasıyla birlikte bölgede büyük bir dönüşüm yaşanmış ve Balkanlar'daki sosyalist ülkeler serbest piyasa ekonomisine geçmişlerdir. Bu minvalde Türkiye de bu fırsattan yararlanarak bölgede farklı açılımlar yapmıştır. Bölgede farklı ırk, din, dil ve kültürlerle mensup olan insanların yaşamları, olası yaşanacak çatışmaların ve krizlerin endişe kaynağıdır. Bu kapsamda gün gittikçe yükselen bir güç olarak Türkiye gerek günümüzde gerekse gelecekte Balkanlar üzerinde izlediği politikalar farklı alanlarda etkili olacaktır. Hâlihazırda Bal-

kanların istikrar ve güvenliğin sağlanmasında önemli rol oynayan Türkiye, uzun vadede küresel anlamda belli bir noktaya geldiği zaman bölgede kalıcı bir istikrar ve güvenliğe ulaşacağı öngörülmektedir. Ekonomi anlamda Türkiye tarafından gerek yapılan yardımlar gerek ise yapılan ticari yatırımlar bölgede yaşayan insanların refahın yükseltmesinde önemli katkılar sağlamaya devam etmektedir. Farklı kurumların vasatısıyla Balkanlarda varlık gösteren Türkiye günümüzde olduğu gibi gelecekte de eğitim, sağlık, kültür vs alanlarda etkinliği artacak ve karşılıklı avantajlar sağlayacaktır. Türkiye'nin askeri anlamda hem bölgenin bazı ülkeleri ile iyi ilişkiler içinde olması yayında BM ve NATO içinde aktif barışçıl büyük bir güç olması bölgede olası muhtemel çatışmaların önlenmesinde büyük bir umut kaynağı olmasına neden olmaktadır. Bölgede huzur ve güvenlik ancak bölge ülkelerinin bir araya gelmesi durumunda mümkün olacağı değerlendirilmektedir. Bu anlamda da şimdiye kadar hiçbir fayda sağlamayan dışarıdan müdahaleler yerine Türkiye'nin de içinde bulunduğu ekonomik, kültürel ve güvenlik yapılarının uygun olacağı düşünölmektedir.

Kaynakça

- Biogradlija, L. (2022). *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/balkan-ulkeleri-turkiye-ile-ekonomik-iliskileri-gelistirmeyi-amacliyor/2677807> adresinden alındı
- Keskin, M. (2013). SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE – BALKAN İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA TÜRK DIŞ YATIRIMLARININ İNCELENMESİ; FIRSATLAR VE TEHDİTLER. *Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*, 30-36.
- Sağlam, A. S. (2020). Türkiye'nin Balkanlar Dış Politikası. *Stratejik Ortak*, 3-7.
- Sancaktar, C. (2011). Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Miras. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6-10.
- Sancaktar, C. (2013). TÜRKİYE'NİN BALKANLAR POLİTİKASI: 1990 SONRASI BALKAN AÇILIMI. 3-8.
- Saule Akhmetkaliyeva, K. M. (2020). *TÜRKİYE'NİN BALKANLAR POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ*. Eurasian research institute.
- Yıldız, A. (2006). TÜRKİYE'NİN BALKANLARDA ETKİN BİR POLİTİKA İZLEMESİNİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE . *Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 4-6.

Türkiye-Hungary Relations from Past to Present

Ömer Cihan ŞAN*

Abstract

Throughout history, Turkish and Hungarian states have interacted in many ways. However, considering that the literature does not have the necessary care in evaluating Turkish-Hungarian relations from past to present, the study is important in terms of examining these two nations in detail in terms of historical, political, diplomatic, commercial, and cultural aspects. In this context, the aim of the study is by starting with the history of Turkish-Hungarian relations, to measure the concepts in which the relations have developed under the Hungarian Prime Minister Viktor Orbán, who took over the government as of 2010, and to emphasize the importance of the relations of these two states in the current political arena. In the study, evaluations were made in the light of academic studies and news about the governments and politics of the states, and inferences were made by using the numerical data provided by official institutions in the fields of commercial, cultural and education. As a result of the evaluations and inferences, it was concluded that the relations between the two states should be improved. As a result of the research, suggestions were made for similar studies to be carried out to improve these relations.

Keywords: Turkish-Hungarian Relations, Hungarian Foreign Policy, The Eastern Opening.

---

* Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik (İng.), omer.cihan.san@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2415-1394>

Geçmişten Günümüze Türkiye-Macaristan İlişkileri

Özet

Tarih boyunca Türk ve Macar devletleri birçok anlamda etkileşimde bulunmuşlardır. Bununla beraber geçmişten günümüze Türk-Macar ilişkilerinin değerlendirilmesi hususunda, literatürde gerekli özene sahip olmadığı düşüncesiyle, hazırlanan çalışma bu iki milletin tarihi, politik, diplomatik, ticari ve kültürel açıdan ayrıntılı incelenmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, Türk-Macar ilişkilerinin tarihiyle başlamak suretiyle, 2010 yılı itibarıyla hükümeti devralan Macaristan Başbakanı Viktor Orban yönetiminde ilişkilerin hangi konseptlerde geliştiğinin ölçümünü yapmak ve mevcut siyasi arenada bu iki devletin ilişkilerinin nasıl bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktır. Çalışmada, devletlerin hükümetleri ve siyasetleri hakkında akademik çalışmalar ve haberler ışığında değerlendirmeler yapılmış, ticari, kültürel ve eğitim alanlarında da resmî kurumların sunduğu sayısal verilerden yararlanılarak çıkarımlarda bulunulmuştur. Değerlendirmeler ve çıkarımlar sonucunda iki devletin ilişkilerinin geliştirilmesi kanısına varılmıştır. Araştırma sonucunda bu ilişkilerinin geliştirilmesi hususunda yapılacak benzer çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk-Macar İlişkileri, Macar Dış Politikası, Doğu Açılımı.

INTRODUCTION

If you look at the history of the world, Turkish-Hungarian relations represent the war, peace and diplomatic relations of the two nations that have been interacting in history since extended period of time. While Turkish and Hungarian peoples of Asian origin have a nomadic lifestyle, they are peoples with relationships. When they emigrated from Asia, Turks entered Anatolia from Mesopotamia, while Hungarians immigrated into Europe through the Carpathian Basin. In fact, Attila, the noble ruler of the European Hun State, which the two peoples regarded as ancestral community, led to the thought that these peoples had relatives in terms of lineage. The event that these two nations faced for the first time in the battlefield is the Battle of Nicopolis in 1396. The Hungarian Kingdom, which became a state that was attached to the Ottoman since the Magnificent Suleiman period, became a vassal state affiliated to the Ottomans in its internal and independent relations. After Hungary's attachment to Austria by the Treaty of Karlowitz, political and diplomatic relations decreased over a certain period of time. Even if relations started to decline, the Hungarian struggle for independence against Austria was always supported by the Ottoman Empire. As a result of the Pasarofça Treaty signed in 1718, the Second Ferenc Rakoczi, who started the war of independence in Hungary in 1703, settled in Tekirdağ. After his death, and his residence was converted into Rakoczi Museum. ¹Lajos Kossuth, who demanded asylum in the Ottoman Empire as a result of the 1848 Revolution, is one of the biggest examples of Hungarian people's relations with the Ottoman Empire.²

1. Independent Hungary, Independent Relations

After the communist Hungary became independent Hungary, Jozsef Antall, who managed to the country, started to adopt some more American and a little more European policies. Hungary's entry into NATO, relations between Turkey and Hungary began to rise, but a remarkable relationship development has not been observed in both states until 2010.

1.1. New Government, New Searching

Viktor Orban's party FIDESZ, which entered the elections with the promise of economic development in 2010, took more than half of the votes and took

---

1 <https://optisyeninsesi.com/ii-ferenc-rakoczi/>

2 <https://turkinfo.hu/yararli-bilgiler/arastirmalar/osmanlinin-bir-macar-konugu-lajos-kossuth-ve-bazi-cagrisimlar/>

over the government from the Socialist Party with a record vote in the history of Hungarian politics.³ As a result of the elections, Prime Minister Orban, who searched for a new economic market after the crisis of the IMF in 2008, put into effect the policy of “The Eastern Opening⁴” (Keleti Nyitas) in the same year and even related to economic foreign policy exhibited how serious it was in this policy by saying that “Why should we just stand on one when we have two feet?”⁵ Hungary wants to make its economy independent of the West. It also plans to do this by attracting foreign investors from countries in the Far East, the Middle East and the Caucasus. In this way, Hungary may find a chance to open up to new export-based markets. In this way, Hungary can act as a logistics and transportation bridge between the markets of the former Soviet countries and Asian countries and the European market.⁶ Accordingly, Orban, who won the elections again in 2014, turned the Ministry of Foreign Affairs into the Ministry of Foreign Affairs and Trade.⁷

One of the reasons Hungary turned its face to the east is that it thinks its non-European identity is of Asian origin and wants to develop relations with the states in Asia in general.⁸

2. The Same Ideologies, Same Approaches

The president of Türkiye Recep Tayyip Erdogan is leader of Justice and Development Party (JDP). This party has conservatist idea. After the July 15 Coup Attempt, this party improved nationalist abilities for external and internal policies. The speech types changed and Turkist and Turkish nationalist ideas gain importance. After alliances between JDP and Nationalist Action Party (NAP), this speech and actions gain legitimacy.

Likewise, Viktor Orban’s party, FIDESZ, is a party that prioritizes conservative values. So Viktor Orban, whose votes were reduced in 2014, aimed to attract the votes of the Jobbik Party to his side by increasing his nationalist rhetoric. Although the vote of the Jobbik party increased in the

---

3 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100425_hungary_election

4 Daniel Peter, “The Eastern Opening – An Element of Hungary’s Trade Policy”, ResearchGate, (Eylül 2015), https://www.researchgate.net/publication/282217890_The_Eastern_Opening_-_An_Element_of_Hungary's_Trade_Policy, (Erişim tarihi: 11 Şubat 2019)

5 Vera Molnar, “Pivoting without Principles: Hungary’s Foreign Policy Shift”, Paprika Politik, 20 Mart 2015, <http://www.paprikapolitik.com/2015/03/pivoting-without-principles-hungarys-foreign-policy-shift>, (Erişimtarihi: 10 Şubat 2020).

6 Daniel Peter, *ibid.*, s. 3.

7 Sztójcsev Ivan, “Parlament: Kiderül, Milyen Lesz A Harmadik Orban-Kormány”, Világ-gazdaság, 13 Mayıs 2015, <https://www.vg.hu/kozelet/parlament-kiderul-milyen-lesz-a-harmadik-orban-kormany-427256>, (Erişim tarihi: 12 Mart 2020).

8 <https://www.ankasam.org/macaristanin-dogu-acilimi-turkiye-ve-turk-dunyasi-ile-gelisen-iliskiler/>

2018 elections, it resulted in Viktor Orban's overwhelming victory. Because Orban's rhetorics verified by the society.

3. Turkish-Hungarian Relations in General Terms

In 2013, "High Level Strategic Cooperation Concert" (HLSCC) was established between the two countries. Since that year, mutual visits were made at the levels of foreign, prime minister and president to support this cooperation. While Türkiye supported Hungary for accession process of NATO, OECD and World Trade Organization within this collaboration, Hungary has supported Türkiye in the European Union accession process. Even Viktor Orban said in a speech, "Hungary supports Turkey's EU membership and will continue to support. If the EU wants to be a global actor is obliged to cooperate with Türkiye."⁹ In addition, the "Friendship and Cooperation Treaty" (FCT) signed between the two states in 2015 is important in terms of a clause it contains. According to this article, "The Parties will actively collaborate in international and regional organizations, committees and missions, including mutually supporting each other's nominations, and will actively coordinate their policies while conducting their activities in international organizations within the framework of the United Nations (UN) and NATO." ¹⁰ Hungary strives to fulfill obligations of this treaty also in the EU. For example, when Türkiye has undertook cross-border operation within Peace Operation Spring, EU wanted to publish joint condemnation, but Hungary defended that this operation has legitimacy for threatening Türkiye's interests by terrorist organizations.¹¹ With this attitude, Hungary displays an example of alliance and strategic partnership. This situation also increases the sympathy of Hungary as it won public appreciation of Türkiye. In fact, President Erdoğan thanked Hungarian Prime Minister Orban at the meeting of the Turkish-Speaking Countries Cooperation Council (with new name Organization of Turkic States) for this attitude of Hungary.¹²

9 "Orban: Hungarian Security, Turkish Stability Directly Linked", Hungary Today, 9 Ekim 2018, <https://hungarytoday.hu/orban-hungarian-security-turkish-stability-directly-linked>, (Erişim tarihi: 13 Ağustos 2019).

10 "Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı", T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, 19 Kasım 2015, <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0313.pdf>, (Erişim tarihi: 4 Kasım 2019).

11 Zoltan Kovacs, "Spiegel: Hungarian Veto Delays EU Warning to Turkey against Invading Syria", Index, 9 Ekim 2019, https://index.hu/english/2019/10/09/hungary_eu_council_declaration_veto_turkey_invasion_syria, (Erişim tarihi: 5 Kasım 2019).

12 Georgi Gotev, "Erdoğan Thanks Orban for 'Support at the International Stage'", EURACTIV, 15 Ekim 2019, <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/erdogan-thanks-orban-for-support-at-theinternational-stage>, (Erişim tarihi: 5 Kasım 2019).

As previously mentioned, one reason for Hungary's desire to improve relations with Türkiye, because Hungarian origins is from Central Asia such as Turkish. That's why Hungary decided to join the Organization of Turkic States with observer status.¹³ In fact, a branch of the Organization of Turkic States was opened in Budapest in 2019.¹⁴ In this way, Hungary has a much more important position to develop relations with the Turkic World.

3.1. Security Policies

3.1.1. Refugees Issues

The Syrian Civil War, which started as a result of the Arab Spring, brought with it many problems. The most important problem affecting world politics is the refugee problem. The state most influenced is Türkiye by this problem, since it has been neighbor of Syria. Since 2015, over 4 million refugees and about \$ 40 billion spending has put Türkiye both economically and socially depressed state.¹⁵ Türkiye has been left alone by the European under these problems. Türkiye while trying to search for solutions with the European States, the European States accuse Türkiye for invaded to Syria. However, Hungary has indicated that Türkiye's offensive in northern Syria coincide that Hungary's national interests and has been defended Türkiye's support call for the EU will build cities for refugees.¹⁶ With Readmission Agreement between Turkey and the European Union in 2016 that Türkiye was providing in Hungary's border security. When the foreign affairs minister of Türkiye Mevlut Cavusoglu official visit to Budapest, and Hungarian counterpart Peter Szijjarto say that "Europe's Security begins in Türkiye", It can be understood that Hungary can look at this event differently than other European countries.¹⁷

---

13 Erkan Avcı, "Turk Konseyi Kırgızistan'da Başladı, Macaristan da Katıldı", Euronews Türkçe, 3 Ağustos 2018.

14 https://www.turkkon.org/en/haberler/opening-ceremony-of-the-european-office-of-the-turkic-council-and-meeting-of-the-foreign-ministers-was-held-in-budapest_1882.

15 Eyyup Burun ve Mustafa Kanlı, "Fuat Oktay: Suriyeli Sığınmacılar için Harcamamız 40 Milyar Doları Aştı", *Hürriyet*, 26 Kasım 2019.

16 "Orban to EU: Support Turkey to Build Cities in Syria for Refugees", Hungary Today, 17 Ekim 2019.

17 "Foreign Minister: Europe's Security Begins in Turkey", Hungary Today, 3 Mayıs 2019, <https://hungarytoday.hu/foreign-minister-europes-security-begins-in-turkey>, (Erişim tarihi: 13 Ağustos 2019).

3.1.2. Counter Terrorism

Türkiye's counterterrorism approach with Hungary's counterterrorism approach overlap. Even in this direction seems to support by Hungary, Türkiye's fight against the PKK terrorist organization. As an example, the terrorist couple who left the PKK in May 2015 and settled in Hungary in 2017 were tried in 2019, and their entry into Hungary was banned for 8 years after being sentenced to 2 years in prison.¹⁸ Although Europe recognizes the PKK as a terrorist organization, it does not apply sufficient legal sanctions to non-governmental organizations that have relations with this terrorist organization. This attitude of Hungary is important in terms of having a more realistic and sincere view of the event than other European states. Statements by Minister Peter Szijjarto support this. "As a country, we condemn all forms of terrorism. Therefore, we support Turkey's fight against terrorism." ¹⁹ Hungary also supports Türkiye against the Fetullahist Terrorist Organization. In fact, Hungary is the first European state to send a message of support to President Erdogan after the July 15 Coup Attempt.²⁰

3.2. Economic Relations

Trade relations between foreign policy focused on economic policies followed by Türkiye and Hungary is getting better and better every day. Hungary's "The Eastern Opening" is a profitable and effective policy for making the relations sincere. Hungary has always stated that Turkish exports should be strengthened. In fact, Viktor Orban's explanation clearly shows this sincerity. "10 million population, while Hungary's exports of 110 billion dollars, Türkiye's population of 80 million is an issue that should be considered to have only 145 billion dollars in export volume." ²¹ Having problems with the IMF with the 2008 crisis, Hungary thought that the West was not the only reliable market and turned its direction to the East in order to search for different markets. With the trade agreement with Türkiye two states voluntarily raise its target export with each other, to \$ 6 billion Eximbank and Hungarian Trade House in Istanbul, ²² also 70 Hungarian companies

---

18 "Kurdish Couple Sentenced for Financing Terrorism", Hungary Today, 16 Mayıs 2015, <https://hungarytoday.hu/kurdish-couple-sentenced-for-financing-terrorism>, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2019).

19 Turkish Embassy in Ottawa, "Türkiye ve Macaristan Dışişleri Bakanları Ortak Basın Toplantısı", Facebook, 24 Ağustos 2016 <https://m.facebook.com/TurkishEmbassyInOttawa/posts/1084019185021430>, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2019).

20 "Macaristan'dan FETO'yle Mücadelede Türkiye'ye Destek", Haberturk, 3 Ağustos 2016.

21 "Hungary is on Turkey's Side", MTI, 30 Haziran 2017, <http://www.miniszterelnok.hu/hungary-is-on-turkeysside>,(Erişim tarihi: 23 Eylül 2019).

22 Hepa Türkiye Activity Report 2019

located in Turkey corresponds to 570 Turkish companies in Hungary also proves to be quite positive that these relations.²³

3.3. Relations in Culture and Education

It is stated at the beginning of the article that the two peoples have been interacting since history. Especially since 2010, there are reciprocal steps on security, bilateral relations, culture and education. The Turkish Cooperation and Coordination Agency Presidency (TIKA), which opened its branch in Hungary in 2014, cooperated with the Hungarian government in the restoration of Ottoman artifacts in the region. In this way, important steps have been taken in terms of keeping the culture and history spirit alive in the region and making the region the center of attention of Turkish tourists. First official contacts In 2012, TIKA chairman Dr. Serdar Çam and Szigetvar Mayor Janos Kolovics took place with the signing of the agreement based on the preservation of the history of the two states with a ceremony held in Ankara.²⁴ The first restoration work was carried out in Gul Baba Mausoleum, which is the symbol of Turkish-Hungarian Friendship in 2018.

Another important institution is Yunus Emre Institute (YEI). this institute opened its branch in Hungary in 2013. This institute carries out activities to introduce and teach Turkish language, history and culture. In fact, since 2017, nearly 170 students in 4 kindergartens in Budapest have been taught Turkish language, history, culture, folk dances and poems by this institute. The institute, which operates in other cities, has also been added to the Turkish elective courses in the curriculum with the cooperation of Eszterhazy Karoly University in Eger.

Hungary also had steps in this context. Liszt Institute Hungarian Cultural Center also aims to add Hungarian influence to the multicultural and dynamic life of the city with its events and exhibitions in general lines.²⁵ With the scholarship of Stipendium Hungaricum, which is the Hungarian state scholarship, 150 Turkish students each year, and approximately 1000 Turkish students per year continue their education in Hungary. In this way, Turkish youth can closely follow Hungarian culture, tolerance and Turkish antiquities.

23 "Macaristan Ekonomisi ve Dış Ticareti", Türkiye Cumhuriyeti Budapeşte Büyükelçiliği, 4 Şubat 2019, <http://budapeste.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353931>, (Erişim tarihi: 11 Eylül 2019).

24 "Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism", Turkish Cooperation and Coordination Agency, https://www.tika.gov.tr/en/news/tika_builds_new_connections_between_turkey_and_hungary-8549, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2019).

25 <https://culture.hu/tr/istanbul/hakkimizda>

Finally, as a result of the activities carried out in the Turkic World and Eastern culture, the immigrant communities of Asian origin and today's representative states are participated in the Kurultaj event held every two years in the town of Bugac.

CONCLUSION

The examples and steps taken above show that Turkish-Hungarian relations are getting stronger day by day. There are two reasons that make these steps easier to take. One of them is that both peoples understand each other well because they are of Central Asian origin. The second reason is that both states are excluded in the Western world and cannot benefit from opportunities equally as a result of positive discrimination. This has increased the need of the two states to each other and terms such as alliance and strategic partnership have started to be used very comfortably. As a result of these steps, the peoples of the two states will make it easier to respect each other and then to receive cultural acceptance. Finally, conducting studies on the subject, especially in the literature, will be a pioneer in the development of these relations and the progress of the bilateral academic structure. I believe and hope that this study I have done in this direction will contribute to future academic and practical studies.

References

- Annual report 2019*. (n.d.). HEPA Office Türkiye. <https://www.hepaoffice.com.tr/en/annual-report-2019/>
- Avcı E. (2018, September 3). *Türk Konseyi Kırgızistan'da başladı, Macaristan da katıldı*. euronews. <https://tr.euronews.com/2018/09/03/-turk-konseyi-6-devlet-baskanlari-zirvesi-kirgizistan-da-basladi>
- BBC. (2010, April 10). *Macaristan'da merkez sağın büyük zaferi*. BBC News Türkçe. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100425_hungary_election
- Burun E.& Kanlı M. (2019, November 26). *Fuat Oktay: Suriyeli sığınmacılar için harcamamız 40 milyar doları Asti*. Hürriyet- Haber, Son Dakika Haberler, Güncel Gazete Haberleri. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-cumhurbaskani-yardimcisi-oktaydan-guvenli-bolge-aciklamasi-41382767>
- Gergő, L. (2019, October 16). *Spiegel: Hungarian veto delays EU warning to Turkey against invading Syria*. Index- friss hírek, események, tények. https://index.hu/english/2019/10/09/hungary_eu_council_declaration_veto_turkey_invasion_syria

- Gotev G. (2019, October 15). *Erdogan thanks Orban for 'support at the international stage'*. www.euractiv.com. <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/erdogan-thanks-orban-for-support-at-the-international-stage/>
- Habertürk. (2016, August 3). *Macaristan'dan FETÖ'yle mücadeleye 'ama'sız destek!* www.haberturk.com. <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1276075-macaristandan-fetoye-mucadelede-turkiyeye-destek>
- Hazır, Ü. N. (2018, November 14). *Macaristan'ın Doğu Açılımı: Türkiye ve türk Dünyası ile Gelişen İlişkiler*. ANKASAM | Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. <https://www.ankasam.org/macaristanin-dogucacilimi-turkiye-ve-turk-dunyasi-ile-gelisen-iliskiler/>
- Hungary Today. (2018, October 9). *Orbán: Hungarian security, Turkish stability directly linked*. <https://hungarytoday.hu/orban-hungarian-security-turkish-stability-directly-linked/>
- Hungary Today. (2019, October 17). *Orbán to EU: Support Turkey to build cities in Syria for refugees*. <https://hungarytoday.hu/orban-turkey-eu-syria-support/>
- Hungary Today-MTI. (2019, April 3). *Foreign minister: Europe's security begins in Turkey*. Hungary Today. <https://hungarytoday.hu/foreign-minister-europes-security-begins-in-turkey>
- Kürelı M. (2017). *II.Ferenc Rakoczi*. <https://optisyeninsesi.com/ii-ferenc-rakoczi/>
- Liszt Institute Hungarian Cultural Center. (n.d.). Liszt Institute New York | New York. <https://culture.hu/tr/istanbul/hakkimizda>
- Molnár V. (2015, March 20). *Pivoting without principles: Hungary's foreign policy shift*. Paprika Politik. <https://www.paprikapolitik.com/2015/03/pivoting-without-principles-hungarys-foreign-policy-shift>
- Mortan K. & Soykan A. (2019, January 3). *Osmanlı'nın Bir Macar Konuğu Lajos Kossuth ve Bazı Çağrışımlar*. Türkinfo. <https://turkinfo.hu/yararli-bilgiler/arastirmalar/osmanlinin-bir-macar-konugu-lajos-kossuth-ve-bazi-cagrisimler/>
- MTI. (2017, June 30). *Hungary is on Turkey's side – miniszterelnok.hu*. miniszterelnok.hu. <https://miniszterelnok.hu/hungary-is-on-turkeys-side/>
- MTI-Hungary Today. (2019, May 16). *Kurdish couple sentenced for financing terrorism*. Hungary Today. <https://hungarytoday.hu/kurdish-couple-sentenced-for-financing-terrorism>
- Peter D. (2015, September). *The Eastern Opening – An Element of Hungary's Trade Policy*. ResearchGate | Find and share research. https://www.researchgate.net/publication/282217890_The_Eastern_Opening_-_An_Element_of_Hungary's_Trade_Policy

- Stojchev I. (2014, May 13). *Parlament: Kiderül, milyen lesz a harmadik orbán-kormány.* Világgazdaság. <https://www.vg.hu/kozelet/parlament-kiderul-milyen-lesz-a-harmadik-orban-kormany-427256>
- T.C. *Dışışleri Bakanlığı.* (n.d.). T.C. Dışışleri Bakanlığı- Turkish Embassy In Budapest. <https://budapeste.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353931>
- TİKA. (n.d.). *TİKA builds new connections between Turkey and Hungary - TİKA.* https://www.tika.gov.tr/en/news/tika_builds_new_connections_between_turkey_and_hungary-8549
- Turkish Embassy in Ottawa, “Turkiye ve Macaristan Dışışleri Bakanları Ortak Basın Toplantısı”, Facebook, 24 Ağustos 2016 <https://m.facebook.com/TurkishEmbassyInOttawa/posts/1084019185021430>, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2019).
- “Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı”, T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Mudurluğu, 19 Kasım 2015, <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0313.pdf>, (Erişim tarihi: 4 Kasım 2019).
- Türk Devletleri Teşkilatı. (n.d.). *Opening ceremony of the European office of the Turkic council and meeting of the foreign ministers was held in Budapest.* https://www.turkkon.org/en/haberler/opening-ceremony-of-the-european-office-of-the-turkic-council-and-meeting-of-the-foreign-ministers-was-held-in-budapest_1882.

Balkanlarda Güvenlik ve İstikrar Sorunu

Ayşenur ÖZKALP

Özet

Balkanlar, jeopolitik konumu sebebiyle yıllarca güvenlik sorunu yaşamıştır. Aynı zamanda Soğuk Savaş sonrasında Balkanlarda gerçekleşen olaylara Amerika Birleşik Devletleri ve NATO müdahale etmiş, olaylar yatıştırılmıştır. Sadece jeopolitik konum sorunu değil, Balkanlarda yaşayanlar ve göç eden etnik gruplar arası cephelenmeler ve iç savaşlar da güvenliği sarstığından güvenlik ve istikrar tehdit altında kalmıştır.

Güvenlik tehditleri, şiddetin izleri, etnik sorunlar, göç, terör, yoksulluk ve kamu düzeninin zayıflığı başlıca sorunları oluşturmaktadır. Bu güvenliğe tehdit olan tüm sorunlar, Balkanlarda yıkıcı sorunlara neden olmaya devam etmektedir.

Güvenlik ve bölgesel istikrar, her zaman tehlike altında kalmıştır. Bu çatışmaların engellenebilmesi için her ülkenin temel, ulusal çıkarlarını korumak için kurulmuş uluslararası sistemi vardır. Savaş, çatışma ve bu gibi mücadeleler nedeniyle Balkanlarda siyaset, güvenlik, toplum, kültür, ekonomi ve enerji, toprak, sınırlar ve azınlık sorunları dün olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, mevcut sistemin ihtiyacı karşılayamadığı ve yeni sistem arayışlarının devam ettiği ortamda, Balkanlar ve çevresine yönelik güvenlik, istikrar ve işbirliğinin geliştirilmesine aynı zamanda refahın yükseltilmesine ilişkin fikirleri ortaya koymaktır.

Araştırmanın yöntemi, bu konuyla ilgili literatür taramasıdır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Balkanlarda Güvenlik Sorunu, Güvenlik ve İstikrar, Refahın Yükseltilmesi, İşbirliği.

Security and Stability Problem in the Balkans

Abstract

The Balkans has experienced geopolitical location operation security problem. At the same time, the events in the Balkans after the Cold War were intervened by the United States and NATO, and the events were calmed. Not only the geopolitical position problem, but also the conflicts and civil wars between exotic groups living and immigrating in the Balkans have undermined security and stability as security has been shaken.

Security threats, spread rates, ethnic problems, immigration, terrorism, weakness of basic and public order are the main elements. All the problems that threaten this security continue to cause destructive forces in the Balkans.

Security and security stability are always at stake. In order to prevent these conflicts, each country has an established international system to protect its basic, national interests. Due to wars, conflicts and similar struggles, politics, security, society, culture, economy and energy, land, borders and conflicts in the past continue today as they did yesterday.

The aim of this study is to reveal the areas where the current system cannot meet the needs and where the search for a new system continues, the parts of security, stability and cooperation for the Balkans and its surroundings, as well as the areas in the altitude regions of the shelter.

The method of the research is the use of the relevant literature of this study.

Keywords: The Balkans, Security Problem in the Balkans, Security and Stability, Promoting Welfare, Cooperation.

BALKANLARDA GÜVENLİK VE İSTİKRAR SORUNU

Geçmişten Günümüze Balkanlar

Balkan kelimesi Türkçe kökenli olup, "Ormanlarla kaplı dağlar" anlamına gelmektedir. Balkanlar bölgesine Osmanlı Döneminde "Rumeli" denmiştir ve bu bölge için sınır çizmek oldukça zordur.

Osmanlı Devleti kurulmadan önce, yeni Beylikler döneminde, Anadolu'dan Balkanlar'a Müslüman Türkler gitmişlerdir. Osmanlı Devleti, fethedilen Balkan topraklarına Müslüman-Türk aşiretleri yerleştirilmiştir.

Batı Avrupa'da ortaya çıkan Milliyetçilik, Almanya üzerinden Balkanlara gelmiştir. 19. yüzyıl milliyetçilik çağı olmuştur. Fransa'da çıkan liberal ve milliyetçi fikirler bütün Avrupa'yı ve haliyle Balkanları da etkilemiştir.

Stratejik konum olarak Balkanlar, Dünya'nın önemli yerlerinden biridir. Batı ve Doğu Avrupa arasında kara, hava ve deniz yollarının önemli kısmı üzerinde bulunmaktadır.

Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa'da başlayan, Boğazlar ve Süveyş bölgeleriyle ana petrol alanlarını hedef alan operasyonların üs ve destek bölgesi olma özelliğini taşır.

Balkanlar, Avrupa'nın 5 büyük yarımadasından biridir. Stratejik konumuyla önemli yere sahip olan Balkanlar, Avrupa'nın diğer bölgelerine geçit sağlamakta olup, imparatorluklar arasında mücadele alanı olmasına yol açmıştır.

İslam ve Hristiyan dünyalarının birleştiği Balkanlar, Doğu ve Orta Avrupa'da gerçekleşen savaşlarda büyük önem taşımaktadır. Tarih boyunca birçok kavmin göç ve istilasına maruz kalmıştır. Bu göç ve istilaların bıraktığı izlerle bugüne gelen Balkanlar, günümüzde de o kültür izlerini sürdürmektedir.

Tabiat kaynakları, insan kaynakları ve tarihi zenginliğiyle Balkanlar hem iç güçlerin hem de dış güçlerin mücadele alanı olmuştur.

Jeopolitik konumu sebebiyle yıllarca güvenlik sorunu yaşayan Balkanlarda, Soğuk Savaş sonrasında gerçekleşen olaylara Amerika Birleşik Devletleri ve NATO müdahale etmiş ve olaylar yatıştırılmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi Balkanlar

Tarih boyunca, Avrupa'nın diğer bölgeleri Balkanlar kadar işgale uğramıştır. Balkanların yerli halkı, tarih boyu başka milletlerin idaresi altında yaşamak zorunda kalmışlardır.

Savaş döneminde Balkan ülkeleri, Sovyetler destekli komünist yönetim hakimiyetinde kalmışlardır. 1984'te Jivkov'un yönetimindeki Bulgaristan'da, Türkler üzerine asimilasyon-caydırma politikaları uygulanmıştır. (Türkçe konuşma yasağı, işkence, zorunlu göç vb.)

Jivkov yönetimine karşı çıkan Türkler, işlerini, eğitim haklarını hatta yaşamlarını kaybetmişlerdir. Bu süreçte baskı ve zorbalıktan kaçmak için Türkiye'ye doğru büyük bir Türk göçü yaşanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ve Arnavutluk devletleri Sovyetler Birliğiyle ayrı düşmüştür. Bulgaristan'la birleşme fikirlerini geri çeviren Yugoslavya, Bağlantısızlar Hareketine katılmıştır. Arnavutluk da Komünist Çin ile kurulan ilişkiler etkisiyle dünyadan soyutlanmış ve içe kapanık bir ülke haline gelmiştir.

Yugoslavya, bu dönemde çok fazla Türk nüfus barındıran Balkan ülkesiydi. Devletin hakkaniyetle yöneldiği dönemde eğitim, dil gibi hakları verilen halk, ülkenin bütünlüğünde yer almıştır.

Balkanlarda tarih boyunca komünizm dışında kalan ülke Türkiye ve Yunanistan olmuştur.

Balkanlarda Güvenlik ve İstikrar Sorunu

Tarih boyunca stratejik konum sebebiyle göç ve istilalara maruz kalan Balkanlar, yaşanan olaylar sebebiyle önemli güvenlik ve istikrar sorunu yaşamış ve günümüzde de yaşamaya devam etmektedir.

1991'de Hırvatistan'da başlayan savaş, 1999'da NATO'nun Kosova bombardımanı ile sona ermiştir. Ancak Balkanlar'da yaşayan insanların hayatını sürdürmesini zorlaştıran güvenlik sorunları devam etmiştir. Yugoslavya'yı zorlayan dağılma ile bölge 1990'larda gerçekleşen katliamlar yanan köy ve şehirler de hafızalara kazınmıştır.

2001'de Makedonya'da çıkan çatışmaların sonlandırılmasından sonra 21. Yüzyılda geçen 20 senede silahlı çatışma olmamıştır. Bölge Avrupa Birliği ve NATO üyeliği yoluna girmiştir. 2000'lerde kısa süren bu barış da 2008 sonrası küresel kriz ortamında tekrar zayıflamıştır. İnsanların yaşam mücadelesinde ekonomik, ekolojik ve insanı güvenlik tehditleri artarak devam etmiştir.

Balkanlarda ciddi güvenlik sorunları devam etmektedir. Bunlar;

a. Sınır anlaşmazlıkları: Bir bölgede güvenliğin sağlanabilmesi için sınırların tartışılmıyor olması, sınırlar üzerine uzlaşma sağlanması gerekmektedir. Ancak Balkanlarda bu söz konusu değildi. Sırbistan-Kosova arasındaki sınır,

problemlerden biridir. Sırbistan, Kosova'nın ayrı ve bağımsız bir devlet olduğunu tanımayıp, Kosova'yı kendi bölgesi olarak gördüğü için o bölgede Sırbistan-Kosova arasında hala ciddi meseleler devam etmektedir.

Bosna-Hersek'te bulunan Sırp Cumhuriyeti yönetimi Bosna-Hersek'ten ayrılmak istediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Bosna-Hersek'in kendi sınırlarıyla ilgili anlaşmazlıkları vardır.

b. Etnik kimliklerin Balkanlarda hâkim olması: 1990'lı yıllardaki savaşları düşünecek olduğumuzda, o savaşlarda temel nedenlerden biri milliyetçiliğin yükselmesi olmuştur ve halihazırda bu sorun Balkanlarda yine devam etmektedir. (Seçim sonuçlarında, siyasi parti dağılımlarında görebiliriz.)

Bir ülkede güvenliğin sağlanabilmesi için uzlaşıcı kimliklerin oluşması gerekmektedir. Bazı Balkan ülkelerinde bu durum sağlanamamıştır.

c. Ekonomik güvenlik: Çatışmalar, savaşlar, istilalar sona erse bile, Balkanlarda ciddi ekonomik problemler devam etmektedir. Batı Balkan ülkelerinin ciddi bir kısmı ekonomik sorunlar yaşamıştır ve ekonomik kalkınma oranları hala düşük durumdadır.

Örneğin; Sırbistan ve Bosna-Hersek'in yakın tarihteki ekonomik düzeyi 90'lı yıllarda yaşanan savaşların öncesinden daha geri durumdaydı.

Genç işsizlik oranları da oldukça yüksek durumdadır. Bunun yol açtığı önemli sorunlardan bir tanesi de dışarıya göçtür. Balkanlardaki genç nüfus, Avrupa ülkelerine göç etmektedir.

c. Bölgedeki ülkelerin arasındaki işbirliğinin zayıf olması: Sınır problemleri, Milliyetçiliğin yüksek olması, ekonominin güvensizliği bu bölgedeki ülkeler arasında işbirliğinin zayıf olmasına yol açmıştır. Bu güvenlik sorunlarının çözülmesini engelleyen önemli sorunlardan biri de Avrupa Birliğiyle alakalı bir durumdur. Balkanlar bölgesine baktığımızda, hem kalkınma seviyesi daha ilerde olan, hem insani kalkınma açısından da daha ilerde olan ülkeler Avrupa Birliğine üyelik sağlamış olan Hırvatistan ve Slovenya gibi ülkelerdir.

Avrupa Birliği'nin kendi içinde yaşadığı ekonomik problemler, kimlik bunalımı, Polonya ve Macaristan'daki problemler Avrupa Birliği'nin yeni genişleme dalgasına doğru inisiyatif başlatmasını zorlaştırmaktadır.

Balkan ülkelerinin kendi içlerindeki sınır, ekonomik, milliyetçilik ve işbirliği sağlanamaması problemleri de Avrupa Birliği yolunun düzgün şekilde ilerlemesini engellemektedir. Avrupa Birliği perspektifinin belirsiz olması da Balkanlarda devam eden sorunlardan biridir.

Bölgenin az gelişmiş ekonomik yapısına eşlik eden siyasal istikrarsızlık sorununun çözüm noktası yine ekonomik yapının gelişmişlik düzeyine bağlıdır.

Balkan ülkelerinin Avrupa bütünleşme sürecinde daha güçlü bir yere sahip olmaları için bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi de önem arz etmektedir. Bölgesel işbirliği, Balkan ülkelerinin gelişmesine katkı sağlayıp, ülkelerin “bağımlı çevre” pozisyonundan kurtulmalarını sağlayacaktır.

Türkiye Balkan İlişkileri

Balkanlar, siyasi, coğrafi ve ekonomik açıdan önemli olduğu kadar, tarih, kültür ve insani açıdan da Türkiye için oldukça önemlidir. Türkiye, Balkanlar’ın ayrılmaz bir parçası olup, politikamız bölgesel sahiplenme ve kapsayıcılık ilkeleri gözetilerek şekillendirilmiştir.

Balkan ülkelerinin Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesi, bölgede istikrar ve reformların sürdürülmesi yönünden önemli teşvik unsuru olmayı sürdürmektedir. Balkanlarda barış, güvenlik ve istikrar ortamının korunması, Türkiye dış politikasının öncelikleri arasındadır. Bu çerçevede Türkiye’nin temel hedefi, Balkanlar bölgesinde ortamı tehdit etme potansiyeli barındıran toplumsal, siyasi, etnik ve dini gerilimlerin önlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye, Balkanlarda uluslararası mevcudiyetin Kosova ve Bosna-Hersek’te hem bu ülkelerin devlet yapılanmasının güçlendirilmesi, hem de bölgesel güvenlik ve istikrar açısından önemli ve gerekli olduğuna inanmaktadır. Ayrıca, Türkiye Balkanlar bölgesinin geleceğine en fazla katkıyı Balkan ülkelerinin sağlayabileceğine inanmakta olup, bu anlayışla birlikte Balkanlarda özgün işbirliği mekanizmalarının geliştirilmesini önemsemektedir.

Bu bağlamda, Türkiye, bölgesel işbirliği platformları bağlamında 13 Balkan ülkesini bir araya getiren tek platform olan Güneydoğu Avrupa işbirliği sürecinde (GDAÜ) aktif bir şekilde yer almış olup, bölgesel işbirliğini teşvik etmektedir.

İyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliğine yapılmış olan katkıların somut örneğini Türkiye’nin inisiyatifinde gerçekleştirilen Türkiye-Bosna-Hersek-Hırvatistan ve Türkiye-Bosna-Hersek-Sırbistan üçlü danışma mekanizmaları oluşturmaktadır.

Bölgede güven artırıcı önlem olarak kabul edilen bu işbirliği mekanizmalarıyla Bosna-Hersek’te barış, istikrar ve refahın pekiştirilmesine çalışılmaktadır ve diğer yandan Balkan Bölgesinde daha güvenli ve istikrarlı hale getirilmesine çaba gösterilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye-Balkan ilişkileri üzerine (Geçmişten Geleceğe) Ekonomi-Politik Notlar” makalesinde de belirtildiği gibi, “Balkan ülkeleri Suriye ve Irak iç savaşlarına bağlı olarak ortaya çıkan göç ve mülteci hareketlerinin

yoğun olduğu şu güncel konjonktürde, tarihinde en zor süreçlerinden birini yaşamaktadır. Osmanlı sonraki bir türlü o zamanki huzuru bulamamış olan Balkanlar için Türkiye'nin bu bölgede huzur ve refahı sağlayıcı katkıları son derece önemli olacaktır.

Kaynakça

- Kalayıcı, İrfan. "Türkiye-Balkan İlişkileri zerine (Geçmişten Geleceğe) Ekonomi-Politik Notlar", Avrasya Etütleri, 50/2016-2, s.122.
- Aytekin, Barış. "Türkiye -Balkan İlişkileri zerine (Geçmişten Geleceğe) Ekonomi-Politik Notlar", Avrasya Etütleri, 50/2016-2, s.122.
- şeker, şakir Barış. Balkanlarda Güvenliğin Sağlanmasında Türkiye'nin Rolü ve Karşılıklı ıkarlar, 2011.
- Aslan, Murat. "Balkanlarda Güvenlik ve İstikrar", 2022.
- Sancaktar, Caner. "Balkanlarda Bölgesel İşbirliğinin Anlam ve önemi, 2010.
- zdal, Barış. "Balkanlar ve Avrupa'nın Ortak Güvenliği", 2013.
- Demirtaş, Birgl. "Balkanlar'ın Temel Güvenlik Sorunları, 2019.
- Soğuk Savaş Dönemi, Yugoslavya'nın Dağılışı/ tr.wikipedia.org/wiki/Balkanlar
- Girişimci ve İnsani Dış Politika, Balkan lkeleriyle İlişkiler /mfa.gov.tr/balkanlar_ile_iliskiler.tr.mfa.

Arnavutça Kur'ân Meâlleri - Şerif Ahmeti Örneği

Arlinda İSMANİ*

Özet

Arnavutlar, İslam'ın Balkanlarda dolayısıyla Arnavut halkının yaşadığı topraklara yayılmasıyla Kur'ân'la çok erken dönemlerde temaslarda bulunmuşlardır, ancak Kur'ân çalışmaları çok daha sonra başlamıştır. Arnavutça Kur'ân çalışmaları 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. Arnavutların elinde bu zamana kadar Arnavutça Kur'ân meâlinin olmaması ile ilgili farklı nedenler bulunmaktadır. Çalışmada bunun nedenleri üzerinde durulmuştur. Ardından Arnavutça Kur'ân meâl ve tefsir çalışmalarının tarihi gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Arnavutça Kur'ân meâli ve tefsir çalışmaları; Arnavutça Kısmi veya Yayınlanmayan Kur'ân Meâl Çalışmaları ve Kur'ân'ın Tam Meâl Çalışmaları şeklinde ele alınmıştır. Bu tür çalışmalardan örnek olarak Sherif Ahmeti'nin Kur'ân-i Përkhim Me Komentim Në Gjuhën Shqipe" (Arnavutça Tefsirli Kur'ân Meâli) eserini incelenmiştir. Ayrıca yazarı hakkında bilgi verilmiş ardından eseri ile ilgili kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Somut bir örnek olması açısından tercüme Duhâ Süresini Sherif Ahmeti'de ve Kur'ân Yolu adlı eserde nasıl ele alındığına ilişkin bir kıyaslama yapılmıştır. Konu ile ilgili kaynak tarama yöntemi kullanılmıştır. İlgili kitap, makale, internet siteleri taranarak verilere ulaşılmıştır. Bu çalışma, Kosova, Arnavutluk, gibi uzun bir dönem komünizmlle yönetilen bundan dolayı da dine karşı mesafeli bir yaklaşım sergileyip, dini kamusal alandan dışlayan bir ülkede yapılan Kur'an tercümesi üzerinde yoğunlaştığından oldukça önemli görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arnavutça Kur'ân meâli, Sherif Ahmeti, tercüme.

* A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi, arlinda.1996@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8524-4658.

Translations of Kur'ân in Albanian Language: The Example of Sherif Ahmeti

Abstract

Albanians had contact with the Qur'an in the very early periods, with the spread of Islam in the Balkans and therefore in the lands where the Albanian people lived, but the Qur'an studies began much later. Studies of the Qur'an in Albanian began in the late 19th and early 20th centuries. There are different reasons for the absence of the Albanian translation of the Qur'an in the hands of the Albanians until this time. In this article, we focused on these reasons. Afterwards, we gave information about the historical development of the Qur'an translation and tafsir studies in Albanian. Translation and interpretation of the Qur'an in Albanian; We have handled it as Partial or Unpublished Qur'an Translation Studies in Albanian and Full Translation Studies of the Qur'an. As an example of such studies, we examined Sherif Ahmeti's Kur'an-i Përkthim Me Komentim Në Gjuhën Shqipe (Translation of the Qur'an with Interpretation in Albanian). We gave information about the author. Then we made a brief evaluation of his work. As a concrete example, we made a comparison of how the translation of the Surah Duhâ is handled in Sherif Ahmeti and in the work called Qur'an Yolu. The literature review method related to the subject was used. Data were obtained by scanning related books, articles and websites. This study seems to be very important as it focuses on the translation of the Qur'an in a country such as Albania and Kosovo, which has been ruled by communism for a long time and therefore has a distant approach to religion and excludes religion from the public sphere.

Keywords: Translation of the Qur'an in Albanian, Sherif Ahmeti, translation.

Giriş

Bu çalışmada Arnavutça dilinde yapılan Kur'ân çalışmaları hakkında bilgi verilecektir. Arnavutça Kur'ân çalışmaları Arnavut tarihinin oldukça geç bir aşamasında ortaya çıktığı için bu gecikmenin nedenleri üzerinde de durulacaktır. Bu çalışmada Arnavutça Kur'ân çalışmaları iki gruba ayrılarak ele alınmıştır. Bu iki grup şöyle ifade edilebilir: Arnavutça Kısmi Meâl Çalışmaları ve Tam Meâl Çalışmaları. Böylece meâlleri bu şekilde gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda konuyla ilgili ulaşabilen bütün eserlere yer verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bir diğer ana konusu Arnavutça meâller içinde önemli bir yeri bulunan Şerif Ahmeti'nin "Kur'ân-i Përkthim Me Komentim Në Gjuhën Shqipe" adlı çalışmasının incelenmesidir. Bu incelemeyi daha somut hale getirebilmek için çalışmanın son başlığı olarak Duhâ sûresinin Şerif Ahmeti tarafından yapılan tercüme ve tefsiri ele alınmış, yine bir fikir vermesi için Kur'an Yolu meâliyle karşılaştırma yapılmıştır.

1. BÖLÜM

ARNAVUTÇA KUR'ÂN MEÂL VE TEFSİR ÇALIŞMALARININ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

1.1. Arnavutça meâlin gecikme sebepleri

Arnavutlar, İslam'ın Balkanlarda dolayısıyla Arnavut halkının yaşadığı topraklara yayılmasıyla Kur'ân'la çok erken dönemlerde temaslarda bulunmuşlardır, ancak Kur'ân çalışmaları çok daha sonra başlamıştır (Jusufi, 2019).

Arnavutça Kur'ân çalışmaları 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. Arnavutların elinde bu zamana kadar Arnavutça Kur'ân meâlinin olmaması ile ilgili farklı nedenler bulunmaktadır. Bu nedenleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

1. Arnavutluk 1967'de dünyanın ilk ateist ülkesi ilan edilmiştir, bu nedenle din alanında herhangi bir çalışma yasaklanmıştır.
2. Komünizm, Arnavutluk'taki yarım yüzyıllık komünist rejimle varlığını sürdürmüştür. Bu rejimin ideolojik kökünde yer alan din karşıtlığının esas olarak dini meselelere zarar verdiğine şüphe yoktur.
3. Ayrıca Arnavutlar arasında Kur'ân'ın tercümesinin başaramayacak iş sayılması meselesi olması da üzerinde durulması gereken bir konudur.
4. Arnavut dilinde çeviri geleneğinin olmaması ve yukarıda bahsedilen görüşle bağlantılı olarak Kur'ân'ın tercüme edilmemesi gerektiğine dair tutumun yerleşmesine neden olmuştur.

5. Ortak bir alfabenin olmaması da Kur'ân tefsirinin ortaya çıkamamasında bir gerekçe olarak gösterilebilir.
6. Arnavut topraklarında kendi faaliyetlerini Arnavut dilinde yürütecek profesyonel kurumların (eğitim, bilim ve dini) eksikliği gibi nedenlerden bahsetmek de mümkündür (Jusufi, 2019).

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Arnavutça Kur'ân meâl ve tefsirinin geç ortaya çıkmasına neden olmuştur denilebilir. Bu nedenlere, Müslümanların ortak ilmî dilinin Arapça olması, ilmî Arapça öğrenen kimselerin bilgilerini ana dillerinde halklarına sunmaları da eklenebilir. Nihayet Kur'ân tercümesi uzun tarihi sürece göre yeni bir ilmî çalışma alanıdır.

Arnavutça Kur'ân meâl çalışmaları ise iki şekilde yapılmıştır: Kısmi meâl çalışmaları ve tam meâl çalışmaları (Ramadani, 2006: 243). Bunlar daha ayrıntılı olarak aşağıdaki başlıklardaki gibi ifade edilebilir.

1.2. Arnavutça kısmî ve yayınlanmayan Kur'ân meâl çalışmaları

Arnavutlar arasında ilk defa Kur'ân meâli üzerinde çalışmalar yapmış bulunan ilim adamı Naim Frashëri'dir. "Thelbi i Kur'ânit" (Kur'ân'ın Özü) adını verdiği bu küçük çaplı meâl çalışmalarını "Mesime" (Dersler) adlı kitabında derlemiş ve 1894 yılında Bükreş'te bastırmıştır (Ramadani, 2006: 243). Fakat birçok kaynaklarda Naim Frashëri ilk Kur'ân meâl çalışmaları yapan kişi olarak zikredilmemektedir. Onun yerine biraz garip gelebilir ama Kur'ân'ı Arnavutçaya çeviren ilk kişinin Korçalı Ortodoks Hristiyan Arnavut Ilo Mitko Qafëzezi olduğu kaynaklarda geçmektedir (Jusufi, 2019). Ilo Mitko Qafëzezi Ortaçağ Tarihi'nin tanınan bir bilim adamıdır. George Sale tarafından yapılan İngilizce Kur'ân çevirisine dayanarak, ilk altı sûreyi çevirmiştir. Kitabın tamamından ilk bölümü 1921'de Romanya'da yayınlamayı başarmıştır. Yazar, kendi ifadesiyle bu yayını "Amerika Birleşik Devletleri'nin Ulusal Yurttaşlarına" ithaf etmektedir. Bu yayının ikinci halini altı yıl sonra 1927'de Korça'da basmayı başarmıştır. I. M. Qafëzezi ne Kur'ân uzmanı ne de Müslümandı. İ. M. Qafëzezi: "Benim yaptığım bu çevirinin eksikleri vardır. Çünkü doğrudan Arapçadan yapmadım. Ama Arnavut kardeşlerim beni affedecektir. Umarım benim bu çalışmam bir başlangıç olur ve daha sonra yapılacak olan doğrudan Arapçadan çeviriler için az da olsa bir faydası olur. Kur'ân'ın çevirisini yapmak büyük günahdır diyenlerin sözüne kulak asmadım. Çünkü Kur'ân bugün dünyada birçok dilde çevrilmiş bulunmaktadır. Bizim de buna ihtiyacımız vardır" (Jusufi, 2019) diyerek neden Kur'ân tercümesi yaptığını açıklamıştır. Onun bir Müslüman olmaması da Müslümanların Kur'ân'ı Arapçadan kendi dillerine tercüme etme konusunda yaşadıkları endişe ve günah duygusunu yaşamamasına neden olduğu için tercüme yapabilmesine imkân sağlamıştır.

Daha sonra İslam teologları da Kur'ân çalışmalarına girişmişlerdir. Hafız Ali Korça 37 âyet ve iki sûrenin tercümesini 1926'da İşkodra'da yayınlamıştır. Aynı zamanda Hafız Ali Korça 1930 yıllarda Tirana'da 2000 sayfalık Kur'ân-i Kerimin meâlini yorumla birlikte yayına hazır hale getirdiği kaynaklarda belirtilmektedir. Ama ne yazık ki, bu çalışma bir el yazması olarak kalmıştır ve bu el yazmasının akıbeti o günden bugüne halen bilinmemektedir (Shkodra, 2009). 1929 yılında, Hafız İbrahim Dalliu'nun "Kur'ân'ın Mânâlarının Özü" başlığı altında yaptığı yorumla birlikte çok eksiksiz bir tercümenin yayımlandığı görülmektedir. Aynı sene İşkodra'da Shefket Muka tarafından Yâsîn sûresinin çevirisi yapılmıştır. Hafız İbrahim Dalliu'nun Kur'ân'ın tam bir tercümesi için yaptığı çabalara ek olarak 1930 ve 1934 yıllarında Korça'da Abdullah Zemblak'un kısmi Kur'ân tercümeleri devam etmiştir. Aynı zamanda Ferit Vokopola da Fransızca'dan bazı âyetlerin tercümesini yapmıştır (Shpuza, 2006). İkinci Dünya Savaşı sonrası Arnavutluk Müslüman Topluluğu gözetiminde Kur'ân'ın Arnavutçaya tercümesi için bir girişim daha yapılmıştır. 1944 yılında Kur'ân'ın bir tercümesi daha yapılmıştır, Ali Musa Bash'e'nin dediğine göre bu tercümenin el yazması Arnavutluk Devlet Arşivi'ne girmiştir (Shkodra, 2009). 1981 yılında Gjakova'da Sheh Jahja Shehu Kur'ân'ın Sırpçadan Arnavutçaya tercümesini yapmıştır. Fakat maddi imkânları olmadığı için yayınlamamıştır (Shkodra, 2009).

Bazı kısmi meâl çalışmaları da şunlardır: "Ajete të Kur'ânit me shpjegime të tjera" Beqir Maloki tarafından yazılıp 1982 yılında Roma'da basılmıştır. "Jasini dhe 20 sure të tjera" adlı çalışma Dr. Feti Mehdiu tarafından yapılmıştır, Prishtine'de 1992 yılında basılmıştır. "Kaptina Jasin" meâl ve yorumla birlikte M. Mustafi tarafından kaleme alınıp 1994 yılında Üsküp'te basılmıştır. Ardından "Kaptina Jasin" N. İbrahimi tarafından çevrilmiştir, son baskı 1994 yılında yapılmıştır (Zekaj, tarih belirtilmemiştir). Aynı zamanda farklı dergilerde ufak çaplı tercümelere de rastlanmaktadır.

Kur'ân'ı Kerim'in kısmi meâl çalışmaları, görüldüğü üzere Kur'ân'ın sadece belli sûreleri ya da âyetlerin Arnavutçaya çevrilme sürecini ifade eder. Burada tam meâl çalışmalarının ise çeşitli gerekçelerle birlikte tüm topluma yayılamadığı görülmektedir. Aşağıdaki kısımda ise tam meâl çalışmalarının nasıl gerçekleştiği anlatılmaktadır.

1.3. Kur'ân'ın tam meâl çalışmaları

Kur'ân'ın Arnavutça'ya ilk çevirisi 1985'te Priştine'de yayınlanmıştır. "Kur'ân-i" (Kur'ân) adıyla Priştine Filoloji Fakültesi Şarkiyat Bölümü'nde Arapça profesörü olan Feti Mehdiu tarafından çevrilmiştir. Bu meâlde Fâtiha, ihlâs, felak ve nâs sûreleri dışında orijinal metin yani Arapça metin yer al-

mamaktadır. İkinci baskıda ismi değiştirilmiş ve “Kur’ân-i” yerine “Kur’ân-i dhe Hija e Tij Shqip” (Arnavutça Kur’ân ve Gölgesi) ismi tercih edilmiştir. 603 sayfadan meydana gelen bu baskıda meâlle Arapça metni de eklenmiştir (Ramadani, 2006: 244).

1988 yılında Prof. Hasan İ. Nahi tarafından çevrilen “Kur’âni i Madhëruar” (Yüce Kur’ân) ismiyle Kur’ân’ın tam meâli Priştine’de basılmıştır. Feti Mehdiu’nun meâline farklı olarak ilk basımda Arapça metne de yer vermiştir.

Prof. Hasan İ. Nahi’nin tercümesinden sonra aynı sene Şerif Ahmeti’nin tercümesi de basılmıştır. Bu eser “Kur’ân-i Përkthim me Komentim në Gjuhën Shqipe” (Arnavutça tefsirli Kur’ân Meâli) adıyla 1988 yılında Kosova İslam Birliği tarafından Priştine’de basılmıştır. Şerif Ahmeti Kosova’daki “Alaud-din” medresesinde müderris olmakla beraber bütün Kosova’da tanınan bir âlimdir. Şerif Ahmeti tarafından kısa bir yorumla birlikte Kur’ân’ın tercümesi birçok defa düzeltilerek basılmıştır. Bu eseri daha sonra detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz için şimdilik bu bilgilerle yetinmek yerinde olacaktır.

1990 yılında Arnavutça’ya Kur’ân’ın dördüncü çevirisi yapılmıştır. İlk üç tercümeden farklı olarak ister çevirisini yapanlar bakımından ister yayın bakımından, bu sefer Kur’ân’ın Arnavutçaya tercümesi Pakistanlı Albanoloji araştırmacısı olan Muhammed Zakaria Khan tarafından, “Kur’âni i Shenjtë, Përkthim e Komentim” (Yüce Kur’ân, Tercüme ve Yorum) ismiyle bir tercüme yapılmıştır. Bu çalışma Islam Internacional Publication LTD tarafından İslamabad’ta basılmıştır. Şunu da belirtmemiz gerekir ki Muhammed Zakaria Khan ne Arnavutçayı iyi derecede bilmektedir ne de Arapçayı. Bu tercümenin farklı amaçları da vardır. Bunlardan biri de Ahmedî cemaatinin Arnavutlarda yayılmasıdır. Çünkü bu tercüme Ahmedî Hareketinin başkanı olan Hazret Mirzah Tahir Ahmadi gözetiminde yapılmıştır (Shkodra, 2009).

1996 yılında Tiranalı Hacı Selim Stafa tarafından yapılmış olan bir meâl çalışması da bulunmaktadır. “Përzgjedhje në Komentimin e Kur’âni Kerimit” (Kur’ân Tefsirinden Seçkiler) adlı bu çalışma Komuniteti Musliman i Shqipërisë-Komiteti i Botës İslame tarafından basılmıştır (Ramadani, 2006: 246).

2000 yılında “Shpjegim i Kuptimeve Të Kur’ânit Të Lartë Në Gjuhën Shqipe” (Arnavut Dilinde Kur’ânın manalarının tefsiri) adıyla bir çeviri daha karşımıza çıkmaktadır. Bu tercümenin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Bir grup tercüman tarafından yapıldığı yazmaktadır. Tercüme Riyad’da Darussalam yayınevinde basılmıştır. Başka bir kaynağa göre bu tercüme Medine’de okuyan bazı öğrenciler tarafından yapılmıştır. Dr. Muhammed Takiuddin el-Hilali ve Dr. Muhammed Muhsin Khan adlı hocalarının da desteğiyle yapılan bu çalışmanın ismi “Shpjegimi i Kuptimeve të Kur’ânit të Lartë në Gjuhen Shqipe” (Kur’ân’ın Arnavut Dilinde Tefsiri) olarak değiştirilmiştir.

rilmiştir. 1999 yılında Riyad'da Darusselam Yayınevinde basılan bu çalışma bir sene sonra (2000) tekrar basılmıştır (Ramadani, 2006: 246).

Bir başka meâl denemesi Türkiye'de yapılmış olup, 2007 yılında Emin İmer, Kur'ân'ı Arnavutça'ya çevirmiştir.

2. BÖLÜM

ŞERİF AHMETİ'NİN KUR'ÂN-I KERİM'İ TERCÜME VE TEFSİRİ

2.1. Şerif Ahmeti'nin hayatı

Şerif Ahmeti 1920 yılında Lypjan'ın Gumnasell köyünde doğmuştur. 4. sınıfa kadar Banull köyünde okumuştur. Onun zamanında okulda din dersi de veriliyordu. İslam ile ilgili ilk bilgileri bu okulda çok saygın Mulla Azizi'den almıştır. Ardından Ferizaj medresesinde eğitimine devam etmiştir. Orada çok tanınmış olan Azem Grenja müderrisinden sarf öğrenmiştir. Nahivi ise Prizren medresesinde Hafız Abdullah Efendi'den öğrenmiştir. 1934 yılında 14 yaşındayken Priştine'deki ünlü Pirinaz Medresesi'ne kaydolmuş ve burada bu medresenin ünlü müderrisleri Ahmet ef. Mardoqi ve Hacı Hamdi ef. İbrahimi derslere katılma şansına sahip olmuştur. Her ikisi de İslam ilimlerinde kendilerini geliştirmiş kişiler olup, vatanseverliği ile de öne çıkan âlimlerdi. Şerif Ahmeti bu iki özelliği de onlardan almıştır. "Pirinaz" medresesinde Ş. Ahmeti Mayıs 1944 yılında kadar toplam 10 sene okumuştur. Bitirdiğinde müderris Ahmed ef. Mardoqi tarafından icazetname verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Ş. Ahmetinin Lypjan ve çevresinde Arnavut dilinde okulların açılmasıyla meşgul olduğunu görmekteyiz. 1949 yılında kendisinin de okuduğu Banulla ilk okulunda ilk Arnavut dili öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Üstlendiği bu görevi daha başarılı bir şekilde yapması için 1950 yılında Peja şehrinde bulunan Pedagojik kursuna kaydolmuş ve başarıyla bitirmiştir. Daha sonra bazı ortaokul ve liselerde müdürlük de yapmıştır.

Şerif Ahmeti o dönemin komünist rejiminin birçok baskılarına da maruz kalmıştır. Bütün bunlara rağmen vatan için emek vermeye devam etmiş ve hiç durmadan çalışmıştır.

Şerif Ahmeti 1970-1983 yılları arasında Priştine "Alauddin" medresesinde hem müderris hem de müdür olarak çalışmıştır. "Alauddin" medresesi Şerif Ahmeti'nin müdürlük yaptığı dönemde çok ilerlemiş ve birçok başarıya imza atmıştır. Medresedeki görevinin yanında Arnavut Müslümanların kalkanması için birçok vakıflarda da yöneticilik yapmıştır. Aynı zamanda Ar-

navut dilinin dini literatüründe varolan boşluğu doldurmak için çaba sarf etmiştir. Böylece birçok eser kaleme almış ve tercüme ederek dilin zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Şerif Ahmeti, 14 Nisan 1998 yılında vefat etmiştir. Onun vefatı büyük bir kayıptı, fakat arkasında bıraktığı miras hepimiz için yolumuzu aydınlatan bir kandil gibi kaldı (Shkodra, 2010).

2.2. “Kur’ân-i përkthim me komentim në gjuhën shqipe” (Arnavutça tefsirli Kur’ân meâli)

“Kur’ân-i Përkthim me Komentim në Gjuhën Shqipe” (Arnavutça Tefsirli Kur’ân Meâli) adlı eser Şerif Ahmeti tarafından kaleme alınmıştır. 1988 yılında Priştine’de Kosova İslam Birliği (diyanet) tarafından basılmıştır. “Arnavutça Tefsirli Kur’ân Meâli” kitabın ilk baskısı 893 sayfadan oluşmaktadır. Kitap; içindekiler, önsöz, Kur’ân’a bir bakış, sûrelerin tercümesi ve kısa yorumu, tarihi notlar (Kâbe, Kureyşlilerin dönemi, Hz. Muhammed’in Peygamber olarak Mekke dönemi) ve tercümanın sözü bölümlerinden oluşmaktadır. Kur’ân’a bir bakış bölümünde, Kur’ân’ın içeriği, Kur’ân’ın özellikleri, Kur’ân’ın mucize oluşu, vahiy, Kur’ân’ın isimleri, Kur’ân’ın yazılışı ve tedvi hakkında bilgi verilmektedir.

Kur’ân’ın bu tercümesi kısa bir yorumla daha sonra birçok defa basılmıştır. 1992 yılında ise, Mısır-Kahire’de basılmıştır. 1993 yılında Medine’de bir milyon adet baskı yapılmış ve Arnavutların yaşadıkları bölgelere-topraklara ücretsiz olarak dağıtılmıştır. 1994 yılında Kahire’de Islamic Relief adıyla bir İngiliz derneği tarafından basılmıştır. WAMY adıyla bir dernek tarafından da basılmıştır, fakat yılı ve yeri bilinmemektedir (Shkodra, 2009).

“Kur’ân-i Përkthim me Komentim në Gjuhën Shqipe” adıyla Kur’ân’ın Arnavutçaya tercümesi Arnavutlar arasında en yaygın olan Kur’ân tercümesidir. Bu eser neredeyse her evde bulunmaktadır.

Bu eserde tercümenin yanında Arapça orijinal metin de yer almaktadır. Öncelikle sûrenin başında orijinal ismi, kaçınıcı sûre olduğu nüzûl sırasına ve Kur’ân tertibine göre yazmıştır ve sûre hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra belli âyetler- kelimeler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Yazar çeviride bazı âyetlerin sonunda yıldızlar koymuştur. Bu da o âyetlerin açıklamasının bittiği yerini göstermektedir. Bu tarz yazım bir karışıklığa neden olmuştur. Açıklamayı hangi âyetler hakkında yapıldığına dair çok dikkatli olmak gerekir, aksi taktirde karışabilir ve anlaşılabilir. Bunun yerine sayı ya da başka bir metod kullanılabilirdi.

Eseri dil açısından değerlendirecek olursak, kullandığı dil anlaşılır bir dildir. Dini terimleri açıklamaya dikkat etmiştir. Âyetlerin açıklamalarını ya-

parken kelime anlamları üzerinde de durmuştur. Mesela secde, rükû', zekât, gayb, kible gibi kelimeleri de açıklamıştır. Bunlar hakkında ayrıca bir dipnot vermeyi gerekli görmediğini tercüman aktarmaktadır (Ahmeti, 1992: 750). Yazar o kelimeyi kullandığı yerde açıklamayı yapmıştır. Âyetlerin tercümesinde de âyetin mânâsını vermeye çalışmıştır. Arapçadan kelime kelime çevirerek bir tercüme yapmamıştır. Zaten olması gereken de budur.

Tercüman mukkadimesinde; her ne kadar çeviri orijinal gibi olmazsa da orijinalinden uzaklaşmamaya çalıştığını söylemektedir. Okuyucu daha rahat anlasın diye kısa bir yorum yaptığını dile getirmektedir. Çünkü insanlar hayatta kalmak için mücadele ediyorlar, daha fazla Kur'ân araştırması yapmak ve onun derinliklerine inmek için dünya işlerinden dolayı çok fazla fırsat olmamaktadır. Dolayısıyla yazar, herkesin okuyabileceği, uzun olmayan, bıktırmayan bir eser ortaya koymaya çalıştığını söylemektedir.

Yazar yaptığı açıklamalarda, en güvenilir kaynaklara başvurduğunu dile getirmektedir. Kur'ân'ın anlamı, içeriği ve yorumu ile ilgili kullandığı kaynaklar; "Safvetü't-Tefâsîr"- Muhammed Ali Es- Sâbûnî, "Fethu'l-beyân fî makâşidi'l-Kur'ân" Muhammed Hasan Han, "el-Muşhafü'l-müfesser"- Ferîd Vecdî, "Kamus-u Kur'âniyyun"-Muhammed Musa'dır. Arada Fahreddin er-Râzî'nin, İbn Kesir'in tefsirini v.s. de kullandığını belirtmektedir (Ahmeti, 1992: 750).

Tercümeye başlamadan önce Kur'âna bir bakış ve sonunda tarihi not şeklinde var olan iki bölümünü okuyucunun az çok ne okuduğundan haberdar olması için yazdığını söylemektedir.

2.3. Örnek tercüme ve tefsir (Duhâ sûresi): Şerif Ahmeti'de ve Kur'ân Yolu adlı eserde

Suretu Ed Duha

Me emrin e Allahut, Mëshiruesit, Mëshirëbërësit!

1. Pasha paraditën!
2. Pasha natën kur shtrinë errësirën!
3. Zoti yt as nuk të ka lënë, as nuk të ka përbuzur.
4. Dhe se bota e ardhëshme është shumë më e mirë për ty se e para.
5. E Zoti yt do të jepë ty, e ti do të kënaqesh.
6. A nuk të gjeti ty jetim, e Ai të bëri vend (të dha përkrahje).
7. Dhe të gjeti të paudhëzuar e Ai të udhëzojë.

8. Dhe të gjeti të varfër, e Ai të begatoi.
9. Pra, mos e përul jetimin!
10. As lypësin mos e përzë!
11. E me të mirat që të dha Zoti yt, trego (udhëzo njerëz)! (Ahmeti, 1992: 719).

Duhâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla

1. Kuşluk vaktine ant olsun.
2. Karanlığı yayınladığı geceye ant olsun.
3. Rabbin seni ne bıraktı ne de hor gördü.
4. Gelecek dünya, bir öncekinden senin için çok daha hayırlıdır.
5. Rabbin sana verecek, sen de memnun olacaksın.
6. Seni yetim bulup yerleştirmede mi? (sana destek verdi).
7. Seni hidayete ermemiş bulup hidayete erdirdi.
8. Seni yoksul bulup zenginleştirdi.
9. Bundan dolayı, yetimi küçük düşürme.
10. Dilenciye de kovma.
11. Rabbinin sana verdiği nimetlerinden bahset (insanlara rehberlik yap)

Meâl açısından Duhâ sûresini iki meâlde göre değerlendirecek olursak yöntem ikisinde de aynıdır. Her iki meâlde de âyetleri orijinal mânâdan uzaklaşmayarak en yakın anlamı verilmeye çalışılmıştır, dolayısıyla âyetler anlaşılabilir. Kullanıldığı dil aynı zamanda açık ve anlaşılır bir dildir. Şerif Ahmeti, meâlde aynı sayfada hem Arapça metni hem meâl yer almaktadır. Fakat bir âyetin Arapçasını verip altında da meâlini vermemektedir. Kur'ânda sûrenin yer aldığı sayfayı alıp küçültülmüş halini koymuştur, yanında da Arnavutça meâlini eklemiştir. Altında ise kısa bir yorumu yer almaktadır. Meâl ve yoruma geçmeden önce sûre hakkında genel bilgiler vermiştir. Nerede inmiştir, kaç âyetten oluşmaktadır. Sûrenin genel içeriğinden neden bu isimle isimlendirildiğinden bahsetmektedir.

Yoruma gelecek olursak her âyeti tek tek ele almamaktadır. Bütün âyetler hakkında bir yorum yapmıştır. Yorumda; Hz. Peygamberin nasıl hasta olduğunu, iki-üç gün dışarıya çıkmadığından bahsetmektedir. Ebu Leheb'in eşi onun yanına gidip: senin rabbin seni bıraktı dediğini aktarmaktadır. Vahyin gecikmesinden dolayı müşriklerin Hz. Peygambere yönelik "Rabbi onu terk etti", şeklindeki ifadeler kullandığı ve bunun toplumda yayıldığından bah-

setmektedir. Onların bu konuşmalarına bir cevap olarak bu sûrenin indiği dile getirilmektedir. Daha sonra Allah'ın Hz. Peygamber'i bırakmadığını, terk etmediğini, hâlbuki onu yüksek derecelere yükselttiğini, nimetler verdiğini açıklamıştır. Ardından Allah'ın onun için küçüklüğünden beri nasıl Hz. Peygamberin yanında olduğunu, yetim bulup barındırdığını, yoksul bulup zenginleştirdiğini, yol gösterdiğini v.s. hatırlatılarak bir yorum yapmıştır.

Kur'ân Yolu tefsirinde öncelikle sûrenin nerede indiği, kaç ayetten oluştuğu ve nuzûl sırasına göre kaçınıcı sûre olduğu hakkında bilgi verilmektedir. Sebebi nuzûlünden bahsedilmektedir. Sonrasında sûrenin adı ve konusu ile ilgili bilgileri yer almaktadır. Kur'ân, Arnavutça meâlî ve yorumu tefsirinde olduğu gibi Kur'ân Yolu tefsirinde de orijinal metin yer almaktadır. Dolayısıyla buraya kadar iki eserde genel olarak aynı yöntem izlenmiştir.

Tefsire gelecek olursa Kur'ân Yolunda âyetler daha ayrıntılı ele alınmıştır. Düzen olarak da daha anlaşılır. Âyetler gruplandırılarak tefsir edilmiştir. Tefsir edilen âyetlerin sayısı yazılıdır. Kur'ân, Arnavutça meâlî ve yorumu tefsirinde ise daha önce de zikrettiğimiz gibi sayılar yerine yıldızlar verilmiştir. Bu da bir karışıklığa yol açmaktadır.

Kur'ân Yolu tefsirinde âyetler 1-3, 4-5, 6-8, 9-11 şeklinde gruplandırılarak ele alınmıştır. 1-3 âyetlerde duhâ, gece kelimeleri üzerinde durulmuştur. İlgili kelimeler hakkında rivayetler aktarılmıştır. Bununla birlikte Allah'ın neden bu iki vakit üzerinde yemin ettiği açıklanmıştır.

Kur'ân yolu tefsirinde 4. Ayet meâlînde; "Elbette işin sonu senin için öncesinden daha hayırlı olacaktır" (Karaman Hayreddin v.dğr., 2008:637), "Kur'ân, Arnavutça meâlî ve yorumu" meâlînde ise وَالْآخِرَةُ kelimesi gelecek dünya (ahiret) şeklinde çevrilmiştir (Ahmeti, 1992: 719). Her ne kadar ikisinden aynı mânâ çıksa da yine arada küçük bir fark olduğunu belirtmekte fayda vardır. Daha sonra Kur'ân Yolu tefsirinde âyeti yorumlarken iki görüş de zikredilmiştir. *Âhiret*: a) Senin bundan sonraki hayatın bundan önceki hayatından daha güzel ve başarılı olacak, özellikle peygamberlik görevinin sonu başlangıcından daha verimli olacak, b) Ebedî olan *âhirette* cennetteki hayatın geçici olan dünya hayatından daha güzel olacak (Karaman Hayreddin v.dğr., 2008:638). Âyetin nuzûl sebebi de zikredilmiştir. Şerif Ahmeti ise âyet hakkında bu kadar kapsamlı bilgilere yer vermemiştir.

Kur'ân yolu tefsirinde 6-9 ayetler ile ilgili yapılan açıklamalar "Kur'ân, Arnavutça meâlî ve yorumu" tefsirinde yer alan açıklamalar ile neredeyse tamamen birbiriyle örtüşmektedir. Sadece Şerif Ahmeti'nin tefsirinde Hz. Peygamber'e verilen nimetler ile ilgili açıklamada ümmete şefaath olacağını zikretmiştir. Kur'ân Yolu tefsirinde ise bu geçmemektedir.

Sonuç

Bu çalışmamızda yapılan incelemeler sonucunda ulaşılan kanaate göre, Arnavutça Kur'an meâli çalışmaları öncelikle Arapçaya verilen değerden dolayı geç dönemlerde yapılan kısmi meâllerle ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Kur'an ile ilgili çalışmalar Arnavutça yapılmamıştır. Bu tür çalışmalar geç dönemlerde yapılan kısmi meâllerle ortaya çıkmaktadır. Hatta ilk kısmi meâl denemesinin bir Hristiyan tarafından yapılması da bu anlamda yorumlanabilir. Ayrıca Arnavutça ilmî çalışmaları bakımından da oldukça anlamlı bulunmaktadır. Daha sonra yapılan meâl çalışmaları bazı âyetler ve sûrelerle sınırlı kalmıştır. Nihayetinde Kur'an'ın tamamını kapsayan meâl çalışmaları ile süreç devam etmiştir.

Tam meâl çalışmalarına bakıldığında şu görülmektedir. İki tane Arnavutça meâl çalışması yapılmış olmasına rağmen, onlar el yazması olarak bugüne gelememiştir. Muhtemelen de kaybolmuştur. Elimizde şu anda bulunan ve bu çalışmanın ana konusunu oluşturan tam tefsirli meâl ise Sherif Ahmeti'nin çalışmasıdır. Bu çalışmada önce Şerif Ahmeti'nin hayatını anlatılmış, sonra "Kur'an-i Përkthim me komentim ne Gjuhën Shqipe" adlı meal tefsiri incelenmiştir. İnceleme yapılırken eserin ne zaman, kimin tarafından ve kaç defa basıldığı ile ilgili bilgi verilmiştir. Ardından eserin içeriğinden, özelliklerinden, kullanılan dil hakkında bilgi sunulmuştur. Son olarak da çalışmada somut bir belge olması bakımından Şerif Ahmeti'nin meâlinin Duhâ sûresini orjinal dilinde ve çalışmayı yapanın kendi tercümesi ile sunulmuştur. Arkasından da bu meâl ve tefsir kısmı Kur'an Yolu meâliyle karşılaştırılmıştır.

Kaynakça

- Ahmeti, H. Sherif (1992). *Kur'an-i Përkthim me komentim ne Gjuhën Shqipe, Medine*.
- Jusufi, Azmir. (2019), "Ilo Mitko Qafëzezi dhe përkthimi i parë i pjesshëm i Kur'anit në shqip", <https://www.zaninalte.al/2019/09/ilo-mitko-qafezezi-dhe-perkthimi-i-pare-i-pjesshem-i-kuranit-ne-shqip/>, (18.03.2022).
- Karaman, Hayreddin, Çağrıçı, Mustafa, Dönmez, İ. Kâfi, Gümüş, Sadrettin (2008). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsi, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara.
- Shkodra, Ramadan. (2010), "Sherif Ahmeti (1920-1998)", <https://www.islam-gjakova.net/artikulli.php?id=79>, (08.04.2022).
- Shpuza, Gazmend. (2006), "Kur'an-i Në Gjuhën Shqipe", <http://kuranifisnik.com/KuraniFisnik/Artikuj/default.asp?NrArtikull=273>, (18.03.2022).

- Shkodra, Ramadan. (2009), "Përkthimet e Kuranit në gjuhën shqipe (nisma, tradita dhe realizimi në gjuhën shqipe)", <https://shkodrar.wordpress.com/2009/04/16/perkthimet-e-kuranit-ne-gjuhen-shqipe/>, (18.03.2022).
- Ramadani, Zymer (2006). "Tarihte Yapılmış Arnavutça Kur'ân Mealleri", *Marife Dergisi*, 6/2, 241-247.
- Zekaj, Ramiz. (Tarih belirtilmemiştir), "Përkthime Të Pjeshme Të Kur'anit Botuar Në Libra Të Ndryshëm", <https://www.iiium.edu.my/deed/quran/albanian/kultura.html>, (08.04.2022).

Söylemlerin Krizlere ve Çözümlere Dönüşümü: Makedonya Adlandırma Sorunu

Beyza Nur ÖZDEMİR*

Özet

Soğuk Savaş sonrası yeni gelişmeler ışığında güvenlik gündeminde klasik faktörlerin dışında yer alan meseleler ele alınmaya başlanmıştır. Bu durum Balkanlarda karşımıza tarih, değer ve sembollerin farklı yorumlanması ile bir kriz çıkardı. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda karşılaştığımız sorunlardan birisi de Makedonya Adlandırma Sorunu'dur. Makedonya Adlandırma Sorunu'nun tarafları şimdiki adıyla Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ve Yunanistan'dır. Sorunun başlangıcı Yunanistan'ın, Makedonya adının başka ülkeler tarafından kullanılmaması gerektiğine olan inancından kaynaklanmaktadır. Yunanistan kendi tarihi, milli ve kültürel değerlerine zarar vereceği düşüncesi ile böyle düşünürken süregelen yıllar içerisinde söylemler ve atılan adımlar karşılıklı olarak güvenleştirilmiştir. Prespa Anlaşması'na gidilen yolda ise bu söylemler karşılıklı olarak meseleyi güvenlik ajandalarından çıkarmaya dayalıdır denilebilir. Bu doğrultuda, bildiride ilk olarak kısaca Kopenhag Okuluna değinilecektir. Daha sonra Makedonya Adlandırma Sorununun tarihçesi açıklanacaktır. Son olarak çalışmanın amacı olan Yunanistan'ın söylemleri ile adeta geçmişten tehditler çıkarmasının bölgesel krizlere etkileri üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışmanın yöntemi literatür taramasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kopenhag Okulu, Kuzey Makedonya, Yunanistan.

---

* SDE Stajyer Öğrencisi, ozdemirbyz@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-2530-8795.

Transforming Discourses into Crises and Solutions: The Macedonian Naming Problem

Abstract

In the light of new developments after the Cold War, issues that are outside the classical factors in the security agenda have begun to be discussed. This situation created a crisis in the Balkans with different interpretations of history, values and symbols. One of the problems we encountered after Cold War in Balkans is the Macedonian Name Issue. The parties of Macedonian Name Issue are the Macedonia now known as the Republic of North Macedonia and Greece. The beginning of the problem originates from Greece's belief that the name Macedonia should not be used by other countries. The discourses and steps taken over the years have been mutually securitized while Greece was thinking like this with the thought that it would harm its own historical, national and cultural values. It can be said that, these discourses are based on mutually removing the issue from the security agenda on the road to Prespa Agreement. Concordantly, first of all the Copenhagen School will be briefly mentioned and then the history of the Macedonian Name Issue will be explained in this paper. Finally, aim of the study will be revealed with an evaluation about the effects of Greece's discourses based on almost making threats from the past over the regional crisis. The method of the study is literature review.

Keywords: Copenhagen School, Greece, North Macedonia.

Kopenhag Okulu'na Kısa Bir Bakış

Soğuk Savaş'ın uluslararası ilişkilere dair dönüştürdüğü pek çok konu bulunmaktadır. Bunların başında güvenlik anlayışı gelmektedir. Bu anlayışa ilişkin olarak Kopenhag Okulu ve içerisinde gelişen teorileri, güvenlik çalışmalarında önemli yere sahiptir. Ole Waever'in geliştirdiği güvenlikleştirme kavramı olarak Kopenhag Okulu'nun temelini oluşturur demek mümkündür (Baysal & Lüleci, 2015). Bu bağlamda Barry Buzan ve Waever ile gelişen Kopenhag Okulu'nun Güvenlikleştirme Teorisi ise güvenliği inşacı bir yaklaşımla tanımlama yolunu seçer (Zora, 2015). Buna göre, güvenlik söz edimlerinden kaynaklanan güvenlik tehditlerinin doğuşu ile ilişkilidir (Zora, 2015). Bu doğrultuda güvenlikleştirme öz olarak, söz edimler ile tehdit oluşturmak ve bu tehditleri yine söz edimler ile ele alarak güvenlik ajandalarında meselenin önemini üst sıralara çıkarmaktır. Bunun ardında ise politika yapıcıların meselelere ilişkin adımlarını meşrulaştırma istekleri yer alır demek de yanlış olmayacaktır (Zora, 2015). Güvenlik-dışlaştırma teorisi ise güvenlikleştirme teorisinin tersine bir okumasıdır denilebilir. Meseleler güvenlik ajandalarından yine söz edimler ve bu sayede gelişen adımlar ile politika yapıcılar tarafından çıkarılır (Baysal & Lüleci, 2015). Meselenin güvenlik ajandalarından çıkarılması meseleye yaklaşılacak güvenlik faktörleri ile ilgilidir. Bu sayede daha normal ve ulaşılabilir politikalar ile söz edimi oluşturulan meseleler tehdit unsuru olmadan çözüme kavuşabilir (Baysal & Lüleci, 2015). Kopenhag Okulu kapsamında gelişen bir diğer teori ise Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisidir (Zora, 2015). Sistemde bağımlılık ve güvenlik ikilisi göze çarpar. Aslında tüm aktörler güvenlik açısından birbiri ile bağımlılık gösteren bir uluslararası sistem içerisinde (Palta & Özdal, 2020). Bölgesel Güvenlik Kompleksi bağlamında komşu devletler arasındaki güvenlik meselelerinin varlığı bu bağımlılık kapsamında diğer devletlere kıyasla birbirlerine olan yakınlıklarından kaynaklanmaktadır (Palta & Özdal, 2020). Dolayısıyla komşu devletler arasında güvenlik krizleri yaşanması daha olasıdır. Bu nedenle Yunanistan ve Kuzey Makedonya'nın ortak güvenlik unsurları ve komşuluk ilişkilerinden dolayı da daha sık güvenlik konuları ile karşılaştığı değerlendirilmesini yine Makedonya Adlandırma Sorunu üzerinden yapmak mümkün olacaktır. Buradan yapılabilecek en öz çıkarım ise güvenlik gündemlerinde, güvenlikleştirme ve güvenlik-dışlaştırma kavramlarının aktörlerin karşılıklı ilişki ve etkileşimleri ile vuku bulduğudur (Zora, 2015).

Makedonya Adlandırma Sorunundan Prespa Anlaşması'na Giden Süreç

Sorunun başlangıcı Yunanistan'ın Makedonya isminin başka ülkelerde kullanılmayacağı inancından kaynaklanmaktadır (Dağcı & Şimşek, 2015). Bu

nedenle 1991 yılında Yugoslavya'dan ayrılan Makedonya Cumhuriyeti; adı, Vergina Güneşi sembolü olan bayrağı ve Selanik'te bulunan Beyaz Kulenin para banknotlarında kullanılması ile Yunanistan'ı rahatsız etmiştir (Güner, 2020). Yunanistan bunları, kendi tarihi milli ve kültürel değerlerine karşı birer tehdit olarak algılamıştır (Dağcı & Şimşek, 2015). Bu algısını derinleştirmesine kaynak olarak, Makedonya Cumhuriyeti anayasasında bulunan dış Makedonların haklarının korunacağı ve ilişkilerin ilerletileceğine dair yorumlamalara açık olan maddeleri göstermiştir (Güner, 2020). Yunanistan'a göre Makedonya Yunanistan toprakları içerisinde yer alan bir bölgedir ve ilgili sembollerin tarihi kaynağı Makedon Hanedanlığıdır (Dağcı & Şimşek, 2015). Dolayısıyla Makedonya Cumhuriyeti ismen ve kullandığı semboller ile Yunanistan'ın gerek toprak bütünlüğü gerekse milli değerleri açısından büyük bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Yunanistan bu savları doğrultusunda isim meselesini güvenlikleştirir. Makedonya tarafı ise Yunanistan ile ortak tarihe sahip olmadıklarını hem köklerinin Slav olduğunu hem de Yunan dil ve kültürü etkisinden ayrı oldukları savları ile Yunanistan'ın iddialarını reddeder (Gökkaya, 2021). Yunanistan, bu sorunu güvenlikleştirdiğini karşı tarafın AB ve NATO gibi uluslararası örgütlere üyeliği konusunda engel koyacağına dair söylemleri ile net olarak ortaya koymuştur (Dağcı & Şimşek, 2015). Bu noktada Amerika Birleşik Devletleri etkisi ile Makedonya ve Yunanistan 1995 yılında sembollerin değişmesine ve Makedonya Cumhuriyeti isminin Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya olmasına yönelik iki taraf arasından bir anlaşma imzalanmıştır (Güner, 2020). Prespa Anlaşması'na giden yolda bu geçici anlaşma, tarafların müzakere süreçlerine yönelik bir adım olmuştur denilebilir.

Söylemlerin çözüme dönüşmesindeki önemli başlangıçlardan biri 2017 yılı itibariyle Zoran Zaev'in başbakanlığıdır (Güner, 2020). Zaev'in başbakanlık görevine geldiği andan itibaren öncelikli amacı, 27 yıldır iki ülkenin gündemini meşgul eden isim meselesini nihayetlendirip ülkesi önündeki engelleri dostane yaklaşımlarla kaldırmaktır (Gökkaya, 2021). Bu minvalde meseleyi güvenlik-dışılaştırmak adına attığı adımları görmemiz mümkündür. Buna ilişkin ilk örnek 2018 yılında Zaev'in Yunan mevkidaşı Aleksis Çipras ile Davos Zirvesi'nde gerçekleştirdiği bir görüşmedir (Gökkaya, 2021). Bu doğrultuda, ikili görüşme sonrasında yaptığı açıklamada Büyük İskender havalimanının adını 'Dostluk' olarak değiştireceğinden bahsetmiştir (Gökkaya, 2021). Bu açıklamayı takiben hem havalimanının ismi değişmiş hem de içerisindeki Büyük İskender heykeli kaldırılmıştır (Dünya, 2018). Zaev'in bu adımı Yunanistan'ın tarihi sembol ve isimlerin derinlerine inmeye çalışarak ortaya atmış olduğu güvenlik algılarını değiştirmek için atılan büyük bir adımdır demek mümkündür. Özellikle Yunanistan'ın güvenlik ajandasının Balkanlar'da etnik çatışmayı artırabileceğini düşünürsek bir isim tartışması

ile başlayan süreçte, Zaev'in yine bir isim değişikliği ile söylem dönüşümünü hızlandırmasının önemini yinelemek doğru olacaktır. Takip eden süreçlerde, Zaev ve Çıpras özellikle basına yansıttıkları kardeşlik ve dostluk temelli söylemleri ile meseleyi güvenlik-dışılaştırarak Prespa Anlaşmasını olumlu bir havada halklarına sunmayı hedeflemişlerdir demek mümkündür.

Söylem ve adımların dönüşümleri iki devletin, 2018 yılında Prespa Anlaşmasını imzalamasını sağlamıştır (Güner, 2020). Anlaşma ile Makedonya'nın uluslararası alanda Kuzey Makedonya Cumhuriyeti yeni ismi ile anılacağı netleştirilmiştir (Gökkaya, 2021). Bunu takiben Yunanistan'ın, AB ve NATO üyelikleri süreçleri nezdinde Makedonya'nın önüne çekmiş olduğu setleri kaldıracağına ilişkin maddeler sorunun çözümüne ilişkin en önemli maddeler arasındadır (Güner, 2020). Prespa'nın imzalanmasından sonra iki lider dostluk ve kardeşlik üzerine söylemlerini sıklıkla yinelemişlerdir. Hatta, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden 2019 yılına kadar olan süreçte Yunanistan yönetimi tarafından Makedonya Cumhuriyeti'ne resmi ziyarette bulunulmazken, isim değişikliğinin ardından Çıpras, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni ziyaret eden ilk siyasi olmuştur (AA, 2019). En nihayetinde, Çıpras ve Zaev ile dönüşen söylemler ve adımlar karşılıklı olarak iki tarafın meseleye yeni bir bakış getirerek Balkan dünyasındaki iki komşu olmaları sebebiyle, eski söylemlerden kök bulma ihtimali olabilecek yeni krizleri önleyici adımların göstergesi olarak değerlendirilebilir. Öte yandan meselenin güvenikleştirilme ve güvenlik-dışılaştırma boyutlarını daha net yorumlayabilmek adına Prespa Anlaşması'nın bir başka boyutuna değinmek doğru olacaktır. Anlaşma içeriğine bakıldığında en dikkat çekici kısımlardan birisi, krizi Yunan tarafında alevlendiren sembollerin Kuzey Makedonya Cumhuriyeti içerisinde resmi dairelerden ve hatta ortak kamu alanlarından kaldırılacak olmasına ilişkin maddelerdir (Gökkaya, 2021). Bu maddeler, Makedon halkının sokaklardaki rögar kapaklarının değişip değişmeyeceğini düşünmesine bile neden olmuştur. Çünkü kapakların üzerinde Vergina Güneşi sembolleri yer almaktadır (Yenibalkan, 2019). Dolayısıyla iki komşu ülkenin tarih ve kimlik algılarından kök bulan söylemleri, aslında güvenlik ajandalarının içeriğini devletlerini tehdit etmeyecek unsurlarla dahi doldurabildiğini göstermektedir.

Sonuç

Tüm bu açıklamalar ve değerlendirmelerin ışığında çizeceğim son şudur ki söylemler geçmişini yeniden çizme ve geleceği kurgulama yetisi taşırlar. Bu nedenle politika yapıcılarının adımlarını atma amaçları ile paralellik gösteren söylemleri; bölgeleri, ülkeleri ve hatta dünyamızı krizlere sürüklemeye yetebilecek güce sahiptir. Makedonya Adlandırma Sorunu'ndan anlaşıldığı

üzere iki uzak ülkenin yaşayacağı bir krizin etkileri ile komşu ülkelerin yaşayacağı krizlerin etkilerinin boyutları farklılık gösterecektir. Buna binaen, günümüz politika konuları için tarihin değilerek tartışmaların tekrar tekrar gün yüzüne çıkarılmasındansa ortak bir gelecek için karşılıklı adımlar atmanın faydası aşikârdır. Keza Makedonya Adlandırma Sorunu üzerinden yapılan güvenlik-dışılaştırma örnekleri tarafların karşılıklı adımlarından kaynak bulmuştur.

Özellikle, Balkan coğrafyası içerisinde Yunanistan'ın tarihten kök bulmaya çalışan söylemleri yeni sorunlar yaratmaktadır. Yunanistan, Makedonya üzerine kurduğu söylemlerden tehdit oluşturduğu gibi gerek Ege Sorunu gerekse Kıbrıs konusunda Türkiye üzerinden de çözümü uluslararası hukukça belli olan ve antlaşmalara dayalı olan hususlarda kendi tarih algısı üzerinden söylemler türeterek meseleleri güvenlik ajandasına almaktadır. Bunun yanı sıra öznelere farklı olan sorunların çözümlerine yönelik attığı adımlarda, başka krizlerin anahtarını elinde tutmak istercesine söylemleri bölge istikrarı açısından olumlu sonuçlar doğurmaya epey uzaktır. Örneğin Prespa Anlaşması bizler açısından tarafların meseleyi güvenlik-dışılaştırması için söylem dönüşümü olarak gözüktürken; Çıpras, bu çözümü Türkiye'nin Balkanlardaki etkisini kırmak adına yaptığına ilişkin açıklamalarda bulunmuştur (Yenibalkan, 2021). Dolayısıyla Yunanistan'ın söylem inşası her an bölgede krizler başlatabileceğini gösterir niteliktedir. Bu nedenle Yunanistan'ı kilit aktör olarak değerlendirmem mümkündür. Kendi irredentist politikalarını göz ardı etmeden her kriz başlangıç ve çözümünde karşı tarafın politikalarını değiştirmesini beklemesi her zaman çözümü garanti edemeyecektir. Dikkat çekici bir husus olarak, incelendiği üzere savlarından ilk feragat eden özne Yunanistan değildir. Bu minvalde söylemsel ve politik olarak, meselelerinde gerektiğince tarafsızlaşmayı başarabilen bir Yunanistan, Balkanlar'da olumlu kapılar açabilecek kilit olabilir. Özetle devletlerin geçmişten krizler çıkarmak yerine geleceğe ışık vermeyi tercih etmeleri, bizleri barış ve istikrar taşlarıyla döşeli yollarda yürümeye her şeyden daha çok yaklaştıracaktır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı, (02.04.2019), 'Çıpras'ın Ziyareti', <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-basbakani-cipras-kuzey-makedonyada/> 1440702, E.T. 01.11.2022
- Baysal, B., & Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 61-96.

- Dağcı, G. T. & Şimşek, A. (2015). Makedonya ile Yunanistan Arasındaki İsim Sorunu'nda Rol Oynayan Temel Parametrelerin Analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 175-200.
- Dünya, (02.03.2018), 'TAV'ın İşlettiği Limandaki Heykel', <https://www.dunya.com/gundem/tavin-islettiği-limandaki-heykel-kaldırıldı-haber-405517>, E.T. 01.11.2022
- Gökkaya, F. (2021). Makedonya'dan Kuzey Makedonya'ya İsim Sorunu. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Güner, O. (2020). Anayasal İsim Değişikliği Bağlamında Kuzey Makedonya'nın Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi-Trakya Üniversitesi*, 9(1), 1-37.
- Palta, M. & Özdal, B. (2020). Kopenhag Okulu'nun Güvenlik Anlayışı Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkanların Güvenliğinin Analizi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 250-269.
- Yenibalkan, (13.08.2019), 'Vergina Güneşi Tüm Kamu Alanlarından Kaldırılacak', <https://yenibalkan.com/tr/gundem/vergina-gunesi-tum-kamu-alanlarından-kaldırılacak>, E.T. 01.11.2022
- Yenibalkan, (02.06.2021), 'Çıpras: Prespa Olmasa Makedonya Türk Etkisinde Olacaktı', <https://yenibalkan.com/tr/balkanlar/cipras-prespa-anlasmasi-olmasa-makedonya-turk-etkisinde-olacakti>, E.T. 04.11.22
- Zora, K. (2015). Güvenlikleştirme: Hukuksal Meşruiyetten Siyasal Meşruiyete Evrilme ve Kopenhag Okulu. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(2), 111-126.

Balkan Tarihini Milliyetçilik İdeolojisi Üzerinden Yeniden Yorumlamak

Ceyda YAVUZ*

Özet

Bu çalışmanın amacı, karmaşık bir görüntüye sahip olan Balkan tarihindeki ulusçuluk ideolojisini, yorumlamak ve gerçeklere dayanmayan bilgilerden arındırarak rasyonel bir şekilde yeniden yapılandırmaktır. Sağlıklı bir toplum yapısı için, toplumun tarihinin ve kültürünün korunması ve sürekliliği gereklidir. Bu nedenle tarihe ve kültüre daha çok değer vermek ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak gerekir. Bir toplumun tarihinin ve kültürünün yok olması yalnızca o toplumda yaşayan insanların sorunu değil, tüm insanların ortak bir sorunudur. Birçok araştırmacı çok uluslu ülkeleri yok sayıp, Balkanların tarihini dar bir ulusal çerçeveye sıkıştırmaktadır. Fakat Balkanlar, tarih boyunca farklı dil, din ve etnik topluluk üyelerini ağırlayan kültürel açıdan zengin bir bölgedir. Ayrıca Türk ve dünya tarihinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Yerli halklarla sonradan gelen toplulukların karışımı bölgenin kültürel zenginliğini artırmıştır. Fakat bu durum bazı zamanlarda bölge üzerinde egemenlik mücadelesine ve etnik-dinsel çatışmalara yol açmıştır. Bu nedenlerden dolayı, Balkanlarda, 19. yüzyılın sonlarında milliyetçi hareketler hızla yükselişe geçmiştir. Türkleri bu coğrafyadan göndermek amacıyla yapılan Balkan Savaşının ardından istikrarsız bir döneme girilmiştir. Türklerle karşı silahlı ve siyasi gibi çeşitli saldırılar yapılmıştır. 20. Yüzyıldaki etnik temizlik sonucunda milyonlarca insan göçe zorlanmıştır. Tarihin en korkunç yüzyıllarından 20. yüzyılda ulusçuluk ideolojisi yükselişe geçmiştir. Ve bu dönemde yaşanan göçler ve buna bağlı yapılan nüfus değişiminin meydana getirdiği vahşete düşürücü olaylar meydana gelmiştir. Bu çalışma, Balkan tarihine ve kültürüne ışık tutarak yaşanan olayları objektif bir şekilde ele alınmasını hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkan Devletleri, Milliyetçi Hareketler, Göç, Türkler, Çamerya Soykırımı.

---

* SDE Stajyeri, TED Üniversitesi, ceydayvz3@gmail.com, ORCID NO: 0000-0001-8150-745X.

Reinterpreting Balkan History Through the Ideology of Nationalism

Abstract

The aim of this study is to interpret the Balkan history and culture, which has a complex image, and to reconstruct it in a rational way by clearing it of information that is not based on facts. For a healthy social structure, the preservation and continuity of the history and culture of a society are necessary. For this reason, it is necessary to value history and culture more and to ensure that they are passed on to future generations. The extinction of the history and culture of a society is not only a problem for the people living in that society, it is a common problem for all people. Many researchers ignore multinational countries and compress the history of the Balkans into a narrow national framework. But the Balkans is a culturally rich region that has welcomed members of different languages, religions, and ethnic communities throughout history. It also played a great role in shaping Turkish and world history. The mixture of indigenous peoples and later communities has increased the cultural richness of the region. However, this situation has sometimes led to a struggle for sovereignty over the region and ethnic-religious conflicts. For these reasons, nationalist movements were rapidly on the rise in the Balkans at the end of the 19th century. After the Balkan War, which was carried out in order to send the Turks from this geography, an unstable period was entered. There have been various attacks against the Turks, such as armed and political. As a result of ethnic cleansing in the 20th century, millions of people were forced to emigrate. In the 20th century, one of the most terrible centuries in history, the ideology of nationalism has been on the rise. And during this period, brutal events occurred caused by migrations and related population changes. This study aims to shed light on the history and culture of the Balkans and to cover the events in an objective way.

Keywords: Balkan States, Nationalist movements, Immigration, Turks, The Çamelya Genocide.

GİRİŞ

1789 Fransız devrimi, Avrupa'nın hemen hemen tamamını etkisi altına almıştır. Osmanlı Devleti de bu gelişmelerden büyük oranda etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'ni oluşturan çok uluslu ve çok kültürlü yapı yavaş yavaş bölünmeye başlamıştır. Fransız devriminin, özgürlük ve bağımsızlık kavramları Osmanlı Devletin de çatırdamalara sebep olmuş ve ilk olarak da kendi topraklarından ayrılarak Yunanistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu olay ulus bilincini uyandırmış, Balkanlarda bağımsızlıklarını elde etmek isteyen ulusları cesaretlendirerek rol model olmuştur. 1877 yılında meydana gelen Osmanlı-Rus savaşında Balkanların büyük zarara uğramasıyla Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başlarında Balkan Savaşında, Doğu Trakya dâhil olmak üzere, Avrupa'daki topraklarının tamamını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. "Türkleri Avrupa'dan Atma" siyaseti bağlamında ulusalcılığın kontrol edilemez duruma geldiği ve Balkanlarda meydana gelen olaylar, Türkler üzerine büyük etki yaratarak, çok fazla sayıda Türk Rumeli'yi terk etmeye mecbur bırakılmıştır.

Balkanlarda yaşanan savaş ve göç olayları, tarihe detaylı bir şekilde kaydedilmiştir. Balkan Savaşı, Türk ulusunun onurunun ve imajının küçük düşürülüp büyük ihanetler olarak kayıtlara geçmiştir. Tarihte az rastlanılan böyle bir yenilgi, toplumun önemli kesimlerinde Türk ulusçuluk hareketinin güç kazanmasına yol açmıştır. Balkanların çökmesinden ve çok sayıda insanların ölümüne karşı verilen tepki ulusçu bilince dönüşmüştür. Tarihin hızlı değişim ve dönüşümlere tanık olduğu, güçler dengesinin ve egemenlik rolünün tersine döndüğü Balkan Savaşıyla ulusçuluk hareketleri en vahşi yüzünü bu dönemde göstermiştir. Bu dönemde, kişisel duyarlıklar ve insani yaklaşımlar yeterli olmamış ve yaşanan felaketin önüne geçilememiştir. 20. yüzyılın hemen hemen her evresinde Balkanlarda tanık olunan savaşlar ve çeşitli siyasal olaylar sonucunda meydana gelen maddi ve manevi kayıplar, literatür taramasıyla elde edilen bulgular ışığında ele alınacaktır. Aynı zamanda Balkanlardaki ulusçuluk adı altında yapılan vahşilik unutulmuş "Çamerya Soykırımı" örneği ile incelenecektir.

BALKANLARDA ULUSÇULUK HAREKETLERİ

Batı Avrupa, ulusal hareketlerin hedefinin iktidarın, egemenliğin halka yansımaları olarak nitelendirmiştir. Bu yönüyle ele alındığında devrimci bir niteliğe sahip olduğu vurgulanmaktadır. Balkanlarda yaşanan ulusal hareketlerde de egemenliğin el değiştirmesiyle birlikte Batı Avrupa'dan ayrıldığı bazı noktalar da vardı. 19. Yüzyılda Balkanların geneli Osmanlı Devleti'ne ait topraklardı ve bununla beraber, ulusal devletlerin kurulmasında ulusalcı

bir yol izlenmişti. Fakat bu da kendi içinde farklılıklara neden olmaktaydı. Avrupa'da ulusalcı hareketlerde en önemli nitelikler eşitlik, anayasacılık ve papaz sınıfının egemenliğine karşı olma iken, Balkanlarda yaşanan ulusalcı hareketlerde kilise, ulusal niteliğe yönlendirilerek din sınıfından da destek alınmıştı. Batı Avrupa'da ulusçuluk akımının ilk evresinde yaşanan dinin ulusallaştırılması Balkanlarda 19. yüzyılda uygulanmaya başlamıştır. Kilise gibi toplumun en etkin kurumları ile "öteki" kabul edilen Türkler ve Müslümanlar arasında baskın sınırlar koyuldu. Ulusçu ideoloji ile kilise saflarını birleştirdi. Bu durum, Balkanlar coğrafyasında ulus-devlete giden yol, yadsınamaz bir gerçek olarak kabul edildi. Toplumun farklı katmanları dinsel yapıyla birleşerek ulusçu bir ideolojiden güç alarak şekillendirildi. Halkın kin ve nefretini körüklemek ve "düşman" kavramını güçlü kılmak niyetiyle dini duygular üzerinden hareket edildi. Mitlerden resmi tarih inşa edilerek okullarda ve resmi bayramlarda bu mitler üzerinde şarkılar söylendi, şiirler okundu, yani çocukların gözünde bir "düşman" yaratıldı. Böylece insanların beyinlerindeki "düşman" algısı, güçlü bir silah olarak ilan edildi. Kilise bu algıyı yaymak için elinden geleni yaptı. 1821'de Mora'da Türklere yönelik çok sayıda dile getirilen katliamlar, ulusçu ve dinci bir anlayışın sonucuydu. 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığından sonra Balkanları hakimiyet altına almaya başlayan ulusçuluk ideolojisi, Osmanlı Devleti'nin temelinde derin sarsıntılara neden oldu. Ulus-devlet yaratmanın başarıya ulaşması, farklı etnik ve dinsel grupları asimile etme, ya da göç ettirmeye bağlıydı. Diğer bir deyişle ulus-devlet kurmanın yolu, homojen olmayan unsurları ya tarihten ya da o topraklardan silmekten geçirdi. Müslüman ve Türk nüfusuna da bu taktik uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşta hem can kaybı hem göç nedeniyle büyük zarara uğraması gerilemesine ve Balkan uluslarının şımarmasına gelmesine sebep oldu. Ulus bilinci gayr-i Müslim halk üzerinde imparatorluğun her tarafında ciddi anlamda karşılık bulmaya başladı. "Öteki" kimliğe karşı düşmanlık hisleri yükselmiş bununla beraber, Balkanların her tarafında saldırı ve tecavüz haberleri yankılanıyordu. Kilise dâhil olmak üzere, mücadele ettikleri ulus-devlet için her yolu uygun gören Balkan ulusları, Osmanlı hükümetinin de yaptığı hatalardan faydalanmışlardı. Resme büyük bir çerçeveden bakıldığında, sadece Büyük Devletlerin rol oynamadığı aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin de etkisi olduğu görülmektedir. Balkanlardaki eyaletler kendi kaderlerine terk edilmiş, bu eyaletlerde yaşayan Türklerin kurtuluşu ise Büyük Devletlerin insafına kalmıştı. Tarih, Türklere uygulanan katliam örnekleriyle doludur. Ancak bu katliamlar zamanın şartları nedeniyle yeterince anlatılamadı veya anlatılmadı (Alpar, 2020:36).

Balkan ulusları savaş hazırlıklarıyla uğraşırken, Osmanlı Devleti oradaki halkını korumada çok zayıf kalmış ve tüm olanları kabullenmiş bir davranış içindeydi. Balkanlarda ulusçuluk hareketleri büyüyüp yayıldıkça Müs-

luman halk bundan ciddi biçimde kaygı duymaya başladı. Osmanlı Devleti, Osmanlılık ideolojisi bakımından, her ne kadar Balkanlardaki ulusları birleştirmeye çalıştıysa da böyle bir şeyin olmasının imkânsız olduğu açıkça ortadaydı. Osmanlılık kimliğinden vazgeçen uluslar, kurulacak, sınırları daha da genişletecek kendi devletlerinin hayalindeydiler. Balkan Savaşı öncesinde ulusçuluk hareketleri o kadar çok güç kazanmıştı ki artık hiçbir önlem bu gücün karşısında duramazdı. Rumeli'nin bazı şehirlerinde silahlı olaylar çıkıyor ve bölge insanı her gün ölüm haberleriyle yasa boğuluyordu. Tabi ki savaşta sadece kötü ve zalim insanlar değil iyi insanlarda vardı. Savaşan taraflar arasında, özellikle de sivil halk arasında kişisel duyarlıklı olan din adamları ve halktan kimseler mağduriyet içindeki insanlara karşı insanlık görevini yapmaktan çekinmemişlerdi. Balkan Savaşı sırasında köyde kalan iki Rum ailenin köy imamı tarafından evinin bodrum katında korunup beslenmesi ya da Elviş Köyünde bir karı kocanın tarlalarının kıyısında buldukları, 1897 savaşında ölen kendi oğulları yaşında ölümü bekleyen yaralı bir Yunan üsteğmenininin yaralarını sardıktan sonra ot yüklü arabalarına almaları, gibi insani hikâyeler savaşın korkunç tablosunu biraz olsun unutturmaktadır. Bununla beraber, Türk komşularının korku ve endişe içinde köyden ayrılmalarına gözyaşları içinde karşılayan Rumlar gibi cephenin karşı tarafındaki insanlar ulusçuluğun, din bağnazlığının ve de savaşın parçası olmuşlardır. Onlar farklı millet ve dinlere ait insanlarla bir arada yaşamaktan hep mutluluk duymuşlardır. Felaketin ve zulümün ortasında kalan insanlara yardım etmekten kaçınmamışlardır. Türkçülük, ulus bilincinin oluşumunu ele aldığımızda, şu yadsınamaz bir gerçektir ki, Türklerde ulusçuluk ideolojisi, Balkan düzeninin dağılmasıyla uyanışa geçmiştir.

BALKAN TARİHİNDE UNUTULAN ÇAMERYA SOYKIRIMI

Soykırımlar ve katliamlar modern tarihte politikaya alet edilmiş olaylardır. Çoğu kez farklı taraflar, farklı amaçlar tarafından siyasi amaçlarla kullanılmaktadır. Geçmiş dönemlerde soykırım ya da katliam olarak adlandırabileceğimiz olayların bazılarının tarihsel önemi abartılırken, bazıları tamamen görmezden gelinmektedir. Özellikle 19. ve 20. yüzyılda Balkan Müslümanlarının trajedilerine tarih literatüründe gerektiği kadar yer verilmemektedir. Balkan Müslümanları, aslında dünyada en uzun ve en kanlı geçmişlere sahip olan milletlerdendir. Çamerya günümüzde Kuzeybatı Yunanistan'da yer alan ve bir zamanlar yoğun bir Müslüman nüfusuna sahipti. 1944 yılında Çamerya'nın Arnavutları, unutulmuş bir katliama maruz kalmışlardı. Bu katliamları az sayıda araştırmacı dışında birçok kişi bilmemektedir. Balkanlar'da günümüz ulus devletlerinin neredeyse hiçbiri, kuruluş dönemlerinde etnik yapıları bakımından homojen yapıya sahip değildi. Yunanistan da ku-

rulma dönemlerinde etnik ve dini bağlamda şimdiki halinden daha çeşitli yapıdaydı. Balkan ittifakının parçası olan modern Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne karşı kurulmuş ve 1912-1913 Balkan Savaşları'ndan sonra kuzey hattını fethetme zaferini elde etmiştir. Çamerya (Epirus) bölgesi ise 1913'te Yunanistan'ın parçası olmuştur. Yunanistan devleti kurulunca etnisite açısından karma olan bölgelere ilk başta Güney Yunanistan'dan, 1923'ten sonra ise Anadolu'da yaşayan etnik Yunanlar yerleştirilmeye başlanmıştır. Atina, Yunanları yerleştirmekle beraber modern Yunanistan topraklarına dahil olan birçok "azınlık" grubu da bölgeden göndermeye başlamıştı. Özellikle Yunanistan toprakları içerisinde yüzyıllardır yaşayan Müslüman topluluklara baskı uygulamaya başladı. Arnavutlar ve Türkler, Müslümanlar arasında en yaygın iki etnik gruptu. Genelde, Selanik'in doğusunda, Türkler, Arnavutlar ise en çok Çamerya olarak da bilinen Epirus bölgesinde yaşıyorlardı. İkinci Balkan Savaşı sonucunda, 1913'te Yunan ordusu Çamerya bölgesini işgale başladı. Bölgenin Atina yönetimine dahil olması, orada yaşayan Arnavutların durumunu daha da zorlaştırdı. Özellikle Arnavutluk ve Yunanistan arasında ilişkilerinin iyi olmadığı dönemlerde Yunan hükümetleri Arnavutlara olan baskısını daha da artırıyordu. Çamerya bölgesinde Arnavutlar Müslüman ve Ortodoks Hristiyan olarak asırlarca ikamet ediyorlardı. Bölgede Arnavutlar dışında yoğun bir Yunan nüfusu da vardı. Osmanlı döneminde kimlik ayrımı din merkezli olduğundan dolayı, Müslüman Arnavutlar kendilerini Osmanlı yönetimine daha yakın, Hristiyan Arnavutlar ise Ortodoks Yunanlar ile oldukça yakın ilişki kurmaktaydılar. Bu bölgede 19. yüzyılın sonlarından itibaren güçlü bir Arnavut milli kimlik inşası da yaratılmaya çalışılıyordu. Yunanistan yönetimi, Çamerya Arnavutlarını nüfus sayımlarında ayrı bir etnik grup olarak görmüyor ve kendilerini belirsiz bir "azınlıklar" kategorisi altında tutuyordu. Çamerya Arnavutlarının azınlık olarak hayatlarını devam ettirmesi birçok haktan ve hukuktan mahrum bırakıldığı anlamına gelmekteydi. Atina'daki hükümetler Arnavutların o bölgeden göç etmelerini teşvik etmeye çalışıyorlardı. 1923'te Lozan Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkiye ile Yunanistan nüfus mübadelesini imzaladı. Anlaşmaya göre, Yunanistan'da yaşayan Müslümanlar ve Türkiye'de yaşayan Rumlar mübadele edilecekti. Lozan Anlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber, Çamerya'da yaşayan Müslüman Arnavutların Türkiye'ye olan göçü hızlandırılmıştı. Yunanistan hükümeti kasıtlı olarak Müslümanların bölgeden göçünü teşvik ediyordu. Kısa dönemler dışında iki Dünya Savaşı arasındaki dönem Çamerya Arnavutlarının yoğun göçüyle geçti. Bölgede yaşayan Hristiyan Arnavutlar ise dini yakınlıklarından dolayı hızla asimile oluyorlardı. Arnavutların durumu, gittikçe kötüleşiyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın meydana gelmesiyle katliamlar yaşanmaya başlandı. Özellikle Yunan çeteleri, Çamerya bölgesinde Arnavutlara karşı katliamlar yapmaya başladı. Yu-

nanistan, bölgedeki nüfus dengesini değiştirmek ve Arnavutları asimile edip kimliklerini yok etmek için, birçok girişimde bulundu. Arnavutların yoğun olduğu bölgelere Yunan, Ulah ve Çingeneleri yerleştirdi. Arnavutça yasaklandı ve yerleşim yerlerinin adları Yunancaya çevrildi. Mülklere el konuldu, camiler kapatıldı, keyfi tutuklama, sürgün ve sınır dışı etmeler gerçekleştirildi. Faşist İtalya ile yakın ilişki içerisinde bulunan Arnavutluk'un, Çamerya Arnavutlarına karşı güvensizliğin artmasına yol açtı. Bununla beraber o dönemde Alman ve İtalyan işgali altında olan Yunanistan'da birçok Yunan çete intikamını Çamerya Arnavutlarından almaya karar verdi. En büyük katliam, 27 Haziran 1944 tarihinde meydana geldi. Bir gün içerisinde 600 Müslüman Arnavut Yunan çeteleri tarafından vahşice katledildi. Yapılan katliamlara karşı dünya ölüm sessizliğine büründü. Günümüze kadar Çamerya Arnavutlarının Yunan yönetimi altında yaşadıkları katliamlar dünya ülkelerinde büyük oranda bilinmemektedir. Savaşta sağ kalan Çamerya Arnavut'u Yunanistan'dan göç etmeye mecbur bırakıldı. Büyük bir kısmı Arnavutluk'a göç ederek orada mülteci olarak yaşamını sürdürdü. Bir kısmı ise Türkiye'ye göç etti. Bugün Yunanistan topraklarında yaşayan Çamerya Arnavutu'nun sayısı bilinmemektedir.

SONUÇ

Balkan milletleri, ayaklanmalar üzerinden milliyetçi uyanışa zemin hazırladılar ve sonrasında hayal edilen tarihi ve milli gayelerle önce bağımsızlıklarını sonrada hayallerindeki büyük devlet sınır arayışına girdiler. Bu arayış, onları, Balkan Savaşlarına götürdü. Balkan Savaşları sonrasında da Balkanlarda 1918'e kadar birçok muharebenin görülmesine sebep olmuş ve Balkanlar, II. Dünya Savaşı'nda da yerini almıştı. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve yıkılan komünist rejimler, Balkanlarda bu tarihten sonra eski ideallerin yeniden doğmasına, büyük askeri müdahalelere, soykırım denilebilecek çok sayıda dehşet verici ölümlere konu olmuştu. Balkan Savaşlarında yerli Hristiyanların, Rum çetelerinin ve Yunan askerlerinin Türklere ve Türk olmayan Müslümanlara yaptığı işkence ve zulümlerin benzeri yakın tarihte Sırp'ların 90'larda Bosnalı Müslümanlara yaptıkları ile tekrarlanmıştır. Balkan Savaşlarının Anadolu ve Türk nüfusuna bıraktığı en önemli gerçek ise "Türklük" ve Türk milliyetçiliği düşüncesi olmuştur. Bu çalışmada yapılan literatür taramasında ortaya çıkan sonuç, Balkanlarda Türk ve Türk olmayan Müslüman nüfus üzerindeki Osmanlı değeri ve Türk sıfatı, bu değerın Balkanlarda yaşatılmak istenmemesi, ve bu süreçte Türkiye'nin değerlere sahip çıkması ve aktif rol oynaması zorunluluğunu bir kere daha vurgulamıştır. Balkan tarihi, gerçeklere dayanmayan bilgilerden arındırarak rasyonel bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Sağlıklı bir toplum yapısı için, toplumun

tarihinin ve kültürünün korunması ve sürekliliği gereklidir. Bir toplumun tarihinin ve kültürünün yok olması yalnızca o toplumda yaşayan insanların sorunu değil, tüm insanların ortak bir sorunudur. Bu nedenle bu çalışmada, Birçok araştırmacının yok saydığı Balkan Devletlerine değinilmiş ve Balkan tarihi uluslararası bir çerçeveden incelenmiştir.

Kaynakça

- Alpar, G. (2020). Türkiye'nin Güvenliğini Anlamak, Nobel Yayınları: Ankara.
- Koyuncu A., (2017), *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Cilt II*, Çanakkale Üniversitesi.
- Akova S., *Batı Balkanlar 'da Etnik Çeşitlilik ve Birlikte Yaşam Kültürü Üzerine... Elveda Rumeli Dizisi Örneği*, Academia.
- İnancık H., (2005), *Bal-Tam Türklük Bilgisi 3*, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi.
- Muhasiloviç Y., (2021), *Unutulan Trajedi: Çamerya Katliamları*, Balkannews.
- Saatçi M., (2009), *"Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usûller"*, Karadeniz Araştırmaları.

Çin'in Balkanlara Yönelik Kuşak Yol Projesi

Dilaram ALİM*

Özet

Soğuk Savaş Dönemi sonrası ekonomik bakımdan hızlı bir gelişme gösteren Çin'in halen ABD'den sonra ikinci büyük ekonomik güç olma konumuna ulaştığı görülmekte olup, 2030'lu yıllarda en büyük ekonomiye sahip ülkesi olması beklenmektedir.

Bu kapsamda Çin ticaret yollarına ağırlık vermekte ve 2013 yılında başlattığı "bir kuşak, bir yol" projesi adıyla hem karadan hem de denizden Doğu Asya, Türkistan Coğrafyası, Batı Asya, Afrika ve Avrupa'nın birbirine bağlanmasını, ülkeler arasında ortaklıklar kurmayı amaçlayan bir proje başlatmıştır. Çin'in bu faaliyetleri diğer ülkeler tarafından izlenmekte ve sonuçlarının ne olacağı merakla takip edilmektedir.

Bu aşamada Çin'in 2016 yılında Yunanistan'ın Pire Limanını satın alması incelenmeye değerdir. Bu aynı zamanda Çin'in Balkanları kullanarak Avrupa içlerine ekonomik yönden nüfuz etme çabası olarak değerlendirilmiş ve kimi çevrelerce kuşkuyla karşılanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Çin'in kuşak yol projesi ve Balkan ülkeleri üzerindeki politikaları ve bunun alandaki uygulamalarını incelemektir. Bu nedenle çalışma Balkanlar üzerine yoğunlaşacaktır. Çalışma için konu ile ilgili açık kaynaklardan oluşan literatür taraması yöntemi kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Balkanlar, Kuşak Yol Projesi, Ekonomi ve ticaret, Rekabet.

---

* Yıldırım Beyazıt University Graduate Student, Department of Sociology, dilaraalim00@gmail.com, ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0002-4695-6361>.

China's Belt and Road Project and the Balkans

Abstract

China, which showed a rapid economic development after the Cold War Period, is still seen to be the second largest economic power after the USA, and it is expected to be the country with the largest economy in the 2030s.

In this context, China focuses on trade routes and initiated a project called "one belt, one road" project, which it started in 2013, aiming to connect East Asia, Turkistan Geography, West Asia, Africa and Europe both by land and sea, and to establish partnerships between countries. These activities of China are followed by other countries and the results are followed with curiosity.

At this stage, China's purchase of Greece's Piraeus Port in 2016 is worth examining. At the same time, this was considered as China's effort to penetrate into Europe economically by using the Balkans, and was viewed with suspicion by some circles.

The aim of this study is to examine China's belt road project and its policies on the Balkan countries and its applications in the field. Therefore, the study will focus on the Balkans. For the study, the literature review method consisting of open sources related to the subject will be used.

Keywords: China, Balkans, Belt Road Project, Economy and trade, Competition.

ÇİN'İN KUŞAK YOL PROJESİ VE BALKANLAR

Bir kuşak Bir yol ya da Kuşak yolu projesi dediğimiz, (Çince 一带一路) Çin Devlet başkanı Xi Jin Pin (习近平) tarafından 2013 yılı sonunda Orta Asya ve Güney Asya ülkelerine yönelik gerçekleştirdiği bir projedir.

'Kuşak-Yol' projesinin ilkeleri:

- 1.'Kuşak- yol' projesi, öncelikle barış içinde yaşamının beş ilkesini desteklemektedir.
- 2.'Kuşak-yol' projesi, öncelikle tarihi ipek yolu bölgesini kapsamaktadır. Ancak, daha fazla bölgenin faydalanabilmesi için tüm ülkelerin ve Uluslararası/ Bölgesel örgütlerin katılımına açıktır.
- 3.'Kuşak-yol' projesi, uyumlu ve kapsayıcıdır. Proje, uygarlıkların birbirine karşı hoşgörülü olmasını savunmaktadır, ülkelerin seçtiği farklı kalkınma yollarına/usullerine saygı göstermekte ve farklı uygarlıklar arasındaki diyalogu desteklemektedir.
- 4.'Kuşak-yol' projesi, Pazar operasyonlarına uyumludur. Piyasa kurallarına ve Uluslararası normlara uyacak kaynak tahsisinde pazardaki belirleyici role ve işletmelerin temel rollerine engel olmayacak ve hükümetlerin kendilerinden beklenen görevlerini yerine getirmelerine imkân sağlanacaktır.
- 5.'Kuşak-yol' projesi, karşılıklı fayda için çabalayacaktır. Projeye dahil olacak tüm tarafların ilgilerine ve menfaatlerine uyumludur ve menfaatler ile 'En büyük ortak paydanın birleştirilmesi için çaba göstererek tüm tarafların ilmini, yaratıcılığını, güçlü yönlerini ve potansiyellerini kullanmaları için tam destek verecektir. (Durdular, 2016)

Çin'in Bir kuşak Bir yol projesi ve Türkiye'ye gelirse, Çin bir adım attı ve attığı bu adım sadece Çin'e ait değil aynı zamanda 143 Ülkeyle beraber ki, içinde Türkiye de dahil olmak üzere Dünyada 193 ülke var ve bunun içindeki 143 Ülkenin de imza attığı ortak bir projedir. Türkiye'ye kazancının yüksek olacağı söyleniyor. Çünkü, Türkiye o İpek yollarının tam ortasında yer alıyor ve hepsi buradan geçip gidecek. Bu yüzden Türkiye'nin kazancının inanılmaz yüksek olacağını düşünüyor. Fakat, zaman ne gösterir orası hepimizin merakını hala çekiyor.

Amerika derin devletinin "Rand Corporation" şirketinin bir raporuna göre, Bu proje Asya, Avrupa ve Afrika'yı da kapsadığını belirtiliyor. Yani, 4.5 milyar kişi bu proje kapsamı içindedir. (143) Ülke projeye dahildir. Bu yakın zamanlarda herkesin merak noktası olan bir soru ise, 2030-yıllardaki yeni Dünya düzenini hangi Devlet kuracak? Ve bu yeni küresel sistemde hangi Devletin sözü geçecek? Sorusudur. Çin de 'Bir kuşak bir yol' projesiyle Dünya'ya açılmak istiyor. ABD 'Hard Power' yani güç kullanarak Diploma-

siyi yürütüyor. Çin ise, 'Soft Power' stratejisini kullanmaktadır. 143 Ülkeyle birlikte 'Kuşak yol' Projesine imza atıldı ve bu proje 143 ülkenin geleceğini ilgilendirmekte. Şu ana kadar 1 Trilyon dolar bütçeli 1000 Projeye imza atıldı ve bu projeler 2013' den beri başladı. Çin Pakistan Gwadar limanını kiralyor ve İran'dan aldığı enerjiyi oradan taşıyor. 'Atina Pire' limanını da kiralyor ve şu anda en büyük limanlardan biridir. Bu projenin Türkiye'yi olumsuz etkilememesi için aynı zamanda Pire ve İzmir limanları arasında ticaret devam etsin, yani, akışı oradan olsun deniliyor.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş Dönemi sonrası ekonomik bakımdan hızlı bir gelişme gösteren Çin'in halen ABD'den sonra ikinci büyük ekonomik güç olma konumuna ulaştığı görülmekte olup, 2030'lu yıllarda en büyük ekonomiye sahip ülkesi olması beklenmektedir.

Bu kapsamda Çin ticaret yollarına ağırlık vermekte ve 2013 yılında başlattığı" bir kuşak, bir yol" projesi adıyla hem karadan hem de denizden Doğu Asya, Türkistan Coğrafyası, Batı Asya, Afrika ve Avrupa'nın birbirine bağlanmasını, ülkeler arasında ortaklıklar kurmayı amaçlayan bir proje başlatmıştır. Çin'in bu faaliyetleri diğer ülkeler tarafından izlenmekte ve sonuçlarının ne olacağı merakla takip edilmektedir. Bu aşamada Çin'in 2016 yılında Yunanistan'ın Pire Limanını satın alması sürekli söz konusu edilmektedir. Bu aynı zamanda Çin'in Balkanları kullanarak Avrupa içlerine ekonomik yönden nüfuz etme çabası olarak değerlendirilmiş ve kimi çevrelerce kuşkuyla karşılanmıştır.

Ancak, ortaya konulan bu projenin sadece bir ülkeye yönelik olmadığı da açıktır. Dolayısıyla projenin geçtiği yerlerde zaten böyle bir ticaret ağına ihtiyaç vardır ve uzun bir süredir bu konuda pek fazla çalışma yapılmamıştır. Ticari ilişkilerin gelişmesini ülkeler arasındaki siyasi ilişkilerden ayrı olarak düşünmek gerekmektedir.

Kaynakça

Durdular, Arzu (2016). Çin'in "Kuşak-Yol" Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi, Avrasya Etüdüleri Dergisi

Milliyetçilikler Çağında Balkanlar: Millet Sisteminden Ulusçuluğun Doğuşuna Dini Unsurun Rolü

Temel MERİ*

Özet

Esasen Balkan ülkelerinin kendine has milliyetçiliği üzerine yapılan bu çalışma, dini cemaat kimliğine dayanan 'millet sisteminin' Osmanlı coğrafyasında toplulukların 'ulusal uyanışı' üzerinde bıraktığı etkiyi açıklamayı amaçlıyor. Dini unsura dayanan topluluk örgütlenmesinin rolü, Balkanlar'da ulusalcılığın inşasında ve evriminde nasıl bir rol oynamaktadır? Tarihsel olarak çeşitliliği yönetmeyi mümkün kılan bu sosyo-hukuki modelin, milliyetçiliğin yükselişinin neden olduğu yeni sorunlarla artık baş edemediği görülmektedir. Balkan milliyetçiliği, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesi ve farklı topluluklar arasındaki çatışmalar ile okunmakta; diğer taraftan ise döneme özgü yeni siyasal aktörler için halklarının özgürleşmesini sağlayan ve modernleşmenin başat göstergesi olan 'milliyetler ilkesi' çerçevesinde ele alınmaktaydı. Elbette dış politik unsurlar çok önemliydi; ancak konuyu ele alışımız bu meseleyi arka plana yerleştirmeyi zorunlu kıyor.

1789 ve 1914 arasındaki dünya siyaseti, ulusal kimliğin ve milliyetçilik kavramının ortaya çıktığı ilk büyük örnek olan Fransız Devrimi tarafından şekillendi. Bu tarihi dönüm noktasından sonra yayılan yeni siyasi fikirler, geleneksel kolektif-toplumsal yapıları dönüştürdü. Artık bir sosyal grubun uyumunun temelleri ulusal özlemlerin inşasıyla mümkün olabilecekti. Kralların egemenliği ve ilahi hak kavramının yerine 'halk egemenliği'nin geçtiğine tanık olundu. Ancak milliyetçilik fikri çok uluslu imparatorluklar için ölümçüldü. Bu yeni dünya, farklı halklar için uyanış ortamı hazırladığı ve hiyerarşik bir sistem içinde sadakat bağlarını alt üst ettiği ölçüde Osmanlı İmparatorluğu'nun düzen anlayışının aleyhine sonuçlar doğurdu. Siyasi modernleşme karşısında Osmanlı toplumunun farklı katmanları halk, kimlik ve ulus kavramlarını tanımlamaya girişti.

Çalışma, tarihsel bağlam itibariyle 19. yüzyıla atıfta bulunmakta ve Yunan (1821) ayaklanması ve milliyetçilik oluşumu örneğine odaklanarak, Balkanlar'daki gayrimüslim proto-milliyetçi aktörlerin kendilerine kültürel ve sosyal özerklik tanıyan geleneksel cemaat yapısından, daha özgür ve eşit olmak istedikleri bağımsız siyasal oluşuma gidiş sürecini ele almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yunan ayaklanması, Helenofilizm, Adamantios Korais, Rigas Velestinlis.

* Doktor Araştırma Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü; temel.meri@hbv.edu.tr; ORCID No: 0000-0002-0314-0784.

The Balkans in The Age of Nationalisms: The Role of The Religious Element From The 'Millet' to The Rise of Nationalism

Abstract

This study, which is essentially about the unique nationalism of the Balkan countries, aims to explain the effect of the 'millet system' based on the religious community identity on the "national awakening" of the communities in the Ottoman Balkan geography. What role does community organization based on religion play in the construction and evolution of nationalism in the region? It seems that this socio-legal model, which has historically made possible to manage diversity, can no longer cope with the new problems caused by the rise of nationalism. Balkan nationalism, on the one hand, is read with the decline of the Ottoman Empire and conflicts between different communities. On the other hand, it has been handled within the framework of the nationality principle, the dominant indicator of political modernization for the new social actors peculiar to the period. Of course, foreign policy factors were crucial in this issue; however, our perspective obliges us to put that side in the background.

World politics between 1789 and 1914 has shaped by the French Revolution, the first major example in which national identity and the concept of nationalism emerged. The new political ideas that spread after this historic turning point transformed traditional collective-social structures. The foundations of the cohesion of a social group would now be possible through the construction of national aspirations. The sovereignty of kings and the concept of divine right have been replaced by the 'people'. But the idea of nationalism was fatal to multinational empires. This new world had negative consequences for the Ottoman Empire's understanding of order, to the extent that it created an atmosphere of awakening for different peoples and upset the ties of loyalty within a hierarchical system. In the face of political modernization, different strata of Ottoman society attempted to completely redefine the concepts of people, national identity, and nation. How did this initiative transform the ethno-religious diversity of the Balkans into different small national states?

The study refers to the 19th century in terms of historical context and examines the example of the Greek (1821) revolts, focusing on the will of non-Muslim proto-nationalist actors in the Balkans to form an independent political entity having more freedom and equality than the traditional community structure which gave them cultural and social autonomy.

Keywords: Greek revolt, Hellenophilism, Adamantios Korais, Rigas Veleshtinlis.

Giriş

Esasen Balkan ülkelerinin kendine has milliyetçiliği üzerine yapılan bu çalışma, dini cemaat kimliğine dayanan 'millet düzeninin' (Meri, 2020), Osmanlı coğrafyasında toplulukların 'ulusal uyanışı' üzerinde bıraktığı etkiyi Yunan milliyetçiliği vasıtasıyla açıklamayı amaçlıyor. Dini unsura dayanan topluluk örgütlenmesinin rolü, Balkanlar'da ulusalcılığın inşasında ve evriminde nasıl bir rol oynamaktadır? Tarihsel olarak çeşitliliği yönetmeyi mümkün kılan bu sosyo-hukuki modelin, milliyetçiliğin yükselişinin neden olduğu yeni sorunlarla artık baş edemediği görülmektedir. Balkan milliyetçiliği, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesi ve farklı topluluklar arasındaki çatışmalar ile okunmakta; diğer taraftan ise döneme özgü yeni siyasal aktörler için halklarının özgürleşmesini sağlayan ve modernleşmenin başat göstergesi olan milliyetler ilkesi çerçevesinde ele alınmaktaydı. Elbette dış politik unsurlar çok önemliydi; ancak konuyu ele alışımız bu meseleyi arka plana yerleştirmeyi zorunlu kılıyor. Hatta Fransız Balkanlar tarihçisi Lory'nin (1988:499) şu sitemini hatırlatmakta fayda var: "Balkanlar'ın Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan çalkantılı tarihi, çeşitli Balkan halklarının iç dinamikleri aleyhine, çoğu kez büyük güç siyaseti açısından sunulmuştur". Hâlbuki meselenin Balkan toplumlarının dinamiklerine özgün yanı kuşkusuz daha fazla tartışmayı beraberinde getirecek, fakat toplumu anlama açısından ve ayrıca hem tarihsel hem de sosyolojik yaklaşımları sunması açısından daha isabetli bir okuma sunmuş olacaktır.

Yunan Milliyetçiliğinin Helenofil Okuması: Aydın Yanılsaması

Geçtiğimiz sene (2021) Yunan ayaklanmasının 200. yıl dönümüydü. İki yüz sene önce Avrupa'da Helenofil entellektüeller tarafından ilgi ile karşılanan Yunan ulusal uyanış hareketinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı mücadelesi, modern siyasi fikirlerin sadece Doğu'ya doğru uzanmasını değil; aynı zamanda bu fikirlerin antik orijinleri ile buluşması anlamına geliyordu: Örneğin demokrasi gibi... Helenofil entellektüeller, Yunan ayaklanmasını Helenlerin özgürleşmesine ve antik misyonlarını yeniden kazanmalarına yorumlardı. Bu yönüyle Yunan ulusalcılığı Doğu'da, Batı'nın yeniden neşet edeceği imkân olarak önem kazanıyordu. Batı'da ulusu doğuran ve Fransız İhtilali'nde halkların uyanışına yol açan modern siyasi fikirler, bu sefer Doğu'da tartışılıyor ve kendine pratik sahası buluyordu.

Fransız İhtilali'nin özgün şairi Victor Hugo'nun, Doğululuklar (*Les Orientales*) eserinde Yunan halkı için yazdığı şiirler bu durumun eşsiz örnekleridir (Averoff, 1952). Hatta 1828 yılında yazılan "Çocuk" (*L'Enfant*) şiiriyle şair, Yunan ulusunun yeni nesline çağrı yapmaktadır. V. Hugo'nun 19. yüzyılda

Yunanistan'da bıraktığı etki, bir yazardan çok siyasi kariyere sahip vatansenver kimliği idi. Hugo en ateşli Fransız Helen hayranı olarak Yunanlı ulusçularının gözünde sembolik, neredeyse efsanevi bir değer kazandı. Yunan ortak belleğinin tarihsel ve kültürel kimliğini idealize etmesinde büyük payı bulundu. Bu siyasi rolün ötesinde, ancak 1850'den sonra tercüme faaliyetleri ile Hugo bir yazar olarak Yunan kamuoyunu etkilemeye başladı (Provata: 2002). İngiliz romantizminin önemli şairlerinden Lord Byron (d. 1788) ise sadece şiirleri ile değil, kendisi daha doğrudan bir müdahale ile Yunan ayaklanmasına katılmış ve 1824 yılında Batı Yunanistan'da bulunan Misolonki'de sıtma nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Silahlı mücadeleye katılmasa da Lord Byron, mücadelelerine ilham verdiği için dönemin Yunanlıları tarafından martir mertebesine yükseltilmiş ve neredeyse doğaüstü niteliklerle donatılmıştı.

Yunan ayaklanmasının ressamlar arasında uyandırdığı ilgi de vurgulamaya değerdir. Fransız Eugène Delacroix, 1821 yılındaki "Yunanlılar ve Türkler Arasındaki Çatışma" başlıklı tablosu ile Hugo'nun "Çocuk" şiirine ilham olurken Yunan ayaklanmasının ulusalcı liderleri Avrupalı ressamların çalışmalarının odak noktasını oluşturuyordu. İtalyan ressam Ludovico Lipparini'nin "Markos Boçaris'in Ölümü" tablosu, 1844 yılında artık 'özgür Helen halkının' ulusal kahramanına saygı gösterisi anlamına geliyordu. Fransız heykeltıraş David d'Angers ise daha 1827 yılında Markos Boçaris'i onurlandırmak için mezarına konulmak üzere mermerden bir anıt yapmayı planlar. 1834 yılında tamamlanan bu anıt, Boçaris'in adının yazılı olduğu cenaze levhasının üzerine yarı yaslanmış genç bir kızın şeklini yansıtır. Sanatçı kişisel anılarında anıt için şöyle yazar: "Genç Yunan'ım tam da bu geçiş çağında... Ülkesinin kurtarıcılarında birinin adını okuyan dalgın küçük kız, özgür ulusun kadınlarından biri olacak"¹(Angers Müzesi).

İşte tam iki yüzyıl sonra Yunan ayaklanması, fikri anlamda doğduğu yer kabul edilen Paris'te Fransa Milli Kütüphanesi (BNF) ve Atina Fransız Kültür Merkezi'nin düzenlediği, "Yunanistan, Sevgiyle" (*La Grèce, par amour*) başlıklı sergiyle anıldı². Kovid 19 pandemisi nedeniyle sergi sanal olarak yapılırken, Fransız İhtilali'nin özgürlük ve eşitlik fikirleri ile Yunan ayaklanması arasındaki ilişki ve Helenofil entellektüellerin o dönemdeki çalışmaları yeniden gündeme geldi.

Fakat Yunan ayaklanmasını ulusçuluk okuması kapsamında Helenofil bakış açısıyla ele almak fantazy niteliğinde yanlış değerlendirmelere sebebiyet

1 Anıt 1834 yılında Yunan hükümetinin izniyle Misolonki'de Boçaris'in mezarına yerleştirilir. David d'Angers, yirmi yıl sonra, Yunanistan'a yaptığı gezide eserinin tahrip edildiğini gördüğünde üzülür. Fransa'da restore edilen mermer eser, ancak sanatçının ölümünden sonra, 1866'da Yunanistan'a geri gönderildi. Mermer eser şu anda Atina'daki Ulusal Tarih Müzesi'nde sergileniyor (Durey, 2021).

2 Sergiye ulaşmak için: <https://1821.ifg.gr/>

verir. Helenofillerin coşkusu hem oryantalist hem de romantik bir yaklaşım göstermekle beraber, ulusal devrimci bir tahayyülün inşasına katkıda bulundu. Tam da kelimenin etimolojik kökenlerini yansıtır tarzda, Helenofillerin Yunan davası, Antik Yunanı tahayyüllerinin merkezine alır. 18. yüzyıl Aydınlanmacılarının demokrasinin icadı olarak Antik Çağ insanlarını idealize etmelerinin bir sonucudur. Zaten 19. yüzyılın başındaki bu söz konusu Avrupalı entellektüeller, Fransız İhtilali ve Aydınlanmayı yaşamaktan ziyade onların hikâyelerini romantize ediyor ve eserleriyle işliyorlardı. Londra, Paris, Brüksel gibi Avrupa başkentlerinde kurulan Helenofil komiteler bir taraftan dini dayanışma üzerinden kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışırken; diğer taraftan özgürlük ve halkların kendi kaderini tayin hakkının savunulması gibi argümanları iddialarının merkezine taşıdılar (Bella, 2022). Aslında Yunan ayaklanması, dönemin Avrupalı aydınları açısından 1815'te Viyana Kongresi ile ezilen milliyetçi ulusal hareketlerin yeniden canlanması umudunu taşıyordu. Viyana Kongresi ya da 'Metternich düzeni', Napolyon ordularının yenilgisi sonrası kralların halklar üzerindeki hakkının yeniden kurulmasını ifade ederken ulusçu söylem bir kez daha, bu sefer o günkü Avrupa'nın dışına taşıyordu.

İlk etapta Yunan ulusçuluğunun Helenofil Avrupalı entellektüellerin etkisinde olan fikri önderleri, kendilerini Helen hareketi olarak tanımladı. Bu genetik ya da kan birliğinin ötesinde bir kültürel unsura yapılan ortaklığı vurguluyordu. Amaç kültürel bir geçmişe atıfta bulunmaktı. Bu geçmiş, ulusal cemaatin kurucu tahayyülünü zorlayacak nitelikte antik dönemi çağrıştırdı. 400 yıllık Osmanlı İmparatorluğu geçmişi, Yunanlıların değişimiyle *turcocratie*, ulusal geçmişten silinmesi gereken bir dönemi ifade ediyordu.

Adamantios Korais'in Yunan Ulusu: Antik Kökenler Yanılsaması

İzmir'de doğan ve Montpellier Üniversitesi'ndeki tıp eğitiminden sonra Paris'e yerleşen, Yunan ulusçuluğunun kurucu babası sayılan Adamantios Korais (1748-1833), Fransız İhtilali'ni bizzat yaşayan bir düşünür olarak modern siyasal fikirlerin Aydınlanma düşüncesiyle beraber ulusçuluk fikrinin doğuşuna nasıl yol açtığına tanıklık etti. Dönemin ulusçu fikirleri Avrupa'da, modern kurumsal gelişmelere paralel olarak yeni seküler ya da laik siyasi-sosyal-ekonomik aktörlerin -ya da tabakanın- ortaya çıkmasının ve bunun yanı sıra seküler bilginin referans alınmasının sonucu olarak geliyordu. Yani ulusçuluk ya da ulusun doğuşu, Aydınlanmacı düşünürlerin gözünde sekülerleşmenin ve dolayısıyla modernleşmenin sonucu olarak okunuyordu. Bu anlamda *Hayali Cemaatler* kitabının yazarı milliyetçilik teorisyeni Benedict Anderson'un, Korais'ten yaptığı alıntı anlamlıdır:

En az yoksul olan, birkaç hali vakti yerinde sakini ve az sayıda okulu olan, bu nedenle de en azından eski yazarları okuyup anlayabilecek bir avuç insanın bulunduğu şehirlerde, devrim daha erken başladı ve daha hızlı bir ilerleme sağladı. Bu şehirlerin bazılarında okullar zaten büyüyor ve orada yabancı diller, hatta Avrupa'da öğretilen bilimler bile tanıtılıyor. Zengin tabaka, İtalyanca, Fransızca, Almanca ve İngilizce'den tercüme edilen eserlerin basımını finanse ediyor; öğrenmeye hevesli gençleri, masrafları kendilerine ait olmak üzere Avrupa'ya gönderiyorlar. Kızları unutmadan çocuklarına daha iyi bir eğitim veriyorlar... (Fransızca'dan tarafımızca çevrildi) (Anderson, 2002: 88.

Korais'e ait bu alıntı metni, Yunan ulusunun doğuşunu modern bir şekilde açıklamaya çalışarak yeni 'hayali' cemaatin nasıl oluştuğunun ipuçlarını vermeye çalışır: Eğitim, Avrupa kültürü, yeni ekonomik sınıfların doğuşu, kız-erkek eşitliği, şehirleşme... Milliyetlerin haklarından bahsedilen çağda, bu haklardan yararlanmanın koşulu ortak bir bilince sahip ulusal topluluğun var olduğunu ispat etmekten geçiyordu. Aydınlanmanın getirdiği özgür bireyin hakları fikrinin kolektif versiyonu, özgür ulusların hakları olarak ifadesini buluyordu. Ve ancak bu özgürlük eşit olmanın koşulu sayılıyordu.

Yunan milliyetçiliği -başlangıçta- Aydınlanma ve Fransız Devrimi'nin etkisi altındaki bir hareketti. Korais, tüm Osmanlı ve Bizans etkilerini ortadan kaldırarak Yunan ulusunu 'Antik Hellen', dolayısıyla seküler olarak idealize ediyordu: Ortodoksluk, Yunan ulusal kimliğinin vazgeçilmez bir koşulu değildi. Ruhban sınıfının cehaleti Yunan ulusunu köleliğe sürükledi. Aynı şekilde Korais, yerel Yunan dilinin tüm Osmanlı ve Bizans etkilerinden kurtulması için eksiksiz bir dil reformu önerdi. Laik bir politika hazırlamak için konuşma dilinden Yunanca olmayan sözcükleri temizleyip yerine, eski Yunanca sözcükleri koyarak bir Helen dili yaratmak istedi. Aydınlanmanın akılcı ve kilise karşıtı yönlerine duyarlı olarak Antik Yunan'ın mirasını canlandırmaya ve bu uygarlığı modern Yunanlıların doğrudan atası olarak tahayyülüne çalıştı. Ortodoks Rum kimliği yerine uygun tanımlama olarak Helen terimini önerdi. Bununla, kimliğin dini ve popüler versiyonu ile kendi "entelektüel Yunanistan versiyonu (sözde Helen ideali)" arasında önemli bir ayrım yapmayı hedefledi (Roudemotof, 1998: 25-26).

Rum ve Helen kavramlarının her ikisi de 'Yunan' anlamına gelir, ancak iki farklı Yunanlılık anlayışını yansıtır. Klasik Yunanca'dan türetilen Helen terimi, Osmanlı döneminde kullanılmamıştır. 18. yüzyılın sonlarında laik milliyetçiler tarafından bu kimlik, yeniden keşfedildi. Klasik Antik Çağ'a olan bu vurgu, modern Batı ile bağlantı kurma isteğini ifade eder. Rum terimi ise diğer özellikleri vurgular: Ortodoks, Bizans ve Doğu geleneğini yansıtır. Ayrıca Osmanlı döneminde Rumların tebaa veya reaya durumunu anlatır.

O zamana kadar Helen terimi Hristiyanlık öncesi bir kimliği ifade ettiğinden putperest anlamına geldiği için, ikisi arasındaki kültürel kimlik düzeyindeki farklılığın altını çizmek önemlidir.

Rigas Velestinlis ve Ortodoks Yunan Milleti: Ethno-sembolist yanılısama

Bir diğler milliyetçi Yunan düşünür, aynı zamanda Carbonari tipi gizli cemiyet Filiki Eteryay'nın kurucusu Rigas Velestinlis'in yaklaşımı 1790'ların sonlarında oluşmuştur. Rigas, Osmanlı Balkanları'nda öğretmenlik ve tercümanlık yaptıktan sonra 1790'larda Fransız İhtilali'nin de etkisiyle tabii haklara, hukukun üstünlüğüne ve halk egemenliğine dayalı bir devrimi savunmuştur. Fakat Rigas'ın yaklaşımı, Paris'te yaşayan Korais'ten ciddi bir farkla ayrılır: Balkan halkları arasında bir Ortodoks devrimini tasarlar. Ona göre Yunan halkı siyasi projesinin merkezinde yer alır, ancak bu varlığın ulusal gerçekliği dini unsura dayanıyordu. Rigas, kendi anayasa projesinde ulusu, milli egemenliği temsil eden halk kitlesi aracılığıyla sunar. Fransız Devrimi'nin etkisine ve Aydınlanma'nın katkısına rağmen Rigas, projesinde oldukça 'Ortodoks' bir ulus fikrini benimsedi. Yeni siyasi yapının ulus unsuru, Balkanlar'daki tüm Ortodoks Hristiyanları kapsıyordu. Onun milliyetçi tahayyülü, İstanbul Patrikhanesi'nin yetki alanındaki tüm halkları, hatta Türkleri ve Müslümanları kapsayacak şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi topraklarını (yani Balkanlar ve Anadolu) içeriyordu. O ve Jakoben gizli topluluğu 1798'de Trieste'de tutuklandı. Rigas'ın idamından sonra, İstanbul Ortodoks Patriği onun laik fikirlerini kınamasına rağmen, Yunan ulusçuları için martir mertebesinde değerlendirildi.

1821'deki Yunan ayaklanması, Müslümanlarla gayrimüslimler arasında düşmanlığı kışkırtan din savaşı şeklini aldıkaça, milliyetçi ve ayrılıkçı talepler aktif bir isyan ve askeri çatışma dönemini tetikledi. Yunan milliyetçileri, Rigas'ın kendi bağımsız devletlerinin kurulması konusundaki fikirlerini izleyerek, farklı Balkan etnik gruplarının ileri gelenleriyle, silahlı haydutlar(*kleptler*), din adamları ve tüccarlarla birleşti. Ancak örgütledikleri ayaklanma daha 'Ortodoks' bir boyut alacaktır. Milliyetçi söylemde önemli olan (Ortodoks Rumlara karşı Müslüman Türkler) dini kimlikti. Ayrılıkçı-milliyetçi mücadele demokratikleştiği (halka inme anlamında) ölçüde laik-sivil anlayışı reddedecektir. Çünkü Helenik aydınlanmacılardan çok az sayıda kişi etkilenmişti. İsyanlara yerel askeri liderlerin önderlik ettiği köylü grupları katılıyordu.

Zamanla ulusalcı hareket, halka inmek için kültürel ve dini sembolleri siyasi bir temelde kullanır. Proto-milliyetçi aktörler, ayrılıkçı politikalarını geliştirmek için dikkatlerini kolayca dini cemaate çevirdiler. Böylesine sosyo-kültü-

rel özerk bir yapının varlığı, ulusalcı talepler için bulunmaz bir fırsattı. Benzer kültür aracılığıyla, ulusal bilinci geliştirecek araçlara sahip oldular. Halk kitlesini isyanda seferber etmek için etnik dayanışmayı değil, dini dayanışmayı vurgulayan ve ulusun dini cemaat anlamında milletle özdeş görülmesi ilk aşamada oldukça çelişkili görünüyor. Ulusal kimlik açısından dini unsur ile olan bu bağ, Osmanlı yönetimi sırasında dinin ve dini cemaatin rolünü dikkate almadan ulusu bir sivil kimlik üzerinden tanımlamayı ve inşa etmeyi zorlaştırmaktadır. Böylece, *turcocratie* döneminin Rum milleti, genç Yunan ulusu için başka bir kurucu faktör haline gelir. Bu noktada Yunan Ayaklanması döneminde ulusal kimlik, sivil boyutta kavramsallaştırılması yerine, dini-siyasi değerleri kaynak olarak etno-dini sembollerle tahayyül edildikçe Yunan ulusunun inşası daha karmaşık nitelikler gösterdi.

Fakat bu aşamada, bir 'Helen-Hıristiyan sentezi' tahayyül edilerek Yunan ve Bizans tarihi miraslarını uzlaştırma yoluna gidildi. Yunan milliyetçiliğin bu ikinci aşaması, Ortodoksluğu Yunan ulusuyla bir tutar ve onu Yunan ulusal kimliğinin temel bir unsuru haline getirir. Bu sentez anlayışı, üç unsur temelinde bir ulusal oluşum modelini temsil eder: "din birliği (...), dil birliği (...)" ve son olarak hem Bizans hem de antik Yunan'ın şanlı geçmişinin restorasyonu".

Bir Balkan Milliyetçiliği Tipolojisi Olarak Yunan Milliyetçiliği

Bağımsız Yunan Devleti'nin ilanından sonra Yunan milletinin tanımı net bir şekilde yapılamamıştır. Yunan ulusal kimliği, antik Yunan mirası ve Helenizm'i öteleyerek, İstanbul Ortodoks Kilisesi'nin tüm inananlarını daha mezhepsel bir ulus fikri altında kuşatarak Bizans fikrinin yeniden doğmasına yol açtı. Bu anlayışa göre, Ortodoksluk Patrikhanesi'nin merkezi Yunan ulusunun gerçek başkentiydi. 19. yüzyılda kurulan tüm yeni Balkan devletleri için Hıristiyan dininin devlet ve halk arasındaki birliği sağlamlaştırdığı açıktır ve bu bağ fikri ulus tanımının içeriğinin din unsuru ile ele alınmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak bu mevcut din ile geçmişteki arasındaki fark, dinin etnik kimlik duygusudur. Din artık millileştirildi ve ulusa aidiyeti ve sınırların tanımlanmasında ya da tanımlanamamasında açıkça bir rol oynadı. Tam da bu kurgu nedeniyle, milliyetçiliğin etno-sembolik tahayyülünün sınırlarının zorlanmasıyla oluşturulan '*Megali İdea*' fikri, Yunan ulusunu Anadolu'da ölümcül bir maceraya sürükleyecekti.

Açıkçası, Yunan milliyetçiliği Avrupalı Helenofil entelektüellerin gölgesinde gelişen ilk ulusçu yazını ve ayaklanma dönemi boyunca anayasal metinler ve milli temsilciler fikri aracılığıyla Balkan milliyetçiliğinden ayrıksı bir özelliğe sahip olduğu kanısı meydana gelir. Helenofil yazını ele alındığında öz-

gür ve bir olmayı başarmış, laik karaktere sahip bir Yunan ulusu tahayyülüne kapılır. Ayrıca ayaklanma dönemi (1821-1829) boyunca farklı anayasal metinlerin ortaya çıkması bu kanıyı güçlendirmektedir. Fakat farklı anayasa metinleri ulusalcı uyanışın parçalılığının yansımasıdır. Ayrıca bu anayasa metinleri incelendiğinde ulusal karakterin dini unsurla birlikte ele alındığı görülecektir³. Çünkü var edilemeyen ulusal birlik ancak dini unsurun dâhil edilmesi ile somut sosyal gerçekliğe ulaşıyordu ya da ortak bir tahayyülü besliyordu.

1 Ocak 1822'de Epidaurus'ta ilk mecliste ilan edilen Anayasa'nın 2. maddesine göre, "İsa Mesih'e inanan Yunan topraklarının yerlileri, herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm medeni haklardan yararlanan Yunanlılardır". Bu sayede Yunan vatandaşlığı, dinleri dışında etnik kökenleri veya anadilleri ne olursa olsun, ulusalcı davaya katılmaya istekli tüm Osmanlı Hıristiyanlarına açık bir davetti. Bu Anayasadan sadece bir yıl sonra, Astros Anayasası, Yunan milletine aidiyeti tanımlarken Hıristiyan dininin önceliğini teyit eder ve anadilinin Yunanca olması ve nüfus kayıtlarına kaydedilmesi gibi tamamlayıcı hükümler ekler (madde 2). Bağımsızlıktan önceki anayasal on yılın (1821-1830) üçüncü kurucu metin örneği olan 1827 Trizina Anayasası ise, resmi devlet dininin Doğu Kilisesi'nin Ortodoks dini olduğunu şart koşar. Böylece, etno-mezhepsel milliyetçiliğin dayattığı ideal ile mevcut siyasi gerçeklik (ülkenin sınırları, nüfus unsuru ve egemenlik prensibi) arasındaki sınırlar bulanık kalır. 1827 Anayasası Yunan olmak için bir dizi koşul listeler. Yunan anayasal metinlerinin tamamında Doğu Ortodoks Kilisesi, "Yunanistan'daki hâkim din" olarak metinlerin önsözünde hep yer alır.

Böylece, Kilise bir 'ulusal' kuruma dönüştürüldü. Genç Yunanistan Krallığı'nda Kilise, devletin bir bölümüydü. 1833'teki yeni düzenlemeler sırasında kendini otosefali, yani özerk ilan etti. Ancak, İstanbul Ortodoks Patriği 1850'ye kadar bu kurumun özerkliğini reddetti. O zamanlar İstanbul Patrikhanesi tarafından ileri sürülen etno-milliyetçilik karşıtı mesaja rağmen, yeni kurulan Yunanistan Kilisesi, Ortodoksluğun Yunan milliyetçiliğini pekiştirmek için kültürel bir araca dönüştürülmesini kolaylaştırdı. Dini unsur, kimin yeni siyasi topluluğun üyesi olduğunu veya bu yeni çerçeveye bağlılık derecesini belirlemek için kullanıldı.

3 Farklı Yunan ayaklanması dönemindeki anayasal metinler için bkz. (Yunan Krallığı Basımevi, 1835). O dönemde hazırlanan metinler resmi Fransızca tercümesi ile birlikte yayınlanarak uluslararası topluma ilan edilirdi.

Kaynakça

- Anderson, Benedict. (2002). *L'imaginaire national : Réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme*, Çev. Pierre-Emmanuel Dauzat, Paris: La Découverte.
- Angers Müzesi, (2022), "La Jeune Grecque au tombeau de Marco Botzaris", <https://musees.angers.fr/collections/incontournables/incontournable/5-la-jeune-grecque-au-tombeau-de-marco-botzaris-pierre-jean-david-dit-david-dangers/index.html>, (26.11.2022)
- Atina Fransız Kültür Merkezi (2021), "La Grèce par amour", <https://1821.ifg.gr/> (26.11.2022)
- Avéroff, Georges. (1952), "Victor Hugo et l'Indépendance de la Grèce", *Revue de Littérature Comparée*, Juil.-sept., pp. 328-332.
- Bella, Sihem. (2022), "Pour l'indépendance des Grecs: le philhellénisme au XIXe siècle", <https://www.retronews.fr/conflits-et-relations-internationales/long-format/2022/10/12/pour-lindependance-des-grecs-le> (28/11/2022)
- Durey, Philippe (2021), "La Jeune Grecque de David d'Angers ou le rêve brisé", *Les Cahiers de l'École du Louvre*, vol. 16, <http://journals.openedition.org/cel/13033> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/cel.13033>(26.11.2022)
- Franceculture (2021), "1821, la Grèce lutte, l'Europe exulte", <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/le-cours-de-l-histoire/1821-la-grece-lutte-l-europe-exulte-3412035> (26.11.2022).
- Lory, Bernard. (1988), "Quelques aspects du nationalisme en Bulgarie, 1878-1918", *Revue des études slaves*, vol. 60, fas. 2, pp. 499-505.
- Meri, Temel. (2020), "Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Millet Sistemi'", Erdem, T. (Ed.), *Milliyetçilik*, İstanbul: Otorite: 1021-1032.
- Provata, Despina. (2002), "La réception de Victor Hugo en Grèce au XIXe siècle", 28 Şubat 2002 tarihli Lefkoşa'da verilen Konferans metni, http://groupugo.div.jussieu.fr/Groupugo/Textes_et_documents/Provata_Hugo%20en%20Grece.pdf. (28/11/2022)
- Roudometof, Victor. (1998), "From Rum Millet to Greek Nation: Enlightenment, Secularization, and National Identity in Ottoman Balkan Society, 1453–1821", *Journal of Modern Greek Studies*, vol. 16, pp. 11-48.
- Yunan Krallığı Resmi Basımevi, (1835). *Constitutions, lois, ordonnances des assemblées nationales des corps législatifs et du président de la Grèce, recueillies et traduites par ordre du gouvernement 1821-1832*. Atina.

Ekler: Bildiride bahsedilen eserler

Ludovico Lipparini, “Marko Bocharis’in Ölümü”, 1841, Trieste, Civici Musei di Storia ed Arte, <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/le-cours-de-l-histoire/1821-la-grece-lutte-l-europe-exulte-3412035>

David d'Angers, “La Jeune Grecque”, 1827-34, Musée d'Angers, <https://musees.angers.fr/collections/incontournables/incontournable/5-la-jeune-grecque-au-tombeau-de-marco-botzaris-pierre-jean-david-dit-david-dangers/index.html>

“La Grèce par amour, 1821-2021”, Sanal sergi afişi, <https://1821.ifg.gr/>

Theofilos de Lesvos, “Rigas Veles-tinlis ve Adamantios Korais Yunanistan'ı ayağa kaldırıyor”, Macedonian Museum of Contemporary Art, <http://www.eikastikon.gr/zografiki/theofilos.html>

Rusya Federasyonu'nun Balkanlara Yönelik Politikası

Dr. Ahmet SAPMAZ*

Özet

Balkanlar; tarihte sürekli olarak Rusya'nın ilgisini çekmiştir. Rus kimliğinin oluşumunda Balkanlar önemli bir rol oynamıştır. Rusya; Hristiyan Ortodoks dinini ve çok sayıda kültürel öğesini bu bölgeden almıştır. Ancak günümüzde Rusya Federasyonu (RF), bölgeye yönelik kültürel bağlarından daha çok çıkarlarına dayalı pragmatik bir siyaset izlemektedir. Rusya'nın, Balkanlara yönelik politikası, emperyal genişlemesi ve Avrupalı büyük güçler ile ilişkileri neticesinde gelişmiştir. Bu kapsamda Moskova, soğuk savaş sonrası Balkanlara yönelik büyük güç politikasına dayalı siyaset izlemiştir. RF, Yeltsin döneminde içerisinde bulunduğu zorluklar nedeniyle büyük güç statüsünün tanınması için Batılı büyük güçler ile işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Dayton Anlaşması'nı Sırlara rağmen destekleyen RF, NATO'nun Yugoslavya harekâtına da sembolik tepkiler vermiştir. Günümüzde NATO ve Avrupa Birliği'nin (AB) tam olarak genişleyemediği Batı Balkanlar, RF tarafından Batıya karşı bir manevra alanı olarak görülmektedir. Moskova günümüzde Batı Balkanlarda etkinliğini artırmaya çalışmakta ve bu kapsamda özellikle önemli endüstrilerde ekonomik yatırımlar yapmakta, kendisine yakın siyasi partileri ve aktörleri desteklemekte ve askeri işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadır. Bölgede bulunan Sırbistan ve Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti, RF'nin doğal müttefikleridir. Ancak RF; Kuzey Makedonya, Karadağ ve Bosna Hersek üzerinde de etkili olmaya çalışmaktadır. Moskova, büyük güç statüsünün tanınması için Batı Balkanlardaki sorunları bir kaldıraç olarak kullanmaktadır. RF, Balkanlar bölgesinin istikrarlı yapıya kavuşmasını ve Batı ile tam entegrasyonunu engellemeye çalışmaktadır. Ancak günümüzde bölge ülkelerinin AB ile siyasi-ekonomik, NATO ile siyasi-askeri ilişkileri, Batı'nın bölgedeki nüfuzunu her geçen gün artmaktadır. RF'nin 22 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya başlattığı askerî harekât nedeniyle Moskova ile Batı arasında işbirliği mekanizmalarının tamamen ortadan kalktığı mevcut durumda RF'nin özellikle Batı Balkanlarda, Batının çıkarları aleyhine faaliyetlerini yoğunlaştıracağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Balkanlar, Panslavizm, Yugoslavya, Politika.

* İstanbul Gelişim Üniversitesi, e-posta: asapmaz@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0858-9000.

Policy of the Russian Federation towards the Balkans

Abstract

The Balkans has always attracted the attention of Russia throughout history. The Balkans played an important role in the formation of the Russian identity. Russia took the Christian Orthodox religion and many cultural elements from this region. Today, however, the Russian Federation (RF) follows a pragmatic policy based on its interests rather than its cultural ties in the region. Russia's policy towards the Balkans developed as a result of its imperial expansion and relations with the European great powers. In this context, after the cold war, Moscow's policy towards the Balkans was based on great power politics. RF had to cooperate with the Western great powers for the recognition of its great power status due to the difficulties it faced during the Yeltsin period. The RF, which supported the Dayton Agreement despite the Serbs, also gave symbolic reactions to the NATO's military operation in Yugoslavia. Today, the Western Balkans, where NATO and the European Union (EU) hasn't fully expanded, is seen by the RF as a maneuvering area against the West. Today, Moscow is trying to increase its effectiveness in the Western Balkans and in this context, it makes economic investments especially in important industries, supports political parties close to it and tries to develop military cooperation. Serbia and the Republika Srpska of Bosnia and Herzegovina in the region are natural allies of the RF. However, RF is also trying to be effective on North Macedonia, Montenegro and Bosnia and Herzegovina. Moscow uses the problems in the Western Balkans as a lever for the recognition of its great power status. RF is trying to prevent the Balkans region from attaining a stable structure and its full integration with the West. However, today, the economic and political-military relations of the countries of the region with the EU and the political-military relations with NATO are increasing the influence of the West in the region day by day. In the current situation, where the cooperation mechanisms between Moscow and the West have completely disappeared due to the military operation launched by the RF on Ukraine on February 22, 2022, it is considered that the RF will intensify its activities against the interests of the West, especially in the Western Balkans.

Keywords: Russia, Balkans, Pan Slavism, Yugoslavia, Politics.

Giriş

Rusya Federasyonu (RF), Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakip yaşadığı sorunların büyük bölümünü Putin'in iktidara gelmesi ile 2000 yılından itibaren aşamalı şekilde aşmış ve milli güç unsurlarındaki artışa paralel olarak «büyük güç» ve «çok kutuplu dünya» politikalarını takip etmiştir. RF, 2008 yılından itibaren uluslararası ilişkilerinde sıklıkla askeri güç kullanmakta ve günümüzde ABD'nin defacto liderliğinde sürdürülen uluslararası sisteme ve bu sistemin araçları olan NATO ve Avrupa Birliği'nin (AB) eski Sovyet coğrafyası ile etki bölgesi olarak gördüğü diğer alanlarda genişlemesine karşı çıkmaktadır. RF, soğuk savaşın ardından eski Sovyet coğrafyasında NATO ve AB'nin genişlemeye yönelik politikalarına engel olamamış ve ancak 2008 yılında Gürcistan, 2014 yılında ise Ukrayna'ya yönelik askeri güç kullanarak NATO ve AB'nin genişleme sürecini durdurabilmiştir. RF, Ukrayna'nın Batı yanlısı politikalar izlemesi ve NATO'nun bahse konu ülkeye yönelik genişleme politikasından taviz vermemesi üzerine 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya askeri harekât düzenlemeye başlamıştır. 2008 yılı RF-Gürcistan Savaşı ile sarsılan, 2014 yılında RF'nin Kırım'ı Ukrayna'dan ilhakı ile kopan ve 24 Şubat 2022 tarihinde RF'nin Ukrayna'ya yönelik askeri harekâtı ile Ukrayna özelinde vekâlet savaşına dönen RF-Batı ilişkileri, Moskova açısından sıfır toplamlı oyun haline gelmiştir. Bu kapsamda RF'nin tarihi, kültürel, siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerinin bulunduğu Balkanlar, RF ile Batı dünyası arasında bir rekabet alanı haline dönüşmüş durumdadır. Özellikle Batı Balkanların tam olarak Batı'nın siyasi, askeri ve ekonomik ittifakları olan NATO ve AB'ye dahil olamamaları/olmamaları bölgeyi RF için Batı'ya karşı bir manevra alanı haline getirmektedir. Günümüzde Balkanlar ve özellikle Batı Balkanlar, RF tarafından etki bölgesi olarak görülmektedir. RF ile Batı dünyası arasında Ukrayna özelinde yürütülen vekâlet savaşları ile doruk noktasına çıkan siyasi, askeri ve ekonomik çatışma ortamında Balkanlar ve özellikle Batı Balkanlar taraflar açısından giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çalışma RF'nin Balkanlara yönelik politikasını ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel iddiası, RF'nin Balkanlarda kültürel, siyasi, askeri ve ekonomik araçları ile etkili olmaya çalıştığı ancak bölge ülkeleri ile ikili düzeyde ya da bölge ülkeleri içerisindeki siyasi, ekonomik ve kültürel aktörlerle sınırlı bir politika izleyebildiği, bölgenin tümünü kapsayıcı bir politika izleyemediğidir. NATO ve AB bölgede günümüze kadar olan kazanımlarını RF aleyhine genişletme çabası içerisindeyler.

Balkanların Rusya Açısından Önemi Ve Rusya'nın Balkanlara Yönelik Politikasının Tarihi Gelişimi

Rusya ve Balkanlar tarihi ve kültürel açıdan yakından ilişki içerisindeydir. Balkanların Rus kimlik ve kültürünün oluşumunda büyük etkisi bulunmak-

tadır. Kiev Knezi Vladimir, 988 yılında Bizans'tan aldığı Hristiyan Ortodoksluğu, Rus devletinin resmi dini yapmıştır. Ayrıca Rusların kullandığı Kiril alfabesi de Balkanlarda ortaya çıkmıştır. Rusların Balkanlar ile tarihi ve kültürel bağları bölgeye yönelik yumuşak güç araçlarını oluşturmaktadır. Rusya'nın, Balkanlara yönelik politikası tarih boyunca emperyal genişlemesi ve Avrupalı büyük güçler ile ilişkileri neticesinde gelişmiştir (Jagiełło, 2021:49). Rusya, I.Petro'dan itibaren sıcak denizlere inme politikası izlemiş ve bunun için Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasını ve Boğazlar ile Balkanların ele geçirilmesini amaç edinmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1768-1774 yılları arasında meydana gelen savaş sonrası imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması, Rusya'ya Osmanlı idaresindeki bölgelerde siyasi ve dini ilişkilerini sürdürme hakkı tanımıştır. Bu paralelde Rusya, Osmanlı idaresindeki Hristiyan Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenmiş ve Balkanlarda çok sayıda konsolosluk açarak faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Yunanistan bağımsız devlet haline gelmiş ve Sırp Prensiği Osmanlı İmparatorluğu tarafından tanınmıştır. Bu gelişmeler sonrası Balkanlardaki Rus etkisi giderek daha fazla artmıştır (Asker, Özcan, 2016:19-26).

Rusya, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Slav kökenli Balkan ülkelerini kendi hâkimiyeti altına almak maksadıyla Panslavizm politikasını takip etmiştir. Rusya özellikle 1875 yılından itibaren yayılma alanı olarak Osmanlı İmparatorluğunun Balkan topraklarını seçmiş ve Panslavizm politikasını Balkanlarda uygulamaya koymuştur. Bahse konu politika neticesinde Karadağ ve Sırp'ların Osmanlı İmparatorluğuna savaş ilan etmeleri üzerine Rusya da 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı İmparatorluğuna savaş ilan etmiştir. Savaş sonucunda imzalanan Ayastefonas Antlaşması ve bahse konu antlaşmaya itiraz edilmesi üzerine yerine imzalanan Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız devletler olmuşlar ve Osmanlı İmparatorluğuna bağlı küçük bir Bulgar Prensiği kurulmuştur. Savaş sonunda Ruslar İstanbul'u ve Boğazları ele geçirememişlerse de Balkan Slavlarının büyük bir bölümü bağımsızlığına kavuşmuştur (Keleş, 2008: 131-132). Rusya, Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlığını kazanan Balkan ulus devletlerinin doğal koruyucusu haline gelmiştir (Progonati, 2015:112).

Diğer yandan Rus stratejik düşüncesinde İstanbul'un, Türkler tarafından 1453 yılında fethedilişinden sonra Moskova, III. Roma tezi ile dünya hâkimiyetinin yeni merkezi olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla görüldüğü üzere RF, günümüzde Rus dış politikasına yön veren kültürel öğelerin çoğunu Balkanlar bölgesinden almıştır. Hristiyan Ortodoksluk ve devamında 19. yüzyılda benimsenen Panslavizm politikası Rusların Balkanlara yönelik kullanacağı iki siyasi ve kültürel aracı teşkil etmiş ve bir nevi Balkan ülkelerini Rus koruyuculuğu altına almasına neden olmuştur (Asker, Özcan, 2016:19-26).

SSCB'nin, Balkanlardaki amacı ise Sovyet modeli sosyalizmi Balkanlarda yaymak ve bölge üzerinde hâkimiyet kurmak olmuştur. Bu kapsamda Romanya ve Bulgaristan Sovyet ittifakına dahil olmuşlardır. 1948 yılında Tito liderliğindeki Yugoslavya Kominform'dan ihraç edilerek SSCB ile yollarını ayırmıştır (Demirci, 2008). 1961 yılında ise Arnavutluk, SSCB ile ilişkilerini koparmıştır. Dolayısıyla soğuk savaş döneminde Balkanlardaki Rus etkisinde kısmi bir azalma görülmüştür.

Balkanlar günümüzde de RF için önemini sürdürmeye devam etmektedir. Kara Deniz, Akdeniz ve Adriyatik Denizi arasındaki stratejik konumu ile Balkanlar, Rusya'ya sıcak denizlere erişim imkânı tanımaktadır. 1950'lerde Sovyet Donanmasının taarruz denizaltı filosu Arnavutluk'un Paşalimanı deniz üssünde konuşlanmıştır. Bu dönemde Akdeniz'deki tek Sovyet askeri üssü olması ile önem taşıyan tesis, 1961 yılında Enver Hoca'nın, SSCB ile ilişkileri koparmasına kadar varlığını sürdürmüştür (Karčić, 2022). Ayrıca Balkanlar, RF'nin Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına etki etmesine olanak tanımaktadır. RF'nin günümüzde stratejik açıdan çatışma içerisinde olduğu NATO ve AB'nin tam olarak hâkim olamadığı Balkanlar Moskova tarafından Avrupa kıtasındaki dayanak noktalarından biri olarak görülmektedir.

Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Balkanlar bölgesinde çok sayıda yeni devlet ortaya çıkmıştır. Balkan devletlerinin etnik, siyasi ve sosyal yapısında görülen çeşitlilik ve bunların neticesinde zayıf devlet yapıları, bölgede süren çatışma ve sorunlar, soğuk savaş sonrası Avrupa-Atlantik blokuna entegre olma sürecinin yavaş olması, bölgeyi RF ve Batı arasında rekabet alanı haline dönüştürmüştür (Stronski, 2019). Bu durum Batı Balkanlar da daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun Balkanlara Yönelik Politikası

RF; SSCB'nin çöküşünün ardından siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal kriz yaşamıştır. RF'nin başlangıçtaki stratejik hedefleri; nükleer süper güç olarak askeri gücünü sürdürmek, uluslararası sistemde büyük güç olarak tanınmak ve etki bölgesi olarak gördüğü yakın çevresinde siyasi, askeri ve ekonomik hegemon olmaktır (Petrillo, 2013:1). RF bu dönemde Batı yanlısı bir dış politika izlemiş ve müteakiben eski Sovyet coğrafyasına yönelik "yakın çevre" politikasını takip etmeye başlamıştır. RF yaşadığı siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel çöküş döneminde Balkanları ulusal çıkarları açısından öncelikli bir bölge olarak görmemiştir. Moskova bu dönemde iç sorunları ve yakın çevre sorunları ile ilgilenmiştir. Tüm bunlara rağmen RF'nin, 1990'lı yıllar boyunca yakın çevresini oluşturan eski Sovyet coğrafyası sonrasında öncelik verdiği ikinci bölge Balkanlar olmuştur. 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın yı-

kılışı sürecinde ortaya çıkan sorunlar, RF'nin Balkanlara olan ilgisini sürekli kılmıştır. RF bir yandan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimî üyesi olarak, diğer yandan bölge ülkeleri ile tarihi, kültürel ve siyasi ilişkileri nedeniyle Balkanlardaki gelişmelere dahil olmuştur. RF'de bazı kesimler Yugoslavya'nın parçalanışını RF'nin yeni bir parçalanma süreci tehlikesi ile ilişkilendirmiş, diğer bazıları ise Balkanların parçalanmış yapısını RF'nin yeniden büyük güç statüsüne ulaşması ve bölgeye yönelik etkisini artırması için bir fırsat olarak görmüştür (Cohen, 1994: 814-815). Ancak RF'nin bu dönemde Balkanlar bölgesine dahiliyeti diplomatik düzey ile kısıtlı kalmıştır.

RF, Yeltsin döneminde içerisinde bulunduğu zorluklar nedeniyle büyük güç statüsünün tanınması için Batılı büyük güçler ile işbirliği yapmayı tercih etmiştir (Samokhvalov, 2019:191). 1993 yılında ilan edilen "yakın çevre" doktrini ve 1996 yılında Yevgeniy Primakov'un Dışişleri Bakanı olmasıyla izlenmeye başlanan çok kutuplu dünya politikasının, RF'nin Balkan politikası üzerinde belirli bir etkisi görülmemiştir (Cretu, 2006:109-115). RF, 1992 yılında Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek ve Makedonya'nın bağımsızlıklarını tanımıştır. Bosna Hersek sorununun başında AB'nin Hırvatistan'ı, ABD'nin Bosna Hersekli Müslümanları desteklemesi üzerine RF, Sırpı destekler bir tavır takınmıştır (Demirci, 2008). Ancak bölge ülkeleri üzerinde etkisi azalan RF, diğer büyük güçler ile uyumlu hareket ederek büyük güç statüsünün tanınması için Sırbistan ile ikili ilişkileri geri plana atmıştır (Akhiyadov, 2019). RF, BMGK'nin 757 sayılı kararına destek vermiş ve Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti ile siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerini dondurmıştır. Yugoslavya sorununun çözümüne yönelik Londra Barış Konferansına katılan RF, Hırvatistan'da 1992-1995 yılları arasında BM Koruma Gücü (UNPROFOR) kapsamında 1.000 barış gücü askeri bulundurmıştır. Moskova 1994 yılında Bosna Hersek sorununun çözümüne yönelik oluşturulan Temas Grubu'na¹ dahil olmuş ve Dayton Anlaşması'nı Sırpıların desteklemiştir. 1.200 Rus barış gücü askeri, 1996-2003 yılları arasında Bosna Hersek'te görev yapmıştır.

RF, NATO'nun BMGK kararı olmaksızın 1999 yılında Yugoslavya'ya askerî harekât düzenlemesine karşı çıkmıştır. RF, NATO'nun Kosova harekâtına, geçmişte Bosna Hersek'te gösterdiğinden daha fazla tepki göstermiştir. Ancak Moskova'nın, NATO'nun Yugoslavya harekâtına yönelik tepkileri sembolik düzeyde kalmıştır. 24 Şubat 1999 tarihinde Washington'a gitmekte olan RF Başbakanı Yevgeniy Primakov, NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik başlattığı Müttefik Güç Harekâtı'nı haber alınca uçağını Atlas Okyanusu üzerinde geri çevirerek Moskova'ya dönmüştür. Müttefik Güç Harekâtını sona erdi-

1 ABD, RF, Fransa, İngiltere ve Almanya dış işleri bakanlarından oluşmuştur.

ren 9 Haziran 1999 tarihli Kumanova Askeri-Teknik Anlaşması sonrasında NATO güçleri Kosova'ya konuşlanma hazırlığı içerisinde iken Bosna Hersek'te konuşlu 200 kişilik Rus askeri birliği 11-12 Haziran 1999'da Priştina havalimanına konuşlanmıştır. 3150 Rus askeri, NATO liderliğindeki uluslararası barış gücü KFOR'da 1999-2003 yılları arasında görev yapmıştır. RF, Bosna Hersek Savaşı ve 1999 yılında NATO'nun Müttefik Güç Harekâtında Batı'nın uyguladığı politikalara son tahlilde dahil olmak durumunda olan bir ülke olmuştur.

2000'li yıllar ise RF açısından Balkanlara yönelik pragmatik politikaların izlendiği yıllar olmuştur. RF bu dönemde daha çok ekonomik diplomasi araçlarını kullanmaya çalışmıştır (The Evolution of Russia's Presence in Southeast Europe, t.y.). 2000 yılında RF'de iktidara gelen Putin, 2003 yılında Kosova ve Bosna Hersek'te görev yapan Rus barış gücü birliklerini geri çekmiştir. Bu kapsamda RF, güvenlik alanında NATO ve AB'nin Balkanlar üzerindeki hâkimiyetini kabullenmiştir.² (Secrieru, 2020). 2000'li yılların ortasından itibaren Kosova'nın statüsü görüşmeleri ve Güney Akım Doğal Gaz Boru hattı Projesi³ nedeniyle RF Balkanlara yönelik yeniden aktif bir politika izlemiştir. ABD, 2000'li yıllarda Irak ve Afganistan'a angaje olduğundan Balkanları ve özellikle Batı Balkanları AB sorumluluğuna terk etmiştir (Karčić, 2022). RF bu dönemde Balkanlara yönelik herhangi bir entegrasyon projesine sahip olmadığından bölge ülkelerinin AB ile yakın ilişkiler geliştirmesine engel olmamıştır. Ancak bölge ülkelerinin AB ile yakın ilişkileri AB üyeliğini, AB üyeliği ise beraberinde NATO üyeliğini getiren süreci başlatmıştır. RF bu dönemde Balkanlarda sadece Kosova ve Bosna Hersek sorunlarına odaklanarak diğer güvenlik sorunlarına yönelik pasif bir tutum sergilemiştir.

Bu dönemde Rus Lukoil firmasının Balkanlara yönelik enerji yatırımları yoğun olarak gerçekleşmiştir. Lukoil, 1998-2007 yılları arasında Balkanlarda 13 iştirake, 2 petrol rafinerisine ve 350 akaryakıt istasyonuna sahip olmuştur. Lukoil, 2003 yılında Sırbistan'ın Beopetrol petrol şirketinin %79,5 hissesini satın almıştır. Bu dönemde düşük gayrimenkul fiyatları, yakın kültürel ilişkiler ve Slav ırkına mensubiyet gibi faktörler, Rus vatandaşlarının Balkan ülkelerinde yatırımlarını artırmalarına neden olmuştur. RF, 11 Haziran 2006 tarihinde Karadağ'ın bağımsızlığını tanımıştır. Zarubezhneft'in bir iştiraki olan Neftegazinkor, 2007 yılında Bosna Hersek Sırp Cumhuriyetinde akar-

2 Bosna Hersek'te Dayton Anlaşması sonrası NATO Uygulama Gücü (IFOR) ve devamında NATO İstikrar Gücü (SFOR) görev yapmış ve 2004 yılında bahse konu görev AB Barış Gücü Misyonuna (EUFOR-Althea) devredilmiştir. Bosna Hersek'te EUFOR görevi halen devam etmekte olup 600 askeri personel görev yapmakta iken yaşanan gerginlikler sonucu personel miktarı 1.100'e çıkarılmıştır.

3 RF'den başlayarak Kara Deniz vasıtasıyla Bulgaristan'a ulaşan doğalgazın müteakiben Sırbistan, Macaristan, Slovenya ve Avusturya'ya boru hatları ile iletilmesi planlanmıştır.

yakıt sektöründe 121 milyon dolarlık yatırım yapmıştır. Gazprom ile Sırp Hükümeti arasında Sırbistan Petrol Sanayi (NIS-Naftna Industrija Srbije) şirketinin yüzde 51'inin Gazprom tarafından 400 milyon dolar karşılığında satın alınması ile ilgili anlaşma 2008 yılında imzalanmıştır.

RF, 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine bahse konu kararı temel uluslararası hukuk ve Birleşmiş Milletler prensiplerini ihlal etmesi nedeniyle tanımayacağını ve Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü tanıdığını açıklamıştır. Bu süreçte 2009 yılında Hırvatistan ve Arnavutluk, NATO'ya üye olmuşlardır. Rus Sberbank 2012 yılında Volsbank'ı satın alarak Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek'te bankacılık sektöründe faaliyet yürütmeye başlamıştır. RF, 2013 yılında Sırbistan'a demiryolu altyapısını güçlendirmesi için 800 milyon dolar borç vermiştir. Müteakiben RF ile Sırbistan arasında demiryollarının modernize edilmesi amacıyla anlaşma imzalanmış ve 111 km demiryolunun modernize edilmesi ile RF'den dizel lokomotif alınması kararlaştırılmıştır. 24 Mayıs 2013 tarihinde ise RF ile Sırbistan arasında Stratejik Ortaklık Deklarasyonu imzalanmıştır. Hırvatistan 2013 yılında AB'ye üye olmuştur. 2014 yılı başında RF'nin ticaret hacmi; Sırbistan'la 2,12 milyar dolar, Hırvatistan'la 1,95 milyar dolar, Slovenya ile ise 1,7 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır (The Evolution of Russia's Presence in Southeast Europe, t.y). RF'nin Balkanlara yönelik ekonomi temelli politikası ilerleyen süreçte AB ve NATO'nun genişleme hamlelerine bağlı olarak taraflar arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerin kötüleşmesi nedeniyle sınırlanmıştır.

RF'nin 2014 yılında Ukrayna'dan Kırım'ı ilhakı Moskova ile Batı arasındaki ilişkilerde kırılma yaratmış ve Balkanlar ve özellikle Batı Balkanlar bir jeopolitik rekabet alanı haline gelmiştir. Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi; AB'nin Üçüncü Enerji Paketi'ne uyumlu olmaması, Bulgaristan'ın hattın inşasına ilişkin izni vermemesi ve RF ile Batı arasında yaşanan Kırım'ın ilhakı krizi nedeniyle 2014 yılında iptal edilmiştir. RF, Balkan ülkelerindeki bazı siyasi aktör ve sivil toplum kesimleri, RF'ye ait veya desteklenen medya kuruluşları ve siber yöntemlerle Batı karşıtı bir politika takip etmiş ve bölgede etkili olmaya çalışmıştır. RF devlet medya organı Sputnik 2014 yılında Sırbistan'da yayın yapmaya başlamıştır Moskova, Balkanlarda NATO ve AB'nin genişlemesine engel olamasa da bazı kısmı başarılar kazanmıştır. Örneğin Kırım'ı ilhakı üzerine kendisine yönelik uygulanmaya başlanan yaptırımlara Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Karadağ, Romanya ve Slovenya katılırken, Makedonya, Bosna Hersek ve Sırbistan katılmamıştır. RF; Bulgaristan, Sırbistan ve Macaristan'ı içeren Türk Akımı-2 projesi ile bölgede varlığını sürdürmeyi amaçlamıştır (Bechev, t.y.: 8-9).

Balkanlar bölgesinin kuzey, doğu ve güney bölgeleri çoğunlukla NATO ve AB'ye veya bunlardan herhangi birisine üye olmuş ülkelerden oluşmaktadır (Tablo-1). Arnavutluk, Karadağ ve Kuzey Makedonya, NATO'ya üye olmuşlar ve AB'ye aday ülke konumundadırlar. Balkan coğrafyasında yalnızca Sırbistan, Bosna-Hersek ve Kosova hem NATO hem de AB'ye üye değildir. Bu ülkeler aynı zamanda Balkan coğrafyasında birbirleri ile sorunları olan ve bu çerçevede büyük güçler arasında rekabet alanı olan ülkelerdir. RF mevcut durumda NATO ve/veya AB üyesi ülkelerle çevrili durumda bulunan Batı Balkanlara fiziksel olarak nüfuz edememektedir. Bölgede NATO ve AB'ye üye olmayan ülkeler arasında yalnızca Bosna Hersek'in Adriyatik Denizi'ne 19 km kıyısı olması (Neum kasabası ile) ve bu bölgenin Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti dışında yer alması RF'nin bölgeye erişimine engel olmaktadır.

Tablo-1: Geniş Balkan coğrafyasının NATO'ya ve Avrupa Birliğine üyelik Durumları

Balkan Ülkeleri	NATO	AB
Bosna Hersek	Üye değil	Üyelik başvurusunda bulundu.
Sırbistan	Üye değil. Resmi olarak tarafsız	Aday ülke
Kosova	-	-
Arnavutluk	Üye	Aday ülke
Karadağ	Üye	Aday ülke
Kuzey Makedonya	Üye	Aday ülke
Bulgaristan	Üye	Üye
Hırvatistan	Üye	Üye
Romanya	Üye	Üye
Yunanistan	Üye	Üye
Slovenya	Üye	Üye
Yunanistan	Üye	Üye

Bölgede bulunan Sırbistan ve Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti, RF'nin doğal müttefikleridir. Ancak RF; Kuzey Makedonya, Karadağ ve Bosna Hersek üzerinde de etkili olmaya çalışmaktadır. Batı Balkan ülkeleri bir yandan AB ile ekonomik olarak yakın ilişki içerisinde bulunurken diğer yandan da RF ile enerji başta olmak üzere bazı alanlarda işbirlikleri bulunmaktadır. NATO'nun, Kuzey Makedonya ve Karadağ'ı üyeliğe kabul etmesi sonucunda bölgede yalnızca Sırbistan askerî açıdan tarafsız ülke durumundadır. RF, Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmakta, bölge ülkelerinin Batı ile işbirliğine yönelik girişimlerini ve NATO ile AB'ye entegrasyon çabalarını siyasi, askeri ve ekonomik ve kültürel araçlarla engellemeye gayret etmektedir.

Moskova bu çerçevede Batı Balkanlar vasıtasıyla NATO ve AB açısından Avrupa kıtasında hassasiyet oluşturmaya ve bahse konu iki örgütü etkilemeye çalışmaktadır (Sakman, 2022). RF'nin bu kapsamdaki politikası iki yönlüdür. İlk olarak Moskova, AB ve NATO'nun Batı Balkanları içerecek şekilde genişlemesini engellemeye ve daha kararlı ittifak haline dönüşmelerini kısıtlamaya çalışmaktadır. Diğer yandan Moskova, AB ve NATO'nun dikkatini Batı Balkanlar ile dağıtmaya ve bahse konu ittifakların sadece kendisine yönelmelerine engel olmaya gayret etmektedir.

RF, NATO'nun 1999 yılında Yugoslavya'ya yönelik icra ettiği Müttefik Güç Harekâtı sonucunda Kosova'nın bağımsızlığına yol açan sürece Sırbistan tarafından gösterilen sert tepkiden bölgeye yönelik politikasında faydalanmaktadır. RF, 2007 yılında Kosova'nın bağımsızlığının tanınması konusundaki BMGK karar tasarısını veto etmiştir. Moskova ayrıca 1994 ve 2015 yıllarında Bosnalı Sırp'ların şiddet eylemlerini kınayan iki BMGK karar tasarısını da veto etmiştir. Moskova'nın günümüzde bölgeye yönelik en önemli politika aracı Sırbistan ile Kosova arasındaki sorundur. Sırbistan, Kosova'nın uluslararası örgütlere üye olmasını RF'nin BMGK'daki rolü ile önleyebilmektedir. RF'nin Balkanlara yönelik politikasında en önemli müttefiki olarak Sırbistan'a ihtiyaç duyduğu, Sırbistan'ın ise Kosova sorununda en önemli ve büyük destekçisinin RF olduğu açıktır. Ancak Sırbistan ve Kosova arasında muhtemel bir anlaşma sağlanması durumu, RF'nin Balkanlar politikasına büyük zarar verme potansiyeli taşımaktadır. Bu açıdan Moskova, Sırbistan ile Kosova arasındaki sorunun devamından yana bir politika takip etmektedir (Akhiyadov, 2019). Sırbistan son dönemde zaman zaman RF'den aldığı destek ile Kosova ve Bosna Hersek üzerinde siyasi ve askeri baskısını artırmaktadır. Kosova Başbakanı Albin Kurti, Sırbistan'ın Kosova sınırında 48 askeri/jandarma üssünün bulunduğunu, RF ile Sırbistan arasında sadece 2021 yılında 104 askeri tatbikat ve eğitim icra edildiğini, bu kapsamda bölgede yeniden bir savaş çıkma ihtimali olmadığını düşünmenin mümkün olmadığını dile getirmiştir (Atalay, 2022).

Sırbistan, 2013 yılında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne gözlemci statüsünde dahil olmuştur. Yine 2013 yılında RF ile Sırbistan arasında Sırp subayların RF'de eğitimi ve iki devletin düzenli olarak her iki ülkede dönüşümlü olarak müşterek tatbikat icra etmesine yönelik savunma anlaşması imzalanmıştır (Bechev, t.y.: 14-15). Sırbistan, 2015 yılından bu yana RF ve Belarus ile "Slav Kardeşliği" tatbikatına katılmaktadır. Ayrıca RF, Sırbistan ile "Kardeş Havacılar" tatbikatı icra etmektedir. RF-Sırbistan İnsani Yardım Merkezi, 25 Nisan 2012 tarihinde Sırbistan'ın Niş şehrinde açılmıştır. RF ile Sırbistan arası askeri ilişkilerin koordine edildiği merkezin, RF tarafından NATO ve ABD'nin Kosova'daki varlığına yönelik istihbarat toplama merkezi olarak işlev gördüğüne dair Batılı kaynakların iddiaları bulunmaktadır.

RF'nin, Sırbistan'a yönelik silah ihracı ilişkilerde büyük önem taşımaktadır. RF; 2016 yılında 6 adet envanter fazlası MİG-29 savaş uçağını, 30 T-72 tankını ve 30 BRDM-2 keşif aracını Sırbistan'a hibe etmiş ve bahse konu transfer 2017 yılında tamamlanmıştır. Ayrıca Belgrad yönetimi, RF'nin yakın müttefiki olan Belarus'tan 2018 ile 2019 yıllarında MİG savaş uçakları tedarik etmiştir (Bechev, t.y.:15). Sırbistan, RF'den Buk-M1 ve Buk-M2 hava savunma sistemleri ve Tunguska kundağı motorlu hava savunma füze sistemi almayı değerlendirmektedir.

Diğer yandan Sırbistan'ın RF ile ilişkilerini sınırlayan önemli etkenler bulunmaktadır. Sırbistan, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programına katılmış ve Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı 15 Ocak 2015 tarihinde onaylamıştır. Ayrıca Sırbistan 2016 yılında NATO Destek ve Tedarik Örgütü ile imzaladığı anlaşma çerçevesinde NATO'nun ihtiyaç duyması halinde topraklarından engelsiz şekilde geçişini sağlama yükümlülüğü altına girmiş (Akhiyadov, 2019) ve böylelikle NATO'nun Sırbistan altyapısını kullanmasına izin vermiştir. Sırbistan 2012-2017 yılları arasında RF ile 12 askeri tatbikat icra ederken, NATO ile 98 askeri tatbikat icra etmiş ve 2017 yılında AB Balkan Muharebe Grubu HELBROC'a dahil olmuştur (Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, GKRY ve Sırbistan dahildir) (Kelkitli, 2021: 162-163).

Bununla birlikte 2009 yılında AB'ye üyelik başvurusu yapan ve 2014 yılında üyelik müzakerelerine başlayan Sırbistan'ın üyeliğine yönelik AB'nin öne sürdüğü en önemli koşul Kosova ile mevcut sorunlarını çözüme kavuşturmasıdır (Ushkovska, 2022). Daha ötesi Sırbistan'ın dış ticaretinde RF yüzde 6 paya sahipken, AB ise yüzde 60 paya sahiptir. (Akhiyadov, 2019). Dolayısıyla Sırbistan'ın Kosova ile anlaşmama politikasını ne kadar süre devam ettirebileceği RF için büyük önem taşımaktadır.

RF'nin bölgedeki diğer önemli bir ortağı olan Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti ise Ekim 2017'de yaptığı yasal düzenleme ile askeri ittifaklara karşı tarafsızlık yönünde irade beyan etmiş ve bu kapsamda Bosna Hersek'in NATO üyesi olmasına karşı çıkacağını ifade etmiştir. NATO'ya karşı olan Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti'nin, RF ile yakın askeri ilişkileri bulunmaktadır. RF ile Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti arasında 2016 yılından bu yana istihbarat toplama, terörizm ve siber suçlarla mücadele ile özel polis birimlerinin eğitimi alanlarında işbirliği yapılmaktadır. RF, 2018 yılında Sırbistan vasıtasıyla 2500 otomatik tüfeği Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti'ne sevk etmiştir (Kelkitli, 2021: 164-165).

RF'nin Balkanlarda çeşitli askeri girişimleri de meydana gelmiştir. Örneğin Rus savaş gemilerinin Karadağ'ın Bar ve Kotor limanlarında geçici olarak demirleme talebi, Karadağ Hükümeti tarafından RF'nin gelecekte ülkede deniz üssü talebine temel teşkil edeceği gerekçesiyle geri çevrilmiştir. Kara-

dağ, RF ile askeri ilişki içerisine girmekten kaçınmıştır. RF'nin, Karadağ'ın NATO'ya katılma yönünde politika izleyen hükümetine yönelik başarısız bir darbe girişiminde bulunduğuna yönelik kuvvetli iddialar bulunmaktadır (Kelkitli, 2021:165). 15-16 Ekim 2016 tarihinde meydana gelen olay, Karadağ tarafından RF'nin düzenlediği bir girişim olarak ifade edilmiş ve 20 kişi tutuklanmıştır. Müteakiben 2016 ve 2017 yıllarında Karadağ, Rus kaynaklı olduğu değerlendirilen siber saldırılara maruz kalmıştır (Secieru, 2020). Ayrıca Moskova, Bosna Hersek'teki ayrılıkçılık yanlısı liderlere destek vermektedir. RF, Makedonya'nın adlandırılma sorununu çözen ve 17 Haziran 2018 tarihinde Yunanistan ve Kuzey Makedonya arasında imzalanan Prespa Anlaşması'nın dışarıdan empoze edildiğini, halkın iradesini yansıtmadığını ve konunun BMGK gündemine taşınması gerektiği savunmuştur. RF, bahse konu olaylar sonrasında gerçekleşen Karadağ ve Kuzey Makedonya'nın NATO üyeliğini bölgeyi istikrarsızlaştırıcı bir gelişme olarak nitelendirip eleştirmiştir (Kelkitli, 2021:165).

Sonuç

RF özellikle Batı ile her alanda çatışma ortamının yoğunlaştığı günümüzde Balkanların batısını bir rekabet alanı olarak görmekte ve bahse konu bölgede etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. RF'nin Balkanlara yönelik sahip olduğu en önemli araçlardan biri Ortodoks Hristiyanlık ve Slav kardeşliği temelinde kültürel açıdan bölgede sahip olduğu yumuşak güçtür. Moskova, büyük güç statüsünün tanınması için Batı Balkanlardaki sorunları kaldıraç olarak kullanmaktadır. Bu kapsamda Balkanlar bölgesinin istikrarlı yapıya kavuşmasını ve Batı ile tam entegrasyonunu engellemeye çalışmaktadır. RF; Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Karadağ, Kuzey Makedonya ve özellikle Sırbistan'ın AB üyeliğine engel olmayı ve NATO'ya henüz üye olmamış ülkeleri bu süreçten uzaklaştırmayı hedeflemektedir. Ayrıca bölgede kendisine yakın siyasi partileri/yönetimleri/aktörleri desteklemektedir. Diğer yandan Moskova, Balkanlarda enerji, bankacılık, turizm ve gayrimenkul yatırımları ile borç ve yardımlar çerçevesinde ekonomik araçlar kullanmaya gayret etmektedir. Özellikle Sırbistan ve Bosna Hersek Sırp Cumhuriyetine silah ihracı ve askeri eğitim alanında işbirliği, RF'nin bölgeye yönelik politikalarında öncelik taşımaktadır.

Ancak günümüzde Balkan ülkelerinin AB ile siyasi ve ekonomik, NATO ile ise siyasi ve askeri ilişkileri ileri düzeyde olup Batı'nın bölgedeki nüfuzu her geçen gün artmaktadır. RF, Balkanlar'da kendine müzahir siyasi, askeri ve ekonomik oluşumlar meydana getiremeye de kendisine düşman olarak algıladığı AB ve NATO'nun Batı Balkanlara genişlemesine karşı koymaya çalışmakta, bu kapsamda başta Sırbistan ve Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti

olmak üzere bölge ülkeleri/aktörleri ile ikili ilişkiler düzeyinde girişimlerde bulunmaktadır. RF'nin 22 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya başlattığı askerî harekât nedeniyle Moskova ile Batı arasında işbirliği mekanizmalarının tamamen ortadan kalktığı mevcut durumda RF'nin özellikle Batı Balkanlarda, Batı çıkarları aleyhine faaliyetlerini yoğunlaştıracağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça:

- Akhiyadov, Khiyadov, Mokhmad (2019). "Rusya Balkanlar Kıskaçında", İNSAMER, https://insamer.com/tr/rusya-balkanlar-kiskacinda_2065.html, (16.11.2022).
- Asker, Ali, Özcan, Merve Suna Özel (2016). "Panslavizmin Çarlık Rusyası'nın ve Sovyetler Birliği'nin Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi", International Crimes and History, No.17, ss.17.46.
- Atalay, Osman (2022). "Rusya ve Fransa'nın Batı Balkanlar'da Tehlikeli Oyunu", Stratejik Düşünce Enstitüsü, <https://www.sde.org.tr/analiz/rusya-ve-fransanın-bati-balkanlarda-tehlikeli-oyunu-analizi-27649>, (14.11.2022).
- Bechev, Dimitar (t.y.). "Russia's Strategic Interests And Tools Of Influence In The Western Balkans", NATO Strategic Communications Centre of Excellence, https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russias_strategic_interests_in_balkans_11dec.pdf, (16.11.2022).
- Cohen, Lenard J. (1994) "Russia and the Balkans: pan-Slavism, partnership and power", International Journal, Vol.49, pp. 814-845.
- Cretu, Valeri (2006). Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizleri'ne Yönelik Politikası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirci, Saadat Rüstemova (2008). "Rusya'nın Balkan Politikası", TASAM, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/899/rusyanin_balkan_politikasi, (15.11.2022).
- Jagiello, Bogusław (2021). "The Balkan Kettle: Russia's policy towards the Balkans", Security&Defense Quarterly, Vol. 35, pp.47-61.
- Karcic, Harun (2022). "Russia's Influence in the Balkans: The Interplay of Religion, Politics, and History", Georgetown University Berkley Center, <https://berkeleycenter.georgetown.edu/posts/russia-s-influence-in-the-balkans-the-interplay-of-religion-politics-and-history>, (18.11.2022).

- Keleş, Erdoğan (2008). "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No.21, ss.123-139.
- Kelkitli, Fatma Aslı (2021). "Russia in The Western Balkans: A Receding Power", Journal of Balkan Research Institute, Vol.10, No.1, pp.145-178.
- Petrillo, Enza Roberta (2013), "Russian foreign policy towards the Balkans: which perspective?", Istituto Per Gli Studi Di Politica Internazionale, https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/analysis_169_2013.pdf, (15.11.2022).
- Progonati, Erjada (2015). "Rusya'nın Balkanlar Politikası", Karadeniz Araştırmaları, No.45, ss.105-125.
- Sakman, Tolga (2022). "Rusya'nın Ukrayna müdahalesi Balkanlar için ne anlama geliyor?", Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusyanin-ukrayna-mudahalesi-balkanlar-icin-ne-anlama-geliyor/2556479>, (19.11.2022).
- Samokhvalov, Vsevolod (2019). "Russia in the Balkans: Great Power Politics and Local Response", Insight Turkey , 21(2), pp. 189-210.
- Secrieru, Stanislav (2020). "Tactical wins, strategic setbacks", European Union Institute for Security Studies, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%208%20Rusya%20WB_0.pdf, (16.11.2022).
- Stronski, Paul, Himes, Annie (2019). "Russia's Game in the Balkans", Carnegie Endowment for International Peace, <https://carnegieendowment.org/2019/02/06/russia-s-game-in-balkans-pub-78235>, (25.11.2022).
- "The Evolution of Russia's Presence in Southeast Europe", Russian International Affairs Council, <https://russiancouncil.ru/en/russia-balkans#1> (16.11.2022).
- Ushkovska, Mare (2022). "Between Russia and the EU: Serbia's balancing act is wavering", Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/11/26/serbias-balancing-act-is-failing>, (25.11.2022).

Dayton Barış Anlaşması ve Hırvatistan ile Bosna Hersek Arasında Sınır Anlaşmazlıkları

Gürayhan ALPAR*

Özet

Hırvatistan'ın kendisine ait Dubrovnik kentini ülkenin geri kalan kısmına kara yoluyla bağlamak istemesi, iki ülke arasında yeni bir krizin ortaya çıkmasına neden oldu. Şöyle ki, Hırvatistan Bosna-Hersek'in tek sahil kasabası olan Neum'dan açık denizlere ulaşmak için geçmesi gereken boğazda bir köprü inşa etmeyi planlıyor. Ancak söz konusu boğazda yapılması planlanan bu köprü, Neum'a büyük gemilerin gelmesini engelleyecek ve Bosna-Hersek'in bir kara ülkesine dönüşmesine neden olacak.

Bu krizin aşılması için Hırvatistan, Neum şehrinde 5,5 km uzunluğunda etrafı tel örgülerle çevrilmiş ve kameraların gözetiminde olacak olan "Neum koridoru"nun inşa edilmesini önerdi. Bu öneri de özellikle Neum şehrinde yaşayan Hırvatların muhalefeti ile reddedildi.

Yugoslavya'nın dağılmasını takiben 1992'de bağımsızlık ilan eden Bosna-Hersek, yeni kurulan devleti kabul etmeyen Sırp toplumu nedeniyle üç yıl sürecek Bosna Savaşı'na sürüklendi. Savaş 1995'te imzalanan Dayton Antlaşması ile sona erdi. Antlaşmaya göre ülkede barışı uygulayacak Barış Uygulama Konseyi adı altında uluslararası bir konsey kuruldu. Konsey tarafından kurulan Bosna-Hersek Yüksek Temsilciliği cumhurbaşkanını görevden alma dahil birçok yetkiyle donatıldı. Ayrıca üçlü cumhurbaşkanlığı ile ülkedeki üç etnik grup temsil edilmesi sağlandı.

Diğer yandan, Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan eden ve 8 Ekim 1991'de bağımsız olan Hırvatistan, bağımsızlığın üzerine 4 yıl boyunca süren bir Hırvatistan Bağımsızlık savaşı geçirdi. Hırvat hükûmetine bağlı birliklerle Sırp kontrolü altındaki Yugoslav Halk Ordusu (JNA) ve yerel Sırp güçleri arasında gerçekleşen savaş, JNA Hırvatistan'daki operasyonlarını 1992 yılında bitirdi. Hırvat kaynaklarında Domovinski rat (Anavatan Savaşı) olarak adlandırılan bu savaş Sırp kaynaklarında genellikle Rat u Hrvatskoj (Hırvatistan Savaşı) olarak geçer.

Milliyetçi lider Franjo Tuğman önderliğinde 25 Haziran 1991'de ayaklan Hırvatistan bağımsız olduğunu iddia etti. Bunun üzerine federal Yugoslav güçleri anında müdahale ettiler. Savaş Sırpların geri çekilmesi ve diğer ülkelerin de araya girmesiyle barışla sonlandı. Hırvatistan bağımsızlığını ilan etti.

Bu çalışmanın amacı; Bosna Hersek-Hırvatistan arasındaki sınır sorunları ve Dayton Barış Anlaşmasının eksik yönlerini ortaya koymak ve Sosyo-ekonomik, siyasi ve ulusal bir bakış açısı ile her iki ülke arasındaki bu sorunun nasıl bir bakış açısı ile çözümlenebileceğini ortaya koymaktır. Çalışma 1990'yılı sonrası ve Bosna-Hersek Hırvatistan sınırı ile sınırlandırılmış olup, çalışmada konuyla ilgili literatür taraması kullanılacaktır.

Anahtar kelimeler: Hırvatistan, Bosna Hersek, Sınır anlaşmazlığı, Dayton Barış Anlaşması, Yugoslavya'nın dağılması.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, gurralpa@gmail.com, ORCID NO:0000-0001-9086-7836.

Dayton Peace Agreement and Border Disputes Between Croatia and Bosnia-Herzegovina

Abstract

Croatia's desire to connect its own city of Dubrovnik to the rest of the country by land caused a new crisis between the two countries. Namely, Croatia is planning to build a bridge over the strait to reach the open sea from Neum, the only coastal town in Bosnia and Herzegovina. However, this bridge planned to be built in the said strait will prevent large ships from coming to Neum and will cause Bosnia and Herzegovina to turn into a landlocked country.

In order to overcome this crisis, Croatia proposed the construction of a 5.5 km long "Neum corridor" in the city of Neum, which will be surrounded by wire fences and under the surveillance of cameras. This proposal was also rejected by the opposition of the Croats, especially those living in the city of Neum.

Bosnia and Herzegovina, which declared independence in 1992 following the disintegration of Yugoslavia, was dragged into the Bosnian War, which would last for three years, due to the Serbian community that did not accept the newly established state. The war ended with the Dayton Agreement signed in 1995. According to the treaty, an international council was established under the name of the Peace Implementation Council to implement peace in the country. The High Representative of Bosnia and Herzegovina, established by the Council, is endowed with many powers, including impeaching the president. In addition, with the triple presidency, three ethnic groups in the country were represented.

On the other hand, Croatia, which declared its independence in June 1991 and became independent on October 8, 1991, had a Croatian War of Independence that lasted for 4 years after independence. Battle between Croatian government troops and the Serbian-controlled Yugoslav People's Army (JNA) and local Serb forces. JNA ended its operations in Croatia in 1992. This war, which is called Domovinski rat (Motherland War) in Croatian sources, is generally referred to as Rat u Hrvatskoj (Croatian War) in Serbian sources.

On June 25, 1991, under the leadership of nationalist leader Franjo Tudman, Croatia claimed independence. Thereupon, the federal Yugoslav forces intervened immediately. The war ended peacefully with the withdrawal of the Serbs and the intervention of other countries. Croatia declared its independence.

The aim of this study; The aim is to reveal the border problems between Bosnia and Herzegovina-Croatia and the deficiencies of the Dayton Peace Agreement and to reveal how this problem can be resolved between the two countries with a socio-economic, political and national perspective. The study was limited to the post-1990 and Bosnia-Herzegovina-Croatian border, and a literature review on the subject will be used in the study.

Keywords: Croatia, Bosnia and Herzegovina, Border dispute, Dayton Peace Agreement, dissolution of Yugoslavia.

Giriş

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra var olan dengesizlikler bir anda kriz alanlarına dönüştü. Bu alanlardan birisi de Yugoslavya bölgesiydi. Yugoslavya'da Tito tarafından oluşturulan düzen, aslında kökleri benzer birçok etnik ve dini unsurun bir arada yaşatılma çabasıydı. Ancak bu yapı, bölge üzerinde güç sahibi olmak isteyen unsurlar tarafından çok çabuk istismar edildi. Bunun sonucunda ise ülke etkileri günümüze ulaşan bir iç savaşa sürüklendi.

Bu bildiri çalışmasının amacı, bölge ile ilgili literatürün incelenerek, Yugoslavya'da barış yapma çabaları ve art niyetli yapılandırmaların tekrar bu bölgede çatışma ortamını yaratmasını ve geleceğe dair çözüme yönelik bazı teklifleri ortaya koyabilmektir. Çalışma Yugoslavya ve dağılması sonrasındaki barış çalışmaları ile sınırlı tutulmuştur.

Yugoslavya'nın parçalanma süreci özellikle Boşnaklar açısından çok kanlı oldu (Latif, 2006: 129). Yugoslavya'da yaşanan iç savaş ve yaşanan acılar sonrasında (1991-1994), taraflar arasındaki savaşı sonlandırmak için Dayton Barış Anlaşması 1995 yılında imzalanmıştır. Anlaşma Bosna Hersek Cumhuriyeti Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç, Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tuđman ve Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Milošević arasında ABD'nin Ohio eyaletinde 14 Aralık 1995 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşma, Aliya İzzetbegoviç'in de belirttiği şekilde, "kötünün iyisi" olarak o zamanın zorunluluklarından kaynaklanmaktaydı. Ancak bir yönüyle de açıkça sanki sorunları çözmek için değil de gelecek için daha fazla müdahale etmek için sorun yaratmak amaçlı gibi görülüyordu.

Buna dair emareleri ortaya koymak bakımından anlaşmanın içerdiği ana hususları kısaca incelemek bile yeterli olacaktır.

Öncelikle bu anlaşmada Bosna-Hersek topraklarında yaşayanlar nüfusları oranında alana sahip olamamış ve dengesiz bir paylaşım esas alınmıştır. Anlaşma ile Bosna-Hersek gereksiz olarak Kantonlara bölünmüştür ki, halen bu kantonların her birinin sanki bir devletmiş gibi ayrı yönetim yapıları vardır. Böylesi bölünmüş bir yapının ekonomik olmadığı bir yana bölünmüşlüğü daha da ayrıştırarak sağlıklı bir yapıya neden olmaktadır.

Bundan başka sorunlar da vardır. Bilindiği gibi Yugoslavya'nın parçalanması sonrası Hırvatlar tarafından Hırvatistan, Sırlar tarafından da Sırbistan kurulmuştur. Yani Bosna-Hersek topraklarında yaşayan üç ana etnik unsurdan ikisinin ayrı bir devleti zaten vardır. Burada devleti olmayan ve zaten parçalanma esnasında zulüm ve katliamları yaşayan ana unsur olan Boşnaklardır. Durum böyle olduğu halde anlaşma ile ortaya konulan ana tema, Boşnaklara tek başlarına ayrı bir devlet kurdurmamak olmuştur. Şöy-

le ki, kantonlara bölünen ülkenin, %49'u Republika Sırska ismiyle Sırlara bırakılmış, kalan %51'de ise yine Boşnaklar tek başlarına bırakılmayarak (Bağcı, 1994: 260) Bosna-Hersek Federasyonu (FBİH) ayrı bir federasyonun içine hapsedilmişlerdir. Bununla da yetinilmemiş, daha da ileri gidilerek, Federasyon içinde %45'ten fazla nüfus oranına sahip olan Boşnaklar, %18 oranında nüfusa sahip Hırvatlarla eşit farz edilerek yönetim yapısı ve yetkiler oluşturulmuştur (Dalar:2008). Bu haritada Bosna-Hersek Devleti içinde Sırlara bırakılan topraklar sarı renk ile gösterilmiştir.

Diğer bir konu ise Adriyatik Denizine çıkış ile ilgilidir. Denize çıkışı olmayan devletlerin gelişmesinin zor olduğu bilinen bir gerçektir. Bu noktada, Sırlara denize çıkış hakkı hiç verilmezken, Bosna-Hersek Federasyonuna ise Hırvatistan içinde, o da Hırvatistan'a ait bir yarımada içinde 15-20 kilometrelik çok küçük bir alan tanınmıştır (Neum Koridoru). Bu bölge yukarıdaki haritada daire içinde gözükmektedir. Bu alan zaten Hırvatistan'ı bölmektedir ve zaman içinde Hırvatistan'ın buna karşı çıkacağı da belliydi. Zaten beklenildiği gibi oldu.

Hırvatistan'ın kendisine ait Dubrovnik kentini ülkenin geri kalan kısmına kara yoluyla bağlamak istemesi, iki ülke arasında yeni bir krizin ortaya çıkmasına neden oldu. Şöyle ki, Hırvatistan Bosna-Hersek'in tek sahil kasabası olan Neum'dan açık denizlere ulaşmak için geçmesi gereken boğazda bir köprü inşa etmeyi planlıyordu. Ancak söz konusu boğazda yapılması planlanan bu köprü, Neum'a büyük gemilerin gelmesini engelleyecek ve Bosna-Hersek'in bir kara ülkesine dönüşmesine neden olacaktı.

Bu krizin aşılması için Hırvatistan, Neum şehrinde 5,5 km uzunluğunda etrafı tel örgülerle çevrilmiş ve kameraların gözetiminde olacak olan "Neum koridoru"nun inşa edilmesini önerdi. Bu öneri de özellikle Neum şehrinde yaşayan Hırvatların muhalefeti ile reddedildi. Neticede köprü Bosna-Hersek'in muhalefeti ve itirazına rağmen Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilerek açıldı (<https://gazetebalkan.ro/2022/07/28/bosna-herseke-ragmen-hirvat-koprusu-acildi/>).

Böyle bir açılışın zaten zor durumda olan Bosna-Hersek'i daha da zor duruma sokacağı açıkça ortadaydı. Ancak bu dikkate alınmadı daha doğrusu maksatlı olarak köprü açılarak Bosna-Hersek'in sıkıştırılması ve ekonomik olarak geriletilmesi düşünüldü. 420 milyon euro'ya mal olan köprüünün 330 milyon euro 'su AB tarafından karşılanarak verilmesi gereken mesaj da verilmiş oldu.

Bosna-Hersek'te, siyasal, ekonomik ve askeri baskılar sonucu, bir tarafın başka bir taraftan elde ettiği karşılıklı ve dengeli olmayan antlaşma, uluslararası alanda "eşitsiz antlaşma" olarak bilinmektedir. Bu eşitsiz duruma son vermedikçe de bölgede kalıcı bir barışın sağlanması imkânsız hale gelmektedir (Stewart, 2006: 755-760).

Bahsedilmesi gereken birçok konu arasında anlaşmada öngörülen "Yüksek Temsilcilik (OHR)" konusu ise adaletsizliğin de üstüne çıkan bir niteliğe sahiptir. Örneğin, bu kurumun başındaki kişi ülkede seçimler devam ederken, anayasanın da üstüne çıkarken seçim kurallarını değiştirebilmektedir. Bu kurum Bosna-Hersek'te tüm demokratik kurumların etkinliğini sınırlayan, hatta her durumda onların üzerine çıkan bir niteliğe sahiptir. Üstelik bu kurum hiçbir kurumun denetimine tabi değildir. Genelde Alman veya Avusturyalı olan OHR'ın tarafsızlığı da şüphelidir.

Sonuç olarak, birçok masum insanın hayatına mal olan saldırılar sonrası acıları dindirmek adına imzalanan Dayton Barış Anlaşması, barışı sağlamaktan ziyade, gün geçtikçe sorun yaratan bir duruma dönüşmektedir. Bunun asıl nedeni ise anlaşmaya taraf olan devletlerin, bölgede istikrarı sağlamaktan ziyade kendilerine gelecekte muhtaç olacak kitleler yaratma ve krizleri bir müdahale aracı olarak kullanma niyetleridir. Oluşan bu haksız durum dü-

zeldilmediği taktirde gelecekte sorunların daha da büyümesi ve yeni acıları yaratması da muhtemel gözükmeğdir.

Kaynakça

- Bağcı, Hüseyin. (1994). **Bosna-Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş**, A.Ü. DTCF Dergisi, Cilt XVI, Sayı 27, Ankara.
- Dalar, Mehmet. (2008). **Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği**. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Latif, Dilek. (2006). "Etnik Çatışma Sonrası Barış İnşası Ne Kadar Mümkün? Dayton Sonrası Bosna ve Hersek", Kıbrıs Yazıları, Sayı 3.s.129.
- <https://gazetebalkan.ro/2022/07/28/bosna-herseke-ragmen-hirvat-koprusu-acildi/>
- Stewart, Allison. (2006). "The International Community in Bosnia: Enduring Questions of Legitimacy", Chinese Journal of International Law, Vol. 5, No. 3. Ziliç, Ahmet. (2003). "The Dayton Agreement: Challenges of Change", speech at International Conference s.2: Berlin.

Kosova'da Devlet İnşası ve Plaka Krizi

Dr. Huriye YILDIRIM ÇINAR*

Özet

SSCB'nin yıkılmasının ardından kutupluluk tartışmalarının hâkim olduğu uluslararası sistemde güvenlik algılamalarında değişiklikler gözlenmeye başlamıştır. Batılı perspektifin yoğun olduğu yeni güvenlik algılamalarında artık küresel sisteme yönelik komünizm tehdidini terörizm ve zayıf devletler almıştır. Bu minvalde Batılı aktörler bu tehdidin bertaraf edilmesi için "devlet inşası" kavramına daha çok vurgu yapmaya başlamıştır. Bu aktörler bu kavram çerçevesinde geliştirdikleri yeni müdahaleci politikalarıyla dünyanın birçok yerinde nüfuz alanları yaratmaya çalışmıştır. Bu dönemde Kosova'da yaşananları da kendi güvenlik ve istikrarına tehdit olarak yorumlayan NATO, BM, AB ve ABD gibi aktörler 1999 yılından itibaren Kosova'da bir devlet inşası sürecine yönelmiştir. Geline nokta "egemen devlet üzerinde vesayet" örneği olarak anılan Kosova'da başarılı bir devlet inşası gerçekleştiği söylenemez. Ülke siyasi, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel birçok sorunla mücadele etmektedir. Ayrıca Kosova'yı bir devlet olarak tanımayan ve tanınmasını engellemeye çalışan Sırbistan ülkede yaşayan Sırplar üzerinden burada çözülmesi oldukça güç sorunlara neden olmaktadır. Son dönemde yaşanan plaka krizi de bu sorunlara bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devlet İnşası, Kosova, Plaka Krizi.

---

* TASAM Afrika Enstitüsü Eş-direktörü, yildirim.huriye@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3052-617X>.

State Building and Plate Crisis in Kosovo

Abstract

After the collapse of the USSR, changes in security perceptions began to be observed in the international system dominated by polarity discussions. Threats of Terrorism and weak states have replaced the threat of communism to the global system in the new security perceptions where the Western perspective is intense. In this respect, Western actors have started to put more emphasis on the concept of “state building” in order to eliminate these new threats. These actors tried to create spheres of influence in many parts of the world with the new interventionist policies they developed within the framework of this concept. Actors such as NATO, the UN, the EU and the USA, who interpreted the events in Kosovo as a threat to their own security and stability during this period, have turned to a state-building process in Kosovo since 1999. At this point, it cannot be said that a successful state-building has taken place in Kosovo, which is referred to as an example of “tutelage over the sovereign state”. The country is struggling with many political, economic, military and socio-cultural problems. In addition, Serbia, which does not recognize Kosovo as a state and tries to prevent its recognition, causes problems that are difficult to solve over the Serbs living in the country. The recent plate crisis is an example of these problems.

Keywords: State Building, Kosovo, Plate Crisis.

Giriş

Soğuk Savaşın ardından uluslararası toplumda güvenlik algılamalarında önemli değişiklikler gündeme gelmiştir. Bu süreçte Soğuk Savaş döneminde uluslararası sisteme yönelik tehdit olarak tanımlanan komünizmi yerini terörizm almıştır. Diğer bir değişiklik ise devletlerin uluslararası güvenliğe yönelttikleri tehdit algılamalarıyla ilgilidir. Soğuk savaş döneminde totaliter ve otoriter güçlü devletlerin piyasalara ve bireylerin yaşam tarzlarına yönelik müdahaleleri birer tehdit olarak görülüp, bu durum bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise bilhassa Batılı aktörler ve onların etkisi altındaki uluslararası örgütler tarafından uluslararası sistemi asıl tehdit eden unsurun zayıf/başarısız devletler olduğu vurgusu yapılmıştır. Uluslararası sisteme tehlike arz eden bu zayıf devletleri güçlendirmeye yönelik “devlet inşası” kavramı gündeme getirilmiştir. Hatta öyle ki Dünya Bankası 1997’de kavramı içeren ilk belge sıfatına sahip “Dünya Bankası Raporu: Değişen Dünyada Devlet” başlıklı raporda devlet inşasının önemine değinmiştir. Bu süreçten sonra da ABD ve Birleşik Krallık başta olmak üzere Batılı büyük güçler devlet inşası kavramı hususunda çalışmalara ağırlık vermiştir.

Devlet inşası kavramı olarak yeni idari kurumların oluşturulması ve var olanların güçlendirilmesi anlamına gelmektedir. Fukuyama’nın bu tanımından anlaşılacağı üzere iki tür devlet inşasından bahsetmek mümkündür. İlki yeni kurulan bir devletin inşa edilmesi, ikincisi ise zayıf ve yetersiz bulunan bir devletin idari kurumlarının yeniden yapılandırılmasıdır.

SSCB’nin yıkılması ardından büyük bir dönüşüm yaşayan Balkanlar’daki gelişmelerin büyük bir kısmının açıklanabilmesi için devlet inşası kavramının anlaşılması oldukça kritiktir. Bağımsızlığını 17 Şubat 2008 tarihinde ilan eden Kosova’nın yaşadığı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlar ve Sırbistan ile yaşadığı krizlerin irdelenmesinde devlet inşasının niteliğine yönelik çıkarımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Geçtiğimiz yıl yaşanan ve uluslararası toplum tarafından da endişeyle takip edilen Kosova ve Sırbistan arasındaki sorunlardan birisi olan “plaka krizini” de Kosova’nın bağımsızlık sonrası devlet inşasında yaşanan sorunların bir sonucu olarak görmek mümkündür. Plaka krizinden hareketle Kosova’nın bağımsızlık sonrası süreçte yaşadığı sorunları devlet inşası perspektifinden açıklayan bu çalışma iki bölüme oluşacaktır. İlk bölümde devlet inşasına yönelik geniş bir kavramsal analiz yapılacaktır. İkinci bölümde ise Eylül 2021 tarihinde patlak veren plaka krizine neden olan Kosova’nın bağımsızlık sonrası devlet inşasına yönelik çıkarımlara yer verilecektir.

1. Devlet İnşası: Kavramsal Bir Tartışma

Siyaset Biliminde devletin tanımı ve varlık nedeni hakkında literatürdeki tartışmalar uzun yıllardır devam etmekte, genel geçer bir tanım üzerinde mutabakat sağlanamamaktadır. Ancak devlerin tanımı hakkında sıkça atıfta bulunulan 1933 tarihli “Montevideo Devletlerin Hak ve Görevlerine Dair Sözleşmenin” birinci maddesinde devletlerin şu unsurlara sahip olması gerektiği belirtilmektedir: kalıcı bir nüfus, belirli ve sınırlandırılmış bir bölge, hükümet ve devletin diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi (Azarkan, 2016:1057). Buna göre uluslararası sistemde bu dört unsura sahip olan birim devlet olarak adlandırılabilir.

Devletin tanımıyla ilgili tartışmalar sürerken, diğer yandan devletin var oluş nedenlerine yönelik başka bir tartışma daha devam etmektedir. Genel olarak bir devletin şu beş işlevi yerine getirmesi konusunda bir görüş birliğinden bahsedilebilir:

Vatandaşları kapsayan bir yönetim yaratmak için karar alma süreçlerine katılımı sağlamak

Vatandaşlarına karşı içeriden ya da dışarıdan gelebilecek tehditleri bertaraf edip, güvenliği sağlamak

İstisnasız tüm bireyler için eşitlik ve adaleti sağlamak

İnsanların onurlu bir şekilde hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan sosyal hizmetleri sağlamak

Ekonomik yaşamı adil kılıp, işler hale getirecek mevzuatlar oluşturmak (Jessop, 2011:180-192)

Bu beş işlevi yerine getiremeyen devletlerin başarılı sayılıp sayılamayacağı hususunda literatürde başka tartışmaları da ateşlemiştir. Joel Migdal devletin zayıflığının sebebi olarak toplumun gücünü görmektedir. Farklı toplumsal kesimleri devletin kurumları ve hizmet verdiği sınırlara bağlayıp entegre edemeyen zayıf devletlerde kabile, etnisite ve mezhep gibi bağlar daha ağır basarak devletin gücünü aşındırabilmektedir (Aktaran: Kaygusuz, 2014: 37). Devletin bu zayıflığı durumu ve küresel sisteme etkilerinin de tartışılması uluslararası camiada dekolonizasyon sürecinin başladığı 1950'lerden itibaren “az gelişmişlik söylemleri” kapsamında yer almıştır. Bu tartışmalar sonucunda birçok eski kolonici devletler ve bunların oluşturduğu kimi uluslararası örgütler yeni bağımsız ve az gelişmiş ülkelere yönelik kalkınma yardımlarıyla neokolonial müdahale edebilmelerinin yolunu açmıştır. Bu dönemin az gelişmişlik söylemleri 1990'larda ise “başarısız/zayıf devlet” tartışmasına evrilerek devam etmiştir. 11 Eylül sonrasında ise bu başarısız/zayıf devletlerin küresel güvenliği büyük bir tehdit olduğu düşüncesi güç

kazanmıştır. Öyle ki ABD Başkanı Bush Haziran 2002'de Westpoint konuşmasında önleyici savaş doktrinini açıklamıştır. Bu doktrin sonrasında uluslararası güvenliğe tehdit olabileceği düşünülen bir unsur olarak görülen kimi zayıf devletlere karşı müdahale hakkının müdahale zorunluluğuna dönüştüğü görülmektedir (Fukuyama, 2015: 130).

Soğuk Savaşın sonundan itibaren uluslararası sistemde değişen egemenlik ve güvenlik kavramları, başta Küresel güneydekiler olmak üzere bağımsızlığını henüz en fazla yarım asır önce kazanmış olan bu genç devletleri uluslararası güvenlik politikalarının odağına yerleştirmiştir. Çünkü realizmin ağırlıklı olduğu Batılı Güvenlik anlayışı devlet merkezlidir ve daha çok Batılı büyük güçlerin güvenliğini öncelemektedir. Batılı güvenlik uzmanlarına göre Küresel Güneydeki devletlerin henüz devletleşme süreçlerini tamamlayamamış zayıf yapıları, başta radikalizm ve terörizm olmak üzere küresel güvenliği tehdit eden birçok unsur bünyelerinde barındırabilmektedir. Bu devletlerin bahsedilen güvenlik tehditlerini tek başlarına bertaraf edebilme becerisi olmadığı için büyük güçler tarafından desteklenerek ve hatta müdahale edilerek güçlendirilmesi gerekmektedir. Batılı realist güvenlik perspektifiyle yaratılan bu ortamda küresel güvenliğin en önemli koşulu Batılı, liberal, modern ve güçlü devlet niteliklerinin bahsi geçen ülkelere kazandırılmasıdır. Bu minvalde 1990ların başından itibaren "devlet inşası" kavramı uluslararası gündemde sıkça yer almaya başlamıştır. Hatta öyle ki Dünya Bankası 1997'de kavramı içeren ilk belge sıfatına sahip "Dünya Bankası Raporu: Değişen Dünyada Devlet" başlıklı raporda devlet inşasının önemine değinmiştir (Aktaran: Kaygusuz, 2014). Bu süreçten sonra da ABD ve İngiltere başta olmak üzere Batılı büyük güçler devlet inşası kavramı hususunda çalışmalara ağırlık vermiştir.

Devlet inşası kavramı olarak yeni idari kurumların oluşturulması ve var olanların güçlendirilmesi anlamına gelmektedir (Fukuyama, 2015: s.17). Fukuyama'nın bu tanımından anlaşılacağı üzere iki tür devlet inşasından bahsetmek mümkündür. İlki yeni kurulan bir devletin inşası, ikincisi ise zayıf ve yetersiz bulunan bir devletin idari kurumlarının yeniden yapılandırılmasıdır. Jones'a göre devlet inşasına yönelik ana akım yaklaşımlar daha çok kurumları merkeze alarak kurumları ve kapasitelerini etkileme potansiyeli olan sosyal çatışma süreçlerini göz ardı ederler. Tarihsel olarak incelendiği zaman devlet kurumları toplumsal güçler arasındaki güç ve kaynaklar üzerindeki mücadelelerin bir ürünüdür. Ayrıca bu devlet inşası süreçleri çoğu zaman toplumsal güçlerin rekabeti yanında bölgesel ve küresel durum ve gelişmeler tarafından da şekillendirilmiştir (Jones, 2010: s. 549, 550). Diğer yandan uluslararası aktörler tarafından herhangi bir devlet inşası sürecine yapılan müdahale veya destek o toplumun belli bir kısmında memnuniyet yaratırken geri kalanında büyük tepkilere de neden olabilir. Bu nedenle ya-

bancı aktörlerin müdahil olduğu devlet inşa süreçlerinin toplumsal çatışmalara neden olma olasılığının yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Devlet inşası kavramının değişim göstererek yeniden gündeme gelmesi yukarıda da değinildiği gibi 11 Eylül sonrası süreçte görülmektedir. Bu süreçte barış inşası/koruma operasyonları sonrası devlet kurumları oluşturulması ve yenilenmesinde ya da uluslararası güvenliğe risk oluşturacağı düşünülen zayıf devletlere müdahale sürecinde devlet inşası kavramı siyasi tartışmalara konu olmuştur (Rahman, 2019: 87). Devletlerin egemenlik haklarının sorgulandığı bu tartışmalarda çoğunlukla devlet inşasında dışarıdan müdahalenin sonuçlarının ne olacağı sorusuna odaklanılmıştır. Bu tartışmalar neticesinde literatürde bazı yazarlar devlet inşasının içeriden ve dışarıdan yapılan olmak üzere iki türü bulunduğuna değinmiştir. (Zoe Scott, 2007:7). Devlet inşasının dışarıdan yönlendirilmesinde genellikle o devletin bu inşa süreci için finansal kaynakları ve teknik bilgilerinin kısıtlı olması etkili olmuştur. Ancak bu sürecin olumsuz sonuçlara neden olmaması için dış aktörlerin etkilerinin sınırlı olması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Devlet inşasının o devletin tarihi, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel koşulları titizlikle göz önünde bulundurularak yerel aktörlerin çıkarlarının ön planda olacağı şekilde planlanması gerekmektedir. Diğer türlü yabancı aktörlerin domine ettiği bir devlet inşasında o devletin kurumları ve yetkililerinin arka planda kalması ya da bu unsurların yabancı aktörlerin çıkarına çalışması nedeniyle gerçek bir bağımsızlık ortamına ulaşamamaktadır.

2. Kosova'da Devlet İnşası ve Plaka Krizi

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin 1974 Anayasasında göre ülke altı federe cumhuriyet (Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek, Makedonya, Karadağ) ve iki özerk eyaletten (Kosova-Metoya ve Voyvodina) oluşmaktaydı. Yine bu anayasaya göre ülkenin kurucu unsurları Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar ve Boşnaklardır. Diğer etnik gruplar ise azınlıklar olarak tanımlanmıştır. Bu iki grubu birbirinden ayıran unsur self determinasyon hakkıdır. Kurucu unsurların self determinasyon hakkı tanınırken, azınlıklara bu hak tanınmamıştır (Azarkan, 2016).

1980'ler itibarıyla Yugoslavya'da milliyetçilik yükselmeye başlamıştır. Bunun akabinde ülkede çeşitli etnik gruplar içerisinde milliyetçi projeler gündeme gelmeye başlamıştır. Bu projelerden birisi olan "Büyük Sırbistan" Slobodan Miloseviç tarafından oluşturulmuştur (Sancaktar, 2018:1). Miloseviç 1989 yılında Sırbistan Cumhurbaşkanı olarak iktidara gelmiştir. İktidara gelir gelmez Kosova'nın özerkliği iptal etmesi ülkede büyük bir kaosa neden olmuştur. Sırların Arnavut halkına artan baskı ve şiddetler eylemleri

sonrasında 1998 yılında ABD ve Avrupalı devletler Sırbistan'a Kosova'dan askerlerini çekmesi yönünde bir ulti­matom vermiştir. Ancak Miloseviç'in bu ulti­matomu kabul etmemesi ve Arnavutlara karşı zulmünü sürdürmesi sonucunda 24 Mart 1999 tarihinde 13 NATO üyesi BM onayını beklemeden Yugoslavya'yı bombalayarak ülkeye müdahaleyi başlatmıştır. Miloseviç bu müdahaleye karşı fazla direnemeyip 10 Haziran 1999 tarihinde NATO barış şartlarının bulunduğu taslağı kabul edeceğini bildirmiştir (Oduncu, 2019: 6).

Ateşkesin ardından BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararı neticesinde Kosova'da "BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu" oluşturulmuştur (Çevikbaş, 2011:123). Bu misyonun başkanının Kosova Meclisinin onayladığı kanunları veto etme yetkisi bulunmaktaydı. Ayrıca bu dönemde Kosova hala Sırbistan'ın bir parçasıydı. Bu da Kosova'nın statüsüyle ilgili bir karmaşaya neden olmaktaydı. Şubat 2006'da BM'nin öncülüğünde bölgenin statüsüyle ilgili görüşmeler başlamıştır. Sırbistan Kosova'nın ülkenin bölünmez bir parçası olduğu iddiasından taviz vermemiştir. Ancak uluslararası toplumda Kosova'nın ayrı bir devlet olarak tanınması gerektiği düşünceleri güç kazanmaya başlamıştır. Sonuçta 26 Ocak 2007 tarihinde BM Kosova Temsilci Martti Ahtisaari tarafından ilan edilen bir planda Kosova'ya "uluslararası toplumun gözetimi altında bağımsızlık" verilmesi önerilmiştir (Abdurrahmanlı, 2021:384). 17 Şubat 2008 tarihinde ise Kosova tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 4 yıl sonra ise Kosova devlet kurumlarının kontrolü BM'den Kosova yönetimine geçmiştir.

Günümüzde Sırbistan ve Rusya Federasyonu Kosova Devletinin uluslararası toplum tarafından tanınmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Hatta Sırbistan, Kosova'nın tanınmasına engel olabilmek için BM Genel Kurul'undan Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'nın bağımsızlık bildirilisinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığını değerlendirmesini talep etmiştir. Sırbistan'ın bu talebi üzerinde BM Genel Kurulunun 8 Ekim 2008 tarihli ve 63/3 sayılı kararı sonrasında Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın bağımsızlığını değerlendirmiştir (Şahin, 2015: s.526). 20 Temmuz 2010 tarihinde mahkeme tarafından açıklanan kararda Kosova'nın bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka uygun olduğu bildirilmiştir. 2022 yılı itibarıyla ise 117 devlet Kosova'yı tanımaktadır. AB içerisinde ise Kıbrıs, Yunanistan, İspanya, Slovakya ve Romanya Kosova'yı tanımamaktadır. Bu nedenle Kosova'nın AB'ye tam üyelik talebi yapılamamaktadır. Ancak Avrupa Komisyonu Kosova statüsüyle ilgili Birlikte ortak bir anlayışın olmamasının AB'nin Kosova ile somut ilişkiler geliştirmesine engel olmadığını belirtmektedir (Anadolu Ajansı, 2022).

AB'nin Kosova devlet inşasında önemli bir aktör olduğunu söylemek mümkündür. AB Kosova ile imzaladığı anlaşmaları ve ülkeyi dahil ettiği prog-

ramlarla burada Avrupa perspektifinin hâkim olduğu, demokratik ve hukukun üstünlüğünün kabul edildiği bir devlet inşa etmeye çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda AB ilk olarak 2006 yılında Kosova'yı "İstikrar ve Ortaklık Sürecine" dahil etmiştir. Bağımsızlık sonrasında AB, "AB Kosova Hukukun Üstünlüğü Misyonu" (EULEX) çerçevesinde ülkede hukuk, yargı, polis gücü ve gümrük gibi alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Ekim 2015'te ise AB ve Kosova arasında "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" imzalanarak ülkede ekonomi, siyaset, hukuk ve insan hakları alanlarında reformlar yapılmasını teşvik etmiştir (EuroNews, 2015).

Sırbistan ve Kosova arasındaki anlaşmazlığın devlet inşasına ve bölge güvenliğine olumsuz etkileri nedeniyle AB, Mart 2011'de iki ülke arasında ilişkilerin normalleştirilmesi amacıyla teknik diyalog süreci başlatmıştır. Bu müzakere süreci teknik ve siyasi konular olmak üzere iki bölümde sürdürülmüştür. Teknik konular üniversite diplomalarının tanınırlığı, tapu-kadastro kayıtları ve araç plakaları gibi başlıklardan oluşmaktadır. Siyasi konuları kapsamında tartışılan "Sırp Belediyeler Birliği" kurulması meselesi ise Belgrad ve Priştine yönetimleri arasında büyük bir anlaşmazlığa neden olmaktadır (Duman, 2022). Kosova bu konunun Kosova Anayasasına aykırı olduğunu ısrarla vurgulamaktadır (Kosova Port, 2022). Kosova Yönetimi bu birliğin ancak bir dernek statüsünde olabileceğini belirtmektedir. Ancak Sırbistan ise bu birliğe bir yürütme yetkisi verilmesi ve kendi meclis ve polis gücünün olması gerektiği konusunda ısrarcı davranmaktadır.

Sırbistan'ın bu ısrarcı tutumunu esasında Kuzey Kosova Sorunu olarak anılan mesele ile beraber değerlendirmek yerinde olacaktır. Kosova'nın kuzeyinde Sırp'ların yoğunluklu olarak yaşadığı yerleşim birimleri vardır. Buradaki Sırp'lar Kosova ve Sırbistan arasındaki sınırları siyasi değil idari sınırlar olarak görmektedir. Kuzeydeki Sırp'lar Kosova kurumlarıyla bütünleşmek yerine Sırbistan desteğiyle paralel yapılar oluşturmaya çalışmaktadır. Bu nedenle 2011 yılı yazında Kuzey Kosova'yı Sırbistan'a bağlayan iki sınır kontrol noktasında Kosova devletine bağlı memurların yerleştirilmesi kararı Sırp'lar tarafından şiddetle protesto edilmiştir. Bu protestoların ardından sınır kapılarında Arnavut polisler ve Sırp'lar arasında gerginlik yaşanmıştır.

Kuzeyde yaşanan bu gerginlikler sonrasında agresif politikalarıyla da gündeme gelen Başbakan Albin Kurti Sırbistan'a her konuşa müteakiliyet uygulama kararı almıştır. Bu kapsamda Kurti, 15 Eylül 2021 tarihinde Sırbistan plakalarının Kosova'da kullanılmasına yönelik anlaşmanın süresi geçen erteleme kararını yenilememiştir. Söz konusu anlaşma 2011 yılında imzalanmış. 2016'ya kadar uygulama ertelenmiştir. Daha sonra ise erteleme kararı 15 Eylül 2021'e kadar uzatılmıştır. Bu karar sonrasında bölgede tansiyon yine yükselmiş, Kuzey Kosova'da paramiliter gruplar barikatlar kurmuştur (Pomak, 2022).

Ayrıca Kurti, Sırbistan'ın ülkenin kuzeyinde siyasi etkisini kırmaya yönelik başka girişimlerde de bulunmuştur. 16 Ocak 2022'de Priştine Yönetimi, Sırbistan'ın kuzeyde anayasaya referandumu için sandık kurmasını engellemiştir. Sonrasında ise 3 Nisan 2022'deki Sırbistan seçimlerinin Kosova'nın kuzeyinde de yapılmasının önüne geçilmiştir. Bu gelişmeler bölgede Sırbistan etkisinin azaldığı yorumlarına konu olurken plaka krizi yeniden gündeme gelmiştir (Pomak, 2022). Sırp plakalarının Kosova'nın kabul ettiği plakalarla değiştirilmesi için 31 Temmuz'a kadar ek süre tanınması bölgede yine gerginlikleri ateşlemiştir. Bu gerginliklere uluslararası tepkiler de oluşmuş, AB ve ABD Kosova Hükümetinden plaka düzenlemesiyle ilgili kararlarını ertelemesini talep etmiştir. Priştine'nin bu talepleri kabul etmesi uluslararası toplum tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Bu arada belirtmek gerekir ki Kosova'nın plaka uygulama kararı Sırbistan'ın Kosova vatandaşlarına yönelik uygulamalarına yönelik mütekabiliyet esasları çerçevesinde alınan bir karardır. 18 Ekim 2022 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'de UNMIK'in 6 aylık raporu tartışılmıştır. Antonio Guterres sert söylemlerin gerilimi tırmandıracağı uyarısında bulunarak, AB ve ABD diplomatik girişimlerinin sonuç vermesini umduğunu belirtmiştir (Mazrek, 2022). Geline aşamada, uluslararası aktörlerin de tesisiyle Kosova Devletleri plaka sorununa yönelik olarak aşamalı bir uygulama kararı almıştır. Buna göre Kosova yönetimi Kosova'nın uygun gördüğü plakaya sahip olmayan plaka sahiplerine:

21 Kasım'dan itibaren 21 Ocak 2023 tarihine kadar 150 Euro tutarında para cezası

21 Ocak-21 Nisan 2023 tarihleri arasında test plakalarının verilmesi

21 Nisan 2023'ten itibaren Kosova plakası olmayan araçların trafiğe çıkışının tamamen yasaklanacağını duyurmuştur (TGRT Haber, 2022).

21 Kasım'da uygulama başlayacağı zaman Kurti Kosova plakası olmayanlara 48 saatlik bir ek süre tanımıştır (Hürriyet, 2022). Ardından ise plakaların uygulanmasına yönelik yukarıda bahsedilen aşamalı süreç başlamıştır.

Sonuç

Kosova uluslararası sistemde "egemen devlet üzerinde vesayet örneği" olarak nitelendirilmektedir. 1999 NATO müdahalesi sonrasında Kosova'nın devlet inşası büyük ölçüde NATO, AB, BM ve ABD gibi dış aktörler tarafından şekillendirilmiştir. Ancak literatürdeki birçok tartışmada da belirtildiği üzere devlet inşasının dış aktörler tarafından yönlendirilmesi ulusal ve uluslararası alanda çeşitli sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Koso-

va'da da toplumsal ve tarihsel realitenin devlet inşası sürecinden dışlanması ülkede siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlara neden olmuştur. Gelişen noktada ülkede derin bir işsizlik, yoksulluk ve sosyal hizmetlerin yetersizliği sorunları mevcuttur. Bu nedenle ülke gençlerinin büyük bir kısmı başta Avrupa ülkelerine olmak üzere iltica etmeye çalışmaktadır. Sırlar ve Arnavutlar arasındaki çatışmalar nedeniyle yaklaşık 228.000 kişi yerlerinden edilmiş ve bunların sadece 22.906'sı geri dönebilmiştir. Ülkede yargı alanındaki sorunlar toplumda derin bir güvensizlik hissi yaratmakta, bu güvensizlik ortamında Sırlar ve Arnavutlar gibi etnik gruplar arasındaki gerginlik alevlenmektedir. 2007-2010 yılları arasında iktidarda olan Hashim Thaci önceliklilerinden birisinin devlet inşası olduğunu belirtmişse de konuyla ilgili çok fazla gelişme yaşanmamıştır. Diğer yandan Kuzey Kosova sorunu ve Priştine-Belgrad arasındaki anlaşmazlıklar içinden çıkılmaz bir hal olarak uluslararası bir krize evrilmiştir.

Kosova'daki gerek ulusal gerekse uluslararası krizlerin çözümü için mutlaka devlet inşası sürecinin ihtiyatla yönetilmesi gerekmektedir. Bu süreçte hem Kosova devleti hem de devlet inşasına destek veren uluslararası aktörlerin şeffaflık, hesap verilebilirlik, yolsuzlukla mücadele, etnik çatışmaların yatıştırılması, tarihsel ve toplumsal uzlaşma gibi konulara ağırlık vermesi hayati değere sahiptir.

Kaynakça

- Jessop, Bob. (2011). Nation and state. Europe in a Global Context, 180.
- Kaygusuz, Ö. (2014). Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları. Uluslararası Hukuk ve Politika, (39), s.27-61.
- Fukuyama, Francis (2015). Devlet İnşası (2. Basım) (T. Çolak, Çev.). İstanbul, Profil Yayıncılık.
- Rahman, M. M. (2019). The US state-building in Afghanistan: An offshore balance?. Jadavpur Journal of International Relations, 23(1),s. 81-104.
- Scott, Zoe. (2007). Literature review on state-building. Governance and Social Development, 2-44.
- Azarkan, Ezeli. (2016). Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(4).
- Sancaktar, Caner. (2018). Yugoslavya'nın Yıkılışında Sırp Milliyetçiliğinin Rolü. In IX. IBANESS Congress Series, Edirne/Turkey.s. 1-11).
- Oduncu, Tunahan (2019). 1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi. Bucak İşletme Fakültesi Dergisi, 2(1), 1-15.

- Çevikbaş, Ahmet. (2011). Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi. Savunma Bilimleri Dergisi, 10(2), 18-57.
- Abdurahmanlı, Elvin (2021). Kosova, Kırım ve Dağlık Karabağ'ın Ayrılımlarının Uluslararası Hukukun Tanıma Kurumu Açısından Değerlendirilmesi. Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 379-403.
- Şahin, Seçil. (2015). Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self Determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi. Ankara Barosu Dergisi, (3), 520-533.
- Mazrek, Sibel (2022). "Kosova ile Sırbistan Arasında Yeni Bir Gerginlik Bekleniyor mu?". <https://www.ankasam.org/kosova-ile-sirbistan-arasinda-yeni-bir-gerginlik-bekleniyor-mu/> (24.11.2022).
- Pomak, Bayram (2022). "Balkanların Çözülmemiş Sorunu: Kosova-Sırbistan Gerginliği". <https://perspektif.eu/2022/08/30/balkanlarin-cozulmemis-sorunu-kosova-sirbistan-gerginligi/> (23.11.2022)
- Duman, Çağdaş. (2022). "Kosova'da Yaşayan Sırpların Durumu". <https://www.ankasam.org/kosovada-yasayan-sirplar-durumu/> (24.11.2022).
- TGRT Haber (2022). "Kosova ve Sırbistan arasındaki plaka krizi çözüldü! İki ülke anlaşmaya vardı". <https://www.tgrthaber.com.tr/dunya/kosova-ve-sirbistan-arasindaki-plaka-2857128> (25.11.2022).
- EuroNews (2022). "Kosova ile Sırbistan arasında kimlik kartlarıyla seyahat anlaşması uygulanmaya başladı". <https://tr.euronews.com/2022/09/01/kosova-ile-sirbistan-arasinda-kimlik-kartlariyla-seyahat-anlasmasi-uygulanmaya-basladi> (25.11.2022).
- Hürriyet (2022). "Sırbistan ve Kosova plaka krizinde anlaştı". <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/sirbistan-ve-kosova-plaka-krizinde-anlasti-42176215> (24.11.2022).
- KosovaPort (2022). <https://www.kosovaport.com/osmani-sirp-belediyeler-birligine-yonelik-alman-taslagi-haberine-yalan-dedi/> (22.11.2022).
- Anadolu Ajansı (2022). "AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Kosova'da". <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-komisyonu-baskani-ursula-von-der-leyen-kosovada/2722375> (24.11.2022).
- Euronews (2015). "AB ile Kosova İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalandı". <https://tr.euronews.com/my-europe/2015/10/27/ab-ile-kosova-istikrar-ve-ortaklik-anlasmasi-imzaladi>.

Kültürel Diplomasi Bağlamında Balkanlar ve Türkiye Arasında Ortak bir Motif Olan “SARI SALTİK”

Kübra Merve TAŞ*

Özet

Balkanlar ve Türk coğrafyası aynı kültür kaynağından beslenerek çeşitlenmiştir. Öyle ki Balkan ismi Türkçe kökenli olmakla birlikte “dağlık bölge” anlamını taşımaktadır. Selçuklu Devleti zamanında Sarı Saltık ile başlayan ortak siyasi ve kültürel diplomasi köprüsü Osmanlı Devleti’nin kurmuş olduğu barışçıl, yayılcı ve hoşgörüyü dayalı politikalar sayesinde kalıcı ilişkilerin oluşmasını sağlamıştır. Sarı Saltık ve beraberinde getirmiş olduğu Türkmen aşireti bölgeye Türk-İslam sentezinin hoşgörüyü dayalı kimliğini taşımıştır. Batı’da henüz yeni ortaya çıkmış bir kavram olan “yumuşak güç” kavramının bizdeki en eski temsilcilerinden birisi de Sarı Saltıktır. Bu çalışmada Sarı Saltık’ın tarihi, kültürel ve efsanevi kişiliğine yer verilecektir. Bununla birlikte Balkanlar ve Türkiye arasında kültürel diplomaside Sarı Saltık’ın öneminden bahsedilecektir. Bu önemli şahsiyetin bugün Türkiye ve Balkanlar arasındaki siyasi ve kültürel diyaloga entegre edilmesinin önemi bu çalışmanın ana amacıdır.

Anahtar Kelimeler: Sarı Saltık, kültürel diplomasi, yumuşak güç, Balkanlar ve Türkiye.

---

* Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Doktora Öğrencisi, taskubramerve@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0474-8855

“SARI SALTİK”, a Common Motif Between the Balkans and Turkey in the Context of Cultural Diplomacy.

Abstract

The Balkans and the Turkish geography have diversified by being fed from the same cultural source. So much so that the name Balkan, although of Turkish origin, means “mountainous region”. The common political and cultural diplomacy bridge that started with Sarı Saltık during the Seljuk State ensured the formation of permanent relations thanks to the peaceful, expansionist and tolerance-based policies established by the Ottoman Empire. Sarı Saltık and the Turkmen tribe he brought with him brought the tolerance-based identity of the Turkish-Islamic synthesis to the region. One of the oldest representatives of the concept of “soft power”, which has just emerged in the West, is Sarı Saltık. In this study, the historical, cultural and legendary personality of Sarı Saltık will be included. In addition, the importance of Sarı Saltık in cultural diplomacy between the Balkans and Turkey will be mentioned. The importance of integrating this important figure into the political and cultural dialogue between Turkey and the Balkans today is the main aim of this study.

Keywords: Sarı Saltık, cultural diplomacy, soft power, Balkans and Turkey.

Giriş

Kültür bir bilgi birikimidir. Halka ait her şey onun kültürünü oluşturur (Alpar, 2013:54). Bu çalışmaya konu olan Sarı Saltık, Balkanlar ve Türkiye arasında “kimlik inşa edici” bir şahsiyettir. Ahmet Yaşar Ocak, Sarı Saltık’ın bu yönüne değinerek onun kimlik inşa edici olduğunu ve Saltık’ın zaman içinde değer kazanan aktüel bir kahraman olacağını söyler. Aktüalitesini yüzyıllardır sürdüren ve sürdürmeye devam edecek olan Sarı Saltık, Anadolu ve Balkanları bir köprü gibi birbirine bağlar (2016:35).

Günümüzde Balkan topraklarında yaşayan halklar ile Türkiye arasında en önemli ortak şahsiyet Sarı Saltıktır. Balkan toprakları ile dinlediğimiz hikayeler, efsaneler, tarihi anlatılar ve Sarı Saltık’ın ziyaret yerlerinde uygulamış olduğumuz pratikler aynıdır. Sarı Saltık, Osmanlı’dan önce Balkanlar’a gidip Türk-İslam kültürünü barış diliyle, yumuşak diplomasiyle yaymıştır.

Tarihî, Efsanevî Ve Mitolojik Kişiliği İç İç Geçmiş Bir Kahraman: Sarı Saltık

yy’ın ikinci yarısında yaşayan, Anadolu ve Balkanlarda büyük şöhret kazanmış kolonizatör (yerleşimci) bir Türk dervişidir (Yüce,1987:32). Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan, Faruk Sümer gibi büyük tarihçiler kendisinin Dobruca’ya göç edip Babai İsyana katılan *Çepni* adlı Türkmen aşiretinin reisi olduğunu söylemektedirler. Sarı Saltık’ın tarihi kişiliğine ait detaylı bilgileri toplu bir şekilde ve eleştirel bakış açısıyla Ahmet Yaşar Ocak’ın *Sarı Saltık Popüler İslamın Balkanlar’daki Destanı Öncüsü 13. yüzyıl* adlı eserinde bulmak mümkündür. Bu çalışmada Sarı Saltık’ın kültürel diplomasi aracı olarak öneminden bahsedeceğimizden tarihi derinliğe inmek doğru olmayacaktır.

Sarı Saltık’ın kişiliği; tarihi, efsanevi, menkıbevi olarak iç içe geçmiş durumdadır. Hatta kamlık/şamanlık dönemine dair izleri taşır. O aynı zamanda mitolojik bir kahramandır. Ona ne derviş ne alp-eren, ne kam ne de gazi diyebiliriz. O bunların bütünü ve fazlasıdır. Farklı din ve mezheplerin üyeleri tarafından bilinir, sevilir ve ziyaret edilir. Bu nedenle onu dinler arası, türler arası ve kültürler arası bir şahsiyet olarak tanımlayabiliriz (Taş, 2019).

Sarı Saltık efsanevi bir kişiliktir. Saltık, ayağını toprağa vurup su çıkarır, ejderhaları öldürür, cinlerle konuşur. Denizin üzerinde seccadesi ile seyahat eder. Havaya yükselir. Onu ateş yakmaz, hiçbir kötülük ona tesir edemez. Ankabil adlı atı ile gemiyi takip eder. Aslana binip yılanı kamçı yapar. (Alptekin,2014:178-192). Tahta kılıcı ile ejderha öldürebilecek mahiyette mitolojik bir kahramandır. En büyük kerametlerinden biri de bu ejderhayı öldürmesi hadisesidir.

Saltıkname’de görüldüğü üzere farklı kültürleri, dinleri ve dilleri oldukça iyi bilir. 12 dil bilir, 72 milletin (Yunus Emre divanında fazlaca görülen bu ifade, dünya insanı olmak anlamındadır) kültürünü tanır. Kültürleri ve dinleri tanıyor ve biliyor olması onun aynı zamanda büyük bir bilgin olduğunu da gösterir. Burada siyasi tarihimiz için yumuşak gücün (soft power) geçmişinin ne kadar eski olduğu görülebilir. Balkanların Türk yurdu olmasına Osmanlı’dan önce aracılık eden Sarı Saltık, göstermiş olduğu kerametler sayesinde insanları İslamiyet’e davet etmiştir. Bu anlamda yumuşak diplomasinin çok önemli bir temsilcisidir.

Joseph Nye, bir devletin kültürünün, siyasi politikalarının ve fikirlerinin çekiciliğini yumuşak güç olarak açıklamaktadır (Nye, 2004: 1-33). Kültürel diplomasi de bir tür yumuşak güç göstergesidir.

Bu nedenle Sarı Saltık, Balkanlar ve Türkiye arasında olumlu imaj oluşumuna katkı sağlayan bir kültürel değerdir. Bu nedenle kültürel diplomasinin ikonik bir şahsiyeti olmalıdır. Nihayetinde *olumlu imaj oluşumuna katkı sağlayan* kültürel bir değerdir.

Burada dikkati çeken bir başka husus Sarı Saltık’ın Aziz Naum, Saint Nicolas, Aziz George, Aziz Simeon, Aziz Elias, Aziz Sprydon (Yüce,1987: 43) gibi isimlerle özdeşleşmiş olmasıdır. Ocak’a göre İslamiyet, Orta Asya’da yayılırken, tekkelerin çoğu, eski Budist manastırlarının yerine yahut yakınlarına inşa edilmekteydi. Orada mevcut bulunan azize ait menkıbeler İslamleştiriliyordu. Böylece o bölgede eski kültürün kendine mal edilmesi suretiyle yerli halk ile bir bağ kurularak İslamlaştırma kolaylaştırılmış oluyordu. Türkler, Anadolu’ya yerleştikleri zaman aynı şekilde kilise ve manastır yerine dervişlerin tekkelerini kuruyorlardı. Bundan maksat, orada eski dinin merkeziyle doğrudan karşılaşarak onun kullandığı vasıtalara aynen kullanıp tesirini zamanla zayıflatarak yerine geçmekti; öyle de oluyordu (2016:44-45). Anadolu’da var olan kültürün izlerinin ne kadar geriye gidebileceğini gösteren bu durum *yerine geçme* şeklinde açıklanabilir. Bugün Balkanlar’da bu çalışmayı başta Almanya olmak üzere bölge üzerinde etkin olmak isteyen millet ve din mensupları yerine getiriyor. Sarı Saltık ismi silikleştirilerek azizlerin isimleri belirginleştirilmeye çalışılıyor. Hasluck’un “iki taraflı perestişgahlar” dediği pek çok türbe, bu anlatılan tarzda, yani eski Hristiyan aziz kültürünün Türk veli kültürleriyle birleşmesinden doğmuştur (Ocak,2016:46). Aziz kültü olan bu mezar yerleri bölgeye İslamiyet’in gelmesiyle artık Türk-İslam veli kültü haline gelmiştir. Kiliseyi camiye çevirmek bir gelenektir. Bu da gücün göstergesidir. Öyle ki Sarı Saltık’ın Baba Dağındaki mezarını Osmanlı padişahı II.Bayezid yaptırmıştır. Çöplük içinde, bakımsız bu yeri padişah gördüğü rüya üzerine onartmıştır (Yüce,1987: 78). (II.Bayezid kültürel diplomasinin, yumuşak gücün öneminin farkındadır. Bölgede baş gösteren Heteredoks ha-

reketi denetim altına almak istemiştir) Hasluck bu mekânın bir Hristiyan azizine ait olduğunu söylemiştir.

Bölgenin İslam kültüründen uzaklaşması ile zamanla tekrar aziz kültü olarak anılması bu *yerine geçme* kuralını ispatlar niteliktedir. Siyasi olarak bu durum böyle görünüyorsa da bölge halkının gönül dilinde Sarı Saltık ismi silinmemiştir. Sarı Saltık'ın bu kadar tanınan ve değer verilen bir isim olması bölgeye götürmüş olduğu insani politikanın da bir göstergesidir. O tahta kılıcını zorunlu olmadıkça çıkarmayan, hatta yanına almayı unutan!ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin hissetmesi ile tahta kılıcı kendisine ulaştırılan bir şahsiyettir.

Sarı Saltık Rumeli'de Kalanoş şehrinde halkın Müslüman olmasını yahut haraç vermelerini ister. Bunu reddeden halka karşılık elindeki asaya İsm-i Azam duası okur ve üfler. Bunun üzerine asa ejderhaya olur (Ocak,2016:155). O sadece asayı ejderhaya çevirmekle kalmaz aynı zamanda ejderhaları da tahta kılıcıyla mağlup eder.Kaligra kalesindeki ejderhadan muzdarip olan Dobruca Kralı, Sarı Saltık'tan yardım ister. Onun kahramanlığını ve bilgelikliğini kabul etmiştir. Saltık ejderhayı öldürebileceğini söyler. Fakat bir şartı vardır. Ejderhayı öldürdüğü taktirde Dobruca halkının Müslüman olmasını şart koşar. Dediği gibi ejderhayı öldürür ve Dobruca halkı Müslüman olur. Ejderha öldürme, ejderhalarla konuşma üzerine oldukça farklı anlatılar vardır. Türkler, Sarı Saltık'tan önce de ejderhalarla yakın ilişkide olmuşlardır. Destanlarda, efsanelerde, mitolojik hikayelerde ejderhalardan söz edilir. Çin ile ilişkilerden dolayı ejderhalar Türklere, Avrupalılardan önce tesir etmiştir. Bu anlatıları azizlere mâl edip bölgede Hristiyanlığın güçlendirilmeye çalışılmasına dair propagandalar inşa edilmektedir. Rosieres, bir kahraman zayıfladıkça yerine yenisi geçer, demektedir. Çevre değiştiren her efsane yeni çevrenin sosyal ve etnografik şartlarını kendisine adapte eder. Bugün Amerikan dizi sektörünün vazgeçilmezi bu üç başlı ejderhalardır. Peki, yedi başlı dev ejderhayı tahta kılıcıyla öldüren bir kahramanın dizileri, filmleri neden yapılmaz? Bu dizi ve filmler de kültürel diplomasinin en güzel aktarım aracıdır. Türk film sektörü bu anlamda oldukça güzel ilerlemeler kaydetmektedir. (Türk kültürünü, Türk politikasının insani yardımlarını en iyi şekilde gösterip nüfuz kazanmak./ Bu geleceğin politikasıdır. Bu bizim geçmişimizde vardır.) Bu nedenle yumuşak güç ve kültürel diplomasi oldukça önemlidir. Kültürel diplomasi kanallarını iyi kullanan gücü elinde tutacaktır.

Sonuç

Balkanlarda Osmanlı'dan kalan bir dil ve kültür mirasının olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra bu mirası daha geriye Sarı Saltık'a kadar götürmeli ve

bu ortak mirası ortak dile dökmeliyiz. Ortak mirası vurgulamak Türkiye'nin bu bölgedeki etkisini artıracaktır.

Bu anlamda TİKA'nın yapmış olduğu proje ve faaliyetler oldukça önemlidir. (2018 yılında gerçekleştirilmiş olan SDE ve TİKA organizasyonu olan çalıştay raporları oldukça değerlidir. Üst düzey 500 temsilcinin vermiş olduğu dönütler sayesinde bölge üzerindeki etkinliğimiz güçlendirilmiştir.

Balkanlarda huzur ve barışın sağlanması Türkiye ile güçlü ilişkilerin oluşması stratejik olarak önemlidir. Bugün Almanya'nın bölge üzerinde uyguladığı ekonomik güç göstergesi ve Balkanlar genelinde ikinci dilin Almanca olması tesadüf değildir.

Bu anlamda bizim bu isme sahip çıkıp önemini dile getirmemiz gerekmektedir. Üzülerek söylemeliyim ki henüz lise edebiyat kitaplarımızda bile Sarı Saltık'a olması gerektiği kadar yer vermiyoruz. Sarı Saltık başta olmak üzere bu bölgede etkin olmuş diğer önemli şahsiyetleri de ders müfredatlarına gerekli değeri verecek şekilde eklemeli ve genç nesillere aktarmalıyız.

Öneriler

Uluslararası Türk- Balkan Sempozyumları sayısı ve kalitesi artırılarak geleneksel hale getirilmelidir.

Üniversitelerarası öğrenci ve akademisyen değişikliği çalışmaları yapılmalıdır.

Kültür otobüsleri ile Balkanlar ve Türkiye arasında öğrenci hareketliliği sağlanmalıdır.

Sarı Saltık temele alınarak kültürel organizasyonlar düzenlenmelidir. Anma etkinlikleri iki coğrafya arasındaki kültür birliğine işaret edilerek çeşitlendirilmelidir.

Saltıkname adlı eserin sadeleştirilmesi, dijitalleştirilmesi ve eğitim kademelerinde okutulması önemiyet taşımaktadır. Bu dijital metinler birkaç dilde hazırlanmalıdır.

Türkiye ve Balkanlar arasında yapılan okçuluk turnuvalarında organizasyonlara Sarı Saltık teması getirilmeli, tahta kılıç ile yapılacak gösteriler organize edilmelidir.

Balkanlar ve Türkiye'deki Sarı Saltık makamlarında yapılan ortak inanışlar derlenmeli bunlarla ilgili çalışmalar sayesinde ortak bir kültür dili oluşturulmalıdır.

Sarı Saltık bizi birbirimize bağlayan en önemli ortak noktadır. Bu zamana kadar da ne yazık ki bu ortaklık istenildiği ölçüde dile getirilmemiştir. Ayrı-
lıkları değil ortaklıkları konuştuğumuz bir dil geliştirmeliyiz.

Kaynakça

Alpar, Melek. (2013). Bingöl Ağzı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme, Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/4 Spring 2013, p. 53-65, Ankara.

Alptekin, Ali Berat (2014), Efsane ve Motifleri Üzerine, Akçağ Yayınları: Ankara.

Demir N- Dursun M.E, Saltıkname (Saltık Gazi Destanı).

Ocak, Ahmet Yaşar (2016), Popüler İslamın Balkanlar'daki Destani Öncüsü 13.yüzyıl, Kitap Yayınevi: İstanbul.

__ : (2016) Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menakıbnameleri, Timaş Yayınları: İstanbul.

Nye, Joseph S (2004). Soft Power, Public Affairs: New York.

Taş, Kübra Merve (2019). Türler Arası Geçişkenlik Örneğinde Sarı Saltık ve Saltıkname. Yüksek lisans tezi.

Yüce, Kemal (1987). Saltuknâme- Tarihî , Dinî ve Efsanevî Unsurlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara.

İnternet Kaynakçası

Prof.Dr.Şükrü Halûk Akalın, Anadolu ve Balkanlarda Sarı Saltuk. erişim adresi: <https://turkoloji.cu.edu.tr/>

Selçuk Ural, Balkanların Din Motiflerinin Oluşmasında Ohri Şehrinin Yeri: Aziz Kliment, Aziz Naum Ve Sarı Saltık Örnekleri, Türk Tarihinde Balkanlar, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Merkezi Yayınları. Erişim adresi: <https://www.academia.edu> <https://www.sabap.net/>

Machiel Kiel, Sarı Saltık maddesi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sari-saltuk>.

Balkanlarda Milliyetçilik Hareketleri ve Yunanistan

Lisan ALKAN*

Özet

Fransız ihtilali aynı zamanda ülkeleri ve büyük imparatorlukları parçalayarak kendi kontrolleri altında küçük devletler oluşturma amacını taşıyordu. Bu kapsamda güçlü bir Osmanlı Devleti Balkanların sömürgeci güçler tarafından kontrol edilmesinin önündeki en büyük engeldi. Her ne kadar Balkanlardaki Slav kökenli halkları ayaklandırarak bu bölgeye sızmak isteyen Ruslar tarafından Balkanlarda ayaklanma faaliyetlerine başlanılmışsa da, Rusların güneşe inme çabasından rahatsızlık duyan İngilizler tarafından da bölgede hâkim olma düşüncesi vardı. Bu maksatla 04 Nisan 1826 tarihinde Rusya ve İngiltere arasında St Petersburg Protokolü, daha sonra ise 06 Temmuz 1827 tarihinde Londra'da İngiltere, Rusya ve Fransa arasında Londra Protokolü imzalandı. Bu protokoller aynı zamanda Balkanların paylaşılması projeleriydi. Ardından her 3 devletin ortak donanması bugünkü Yunanistan'ın güneyinde Navarin'de Osmanlı Mısır ortak donanmasını yakmak suretiyle Osmanlı'yı Akdeniz'de donanmasız bırakacak ve bundan sonra da gerek Balkanlarda gerekse Akdeniz'de istedikleri her noktayı aşama aşama kontrol altına alacaklardır.

Bu çalışmanın amacı; Balkanlarda dışarıdan başlatılan milliyetçilik hareketlerinin arkasındaki nedenleri ve bunun bölgenin geleceğine etkisini Yunanistan örneği üzerinden ortaya koymaktır. Araştırma evreni 1800'lü yıllardan sonrası ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın yöntemi ise bu konu ile ilgili literatür taramasıdır.

Anahtar Kelimeler: Yunanistan, Balkanlarda Milliyetçilik, Fransız İhtilali, Rusya, Navarin, İngiltere.

---

* Kırıkkale Üniversitesi, liisanalkan@gmail.com , ORCID NO: 0000 0002 9577 4169.

Nationalism Movements in the Balkans and Greece

Abstract

The French Revolution also aimed to break up countries and large empires to form small states under their control. In this context, a strong Ottoman State was the biggest obstacle to the control of the Balkans by the colonial powers. Although the Russians, who wanted to infiltrate the region by uprising the Slavic peoples in the Balkans, started uprising activities in the Balkans, the British, who were disturbed by the Russians' attempt to go south, also had the idea of dominating the region. For this purpose, the St Petersburg Protocol was signed between Russia and England on April 04, 1826, and then the London Protocol was signed between England, Russia and France on July 06, 1827, in London. These protocols were also projects for the sharing of the Balkans. Then, the joint navy of all three states would burn the Ottoman Egyptian joint navy in Navarino in the south of today's Greece, leaving the Ottomans without a navy in the Mediterranean, and after that, they would gradually take every point they wanted in the Balkans and the Mediterranean under control.

The aim of this study; the aim is to reveal the reasons behind the nationalist movements started from outside in the Balkans and its effect on the future of the region through the example of Greece. The research universe is limited to after the 1800s. The method of the research is the literature review on this subject.

Keywords: Greece, Nationalism in the Balkans, French Revolution, Russia, Navarino, England.

Yunanistan'ın Geçmişten Günümüze Kuruluşu Ve Balkanlara Etkisi

Yunanistan'ın kurulması kendine özgü bir demokratik karar hiçbir zaman olmamıştır. Yunanistan'ın bugüne kadar ilerleyip gelmesinde birçok dış gücün ön planda olduğu aşikardır. Yunanistan'ın bulunduğu alan stratejik öneme sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlığını kazanan ilk ulus Yunan ulusudur. 19. Yüzyılda Yunan Bağımsızlık Savaşı ile (1821-1833) modern Yunan bilincinin berraklaştığı söyleyebiliriz (Acar,2019:39) Bunu bilen devletlerce Yunanistan'ın Osmanlı'dan koparılıp dış güçlere hizmet ettirilmesi kaçınılmaz bir son olmuştur. Ateşi körükleyen ilk kıvılcımları atanların arasında Fransa ve Rusya gibi ülkelerde bulunmaktadır.

Bu maksatla "Etnik-i Eteryâ Cemiyeti" kuruldu. Örgütün başı Rus Çarının yaveriydi. Girişim Osmanlı askeri gücü nedeniyle başarılı olamayınca, devreye İngilizler girdi ve 4 Nisan 1826 tarihinde Yunanistan'ın oluşturulmasına ilişkin Rusya ve İngiltere arasında "St. Petersburg Protokolü" imzalandı (Alpar,2022:3). Günümüzde ki Yunanistan'ın temelleri St.Petersburg'ta atılmıştır. Bu protokole göre Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne sadece vergi anlamında bağımlı kalacak ve bütün Türkler Yunanistan'dan çıkartılacaktı.

Bu protokolün ardından Osmanlı'nın aleyhine olan bir diğer anlaşma olan Londra Antlaşması birkaç ay sonra gelecektir. Bu anlaşmayla birlikte Yunanistan'ın kurulduğunu Osmanlı'ya kabul ettireceklerdi. Osmanlı'nın Yunanistan'ı kabul etmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'ndeki ilk sarsıntılar meydana gelmiştir. Bundan sonraki süreç "megali idea" adı altında Türk düşmanlığı olarak ilerleyecektir.

Yunanistan'ın Balkanlardaki süreci de çok farklı ilerlemeyecektir. 20 Ekim 1827 tarihinde Osmanlı-Mısır ortak donanmasını Navarin'de yakarak bölgedeki güç dengelerini bugünlere ulaşacak şekilde değiştirdi. Bundan sonra, Fransa'nın Cezayir'den başlayarak Afrika'ya girişi başlar, İngilizler ise İran ve Mısır gibi yerlere girer (Alpar,2022:4). Bu olayla birlikte Balkanlar da milliyetçilik ayaklanmaları başlamıştır. Asimile olmak istemeyen Balkan halkı bu işgale ayaklanarak milliyetçilik ruhuyla direniş göstermiştir.

Dekabrist şair Aleksandr İvanoviç Odoyevskiy (1802-1839) Puşkin'e yanıt olarak yazdığı şiirinde "kıvılcım parlayıp ateşe dönüşecek" demişti. Lenin önderliğindeki Bolşeviklerin 1900'lü yılların başlarında yayımlanmaya başlayan gazetesi İskra'nın (*Kıvılcım*) künyesindeki sloganı da bu oldu (Puşkin,2008:1). 1828 yıllarında arkadaşlarından ayrı düşen ve onları ziyaret etmek için Balkanlara doğru yolculuğa çıkan Puşkin, o dönemlerde Balkanlarda büyük bir ayaklanma olduğunu, bu ayaklanmanın sadece süregelen bir ayaklanmadan ibaret olmadığını ve büyük bir ateşinde habercisi olduğunu çok net bir şekilde anılarında ifade etmiştir. İmzalanan St.Petersburg Proto-

kolü ve Londra Protokolü Balkanların parçalanmasına ön ayak sağlamıştır. St.Petersburg protokolünün aşamalarına baktığımız zaman Rumların ayaklanmasında Rusya ve Fransa'nın ön planda olduğunu görmemiz mümkündür (Tıpkı bugünkü gibi). Yunanistan'ı devlet haline getiren ve Osmanlı'dan ayrılmasını sağlayan da bu iki devlet olmuştur. Ana hedefleri Yunanistan'ı Osmanlı'dan ayırarak, Osmanlı'nın gücünü Balkanlardan çekerek Balkanlardaki Osmanlı gücünü en aza indirerek Balkanlar bölünmesini meydana getirmek olacaktır. St.Petersburg Protokolü'nün ardından gelen Londra Protokolü de bu durumu destekler niteliktedir.

Sonuç

Osmanlı'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan eden ilk ülke Yunanistan olmuştur. Bağımsızlığını ilan ettiği sıralarda Fransız Devrimi'nin meydana getirdiği milliyetçilik akımı Balkanlarda en fazla Yunanistan'ı etkilemiştir. Bu sebepten ötürü 1800'lü yıllarda literatür taraması yaptığımızda Yunanistan'a sık sık rastlamamız mümkün olacaktır. 1829 yılları arasında Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından gelen Yunanistan ayaklanmasıyla beraber Balkanlarda milliyetçilik akımı beraberinde gelmiştir. Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan edip ayaklanması ile Balkan Bölgesi'nde milliyetçilik akımının başladığını ve izlerinin hala bugüne kadar devam ettiğini söylemek ve bu durumu gerek literatür taramalarında gerekse saha çalışmalarında gözlemlemek mümkündür.

Kaynakça

- Acar, Merve. (2019). Yunan Milliyetçiliğinin Oluşumu ve Modern Yunanistan'da Tarih Yazımı, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi.
- Alpar, Güray (21 Haziran 2022) *"Toplumsal Travma ve Kendini Arayan Ülke: Yunanistan"*, <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/toplumsal-travma-ve-kendini-arayan-ulke-yunanistan-kose-yazisi-26912>.
- Alpar, Güray (14 Şubat 2022) *Değişen Dünyada Değişmeyen Komşu: Yunanistan* ", <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/degisen-dunyada-degismeyen-kom-su-yunanistan-kose-yazisi-25735>.
- Puşkin, Aleksandr. (2008). *Erzurum Yolculuğu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Balkanlarda Milli Kimlik Oluşumu ve Milli Kimliği Etkileyen Faktörler

Merve DEMİREL*

Özet

Balkanlar jeopolitik konumu nedeniyle hem Doğulu hem de Batılı kültürel ve etnik unsurları kimi zaman aralıklarla, kimi zaman da aynı anda bünyesinde barındırmıştır. Bir geçiş bölgesi olması çeşitli siyasi otoritelerin yönetimi altına girmesine neden olurken, Müslümanlık, Ortodoks ve Katolik Hristiyanlık başta olmak üzere farklı dini otoritelerin de etkisinde kalmasını sağlamıştır. Bu dini, etnik ve kültürel çeşitlilik 19.yy'a kadar Balkanlar'da farklılıkların heterojen biçimde de olsa bir düzen içerisinde yaşamasına engel teşkil etmemiştir. Fakat Batı Avrupa'nın etkilerine aşına olan Balkanlar Aydınlanma Dönemi, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi ve kapitalizmin ortaya çıkışıyla meydana gelen toplumsal değişmelere kayıtsız kalamamıştır. Aynı döneme denk gelen Osmanlı'nın güç kaybetmeye başlaması, Balkanlarda oluşan otorite boşluğu, Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunan olmayan Ortodokslara yönelik birtakım kararlar alması sonucu diğer azınlıkların Patrikhaneden soğuması gibi nedenler, Balkanlarda milli kimliğe yönelik bir uyanış(!) hareketinin başlaması ya da başlatılmasına zemin hazırlamıştır.

Balkanlarda Osmanlı'dan ve birbirinden bağımsız devletler kurma süreci kimi zaman güçlü devletlerin (Rusya, Fransa, İngiltere) Balkan topraklarına dair emellerine hizmet edecek biçimde dış müdahalelerle, kimi zaman yenicilerin haksızlıklarına bir başkaldırı olarak, kimi zaman da Balkan aydınlarının entelektüel çabalarıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak oldukça fazla etnik, dini ve kültürel farklılıklar barındırması nedeniyle Balkanlarda uluslaşma hareketi çok çatışmalı ve kanlı geçmiş, bir türlü istikrar sağlanamaması nedeniyle dünya siyaset literatüründe "Balkan Sorunu" olarak yer etmiştir.

Bu yazıda ulus, milli kimlik, Balkan milliyetçiliği gibi kavramlar kısaca açıklanmaya çalışılırken, Balkanların uluslaşma süreci ve bu sürece etki eden faktörler ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Balkanlar, milliyetçilik, milli kimlik, Balkan ulusçuluğu.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalı, mervekosdem@gmail.com, ORCID NUMBER: 0000-0002-4056-5888.

National Identity Formation in the Balkans and Affecting Factors

Abstract

Due to its geopolitical location, the Balkans has included both Eastern and Western cultural and ethnic elements, sometimes intermittently and sometimes simultaneously. While it is a transition zone, it has been under the rule of various political authorities, while it has also been under the influence of different religious authorities, especially Islam, Orthodox and Catholic Christianity. This religious, ethnic and cultural diversity did not prevent the differences in the Balkans from living in an order, albeit in a heterogeneous way, until the 19th century. However, the Balkans, which was familiar with the effects of Western Europe, could not remain indifferent to the social changes that occurred with the Enlightenment Period, the French Revolution, the Industrial Revolution and the emergence of Capitalism.

Coinciding with the same period, the Ottoman Empire began to lose power, the authority vacuums in the Balkans, the Fener Greek Patriarchate took some decisions against the non-Greek Orthodox and other minorities were alienated from the Patriarchate, paved the way for the start or initiation of an awakening (!) movement towards national identity in the Balkans.

The process of establishing independent states in the Balkans from the Ottoman Empire and from each other has been tried to be realized sometimes with foreign interventions in a way that will serve the ambitions of the powerful states (Russia, France, England) regarding the Balkan lands, sometimes as a rebellion against the injustices of the Janissaries, and sometimes with the intellectual efforts of the Balkan intellectuals. However, due to the fact that there are many ethnic, religious and cultural differences, the nationalization movement in the Balkans had a very conflict and bloody history, and it took its place as the "Balkan Problem" in the world political literature due to the inability to achieve stability.

In this article, concepts such as nation, national identity, and the Balkan problem will be briefly explained, while the process of nationalization of the Balkans and the factors affecting this process will be discussed.

Keywords: Balkans, nationalism, national identity, Balkan nationalism.

Giriş

Balkanlar birçok farklı dini, etnik ve kültürel yapılanmaya kimi zaman aralıklarla, kimi zaman da aynı anda ev sahipliği yapmıştır. Eski Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı gibi kudretli devletlerin yönetimi altına girerken, bir diğer taraftan Avrupa'ya da sınır olması nedeniyle Katolik Hristiyanlığın etkileri altında kalmıştır. Slav ve Türk kökenli kabileler Balkanlara sonradan göç ederken, Yunanlılar ve Arnavutlar ise Balkanların kadim yerli halklarıdır (Kafkasyalı, 2020: 406–407).

Osmanlı'da milliyetçilik 1908 Jön Türk Devrimine kadar Müslüman tebaa arasında görülmemişse de gayrimüslim tebaadan Balkanlarda bulunan Ortodoks Hristiyanlarda 18.yy başlarında belirmeye başlamıştır. Milliyetçilik fikrini tetikleyen faktörler ise tartışmaya açık olmakla beraber; dini veya etnik gruplar arasında rekabet ve ihtilafa yol açan münasebetler, Aydınlanma felsefesi ve Fransız İhtilali'ne müteakip bütün dünyaya yayılmakta olan milliyetçi ideoloji dalgası, Osmanlı'nın gelişme ya da Batılılaşma yönünde gerçekleştirdiği ıslahatlar ve İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerin çıkarları bu nedenler arasında sayılabilir (Karpat, 2019: 35).

Birçok farklı tanım ve kriteri olmakla birlikte millet kavramı ortak bir geçmiş, dil ve kültüre dayalı siyasi birlikteliğe vurgu yapan bir kavramdır. Milliyetçilik, Gellner'in bakış açısıyla, homojen bir millet tarafından oluşturulmuş ulus-devleti ortaya çıkaran siyasi ve duygusal aidiyettir (Erdem, 2020: 28). Modernist milliyetçilik teorileri, milletin sanayi devrimi, eğitim sistemi, aydınlar vb. gibi değişkenler tarafında oluşturulduğunu yani var olan bir ulusun kendi farkına varması değil, olmayan yerde bir ulus inşa etmekten bahseder (Doğar, 2017: 44). Milli kimlik ise ulus-devletin vatandaşlarını, "biz" ve "onlar" bilinci içerisinde diğerlerinden ayırt eden özellikleri, sınırları, millete özgü karakteristiği betimler (Erdem, 2020: 41).

Balkanlarda Milliyetçiliğin Doğuşuna Etki Eden Faktörler

1789 Fransız Devrimi'nden sonra Avrupa'da başlayarak dünyaya yayılmakta olan milliyetçi düşünceler Balkan halklarının aydınlarını da etkilemiştir. Devrim öncesinde Katolik Avrupa'da Hristiyan halkları homojenleştirme, karşı çıkanları katlederek ya da sürgün ederek elimine etme gibi bir süreç yaşanırken, Balkanların Osmanlı Devleti ve Habsburg Hanedanlığına bağlı bölgelerinde dini, kültürel ve gündelik yaşama dair geniş özgürlük tanınmaktaydı (Kafkasyalı, 2020: 408). Taşcan (2017)'a göre Ortodoks Kilisesi kendini İslam'a karşı koruduğu gibi Katolik ve Protestanlara karşı da korumuştur. Müslüman hâkimiyeti altında temel haklarının korunmasından memnun, imparatorluğu politik bir sığınak olarak kullanarak milli uyanışla-

rı için özgür olmuşlardır. Osmanlı açısından ise Rum Ortodoks Hristiyanları gayrimüslim tebaanın en önemli unsuruydu. Bu nedenle bu grubun temsilcilerine diğer azınlıklara tanınmayan birtakım haklar ve yetkiler tanınmış, devlet yönetiminde önemli görevler verilmiştir.

Milliyetçiliğin Balkanlarda yayılması, aydınların kendi kilisesinden uzaklaşmasından dolayı bir Katolik- Ortodoks buluşması olmak yerine, Kapitalizmin yayılmasıyla beraber ticaret ve sanayileşme yoluyla zenginleşen burjuvaziyi temsil eden seküler bir dünya görüşüyle gerçekleşmiştir. Ancak Bizans'ta ve Osmanlı'da devlet düzeni etnik farklar üzerine inşa edilmemiştir. Dolayısıyla halk milli kategorilerden çok dini kategorilere karşı duyarlıdır. Bir Bulgar köylüsü ya Müslümandır ya Hristiyan. Bu nedenle modern milliyetçi kavramları köylere sokmaya çalışan aydın zümre beklediklerinden çok farklı bir manzarayla karşılaşmışlardır (Mazower, 2017: 84). Neticede ulusçuluğun halk tarafından da kabul görebilmesi için kendilerini ait hissettikleri cemaatle de ilişkilendirilmesi gerekmiş, Ortodoks Kiliseleri Balkan aydınlarının halkı arkasına almasında mühim bir araç olmuştur (Kafkasyalı, 2020: 408).

Balkanlar üzerine çalışan muteber tarihçilerden Maria Todorova, Ortodoks Kilisesinin Balkanlarda milli kimlik oluşumunda önemli katkıları olduğunu ancak son tahlilde tıpkı diğer modern uluslaşma süreçlerinde olduğu gibi, seküler orta sınıfa mensup aydınlar tarafından meydana getirilip yönetildiğini söyler. Bazı tarihçilere göre Balkanlarda milli kimlik uyanışı Osmanlı'ya karşı olduğu kadar Rum Ortodoks Kilisesine karşı verilen mücadeleden de doğmuştur (Sadoğlu, 2016: 1). Bizans'ı yeniden kurma fikrinden vazgeçmeyen Fener Rum Patrikhanesi 1767 yılında kendilerine bağlı kiliselerdeki ayınların Yunanca ve Yunan rahipler tarafından gerçekleştirilmesi kararını uygulamaya koymuştur. Gayrimüslim cemaatlerin iç işlerine karışmayan Osmanlı, bu karara herhangi bir müdahalede bulunmamış, bu emir başta Sırp ve Bulgarlar olmak üzere Yunan olmayan Hristiyanların Patrikhane- den soğumasına neden olmuştur. Dinin birleştirici özelliği ortadan kalkarak 'kavmiyeti' milli kimlik temelinde inşa edilebilir kılmıştır. Yunanların kendilerini Sırlar, Bulgarlar ve Makedonlardan ayırma ve belki de üstün hale getirme çalışmaları Ortodoks Hristiyanlarını Yunan ve Slav olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Latin kökenli Ortodokslar Rusya'dan uzaklaşıp İngiltere ve Fransa'ya meylederken Slavlar, bu ayrışmayı fırsat bilip Panslavizm siyaseti güden Rusya'ya yönelmiş, böylelikle etnik köken dini birliktelikten daha önemli bir birleştirici unsur haline gelmiştir (Karpas, 2019: 38-41).

Bir diğer görüşe göre ise kapitalist ticari ilişkiler, dinden arındırılmış eğitim ve düşünce faaliyetlerinin yaygınlaşması ve ulaşım ve iletişimin kolaylaşması gibi gelişmeler Balkan uluslaşmasında ana öneme sahipken, dinin rolü daha gerilerde kalmıştır (Sadoğlu, 2016: 2). Balkan tüccarlarının Avrupalı

lkelerle gerçekleştirdiği alış-verişler neticesinde Kapitalizmi benimsemesi, aynı dönemde Osmanlı'nın askeri ve siyasi açıdan g kaybetmeye başlamasıyla ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar, tüccar sınıfının yönünü Osmanlı'dan Batıya çevirmesine neden olmuştur. Ayrıca Osmanlı'nın şahsi teşebbüse aykırı devlet sistemi, Balkanlarda Kapitalizmin yayılmasıyla zayıflamış, Hristiyanların ticarete yönelmesiyle yeni bir kentli orta sınıf doğmuş, Müslümanlar ise tarıma yönelmişlerdir. Devletin 19.yy başlarında gerçekleştirdiği bir dizi reform bu kesimi devletin desteğinden ve denetiminden yoksun hale getirdiği için, bu kimselerden seçkin olanların kendi cemaatlerinin desteğini de arkalarına alarak mahalli idareyi kontrolü altına almalarına fırsat tanımıştır (Karpat, 2019:36). Osmanlı'nın yaşadığı askeri yenilgiler ve siyasi i çatışmaların oluşturduğu otorite boşluğu, Fransa, İtalya, Avusturya ve Rusya'da yetişmiş aydınların fikirlerini yaymasına uygun ortamı oluşturmuştur (Sadoğlu, 2016: 6). Mazower (2017: 117) Balkan aydınlarının kilise kökenli olduklarını, yani önce papaz sonra lim olduklarını söyler.

Dünya kapitalist merkezler etrafında şekillenirken, Osmanlı bir evre imparatorluğu haline gelmiştir. Kapitalist merkezler ise Düvel-i Muazzama (Büyük Gler) olarak anılan İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya gibi ülkelerdir. Bu ülkelerin her birisinin Balkan topraklarının Osmanlı ile Avrupa arasında sınır bölge olmasından ötürü birtakım çıkarları ve geleceğe yönelik emelleri vardır. Dolayısıyla burada ulusalcılığın yayılması Büyük Glerin kontrolünde ve faydasına olacak biçimde gerçekleşmiş, bir tampon bölge oluşturması açısından önemli görevler üstlenmiştir.

Osmanlı devleti sınırları içindeki toplulukların barış içinde yaşamasını ifade eden Pax Ottomana (Osmanlı Barışı), millet sistemi içerisinde her etnik ve dini topluluğuun özgürlük sınırlarını oldukça geniş tutmuştur. Bu tutum paradoksal biçimde Balkanların millileşmesine ve Osmanlı'dan kopuşuna zemin hazırlamıştır. Avrupa'ya seyahat eden veya orada eğitim gören Balkan aydınları ve yöneticiler Batının gelişmişliğine yönelerek Doğuyu geri kalmış olarak vasıflandırmaya başlamıştır. Dolayısıyla Batının ürettiği siyasi kurumları ve ideolojileri de benimsemişlerdir (Yetim, 2011: 289-291). Aydınların 'ulus' ve 'ulusun ayırt edici özellikleri' gibi fikirlerden etkilendiği dönemde, devrimin yankılarının hala srdğu Fransa'dan gelen elçiler ulus fikrini yücelterek Osmanlı'nın kurumlarına karşı düşmanlığı beslemişlerdir. Osmanlı'nın Rusya orduları karşısında hezimete uğraması ise (1774-Küçük Kaynarca Antlaşması), Rusya'yı Ortodoks Hristiyanların koruyucusu pozisyonuna yerleştirmiştir (Karpat, 2019:37). Rusya 1821 yılında Kırım'ın Osmanlı'ya karşı ayaklanmasına öncülük etmiş, ayaklanma Osmanlı tarafından bastırılınca kendi varlığını inkâr etmiştir (Mumyalmaz, 2012:194). Panslavizm adı altında genişleme emellerine binaen Bulgarların Rum Kilisesinden

ayrılması ve ulus devlet olma yolundaki çalışmalarını Rusya'nın etkisi ve desteğiyle olmuştur (Yetim, 2011: 289).

Osmanlı'ya karşı ilk milliyetçi hareket olarak kabul edilen ve 1804'te başlayan Karageorgevich (Kara Yorgi) ayaklanması, Vidin'de Pazvantoglu'nun yeniçerilerinin Sırp ve Bulgar köylülerinin topraklarını haksız yere gasp ederek, üzerine yeni vergi yükümlülükleri getirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu haksızlık sonucunda köylülerde ortaya çıkan huzursuzluk eski bir Avusturya subayı olan Karageorgevich tarafından siyasi bir harekete dönüştürülmüştür. Osmanlı bu isyanı bastırmayı başarsa da ayaklanmalar devam etmiş, 1815'te Miloş Obrenoviç önderliğinde Sırlar belli bir özerklik elde etmiştir (Mumyakmaz, 2012:194).

Mora Yarımadası'nda halkın hem imtiyazlı Yunanlılara hem tefecilik yapan Arnavutlara hem de nüfus azlığına rağmen toprak çoğunluğunu elinde bulunduran Türklere tahammülü kalmamasıyla, Fransız Devrimine sempati besleyen alt düzey ruhbanlar yeni bir ayaklanmayı tetiklemiştir. 1821 yılında başlayan isyan Osmanlı tarafından bastırılmak üzereyken, Navarin'de donanmanın yakılması sonucu 1829 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteğiyle Edirne Antlaşması imzalanmış, Sırlar ve Yunanlar bağımsızlıklarını kazanmışlardır (Kafkasyalı, 2020, 409-411).

19. yüzyıldan itibaren küçük ayanlar ve Kırım'dan gelen prensler Bulgar köylülerin topraklarına el koymaya başlamış, buna karşılık Osmanlı Devleti Bulgarların kırdan kente göç etmelerine ve kendi kalelerini yapmalarına müsaade etmiştir. Köylülerin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı ve adaletsizlik milli uyanışa zemin hazırlamış, hatta Tanzimat Fermanı dahi Bulgar köylülerin ayaklanması nedeniyle hızlandırılmıştır. Ayrıca Fener-Yunan çekişmesini kendi lehine çevirmek isteyen Osmanlı Devleti Bulgar Kilisesinin kurulmasına izin vermiştir. Osmanlı'nın bu serbestisi bazı Bulgarların sempatisini kazanırken diğerlerinin bağımsızlık arzusunu teşvik etmiştir (Mumyakmaz, 2012,195). Bulgar Eksarhlığının 1870 yılında kurulması ve Osmanlı millet sisteminin bir parçası olması Bulgar bağımsızlığı ve Bulgar milli kimliğinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir.

Balkanlarda Milli Kimliğin İnşası

Balkanlarda uluslaşma süreci entelektüellerin milli kimlik bilinci geliştirmesinden sonra devletlerin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Bu bakımdan Alman modelinin örnek alındığı söylenebilir. Ayrıca Balkan aydınları da tıpkı Almanlarda olduğu gibi milli kimliğin inşasını 'ortak dil' üzerinden gerçekleştirmeye çalışmış, çeşitli lehçeleri menederek tek bir lehçenin kullanılmasında ısrarcı olmuşlardır. Bu davranışın arkasında bir ulusu diğerinden ayırt

etmenin en esaslı ölçüsünün “dil” olduğu düşüncesi yatmaktadır (Kafkasyalı, 2020: 418). Taştan (2006: 414)’a göre Balkan milliyetçiliği anakronik bir karakteristiğe sahiptir çünkü çağdaş milliyetçiliğin önerdiği vatandaşlık, egemenlik gibi kavramları tarihsel ve düşünsel süreçleri geçirmeden ya da tamamlayamadan hazır olarak almıştır. Herkül Millas (2004: 171), Yunan milliyetçiliğinin Fransız İhtilali’nden etkilendiğini ancak Osmanlı İmparatorluğu içinde her daim var olduğunu, hatta 20.yy başlarında bazı Yunan aydınları tarafından Yunan-Osmanlılığı biçiminde açıklandığını söyler (Yetim, 2011: 290). Kemal H. Karpat ‘Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk’ kitabında Doğu Avrupa’da milliyetçiliğin; dil, tarih, duygu, düşünce, ülkü birliğine dayanırken, Balkanlarda yalnızca dil ve tarihe indirgendiğinden bahseder.

1834 yılında Sırp Kilisesi, 1870 yılında ise Bulgar Kilisesinin kurulması dini kimliğin öneminin etnik kimliğin gerisinde kalması anlamına gelmekteydi. Balkanlarda ulus-devletlerin kurulması ve milli kimlik bilincinin gelişmesinde ulusal kiliseler etkin bir rol oynamıştır. Bütün Ortodoks Hristiyan halklar Ekümenik Patriğe bağlıyken Patrikhanenin rolü kilise ile devlet arasında iletişimi sağlamak, millet sisteminin düzenli işleminde halkla sistem arasına köprü kurmaktır. Fakat 19.yy başlarında ulusal kiliselerin ortaya çıkması hem Ortodoksların bütünlükten uzaklaşması, hem de kilisenin dinden çok milli farklılıklara vurgu yapan bir kurum haline gelmesi sonucunu doğurmuştur. Her ulusun kendine ait bir kilisesi kurulmuş, bu kurumlar halkta milli kimlik bilincinin oluşmasında aktif rol oynamış, etnik farklılıklara odaklanırken hepsinin mutabık olduğu nokta ise “Türk düşmanlığı” olmuştur (Karpat, 2004; Doğar, 2017: 46).

Balkanlarda yaşayan etnisitelerin ulus kimliğini kazanma çabasının bağımsızlıkla sonuçlanması güçlü Batılı devletlerin desteğiyle olmuştur. Bu durum Balkan ulus-devletlerinin Avrupalı devletler tarafından tanınma kaygısını beraberinde getirmiştir. Kabullenilme kaygısından hareket eden Balkan tarihçileri bölgenin geri kalmışlığını Osmanlı’nın yetersizliğine mal ederek, kendilerini Avrupa için menfilik ifade eden “Doğu”dan uzak tutmaya çalışmışlardır. Bu uğurda tarihsel bir arka plan oluşturulmaya çalışılmış, kimi zaman yaşanmış olayların abartılması ya da çarpıtılmasıyla, kimi zaman da hiç var olmamış kahramanların üretilmesiyle Balkanlara has bir milli tarih oluşturulmuştur. Tarihsel unsurlar ise birer etnik sembol haline getirilmiştir (Kafkasyalı, 2020: 416).

Sonuç Yerine: “Balkanlaşmış” Balkanlar

Balkanlarda her ulus-devlet kendi tarihini yeniden yazarken, o dönem iktidarı elinde bulunduran etnik kimliğin perspektifini yansıtmıştır. Milli kim-

liği yüceltmek ve ulusal birliği pekiştirmek amacıyla kimi zaman olaylar çarpıtılmış, abartılmış ve tarih tahrif edilmiştir. Her millet kendi geçmişini Osmanlı'nın 500 yıl boyunca kesintiye uğrattığı muzaffer ve parlak bir tarih olarak tanımlamış, Osmanlı/Türk egemenliğinden öncesini yeniden meydana getirme düşüncesini sloganlaştırmıştır. Bütün bu alışmalar Berlin Antlaşması'ndan (1878) sonra, Balkanlarda Trkleşenlerin (Mslmanlaşanların) dnek ve hain olarak vasıflandırılmasına, yeni milli kimlik çerçeve-sinde istenmeyen fazlalıklar olarak görülmesine neden olmuştur. Bu nifakı söylemler Osmanlı'da rastlanmamış büyük çatışmalara zemin hazırlamıştır. Sırpların Slovenya ve Bosna'ya saldırıları, etnik temizlik, 1991-1995 yılları arasında gerçekleşen Sırp-Hırvat atışmaları Balkanlarda milliyetçilik akımının acı sonuçlarındandır (Karpat, 2019: 42).

Mazower (2017,158) Balkanlardaki etnik çeşitlilik göz önüne alındığında burada ulus-devlet düşüncesini uygulamının açıkça şiddete davetiye çıkar-mak olduğunu söyler. Nitekim 19.yy'da dahi "Rumeli" olarak bilinen bölge-nin "Balkanlar" olarak anılması çatışma ve siyasi istikrarsızlıkla bağdaşarak olumsuz çağrışımlarla yüklenmiştir. Gazeteci Harry de Windt "Vahşi Avrupa" (1907) adlı kitabında Balkanları, Adriyatik ile Karadeniz arasında kalan kanun tanımaz ülkeler olarak, bu ifade ile tanımlar.

Yugoslavya ve Çekoslavakya'nın varlığı ulus-devletlerden farklı biçimlerin de mümkün olabileceğine ihtimal verse de, soğuk savaş sonrası her ikisi-nin de dağılması Balkanlarda Slav birliğine dair gerekli unsurların yeterli olmadığını göstermiştir. Bölgenin çok sayıda birbirine karşı bilenmiş her an çatışmaya hazır etnik grupları içermesi siyaset literatürüne "Balkanlaşmak" olarak geçmiş, Avrupa'nın ücra köşelerindeki ulusları Kıta'nın ortak tarihine katmayı amaçlayan girişimler Rumeli'nin Balkanlaşmasıyla sonuçlanmıştır.

Balkan topraklarındaki çeşitlilik güçlü bir devletin otoritesi altındayken uyumlu bir tavır sergilese de ulusal yerel yönetimlerde bunu sağlamak mümkün olmamıştır. Bu yönüyle Balkanlar tek bir devletleşme biçiminin her topluluğa uygulanamayacağının göstergesidir.

Kaynakça

Doğar, N. (2017). Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk. *Tarih Kritik Der-gisi*, 3(2), 43–47.

Erdem, T. (2020). *Milliyetçilik*. (Editör: Tevfik Erdem.). Otorite Yayınları.

Kafkasyalı, E. G. (2020). "Balkan Ulusçuluğu". *Milliyetçilik*. (Editör: Tevfik Erdem.). Otorite Yayınları.

- Karpat, K. H. (2004). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. (Çev: Recep Boztemur,). İmge Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2019). *Kimlik ve İdeoloji Osmanlı'dan Günümüze*. (Çev: Güneş Ayas.). Timaş Yayınları.
- Mazower, M. (2017). *Balkanlar Bizans'ın Çöküşünden Günümüze*. (Çev: Ayşe Ozil.). Alfa Yayınları.
- Millas, H. (2014). *Geçmişten Bugüne Yunanlılar / Dil, Din ve Kimlikleri*. İletişim Yayınları.
- Mumyalmaz, H. (2012). 100. Yılında Balkan Harbi Balkanlarda Müslüman-Türk Katliamı. *Balkanlar ve Milli Kimlikler: Bağımsızlığın ve Balkan Savaşlarının Arka Planı. Türk Yurdu Dergisi*, 32(303), 193–197.
- Sadoğlu, H. (2016). Balkanlar'da Milliyetçilik ve Din. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 1–10.
- Taşcan, A. (2017). Balkan Milliyetçiliğinin Gelişmesinde Dinin Rolü. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(13).
- Taştan, Y. K. (2006). *Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri. Balkanlar El Kitabı 1.Cilt*.
- Yetim, F. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 285–296.

The Rise of China Hegemony in Western Balkans: Weakening the Power of the European Union Through Peaceful Rise Concept

Muhammad Fawwaz Syafiq RIZQULLAH*

Abstract

The rise of China's power in the international world made many changes in the international political order. Currently its influence is not only in the Asia Pacific region but several countries in Europe have also become targets of influence from China's foreign policy. This study aims to analyze how China is able to do a lot of cooperation and become a new power in various important sectors with various countries in the Balkans region whose impact has made the European Union angry with what some of the Balkans's countries have done. This study uses the hegemony theory proposed by Gramsci in looking at the policies given by China to the Western Balkans countries. In this study it was found that China was able to exert influence by providing benefits to important factors such as education, economics and even politics which ultimately had an impact on the Balkans' alignment with China and the potential to leave the European Union.

Keywords: Balkans, Rise of China, Hegemony, European Union.

---

* Ankara Üniversitesi (syafiqrizqullah@gmail.com), ORCID: 0000-0001-9959-4846.

Batı Balkanlar'da Çin Hegemonyasının Yükseliş: Barışçıl Yükseliş Konsepti Yoluyla Avrupa Birliği'nin Gücünü Zayıflatmak

Özet

Çin'in uluslararası dünyadaki gücünün yükseliş, uluslararası siyasi düzende birçok değişiklik yaptı. Şu anda etkisi sadece Asya Pasifik bölgesinde değil, Avrupa'daki birçok ülke de Çin'in dış politikasından etki hedefleri haline geldi. Bu çalışma, Çin'in bazı Balkan ülkelerinin yaptıklarıyla Avrupa Birliği'ni kızdıran Balkanlar bölgesindeki çeşitli ülkelerle çeşitli önemli sektörlerde nasıl çok fazla işbirliği yapabildiğini ve yeni bir güç haline geldiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, Çin'in Batı Balkan ülkelerine uyguladığı politikalara bakarak Gramsci'nin önerdiği hegemonya teorisini kullanmaktadır. Bu çalışmada, Çin'in, Balkanlar'ın Çin'e uyumunu ve Avrupa Birliği'nden ayrılma potansiyelini nihai olarak etkileyen eğitim, ekonomi ve hatta siyaset gibi önemli faktörlere fayda sağlayarak etki gösterebildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Çin'in Yükseliş, Hegemonya, Avrupa Birliği.

Giriş

Çin şu anda uluslararası ilgi gören ülkelerden birisi. Bunun nedeni, Çin'in ekonomik alan başta olmak üzere çeşitli alanlarda büyük güce sahip yeni bir ülke haline gelebilmesidir. Son birkaç on yılda Çin, ekonomik ve askeri alanlarda da büyük güce sahip süper güçlerden birinin, yani ABD'nin gücünü dengeleyebilen bir ülke haline gelebileceğini kanıtladı.¹ Böylece Çin, özellikle ekonomisini dünyanın çeşitli kıtalarında ve ülkelerinde genişletme sürecinde endişe kaynağı olmaya devam ediyor.

Çin'in, sonunda, bugün olduğu gibi hızla büyütmesini sağlayan uzun bir geçmişi var. Çin'in uzun bir süreci oldu ve bu süreç sonunda Çin'in bugün olduğu kadar güçlü ve gelişmiş olabilmesinin ana temeli haline geldi. Çin'in kötü bir tarihi var, özellikle de sonu gelmeyen iç savaşlarla dolu uzun bir geçmişi var. Çin içinde oldukça uzun süren savaş, o dönemde Çin'i hem ekonomik hem siyasi hem de sosyal koşullarda istikrarsız bir ülke haline getirdi. İmparatorluklar arasında meydana gelen iç savaş, Çin'in sonunda ülkedeki kötü koşulları hissetmesine neden olan uzun bir yolculuk haline geldi.² Ancak, bu sadece iç savaş değildi, Çin'in kalkınması üzerinde etkisi olan birçok dış müdahale de vardı.

Çin ve Japonya arasındaki ilişkiler uzun süredir romantik değil. Japonya, Çin üzerinde ciddi etkisi olan Çin'in iç koşullarına sık sık müdahale ediyor. Japonya, Çin'in istikrarını ve hatta gücünü kaybetmesine neden olan saldırılarda ve savaşlarda sık sık Çin'e müdahale ediyor. Çin ve Japonya arasındaki çatışma, Çin'in kalkınmasında çok fazla etki yarattı, sonunda Japonya, Çin'in gelişmesinden daha önce hızla gelişmeyi başardı. Hatta 1937-1945'te Çin ve Japonya, Asya Savaşı olarak adlandırılan ve Asya savaş tarihinin en büyük savaşlarından biri haline gelen başka bir savaş yaşadılar.³ Çin'in karanlık ve ağır bir tarihe sahip olmasına neden olan hem ülke içindeki savaş hem de bu ülke içindeki nüfuzdur.

Çin, ağır deneyime sahip olmasına rağmen, ülkesini inşa etmeye devam etme şevkine sahip olmaya devam ediyor. Mao Zedong'un liderliğinden Xi Jinping'in mevcut liderliğine kadar, Çin hükümeti ekonomik sistem açısından birçok reform gerçekleştirdi ve her zaman Çin'i kötü bir ekonomik durumdan çıkarmayı umdu. Mao Zedong'un Çin ulusu için siyasi hükümet

1 Michael D. Swaine, *Creating A Stable Asia an Agenda for a U.S-China Balance of Power* (New York: Carnegie Endowment for International Peace,2016) s.61.

2 Wolfram Eberhard, *A History of China* (California: University of California, California, 1950).

3 Zhongqi Pan, "Sino-Japanese Dispute over the Diaoyu/Senkaku Island: The Pending Controversy from the Chinese Perspective", *Journal of Chinese Political Science*, 12. (2007): 71-92.

süreci ve ideoloji üzerinde şimdiye kadar tüm Çin halkı tarafından hala hissedilebilen büyük bir etkisi oldu. Ancak Mao, Çin ekonomisinin kalitesini yükseltmemiştir, bu nedenle Mao'nun liderliği sırasında Çin, halkına sıkıntı veren birçok sorun yaşamıştır.⁴

Çin'in devrimi ve değişimi Mao hükümeti ile durmadı. Bundan sonra Çin, ulusunu geliştirmek için nasıl daha fazla ilerlemesi gerektiğini gören liderlere sahip oldu. Çin'in sahip olduğu birçok liderden Deng Xioping, Çin'i ekonomik alanda daha gelişmiş yapan düşünürlerden biridir. Deng Xioping, sonunda Çin ekonomisini daha da iyi hale getirebilecek olan Çin'in ekonomik canlanmasının destekçisinin babası olarak bilinir. Deng'in yaptığından beri Çin ekonomisi iyiye gidiyor. Tek ülke, iki sistem sistemi, Çin halkının her zaman sorunu olan ekonomik sorunlara iyi bir çözümdür⁵. Ancak, Çin'in ekonomik gelişimi burada durmadı. Çin daha iyiye gidiyor ve hatta bugün dünyanın en güçlülerinden biri haline geliyor.

Çin'in ekonomik durumu güçleniyor. Xi Jinping, Çin'in ekonomik koşulları için Deng'in yaptıklarını aşmak istiyor. Çin'in yeni lideri olarak Xi Jinping'in çok daha geniş ve vizyoner fikirleri ve düşünceleri var.⁶ Xi Jinping, Çin'in önceki Çinli liderlerin yaptıklarının ötesine geçebileceğine inanıyor. Xi Jinping, Çin'in dünyada yeni bir güç haline gelip kendi iç işlerini bitirmesi umuduyla birçok yeni politika yaptı. Bu nihayet mevcut Çin hükümeti tarafından kanıtlanabildi. Çin'in gücü, birçok ülke için bir tehdit oluştururken, aynı zamanda Balkanlar da dahil olmak üzere çeşitli bölgelerde Avrupa Birliği ile rekabet edecek yeni ekonomik güçler ittifakı yaratıyor.⁷

Çin'in dış politikası, Xi Jinping'in isteklerine göre giderek daha fazla devrim yaratıyor. Çin'in kendi dış politikalarından bazıları, Çin'in nihayet uluslararası sistem üzerinde nasıl büyük bir etkiye sahip olduğunu ve aynı zamanda daha kolay ve daha karlı olan bir ekonomik işbirliği ekseni ile yeni bir ittifak gücü yaratabileceğini teşvik ediyor.⁸ On yıllar boyunca, Çin'in uluslararası toplum üzerindeki etkisi arttı ve dikkate alınması gereken ve çok etkili bir güç haline geldi. Xi Jinping'in Çin'in yüce lideri olarak yükselişinden bu yana Xi, uluslararası sistemi yalnızca ABD ve Batılı güçlerin gücüne odakla-

4 Paul A. Cohen, "The Post-Mao Reforms in Historical Perspective", *The Journal of Asian Studies*, 3, (1988): 518-540.

5 Barry Naughton, "Deng Xiaoping: The Economist", *The China Quarterly*, 135, (1993): 491-514.

6 Peter Ferdinand, "Westward ho-the China dream and 'one belt, one road': Chinese foreign policy under Xi Jinping", *International Affairs*, 92, (2016): 941-957.

7 Sanja Arezina, "The Sino-Western Balkans Relations within "Belt and Road" Initiative amidst the World's Grappling with the Rise of China", *Teme Journal for Social Sciences*, 1, (2021): 145-164.

8 Michael A. Peters, *The Chinese Dream: Educating the Future* (London: Routledge. 2019). s. 20.

makla kalmadı, aynı zamanda Çin'in yükselişi ile karakterize edilen "Asya Yükselişi" terimi olarak adlandırılan yeni bir terimin ortaya çıkmasına neden oldu. büyük güç, özellikle ekonomik güçte.⁹

Çin'in dış politikasının uluslararası dünya düzeni üzerinde büyük bir etkisi olduğu kanıtlanmıştır. Çin'in uluslararası topluma yönelik bazı politikalarına gelince, bunlar

1. Tek kuşak tek yol, nihai olarak Çin merkezli olacak dünyadaki tüm ülkeleri birleştirme vizyonuna sahip. Bu, Çin'in çeşitli ülkelerle işbirliği kurmaya çalışmasını ve sonunda tüm bölgeleri anakara Çin'e bağlayabilecek ve sonunda ekonomik işbirliğini kolaylaştırabilecek ve aynı zamanda Çin'in sahip olduğu vizyon ve misyonu yayabilecek bir ulaşım inşa etmeye istekli olmasını sağlayan şeydir.¹⁰
2. Komşu ülkelerle işbirliğini güçlendirin. Bu, sonunda Çin'in kendi istekleri doğrultusunda başarılı olan Çin'in ilk dış politikasının bir devamıdır. Daha önce Çin, bölgedeki çeşitli komşu ülkelerle işbirliği kurmaya ilgi duymuyordu, ancak Xi'nin Çin'in yeni lideri olarak gelişinden bu yana, Çin hükümeti şu anda ASEAN ülkeleri de dahil olmak üzere bölgedeki ülkelerle aktif olarak diplomasi ve işbirliği yürütüyor.¹¹
3. Çin, ekonomik diplomasisini yürütürken barışı yayıyor. Sadece bölge ülkeleri ile de bitmiyor. Çin, işbirliğinin her binasında barışı getirme ilkesiyle bunun sorunsuz işleyebileceği Afrika, Orta Doğu ve Balkanlar bölgelerindeki çeşitli ülkelerle de aktif olarak işbirliği yapıyor. Böylece Çin'in etkisi ve gücü uluslararası dünyada etkisini giderek daha fazla gösteriyor.¹²

Çin, Balkanlar'da yeni bir güç. Balkan ülkeleri daha önce Çin ile herhangi bir yakınlık ve işbirliğine sahip değildi. Avrupa Birliği ile stratejik bir yere sahip olan Balkan ülkeleri bile elbette Avrupa Birliği ile uzun süredir daha yakın bir ilişki içindedir.¹³ Ancak bu, Çin'in uluslararası dünyada yeni bir oyuncu olma arzusunu yerine getireceğine inanılan dış politikasıyla yeni bir oyuncu olmak için Avrupa Birliği ve diğer batılı güçlerle rekabet etme cesaretini

9 Jian Zhang, "China's new foreign policy under Xi Jinping: towards 'Peaceful Rise 2.0'?", Formerly Pacifica Review: Peace, Security & Global Change, 1, (2015): 5-19.

10 Michael D. Swaine, "Chinese Views and Commentary on the "One Belt, One Road" Initiative", China Leadership Monitor, 47, (2015): 1-24.

11 Tsai Tung-Chieh, "China's foreign policy in Southeast Asia: Harmonious worldview and its impact on good neighbor diplomacy", Journal of Contemporary Eastern Asia, 1, (2011): 25-42.

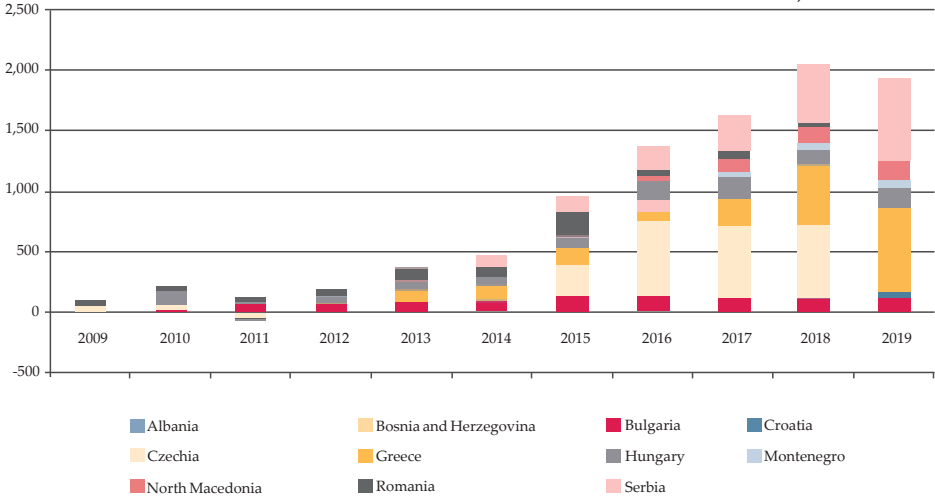
12 Laurent Didier, "Economic diplomacy: The "one-China policy" effect on trade", China Economic Review, 48, (2018): 223-243.

13 Larsen & Henrik Boesen Lindbo, "The Western Balkans between the EU, NATO, Russia and China, CSS Analyses in Security Policy, 263, (2020): 1-4

azaltmıyor. Sonuç olarak Çin, Avrupa Birliği tarafından çıkarılan düzenlemelerle rekabet edebilmekte ve sonunda Balkan ülkeleriyle işbirliği yapan aktörlerin bir parçası haline gelebilmektedir. Daha da şaşırtıcı olanı, Çin'in daha önce Avrupa Birliği ile işbirliğine odaklanan Balkan ülkelerinin politikalarını değiştirmeyi başarmış olması, ancak Çin'in varlığıyla birlikte birçok Balkan ülkesinin Çin'in sunduklarına, özellikle de Çin'in sunduklarına ilgi duymaya başlamasıdır. Kalkınma alanı ve ayrıca ekonomik işbirliği.¹⁴

Sırbistan, Çin ile çok önemli iş birliğine sahip ülkelerden biri. Bu, Çin'in gerçekten de Balkan ülkelerinin ilgisini ilişki ve işbirliği kurmak için çekebildiğinin kanıtıdır. Aslında geriye dönüp bakacak olursak, Sırbistan Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen ve daha önce de Avrupa Birliği ile işbirliğinde aktif olan bir ülke ama Çin Balkanlar Jeopolitiği'ne girince Sırbistan bu ülkelerden biri haline geldi. Çin ile işbirliği kurma konusunda en büyük ülkeler, bu aşağıdaki verilerden görülebilir:

(Figure 3: The Center for the Study of Democracy; policy brief 97, January 2021
China-Western Balkans FDI: Source: National Central Banks)

Chinese Foreign Direct Investment Stocks (USD Million)

Yukarıdaki veriler, Çin'in Xi Jinping tarafından yönetildiğinden beri büyük bir etki ve önceki liderlikten çok daha büyük ilişkiler uygulayabildiğini gösteriyor. Çin, verilerde görüldüğü gibi Balkan ülkelerinin hemen hemen tüm üyeleri üzerinde etkiye sahiptir. Bununla birlikte, elbette bu veriler potansiyel olarak Çin ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkinin tam bir resmini sağlamayabilir, ancak en azından Çin'in Balkanlar'daki gücünün şu anda nasıl bu kadar büyük ve etkili olduğuna dair geniş bir resim sunmayı başardı.

14 Dragan Pavlicevic, "Structural power and the China-EU-Westren Balkans triangular relations", Asia Europe Journal, 12, (2019):453-468.

Literatür incelemesi

Çin Hegemonyası

Çin, özellikle Avrupa Birliği için korkutucu bir güç haline geliyor. Balkanlar'daki etkisi, Avrupa Birliği'nin Balkanlar bölgesindeki etkisini nihayet kaybetmesi için bir meydan okumadır. Altı Balkan ülkesinin Avrupa Birliği'ne ekonomik, siyasi ve sosyal yönler de dahil olmak üzere çeşitli yönlerde nüfuz sahibi olduğu ve aynı zamanda fayda sağladığı inkâr edilemez.¹⁵ Çin'in Balkanlar'daki varlığı, Avrupa Birliği ile ekonomik işbirliğini de etkiliyor. Ekonomik işbirliğiyle sınırlı kalmıyor, aynı zamanda Balkanlar'daki yolsuzluğu ve çevresel tahribatı da etkiliyor. Bu nedenle, Çin'in Balkanlar'a gelişi Avrupa Birliği'ni özel olarak ilgilendiriyor çünkü er ya da geç, yavaş ama emin adımlarla Çin ile Balkanlar'daki ülkeler arasında kurulan işbirliğinin etkisinin ne olacağı Avrupa Birliği'ni etkileyecektir. hem ekonomik açıdan hem de AB egemenliği açısından Balkanlar'daki ülkelere yönelik ve şu anda bu etki, işbirliğini artıran Avrupa Birliği tarafından hissedilmeye başlandı ve ayrıca Çin'in Balkan ülkeleriyle ilişkilerinin etkisi.

Çin ve Balkan Ülkeleri Arasındaki İlişki

Çin, diğer uluslararası aktörlere kıyasla daha kolay işbirliği prosedürleri sunabilmektedir. Çin'in Balkan ülkelerine daha kolay prosedürlerle ekonomik yardım sağlaması, Balkan ülkelerinin Çin ile işbirliğini tercih etmesinin nedenidir. Bu, Çin'in havaalanları, eğitim, sağlık ve Balkanlar'daki diğer önemli yönlerden başlayarak çeşitli önemli yönlerde altyapı gelişimine yardımcı olmasına izin verdi.¹⁶ Aynı zamanda bu, Avrupa Birliği'nin, özellikle ekonomik yatırım açısından, Çin ile rekabet edebilmesi için bir meydan okumadır. Aynı zamanda Avrupa Birliği de bunu burada bırakamaz çünkü Avrupa Birliği doğru adımları atmazsa gelecekte bu ciddi bir sorun olacaktır. Çünkü Balkanlar'daki ülkelerle kurulan işbirliği devam ettikçe Çin'in genişlemesi devam edecek ve ekonomik takviyeler artacaktır. Bundan hareketle, Çin'in Balkanlar'daki etkisinin ve rolünün Avrupa Birliği'ne nasıl bir meydan okuma olduğuna daha fazla bakmak gerekiyor.

15 Hasan Duran & Kadir Kursat Yılmaz, "Çin'in Küresel Hegemonya Yarışında Konfüçyüs Enstitüsü ve Küresel Şirketlerin Önemi", *Strategic Public Management Journal*, 11, (2020): 77-90.

16 Plamen Tonchev, "China's Road: into the Western Balkans", *European Union Institute for Security Studies*, 1, (2017).

Teori

Yumuşak Güç Hegemonyası

Şu anda Balkanlar'da meydana gelen Çin'in yeni gücü olgusuna bakıldığında, kesin bir analitik bıçağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bu çalışma, Çin'in Balkanlar'da nasıl genişlediğine dair daha net bir tablo sunması beklenen analitik bir araç olarak yumuşak güç hegemonyasını kullanmaktadır. Anlatı ve ayrıca Çin'in Balkanlar'da yürüttüğü işbirliği, Çin'in işbirliği fırsatlarını nasıl görebildiğine ve ayrıca Balkan ülkelerinin kendisinin neye ihtiyacı olduğuna dair bir genel bakış sunuyor. Çin, Balkan ülkelere erişim sağlayabiliyor, böylece Balkan ülkeleri Çin'in gelişini ve ayrıca Balkan ülkelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için Çin'in yaptığı yatırımları memnuniyetle karşılıyor.¹⁷

Yumuşak Güç hegemonyası teorisi, hegemonyanın kendisinde bir dayanak noktasına sahiptir, Hegemonya, uluslararası sistemi veya diğer ülkeleri zorlayıcı veya zorlayıcı olmayan olarak etkilemede etkiyi ve aynı zamanda yetenekleri genişletme anlamına gelir.¹⁸ Bu çalışmada yazarlar, devletin zorlayıcı olmayan yöntemler kullanarak veya şiddet uygulamayarak diğer ülkeleri nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Bunun bir yolu, ekonomik gücü, diplomasiyi kullanmak ve aynı zamanda barış ve refaha dair bir genel bakış sağlamaktır. Bununla bir ülke diğer ülkeleri etkileyebilir ve daha önce başka ülkeler tarafından gerçekleştirilmeyen hegemonyasından etkilenen ülkelere ülkenin hedeflerini yavaş ama emin adımlarla ulaştırabilir.

Çin, Balkan ülkeleri üzerinde çok fazla etkiye sahip olmuştur. Çeşitli barış ve refah biçimleri vaat eden dış politikasıyla Çin, nihayetinde Balkanlar'daki ülkeler üzerinde etkili olabiliyor; bu, Sırbistan'ın Çin ile ilişkiler kurarken Avrupa Birliği'ne ilişkin siyasi görüşlerinin nasıl değiştiğinden açıkça görülüyor.¹⁹ Çin, Balkanlar'daki ülkelere karşı yavaş ama emin adımlarla Çin hegemonyası haline gelen yeni bir Balkan ülkeleri algısı yaratıyor. Balkan ülkelerini bugüne kadar nasıl etkilediği görülmeye değer.

Sonuç: Balkan Ülkelerine Karşı Çin Üstünlüğü

Çin, Asya kıtasından uzaktaki Balkanlar bölgesinde yeni bir güç haline geldi. Çin, Balkanlar bölgesindeki uluslararası sistem üzerinde hatırı sayılır bir etki uygulama yeteneğine sahiptir. Bu, Çin'in güvenlik, siyaset ve ekonomi

17 Joseph S. Nye, Jr, "Soft Power", *Foreign Policy*, 80, (1990): 153-171.

18 Ibid.

19 Elena F. Tracy, "China's NEW Eurasian ambitions: the environmental risks of the Silk Road Economic Belt", *Eurasian Geography and Economic*, 1, (2017): 56-88.

gibi çeşitli alanlarda birçok Balkan ülkesine nasıl hakim olduğundan görülebilir. Daha da şaşırtıcı olanı, Balkanlar'ın Çin'in hegemonyası için öncelikli bir bölge olmaması, ancak Çin'in yaptıklarının Balkanlar'ın siyasi ve ekonomik koşulları üzerinde büyük bir etkisi olması. Çin, sonunda Avrupa bölgesinde ve Çin'in arzularının nihayet kanıtlandığı Avrupa Birliği'nde nüfuz sahibi olmak amacıyla Balkanlar'da işbirliği yapıyor ve genişliyor. Çin, sonunda Avrupa Birliği'ne ihracat yapmasını kolaylaştıracak bir yol inşa edebildi, dolayısıyla bu Çin'in Avrupa Birliği'ne genişlemesi için çok muhteşem bir şey oldu. Böylece Balkan ülkeleri, Çin'in Avrupa Birliği'ndeki ekonomik sektördeki genişleme süreçlerindeki başarısında önemli bir role sahip olabilecek. Çin'in gerçekleştirdiği genişlemenin temel ekonomik temeli var, ancak bunun elbette diğer önemli yönleri üzerinde etkisi var.²⁰

Balkan Ülkeleri ile Çin Ticaret İşbirliği

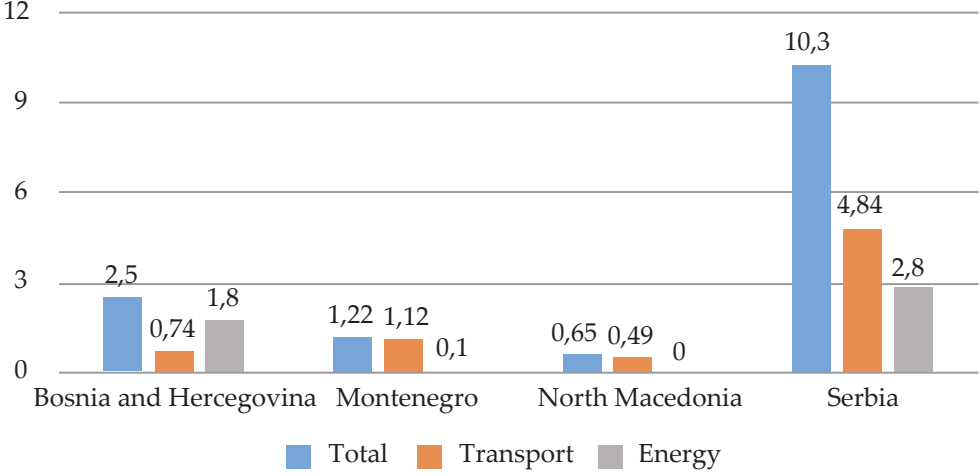
Xi Jinping onun liderliği altında olduğundan beri. Çin, Balkanlar bölgesinde ve hatta diğer bazı Avrupa Birliği ülkeleri ile ekonomik işbirliklerini hızlı bir şekilde artırmıştır. Çin'in hegemonyasını gerçekleştirmedeki başarısı, Çin'in Balkan ülkeleri ile ekonomik iş birliğinin nasıl inşa edildiğinden açıkça görülmektedir. Çin, Balkanlar'daki ülkelerin çeşitli yönlerine borç ve yatırım şeklinde mali yardım sağlıyor. Bu durum Çin'i Balkanlar bölgesindeki konumuna karşı giderek daha hassas hale getirmiş ve diğer Avrupa bölgelerindeki ülkeler için de domino etkisine dönüşmüştür. Böylece Çin, Avrupa'nın yanı sıra Balkanlar bölgesinde de büyük etkiye sahip yeni bir oyuncu haline gelebilmiştir. Çin durdurulamamıştır ve hatta her yıl çok daha güçlü olma eğilimindedir. Kaldı ki Çin'in Balkanlar'daki birçok ülkeye yaptığı borç ve yatırımlardan²¹ bu rahatlıkla anlaşılabilir.

Çin'in Balkan ülkeleriyle ekonomik iş birliğine ilişkin veriler şu şekildedir:

20 Anastas Vangeli, *The Western Balkans in the World: China A new geo-economic approach to the Balkans* (Routledge, 2019), 20.

21 Jubo Jian, "China in Central Asia and the Balkans: Challenges from a Geopolitical Perspective", *The Belet & Road Initiative the Global Arena*, (2017):241-261.

Table 2: Chinese investment and contracts in the WB
2005-2019, in USD billions

Source: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

Yukarıdaki veriler Çin'in, Balkanlar bölgesinde ekonomik güce sahip olduğunu kanıtıyor. Bu, özellikle soğuk savaş döneminde Çin'e oldukça yakın bir tarihi geçmişe sahip olan Balkanlar'da Çin'in Sırbistan'a ne kadar yakın olduğu görülmektedir. Elbette bu, Avrupa Birliği'nin Avrupa bölgesindeki egemenliğini sürdürmesi açısından bir tehdittir çünkü Balkanlar'ın da Avrupa bölgesinin önemli bir parçası olduğu inkâr edilemez.

Balkanlar'da Yeni Çin Hegemonyası ve AB Gücünün Zayıflaması

Avrupa Birliği için bir tehdit olarak Çin, Avrupa'daki ülkeler üzerinde de domino etkisi yaratan Balkanlar bölgesindeki birçok ülke üzerinde nüfuzunu kullandı. Balkanlar'da birçok ülkenin ulaşım, enerji ve diğer önemli alanlar dahil olmak üzere çeşitli alanlarda ekonomik işbirliğini yürütmek için ortak olarak Çin'i seçmesi, Çin'in Balkanlar'daki ülkeler üzerinde zorlayıcı olmayan hegemonya kurmayı başardığının bir kanıtıdır. Avrupa Birliği'nin ekonomik, siyasi ve güvenlik konularında yerini Çin'e bırakmasını istemiyorsa doğru politikalar yapması gerekiyor. Aslında bu sadece Balkan ülkeleri için bir meydan okuma olmayacak, aynı zamanda Balkan ülkelerini de etkileyecektir.²²

²² Digdem Soyaltin-Colella, "The EU Accession Process, Chinese Finance and Rising Corruption in Western Balkan Stabilitocracies: Serbia and Montenegro", *Europe-Asia Studies*, (2022): 1-25.

Çin'in Balkanlar'daki başarısı, Çin'in gerçekten yeni bir uluslararası siyasi düzen yaratacağını kanıtıyor. Dış politikası hiçbir zaman Balkanları öncelikli alanı haline getirmedir. Ancak Çin, henüz Avrupa Birliği için ana öncelik haline gelmemiş ancak aynı zamanda Avrupa bölgesinde güçlü bir role sahip olan Balkan ülkelerinin sağladığı fırsatları da görebilmektedir. Çin, daha önce düşünülenlerden daha fazla genişlemeyi başardı. Balkanlar'dan Çin, gücünü ve nüfuzunu elbette ekonomik gücünden başlayarak genişletmeyi başardı. Çin'in tam anlamıyla barış getirmediği Balkan ülkeleri için özel bir endişe olmalı çünkü, bu hegemonya ile Çin mümkün olduğu kadar çok çıkar ve menfaati mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde almaya devam edecek ve bu da sonunda üzerinde kötü bir etkiye sahip olabilecektir. Bu nedenle Balkan ülkelerinin, Balkanlar bölgesinde hegemonya kurmaktan daha öteye giden hayalleri ve hedefleri olan Çin ile ilişkilerinde nihayet doğru inisiyatif ve iyi işbirliği modellerini benimsemesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Anastas Vangeli, *The Western Balkans in the World: China A new geo-economic approach to the Balkans* (Routledge, 2019), 20.
- Barry Naughton, "Deng Xiaoping: The Economist", *The China Quarterly*, 135, (1993): 491-514.
- Digdem Soyaltin-Colella, "The EU Accession Process, Chinese Finance and Rising Corruption in Western Balkan Stabilitocracies: Serbia and Montenegro", *Europe-Asia Studies*, (2022): 1-25.
- Dragan Pavlicevic, "Structural power and the China-EU-Westren Balkans triangular relations", *Asia Europe Journal*, 12, (2019):453-468.
- Elena F. Tracy, "China's NEW Eurasian ambitions: the environmental risks of the Silk Road Economic Belt", *Eurasian Geography and Economic*, 1, (2017): 56-88.
- Hasan Duran & Kadir Kursat Yilmaz, "Çin'in Küresel Hegemonya Yarışında Konfüçyüs Enstitüsü ve Küresel Şirketlerin Önemi", *Strategic Public Management Journal*, 11, (2020): 77-90.
- Jian Zhang, "China's new foreign policy under Xi Jinping: towards 'Peaceful Rise 2.0'?", *Formerly Pacifica Review: Peace, Security & Global Change*, 1, (2015): 5-19.
- Joseph S. Nye, Jr, "Soft Power", *Foreign Policy*, 80, (1990): 153-171.
- Jubo Jian, "China in Central Asia and the Balkans: Challenges from a Geopolitical Perspective", *The Belet & Road Initiative the Global Arena*, (2017):241-261.

- Laurent Didier, "Economic diplomacy: The "one-China policy" effect on trade", *China Economic Review*, 48, (2018): 223-243.
- Larsen & Henrik Boesen Lindbo, "The Western Balkans between the EU, NATO, Russia and China, *CSS Analyses in Security Policy*, 263, (2020): 1-4
- Michael D. Swaine, *Creating A Stable Asia an Agenda for a U.S-China Balance of Power* (New York: Carnegie Endowment for International Peace, 2016) s.61.
- Michael A. Peters, *The Chinese Dream: Educating the Future* (London: Routledge. 2019). S. 20.
- Michael D. Swaine, "Chinese Views and Commentary on the "One Belt, One Road" Initiative", *China Leadership Monitor*, 47, (2015): 1-24.
- Paul A. Cohen, "The Post-Mao Reforms in Historical Perspective", *The Journal of Asian Studies*, 3, (1988): 518-540.
- Peter Ferdinand, "Westward ho-the China dream and 'one belt, one road': Chinese foreign policy under Xi Jinping", *International Affairs*, 92, (2016): 941-957.
- Plamen Tonchev, "China's Road: into the Western Balkans", *European Union Institute for Security Studies*, 1, (2017).
- Sanja Arezina, "The Sino-Western Balkans Relations within "Belt and Road" Initiative amidst the World's Grappling with the Rise of China", *Temer Journal for Social Sciences*, 1, (2021): 145-164.
- Tsai Tung-Chieh, "China's foreign policy in Southeast Asia: Harmonious worldview and its impact on good neighbor diplomacy", *Journal of Contemporary Eastern Asia*, 1, (2011): 25-42.
- Wolfram Eberhard, *A History of China* (California: University of California, California, 1950).
- Zhongqi Pan, "Sino-Japanese Dispute over the Diaoyu/Senkaku Island: The Pending Controversy from the Chinese Perspective", *Journal of Chinese Political Science*, 12. (2007): 71-92.

Bulgaristan'da Milliyetçilik Hareketlerinin Tekelindeki Göç Hareketleri

Nizam Ahmet ORHAN*

Özet

Türk sosyal hayatında göç olgusunun özel bir önemi vardır. Çünkü Türkler yerleşik hayata geçmeden önce yıllar boyunca konar göçer bir halde yaşamıştır. Göç bundan dolayı pek çok alanda Türkler için belirleyici bir faktör haline gelmiştir. Göç bazen yurt edinmek, bazen doğal afetler ve zorunluluklar sebebiyle yapılırken bazen de ülkeler arası ekonomik dengesizlikler, siyasi baskılar, çatışmalar ve farklı alanlarda karşılaşılan fırsat eşitsizlikleri gibi unsurlar nedeniyle olmuştur. Beş yüz seneyi aşan bir süre balkanlarda varlığını sürdüren Türkler, Osmanlı İmparatorluğunun gücünü kaybetmesi ve milliyetçiliğin giderek Balkanlar'da etkisini göstermesiyle beraber çeşitli asimilasyonlara zorlanmıştır. Bulgarların Türk mezarlarındaki isimleri Bulgarca yapması, Türklerin isimlerini Bulgarca isimlerle değiştirmesi bunun en büyük örneğidir. On dokuzuncu yüzyılda yaşanan bu mezalim tarihteki en ağır dramlardan birisidir. Balkan mezalimi, uzun bir süreçte ve planlı bir şekilde yapılarak Müslüman Türkleri yok etmeyi ve sindirmeyi amaçlamaktadır. Yaşanan insanlık dışı bu mezalim sonucunda Türkler Balkan topraklarını terk etmeye başlamışlardır.

Bu çalışmanın amacı Bulgaristan'daki milliyetçilik hareketlerinin etkisini arttırmasıyla, Bulgarların Müslüman Türklere uyguladıkları politikalarla yaptıkları mezalimler, katliamlar, uyguladıkları dini ve sosyal baskılara yer verilerek ana vatana doğru olan göç sürecinin nedenleri ve sonuçları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Devletleri, Milliyetçilik, Bulgaristan, Mezalim, Göç, Türkiye.

---

* Başkent Üniversitesi, nizamahmetorhan@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-1961-4849.

Migration Movements Monopolized by Nationalist Movements in the Balkans and Bulgaria

Abstract

The phenomenon of migration has a special importance in Turkish social life. Because the Turks lived in a nomadic state for years before they settled down. Migration has therefore become a determining factor for Turks in many areas. Migration has therefore become a determining factor for Turks in many areas. Migration was sometimes due to homeland, sometimes natural disasters and necessities, and sometimes due to factors such as economic imbalances between countries, political pressures, conflicts and inequalities of opportunity encountered in different areas. The Turks, who continued their existence in the Balkans for more than five hundred years, were forced into various assimilations as the Ottoman Empire lost its power and nationalism gradually showed its influence in the Balkans. The biggest example of this is the Bulgarians making the names in the Turkish graves in Bulgarian, and the Turks changing their names with Bulgarian names. This atrocity in the nineteenth century is one of the heaviest dramas in history. The Balkan atrocities aim to destroy and intimidate Muslim Turks by being carried out in a long process and in a planned manner. As a result of this inhuman atrocity, the Turks started to leave the Balkan lands.

The aim of this study will be to reveal the reasons and results of the migration process towards the homeland by including the atrocities, massacres, religious and social pressures applied by the Bulgarians with the policies they applied to the Muslim Turks, as the effect of the nationalist movements in Bulgaria increased.

Keywords: Balkan state, Nationalism, Bulgaria, Atrocities, Migration, Turkey.

Giriş

Balkanlar her milletten insanın yan yana yaşadığı bir halklar tapınağıydı. Balkanlar yüzyıllar boyunca kardeşçe yaşama kucak açmış olsa da 19. yüzyılın başında Fransız İhtilalinin başlaması ve Milliyetçilik duygusunun ortaya çıkıp yayılmasıyla ulus devlet fikri birçok devleti etkilemiştir.

Ulus devlet fikrinin etkilediği devletlerden birisi de Osmanlı Devletidir. Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik ve ulus devlet fikrinin yayılmaya başlamasıyla, Osmanlı Balkanlar'da birçok Türkün kıyımıyla sonuçlanan isyanlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu kıyım Balkanlar'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla daha da artmıştır. Bulgaristan her ne kadar 1393'ten 1909 senesine kadar 516 sene Osmanlı Devleti'nin idaresinde kalsa da ulus devlet fikri ve Bulgarların özyönetimlerini kazanma isteklerinin ön plana çıkması Osmanlıya karşı ayaklanan azınlıklar arasında yerini almasına sebep olmuştur.

Bulgarların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan azınlıklar arasında yerini almasının 3 temel ana sebebi vardır. Bunlar **“Aziz Paisii Hilendarski'nin İstoriya Slavyanobalgarska (Slav-Bulgar Tarihi) eseri, Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Bulgarlara gazete ve dergilerin yayılması ve Ortodoks kilisesinin”** kurulmasıdır.

Aziz Paisii'nin Slav-Bulgar tarihi eseri Bulgar tarihinin baş eseri olarak kabul edilmektedir. 1765 yılında ilk basımı gerçekleştirilen bu eserde Bulgar tarihi farklı örneklerle yüceltilmiş ve Bulgarlar arasında milli duyguların oluşmasını sağlamıştır. Milli duyguların oluşmasının yanında eserin en önemli özelliği ise Bulgar dilinin ne kadar zengin olduğu vurgulanarak kendilerini ifade ederken kültürlerinden ve dillerinden utanmamaları gerektiğini ifade etmesidir. Çünkü Bulgarlar milli duygularının ön plana çıktığı bu döneme kadar günlük hayatlarında, ibadetlerinde ve ticaretle Yunancayı kullanmıştır. Ayrıca bu eserde Bulgarların Türk yönetimi altında baskı gördüğünü ve kitlesel bir asimilasyona uğradıkları ifade edilmiştir. Bundan dolayı eser Bulgarların milli duygularının oluşmasında çok önemli bir yere sahiptir.

Bulgarların ayaklanan azınlıklar arasında yerini almasını sağlayan ikinci ana sebep ise gazete ve dergi basma yoluyla yapılan edebi faaliyetlerdir. Bulgarların milli kimlik oluşumunun başlaması gazete ve dergi faaliyetleri sırasında İncil'in Bulgarcaya çevrilmesiyle başlamıştır. Daha öncesinde ibadetlerinde Yunancayı kullanan Bulgarlarda İncil'in Bulgarcaya çevrilmesi bile milli kimlik bilincinin oluştuğunu göstermektedir. Bulgarların İncil'i Bulgarcaya çevirmesinden sonra Bulgarcanın ve Bulgar kültürünün teşvik edilmesine yönelik bir dizi çalışma gerçekleştirilerek gazete ve dergilerin basımı yapılmıştır. Bu gazete ve dergiler Bulgarlara ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Bu

yayınlarında Osmanlı Devleti'nin kendilerine tanıdığı özgürlüklerden istifade eden Bulgar aydınlar, Türklere karşı karalama kampanyası başlatmış ve Bulgarlar arasında var olan Türk taraftarı Bulgarlar da kötü bir biçimde eleştirilmiştir (Korkmaz,2017:73).

Bulgarların Osmanlı'ya karşı ayaklanmasında en önemli ve son sebep ise Bulgarların bağımsız bir kilise kurmasıdır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Yunan rahiplerin diğer bölgelerdeki etki alanı genişlemesi sonucunda Yunan olmayan halka asimilasyon politikası uygulanmıştır. Bu asimilasyon politikası Bulgarların bağımsız bir kilise kurma isteklerini pekiştirmiştir. Bu istek 28 Şubat 1870'te Osmanlı Padişahının yayınladığı bir fermanla gerçek olmuştur. Yayımlanan fermanla Bulgar Ekzarhlığı'nın kurulduğu hem Yunanlara hem de Bulgarlara bildirilmiştir (Korkmaz,2017:74-75).

Bulgar Ekzarhlığı'nın kurulmasıyla Balkanlar'daki Bulgar-Yunan çekişmesi artmıştır. Artan bu çekişme yoğun Türk nüfusunun yaşadığı Trakya ve Makedonya gibi bölgelere de sıçramıştır. Rusların Slav kardeşliği politikasından etkilenen Bulgar Kilisesi Rusya'nın Balkanlardaki en büyük destekçisi olurken, kilise Bulgar aydınlarla iletişime geçerek Bulgaristan'ın bağımsızlığı için bir dizi isyan hareketinin hazırlıklarının yapılmasında öncülük etmiştir (Korkmaz,2017:74-75).

Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Bulgar aydınların bir araya gelerek yaptıkları bu isyan hazırlıkları 1875 yılında meyvesini vermiş ve Bulgar Merkez İhtilal Komitesinin Rumen kasabası Giurgiu'da ki toplantısı sonucunda politik başarı için ayaklanma kararı almıştır. Komite ihtilal tarihi olarak Nisan-Mayıs 1876 tarihini saptayarak Bulgarların ağırlıkta olduğu Vratsa, Veliko Tarnovo, Sliven, Plovdiv ve Sofya bölgelerini ihtilal merkezi olarak seçmiştir. İhtilal Komitesi 14 Nisan 1876'da Panagyurişte yakınlarındaki Oborişte'de düzenledikleri genel toplantıda tarihçiler tarafından "Nisan isyanı" (Априлско въстание) olarak adlandırılan ayaklanma planının ayrıntılarını tartışıp bir ortak bir bildiri hazırlamışsa da toplantıya katılanlardan birisi Osmanlı makamlarına durumu anlatmıştır (Öztürk, 2017).

Osmanlı makamları da kendilerine karşı yapılan bu tertibi engellemek için 20 Nisan'da isyancıları tutuklamaya başlamıştır. Tutuklamaların başlamasıyla Osmanlı'ya ait emniyet, askeri ve idari birimleri hedef olarak seçilmiş ve saldırılar düzenlenmiştir. Oborişte'te de başlayıp Sredna Gora, Rodop, Gabrovo, Tryavna, Pavlikeni hatta bugün Makedonya sınırlarında kalan Sliven'e dek yayılan isyan sırasında 1.000 kadar Müslüman öldürülürken, çok daha fazlası ise köy ve evlerini terk etmeye zorlanmıştır (Öztürk, 2017). Osmanlı yönetiminin isyancılara karşı cevabı ise hızlı ve ağır olmuştur. Yerli Türk ve Çerkezlerden başıbozuk adı verilen Müslüman milisler organize edilerek başta Panagurişte, Peruştitza, Bratzigovo ve Batak olmak üzere ayaklanan

bölgelere gönderilen milisler Mayıs ortasına dek çok sayıda isyancının öldürülmesi pahasına ayaklanmayı tamamen bastırmıştır. İsyanların başbozuklar yani milis gruplar tarafından bastırılması Batı'da isyancılara karşı bir sempati oluşmasına sebep olmuştur. Milisler tarafından bastırılan bu isyan Bulgar aydınları tarafından Osmanlı ordusunun gerçekleştirdiği bir katliam olarak tanımlanmıştır. Bu durumdan en çok istifade eden taraf Rusya olmuştur.

Rusya Osmanlı'nın Bulgarlara karşı bir katliam gerçekleştirdiğini öne sürmüş ve uzun süredir Osmanlı'ya karşı savaş açmak için aradığı sebebi bulmuştur. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı yapılan bu savaşı kaybetmiş ve Rusların ağır koşullarını içeren Ayastefanos/Yeşilköy Antlaşmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak Avrupa ülkeleri Balkan yarımadasında Rus yanlısı bir devletin kurulmasını istememiştir. Bu doğrultuda Berlin Konferansını organize etmişlerdir. Berlin Konferansının sonunda imzalanan Berlin Antlaşmasıyla sınırları daraltılmış bir Bulgar Prensiği kurulmuştur. 1878 yılından sonra Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hakimiyeti daha da zayıflamış ve Türklere yapılan baskılar artmıştır. Rusya- Osmanlı savaşı sırasında Türklere karşı etnik temizlik yapmayan başlayan Rus ordusu buna savaştan sonra da devam etmiştir. Türklere boşalan şehir ve köylere Bulgarlar yerleştirilirken Türk tüccarların iş yerlerine de el konularak Bulgarlara verilmiştir. 1879 Nisan ayında imzalanan Tırnova Anlaşmasıyla Müslümanlara birçok hak tanılsa da yapılan anlaşmanın sadece kâğıt üzerinde kaldığı görülmüştür. Bulgaristan hükümeti anlaşma içerisinde Türklere verdiği hiçbir sözü tutmamıştır.

Osmanlı'nın Balkanlar'daki gücünün zayıflamasını fırsat bilen Sırp, Yunan ve Bulgar çeteler Makedonya ve Trakya'daki Türk köylerini basarak buradaki halkı göç etmeye zorlamışlardır. Topraklarını Ege ve Akdeniz'e çıkış imkânı verecek şekilde genişletmek isteyen Bulgaristan bu bölgelerde yaşayan Müslümanlardan kurtulmaya çalışmış ve onları göçe zorlayacak çeşitli mezalim politikaları uygulamıştır. Bulgarlar bu mezalimleri sadece Müslüman halka uygulamamıştır. Hristiyanları da Bulgarca eğitim ve Bulgar Ortodoks Kilisesi aracılığıyla asimile etmeye çalışmışlardır.

1912-1913 yılları arasında Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ tarafından oluşan Balkan Koalisyon güçleriyle Osmanlı Devleti arasında Birinci Balkan Harbi yaşanmıştır. Koalisyon güçleri Osmanlı Devleti'ne savaş açma gerekçelerini "Osmanlı sınırları içindeki soydaşlarını kölelikten kurtarmak" olarak açıklamışlardır. Balkan ülkeleri işgal etmek istedikleri bölgelerdeki etnik yapıyı görmezden gelmiş ve stratejik çıkarlarına uygun bir harita yaratmaya çalışmışlardır. Bu haritayı hayata geçirmek için hiçbir mezalimden

kaçınmamış ve savaşı etnik bir temizlik aracı olarak kullanmışlardır. Avrupa devletleri Türk nüfusun katledilmesine tepki gösterse de Balkan Devletlerine hiçbir yaptırım uygulamamışlardır. Savaş esnasında başta Türk, Pomak ve Arnavut olmak üzere yaklaşık 200 bin Müslüman katledilirken, 440 bin kişi Anadolu topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır.

Bu göç dalgası sadece 440 bin kişi ile sınırlı kalmamıştır. Çünkü Bulgarların Türklere yaptıkları mezalimler yıllar içerisinde devam etmiştir. Bu mezalimler sonucu oluşan göç hareketleri üç başlık altında incelenecektir.

Birinci Göç Dalgası Dönemi (1923-1949)

Bulgaristan-Türkiye münasebetleri, cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok Balkan harplerinin Türkiye üzerinde açtığı derin yaralar ile I. Dünya Savaşı'nda aynı safta bulunmuş olmasının getirdiği yakınlık arasında gidip gelmiştir. Bu kapsamda Türkiye ile Bulgaristan arasında 18 Ekim 1925 tarihinde imzalanan Barış Antlaşması, Türkiye'nin bu devletle kurulan ilk ve en önemli diplomasi bağı olarak kabul edilmektedir. (Tekin, Altunsoy, 2019:124)

Bulgaristan ile Türkiye arasında imzalanan bu barış anlaşması ne kadar en önemli diplomasi bağı olarak görülse de Bulgarlar yaptıkları anlaşmaya uymamış ve Türklere karşı yaptıkları mezalimlere devam etmişlerdir. Bu mezalimler sırasında Bulgaristan'da yapılan toprak reformundan diğer tebaalara göre en az pay alan yine Türkler olmuştur. 1929 senesinde dünyada ortaya çıkan ekonomik bunalımla Bulgaristan'da aşırı milliyetçilik duyguları ve akımları yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Ekonomik bunalımla birlikte hem Yahudilere hem de Müslüman Türklere karşı baskılarını arttırmıştır. Bu baskılar Türk köylerini basmaya kadar gitmiştir. Yapılan baskınlar sonucunda Türkler yaşadıkları bölgelerden göç etmişlerdir. Türk elçisinden gelen bir rapor Türklere yapılan mezalimleri ortaya koymaktadır. Türk Büyükelçisinden gelen raporda, ayrıca Bulgar resmî makamlarının "Hükümetin eciri (ücretlisi) ecnebi muhabirlerin telkinleri ile Müslümanlara yapılan baskılar had safhadadır" cümlesi yapılan mezalimlerin boyutunu gözler önüne sermektedir. Yapılan bu mezalimlere daha fazla dayanamam Türkler Türkiye'ye göç etmişlerdir. Türkiye'ye 1923 ile 1949 yılları arasında toplamda 220 bin Bulgaristan Türk göçmeni gelmiş ve bunlar değişik yerlerde iskân edilmişlerdir.

İkinci Göç Dalgası Dönemi (1950-1951)

İkinci Dünya Savaşından yenik çıkan Bulgaristan, Sovyetler Birliğinin güdümüne girerek toprak kaybı yaşamamıştır. Bulgaristan'ın Sovyetler Birliğiyle

yakınlaşması, o dönemde NATO ile yakınlaşma içerisinde olan Türkiye'yle ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Bu sırada iktidara gelen Başbakan Dimitrov, "Homojen bir ulus yaratma" fikrini savunmuştur. Bu fikir kapsamında tamamen Slavlardan oluşan bir Bulgar devleti meydana getirmeye çalışmıştır. Sovyet Rusya Türkiye'nin NATO ile yakınlaşmasından memnun olmamış ve Bulgarları kullanarak Türkiye üzerindeki baskıyı arttırmaya çalışmıştır. Nitekim SSCB'nin bu politikası kapsamında Bulgaristan'da yönetime gelen komünistlerin Türk ve Müslüman azınlığa baskı yapmaya başlaması da gecikmemiştir. Yeni rejimin koyduğu ağır vergiler, köylü Türklerin mallarının bir kısmını devlete vermeleri yönündeki baskılar gittikçe artmıştır. Komünist rejim tarafından Müslüman Türk çocuklarının Trudovak ve Brigadir adı verilen işçi taburlarında uzun süre ağır işlerde çalıştırılmaları, 1946'dan sonra seri tutuklamaların başlaması, Türk okullarının devletleştirilmesi, 1950-1951'de vuku bulan büyük göç akımının habercisi olmuştur. (ekin, Altunsoy, 2019:124)

Türkler kendilerine yapılan bu mezalimlere daha fazla dayanamamış ve Türkiye'ye doğru göç etmişlerdir. 1950 ile 1951 yıllarında 154.198 Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Yapılan bir ankete göre, bu göçmenlerin %1'i kendi isteğiyle, %85,3'ü Bulgar zulmünden kaçmak amacıyla, %3'ü ise zorla göç ettirilmiştir. (Tekin, Altunsoy, 2019:137)

Üçüncü Göç Dalgası Dönemi (1969-1978)

İkinci büyük göç dalgasından sonraki dönemde Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türklerinin yakınlarının bir kısmı gelememiştir. Bu durum parçalanmış aile dramlarını meydana getirmiştir. Ayrıca Bulgarlar tarafından oradaki ailelerin Türkiye ile sürekli irtibat halinde olmaları olumsuz olarak karşılanmıştır. (Tekin, Altunsoy, 2019:137) Geline bu nokta da Türkiye parçalanmış ailelerin birleştirilmesi için Bulgaristan ile bir anlaşma imzalanmıştır. 22 Mart 1968 tarihinde iki devlet arasında Ankara'da imzalanan Yakın Akraba Göç Anlaşmasıyla 114 bin 356 kişi Türkiye'ye gelmiştir.

Araştırma Yöntemi

Bildirimi yazarken yaptığım literatür taramasında akademik makalelerden, internet gazetelerinden ve web sitelerinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Bulgaristan Devleti Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımından etkilenmiştir. Milliyetçilik akımının gün yüzüne çıkmasından en çok etkilenen

devletlerden bir tanesi de Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı Devleti çok uluslu etnik yapısından dolayı kısa süre içerisinde birçok azınlığın isyanıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu isyanlardan birisi de Bulgarlara aittir. Bulgarlar kilise ve aydınlarının sayesinde kısa süre içerisinde örgütlenerek Türklere karşı savaş açmışlar ve bu savaş sırasında çeşitli mezalimler yapmışlardır. Bulgarların bu uyguladıkları mezalimler sonucu Türkler yaşadıkları bölgeleri terk etmiş ve Osmanlı Devleti'ne doğru göç etmişlerdir. Osmanlı Devleti yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da Bulgaristan ile aramızdaki bu sorun devam etmiştir. Çünkü Bulgar devleti Türklere karşı uyguladıkları din değiştirme, zorla kendi dilleri olan Bulgarca'yı konuşurma ve Türkleri iş yerlerine el koyma gibi mezalimler uygulayarak Türkleri yıpratmışlardır. Türkler Bulgarların uyguladıkları bu zulüm politikalarına daha fazla dayanamamış ve Türkiye'ye doğru göç etmişlerdir. Bulgaristan acımasız mezalim politikaları sırasında binlerce Türk hayatını kaybederken, binlercesi de Türkiye'ye göç etmiştir.

Sonuç

Yaşadığımız coğrafya öyle bir coğrafyadır ki birçok devletin gözü hala bu coğrafyadadır. Bazen düşmanlarımızın kimler olduğunu unutsak da düşmanlar asla bizleri unutmaz. Balkan coğrafyası da kin ve kan ile yoğrulmuştur. Bulgaristan'ın Türklere yaptığı mezalim bunun en büyük örneklerinden birisidir. Türkiye Cumhuriyeti zamanında Türk vatandaşlarına yapılan bu mezalimleri hiçbir zaman unutmamalıdır. Türk çocukları kendilerine yapılan bu mezalimleri bilmeli ve tarih kitaplarında Türklere karşı yapılan bu mezalimler anlatılarak milli kimlik bilinci oluşturulmalıdır.

Bulgar hükümeti ve Türkiye hükümeti ikili anlaşmalar yaparak bir daha böyle bir durumun yaşanmaması için iki ülkenin bu konu da önde gelen akademisyenleri ve araştırmacılarıyla bir araya gelerek panel düzenlemelidir. Bu panelde böyle bir mezalimin tekrar etmemesi için görüş alışverişi yapılmalı ve çözüm önerileri bir kitapçık haline getirilerek halk bilgilendirilmelidir.

Sonuç olarak "Unutma, Sırp komşu yastığının altından bıçağı eksik etmez!" sözünde de vurgulandığı gibi Bulgaristan'da 1393'ten 1909 senesine kadar 516 sene idaresinde kaldığı Osmanlı'ya karşı olan düşmanlığını unutmamış ve ilk fırsatta arkasından hançerlemiştir. Bulgaristan Devleti Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımından etkilenmiş ve kısa süre içerisinde Osmanlı'ya karşı ayıklanan devletler içerisinde yerini alarak birçok Türk'e karşı acımasızca mezalimlerde bulunmuştur. Bulgaristan'ın Türklere karşı uyguladığı bu mezalimler sonrasında binlerce Türk yaşadıkları toprakları terk ederek göç etmiştir.

Kaynakça

- Yaşar Mahmut, (2022). Bulgaristan Müslüman azınlığının makûs tarihi, <https://www.gzt.com/mecra/bulgaristan-musulman-azinliginin-maks-tarihi-3513100> , Erişim Tarihi: 27.11.2022.
- Ural Samet (2021), Bulgaristan'ın Azınlıklara Uyguladığı Politikalar- (Türkler), <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/bulgaristan-nin-azinliklara-uyguladigi-politikalar-turkler> , Erişim Tarihi: 28.11.2022
- Korkmaz Nuri, Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu, Ortodoks Unsurları, Gelişimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi, Akademik Bakış, Cilt:10, Sayı:20, Sayfa. 69-82.
- Tekin Cemile, Altunsoy Yılmaz (2019, Nisan), "Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitleli Göçler", Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, S II: 119-147.
- Öztürk Özhan (2017), Bulgaristan Türklerinin kırım ve sürgünü, <https://ozhanozturk.com/2017/08/30/bulgaristan-turklerinin-kirim-surgunu/> , Erişim Tarihi: 29.11.2022.
- Tayfur Kemal, Kasım 2012, BALKAN GÖÇÜ: 1912 – 2012 YÜZ YILLIK SÜRGÜN, <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/balkan-gocu-1912-2012-yuz-yillik-surgun.html> , Erişim Tarihi: 29.11.2022.
- Sancaktar Yrd. Doç. Dr. Caner (2013) Uluslararası Göç ve Bulgaristan'da Örülen "Duvar", https://tasam.org/tr-TR/Icerik/5119/uluslararasi_goc_ve_bulgaristanda_orulen_duvar , Erişim Tarihi: 27.11.2022.

Balkan ülkelerinde ekonomik ve teknolojik ilişkiler

Ahmet TANRIKULU*

Özet

Balkan topraklarının, Roma imparatorluğunun bazı dönemleri ve Osmanlı dönemleri haricinde birlik içinde bulunmaları çok nadir ve kısa dönemli olmuştur. Bununla birlikte Balkanlardaki birliktelikler genellikle bir devlet himayesi altında değil, ırk dil din birliktelikleri ile gelecek savaflara veya tehditlere karşı dayanışma amaçlı olup bu dönemler bitince tekrardan dağılmalar yanında soykırım ve yıkımların yaşandığı ortamlara evrilmeler olmuştur. Bu tarz farklı din dil ırk toplumlarında parçalanmalar hem tarihi hem de çeşitli dış müdahalelerle pek mümkündür. Fransız ihtilali ile bu bölgelerde hakimiyeti giderek azalan Osmanlıdan sonra bu topraklar, Yugoslavya gibi kısa süreli ve tüm balkan topraklarını kapsamayan oluşumlar sergilese de asla batı Avrupa gibi bir birlik kurma ya da karşılıklı ekonomi ve teknoloji girişimleriyle birlikte mutualist bir ilişki geliştirme şansı bulamamıştır. Buna müteakip Batı Avrupa'nın birbirine tarihi anlamda rakip gücü Fransa ve Almanya, bu savaşı karşılıklı zarar yerine anlaşmalar ile mutualist bir ilişkiye döndürmeye çalışsa da Balkan ülkeleri için bu tam tersi bir durum oluşturmaktadır. Çeşitli sınır, ulaşım lojistik ortak para dil kültür oluşumları olmadan ve ortak paydalarda birleşmeye çaba göstermeyen bu ülkeler, kalıcı bir uzlaşma çabası göstermediği sürece Balkan ülkelerinde ekonomik ve teknolojik ilişkiler gelişemeyecektir.

Anahtar Kelimeler: Balkan, Balkanlarda ekonomik, Birlik, Anlaşma, Ekonomi, İlişki teknolojik ilişkiler, teknoloji.

---

* TOBB Üniversitesi, ahmettkulu06@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-2746-3809.

Economic and Technological Relations in the Balkan Countries

Abstract

Except for some periods of the Roman Empire and the Ottoman periods in the Balkan lands, their presence in the union has been very rare and short-term. However, it is not under the protection of the state, but for the purpose of solidarity against future wars or threats with racial language religious associations, and when these periods end, they disperse again, and this association has caused genocide destruction and an environment in which they will be harmed by both sides. Such fragmentation in different religious, linguistic and racial societies is very possible both historically and through various external interventions. After the French revolution and the Ottoman Empire, whose dominance in these regions gradually decreased, these lands exhibited short-term formations like Yugoslavia and did not cover all the Balkan lands, but they never had the chance to develop a mutualistic relationship with mutual economic and technological initiatives to establish a union like western Europe. Although France and Germany, the two most notorious enemies of western Europe, subsequently tried to return this war to a mutualistic relationship with agreements instead of mutual damage, this is the opposite for the Balkan countries. Economic and technological relations will not be able to develop in the Balkan countries unless these countries, which do not strive to unite without various border transportation logistics common currency language cultural formations and common denominators, make this reconciliation effort.

Keywords: Balkan, Economic, Union, Agreement, Economy, Relationship in the Balkans, technological relations, technology.

Giriş

Bu çalışmanın amacı, literatür taraması ile Balkan ülkelerinin bir araya gelmelerini engelleyen nedenleri ortaya koyup bundan gelecek için olumlu sonuçlar çıkarmaktır. Balkan ülkeleri ülkelerinde ekonomik ve teknolojik ilişkileri üzerine incelemelerde bulunmadan önce bu ülkelerin kendine has ortak ve ayıran özelliklerine dikkat çekilip, ardından nasıl bir bağ yoluyla birleşip ortaklaşa kalkınma ve birlikte gelişme şanslarını incelememiz gerekir. Balkanlarda tarih boyunca çok sınırlı sürelerde egemen güç haricinde birlikler oluşmuştur. Bu birlikteliklerde, yalnızca savaş veya tehdit neticelerinde kısa süreli geçici, çoğunda ise amacını sağlayamadığı için zorunluktan bozulmuştur. En önemli ve uzun birleşme dönemlerinin Roma'nın ardından Bizans ve en son olarak Osmanlı himayesinde gerçekleştiği söylenebilir. Bu süreç içerisinde Balkanlar'ın, Adriyatik kıyısında bulunması bol bereketli topraklara sahip olması sebebiyle, zaman zaman liman pazar ve çeşitli diğer ekonomik ve katma değer sağlayan yapılarla imarı sağlanmış bir finans merkezi haline gelmesi mümkün olmuştur.

Ancak, birleştirici güç her dağıldığında öz kültürlerinde bulunan baskın karakterler nedeniyle, çeşitli dış kaynaklar neticesinde ayrılımlar, kopmalar ve sonu soykırıma giden neticeler doğurmuştur. Bu olayların en sonucusu, dışarıdan pompalanan milliyetçilik akımıyla birlikte Osmanlı'nın balkanlarda toprak kaybetmekten daha ziyade, artık hakimiyetini de kaybetmeye başlamasıdır. Bu süreç ile geçmişte yaşanan diğer kayıplar da Osmanlı hala çeşitli bölgelerde yerel halkla ilişkisi devam ederken son geri çekilişte maalesef artık bu statüsünü pek korumamıştır. Osmanlı Fetret Döneminde Balkanlarda herhangi bir kayıp yaşamamış, hatta buradaki gücüyle Anadolu'yu da toparlamayı başarmıştı. Ancak Kırım'ı kaybettiği 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması böyle değildi. Kırım'ı kaybetti ancak yine de dinî bakımdan İstanbul'daki halifeye bağlı kalacaktı. Seçilen hanın ismi, usulen İstanbul'a bildirilecekti. Ayrıca Kırım'daki kadı, müftü, imam ve vakıflar, İstanbul'dan tayin ve kontrol edilecekti. Buna rağmen aynı strateji balkanlarda izlenemedi. Balkanlar kaybedişi kontrolsüz ve çok hızlı yaşandı. Aynı zamanda balkan devletlerinin 500 yıldır içlerinde bulunmayan belki de unutulmaya yüz tutulmuş kültürleri tekrar oluşturulmaya başlamış ve bu durum kendilerini diğerlerinden ayırmak için kullanılmıştı. Buraya kadar olan kısımda Osmanlı, Roma ve Bizans'ın yatırımları ve aralarında bulunan iş birlikleri bağlarını incelerken, mevcut Türkiye'nin şu anki Balkanlardaki etkisi ve gelecek dönemler için balkanlardaki ekonomik ve teknolojik iş birliklerinin de incelenmesi faydalı olacaktır.

Teknolojik ve ekonomik iş birliklerinin anahtarı ve temelleri

Öncelikle ülkemizde ve tüm dünyada oluşan bir sistem hakkında önemli bir noktaya değinmemiz gerekiyor. İbn-i Sina'nın güzel bir sözü ile bu bahsedeceğimiz konuyu özetleyebiliriz: Bilim ve sanat, itibar görmediği toplumlara terk eder.

Bu süreçle alakalı ülkeleri bu konuda ikiye ayırabiliriz. İnsan kaynağı yetiştiren ve bunlar için gerekli ortamları kurup, onları toparlayan ortamı oluşturan ülkeler. Bu ülkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: Almanya, Kanada, ABD, Hindistan Pakistan, Çin bunun bir rastgele sıralama değildir. Böylece hangi ülkelere diğer ülkelere mühendis ve yetişmiş insanların göç ettiğini rahatlıkla seçebiliriz. Bunun ana sebebi, ülkelerin gerekli ortamları sunamıyor olması yanında, vergi sistemleri teşviklerin yetersiz olması ve bürokrasinin yavaş işlemesi gibi bir sürü neden yazılabilir. Bununla birlikte bu adımları yıllar önce atmış olan bu ülkeler bu sistemi bir kere oturtunca, bunun getirisini yüzyıllar boyu kullanıp daha da büyütebiliyor. Temel ve bu ortamın oluşumu açısından en büyük ve şu anda da birçok yazılımcının en çok bulunduğu ve mesleki anlamda en büyüklerin bulunduğu yer olarak silikon vadisini örnek verebiliriz.

Balkanlar Bölgesinin geleceği için Silikon Vadisi'nin tarihsel gelişiminden bahsedecek olursak;

1800'lü yılların sonuna doğru, San Francisco bölgesi bir telgraf ve radyo endüstrisinin merkeziydi. Bununla birlikte radyo merkezleri gibi birçok şeyin ilk adımları orada atılmıştı. Radyo basit bir teknoloji gibi gelebilir şu aşama için ancak, 1800'lü yıllar için bu ciddi bir merkez için yeterli adımlamalardı ve günümüzde bunun sonuçlarını en yakından görmekteyiz.

Daha sonra, 1933 yılında hava pistlerinin alınması, yapılması ve imarla birlikte gelen yeni gelişmeler bölgeyi dönemin ana en önemli hava ve uzay üssü haline geldi.

Birçok bilim insanının bu bölgeye gelmesi ve dünyada şu anda en çok ses getiren üniversitelerin burada yer alması ile NASA gibi dünyanın en önde gelen uzay çalışmalarına imza atanlarında burada bulunması, burası için artık ileriye dönük çok başarılı temellerdi. Savaşlarda teknolojinin ihtiyacı dünya için giderek artarken, radyo gibi bir icadın değeri paha biçilemezdi. bunun en büyük örneği ve en büyük getirisi yine ABD'nin kendisi oldu. 2. Dünya Savaşı sırasında HP radar ve büyük çaplı toplu silah teknolojisi geliştiriyordu. Tabii, bu dönemde bilgisayarların yaklaşık bir oda büyüklüğünde olduğu bir zamandan bahsettiğimizi de ekleyelim. Ancak buna rağmen gelişmeler devam etti ve bir zamanlar oda büyüklüğünde olan bu bilgisayarlar şu anda

akıllı saatlere kadar indirgendi. Bununla birlikte İntel gibi dünyaya yön veren ve artık sadece askeri değil sivil yaşamında etkisi altına alan bir merkez haline geldi [1].

Gelişmenin zamanında atılmış temelleri

Buradan şu sonuca da varmak pek tabii mümkün. Savaş endüstrisi ile başlayan bu süreç savaş sonrasında aynı teknolojilerin sivil hayata entegre etti. Bunun Avrupa'daki en büyük örneği Almanya, devamında İngiltere ve Fransa oldu. Bu ülkeler ilk önce savaş sürecinde zorunluluktan üretilmiş endüstrilerini, zaman içerisinde sivil yarar için kullanıp egemen oldular. Şu anda mevcut çoğu araba ve uçak endüstrisinin temellerin ve teknolojilerini dünya savaşlarına borçluyuz [2]. Bu süreçte o dönem için Osmanlı ve Balkan ülkeleri iç karışıklık ve kimlik arayışlarına devam ediyordu ve dışarıdan da kışkırtılan ve empoze edilen çalışmalar sonucu, yeni buldukları kimlikler ile Balkanlaşma veya balkanizasyon gibi tabirleri ortaya çıktı [3]. Zaten başka bir sonuç da beklenemezdi. Bu ortamda bir endüstri gelişemeyen ve bu endüstriyi besleyecek eğitim kurumları olmayan Balkan ülkeleri, diğer ülkelere yetişmiş insan da ihraç edemeyince bu ülkeler diğer göç alan ve merkez olan bu ülkelerin bir hayli gerisinde kaldı. Bu süreç bugün de değişmedi ve hala devam ediyor. Bu zararlar bununla kalmayıp kendi eğitimlerini almış mühendislerini ve diğer kalifiye elemanlarını günümüzde de kaybetmeye devam ediyor [4][5].

Balkanların o dönem yapılan hataları ve o dönem örnek alınması gereken devletlerin politikaları

Buraya kadar teknoloji ve ekonomik alanda devletlerin ana başlangıç noktası, büyük savaşlar öncesinde ve sırasında yatırımlarını bu alana yapıp, ardından sivilleşerek işbirlikleri ile ortak kümede birbirlerinden destek alarak gelişmesi olmalıydı. Buna en önemli örnek, Avrupa Birliği ile büyük ekonomik güçlerin arasında ticaret için bürokrasinin azaltılması ve hızlandırılması örneği verilebilir. Avrupa birliği ile ortak değerleri, kültürleri, dilleri olamayan, hatta uzun zamanlar boyunca savaşmış bu devletler mutualist bir ilişki içerisinde büyümeyi başardılar. Bunun öncüleri olarak, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Gümrük Birliği gibi alanlar ile büyük gelişmeler yaşandı bu birlikle birlikte alanda teker teker dışlayan ve zarar veren bir sistem yerine birlikte yükselmeyi tercih ettiler [6].

Balkanların bu süreç içerisinde gelecek için hedeflemesi gereken nokta ve yolu

Peki bu süreçle ilgili balkanların izlemesi gereken pusula ve yol haritası nedir? Balkanlar ne tam bir Batı Avrupa ne de bir Asya ülkesidir. Diğer yandan petrol ülkeleri de yoktur. Yükselme modelleri için yapısına uygun, kendisine has bir model geliştirmelidir.

Türkiye'nin balkanlardaki etkisi ve Türk mucizesi

Bu süreçte Türkiye'nin rolü çok önemlidir. Balkanlarda hala Türkiye'nin etkisi azımsayacak derecede büyüktür ve Osmanlıdan sonra birlikteliklerinde Türkiye'nin her alanda rolleri olmuştur. Bunların en büyük örnekleri Balkan Paktı (resmi adı: Dostluk ve İş birliği Antlaşması) [7] ve 9 Şubat 1934 [8] tarihli Balkan Antantı süreçlerinde, Türkiye ev sahipliği geliştirici ve birlikteliği sağlayan ana rodedir. Türkiye, bu erken sanayileşme ve savaş endüstrisi döneminde, gerekli yatırımları her ne kadar yapamamış olsa da şu anda 100'e yaklaşan teknokentleri [9], başarılı destek sistemleri [10] ve girişimin en önemli engeli olan yavaş işleyen bürokrasinin hızlanmasıyla adeta o dönemlerde yapılmayan şeyler toparlanıp bu ligde yer almaya başladı. Balkanları ise Avrupa'dan bulamadığı desteği ve anlaşma dayalı olmayan politikasını, tarihte olduğu gibi yine Türkiye'den bulma umudu taşıyor. Bu onlar için önemli bir güç olabilir ve gerçek anlamda ekonomik ve teknolojik gelişme kendi aralarında yapacakları işbirliği sayesinde mümkün olabilir.

Türkiye son dönemlerde yaptığı atılımlar ile yerli araba, uydu, İHA, tank gibi büyük bilgi birikimi gerektiren sistemleri kurabilen ve dünyada iyi tanınan bir isimlere sahip oldu. Balkanların bu süreçte, yine kendileri gibi o dönemde bu süreci iyi yönetememiş Türkiye'yi örnek alıp, bu sefer hamleleri gerçekleştirmesi gerekmektedir. Balkanlardaki bu hareketliğin başlatıcısı, yol göstericisi ve pusulası, beklenildiği gibi hiç kaybetmediği Türkiye olacaktır. Böylesi bir iyiniyetli birlik ve çalışma ile hep birlikte Balkanlarda geçmişteki bazı dönemlerde sağlanan ilerlemeler sağlanabilir.

Sonuç

Balkanlar bölgesinde yer alan devletler içindeki çeşitli farklılıklar neticesinde, tarih boyunca birliktelikler ancak büyük bir imparatorluk veya kısa süreli olmuştur. Ekonomik ve teknolojik iş birliklerinin en önemlisi, yıllar öncesinden yatırımlardır ve bu ancak planlı çalışmalar ve birliktelikle gerçekleştirilebilir.

Bu anlamda Türkiye, son zamanlarda gerçekleştirdiği çalışmalar ile bölgesel bir güç haline gelmiştir ve Balkanların güvenlik ve refah kaygılarına anahtar olabilecek bir güç konumundadır. Özellikle teknolojik anlamda Balkanlarda yapılacak çalışmalar ve işbirliği ile Balkanların arzu edilen gelişmeleri gösterebileceği ve bu anlamda Balkanlardan yetişmiş işgücünün de kaçışına engel olunabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- [1] <https://webrazzi.com/2017/06/06/28-milyar-dolarlik-hacme-ulasan-silikon-vadisinin-gecmisten-gunumuze-yolculugu/>
- [2] https://www.sekizsilindir.com/2017/02/tank-ureten-araba-marka-GM.html?fbclid=IwAR3_4pGsOrQ89viZ4zP8usl8sVe2ebzt0AT5ly8y_QpTD
- [3] https://www.researchgate.net/publication/327690613_Balkanizasyon
- [4] <https://www.webtekno.com/beyin-gocunde-aci-tablo-yuzlerce-muendis-aselsan-dan-ayrildi-h61806.html>
- [5] <https://www.webtekno.com/aselsan-tubitak-sage-ve-tusas-tan-hollandaya-100-e-yakin-beyin-gocu-yasandi-h60456.html>
- [6] https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html
- [7] [https://tr.wikipedia.org/wiki/Balkan_Pakt%C4%B1_\(1953\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Balkan_Pakt%C4%B1_(1953))
- [8] https://tr.wikipedia.org/wiki/Balkan_Antant%C4%B1
- [9] https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27deki_teknokentler_listesi
- [10] <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/6525/destek-unsurlari>

Balkanlarda Türk Kùltürünün Gelişimi ve Kosova'da Türkler

Sevde Betül BİRCAN*

Özet

Balkanlar Asya ile Avrupa arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. Balkan devletleri olan Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Yunanistan jeopolitik konumları nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Çalışmada tarihsel süreç içerisinde Türk topluluklarının Balkanlarla ilişkisi ve özellikle Osmanlı döneminde inşa edilen Balkanlarda Türk kùltürünün gelişmesi üzerinde durulmuştur. Bir uluslararası ilişkiler kavramı olan yumuşak güç siyaseti bağlamında, Osmanlının Balkanlar üzerinde uyguladığı hoşgörü politikası ve millet sistemine bakılmaktadır. Osmanlının Balkan coğrafyasından çekilmesinin ardından yıllar geçmesine rağmen bölgede halen Türk izlerinin görülebilmesi, Osmanlının tesirinin ne kadar derin olduğunun kanıtı niteliğindedir. Bununla birlikte Balkan devletlerinden Kosova'da yaşayan Türkler ve oradaki Türk kùltürünün gelişimi tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Türk, Kültürel Miras, Millet Sistemi, Kosova.

---

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyoloji Lisans Öğrencisi- Stratejik Düşünce Enstitüsü Stajyeri- sevdebbircan@gmail.com-ORCID No: 0000-0002-1715-7923.

Development Of Turkish Culture In The Balkans And Türks In Kosovo

Abstract

The Balkans is a bridge between Asia and Europe. Balkan states, Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Montenegro, Kosovo, Macedonia and Greece It has strategic importance due to its geopolitical location. In the study, the relationship of Turkish communities with the Balkans in the historical process is discussed and Especially the Turkish culture, which was built during the Ottoman period, was emphasized. In the context of soft power politics, which is the concept of international relations, the policy of tolerance and millet system implemented by the Ottomans in the Balkans is examined. Although many years have passed since the Ottomans withdrew from the Balkan geography, The fact that Turkish traces can still be seen in the region is a proof of how deep the influence of the Ottoman Empire was. At the same time the Turks living in Kosovo, one of the Balkan states, and the Turkish culture there are discussed.

Keywords: Ottoman Empire, Turkish, Cultural Heritage, Nation System, Kosovo.

Giriş

Balkanlar Asya ile Avrupa arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. Balkan devletleri olan Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Yunanistan jeopolitik konumları nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Tarihi sürece baktığımızda Balkanlar, Türklerin batıda en uzaktaki yerleştikleri alanı olmuştur. Hunlar ilk Türk akınlarını yapmıştır. Onu izleyen dönemlerde Avarlar, Peçenekler, Bulgarlar, Uzlar ve Kıpçaklar ile Balkanlara akınlar devam etmiştir. Osmanlının bölgeye hâkim olmasıyla Türk kültürünün etkileri bariz şekilde görülmeye başlanmıştır. Kültürün en önemli unsuru olan dil üzerinde bu etkileşim buna gösterir niteliktedir. Anadolu'da yaygın olan Aşıklık geleneği Balkanlara da taşınmış ve bununla birlikte Aşık edebiyatı gelişme göstermiştir. Aşık edebiyatından bildiğimiz şairlere baktığımızda Rumi gibi Balkan kökenli pek çok şaire rastlamak mümkündür

Anadolu halk edebiyatının unsurları olan şiirler, maniler, tekerlemeler, mäsallar, halk hikayeleri bugün bile yaşamaktadır. Bazı atasözleri ve deyimler balkan dillerine çevrilmiştir. Müzikte türkülerin ezgilerinin benzerlerini balkan şarkılarında görülmektedir. Balkan dillerinden Bulgarca, Sırpça Hırvatça, Makedonca, Rumca, Arnavutça, Romence de çok sayıda Türkçe kelimenin girmiş olduğunu görmekteyiz. Özellikle Bulgar ve Arnavutların çok daha fazla Türk kültüründen etkilendiğini görmekteyiz. Bunun nedeni İslamiyet'i benimsemiş olmalarındandır. O zamanlar ekonomide bilim ve sanatta Avrupa'nın çok ilerisinde olan Osmanlının resmi dilinin Türkçe olması Türkçenin Balkan milletleri tarafınca üst dil olarak görülmüş yaygın olarak kullanılmıştır. "Her millet kendi dilini ve milli özelliklerini korumakla birlikte saygın dil kabul ettikleri Türkçeyi de günlük yaşantılarına ilave etmede bir mahsur görmemişlerdir."

Osmanlı millet sistemi anlayışı Balkanlarda da uygulamıştır. Osmanlının uzun yıllar güçlü hükümdarlık sürmesinde etkili olan millet sistemi anlayışı Balkanlarda da devam etmiştir. Temeli İslamiyet'in ilk yıllarına dayanan Millet sistemi anlayışı Özellikle fatih sultan Mehmet ile uygulanmaya başlamıştır. Millet sistemi ayrılıkları değil birleştirici unsurları ön planda tutmuştur. Millet sistemine göre etnik kökenler, dini farklılıklar göz ardı edilerek halkının tamamına adaletli muamele uygulanmıştır. Bunun yanında Osmanlı hiçbir zaman modern ulus devletleri veya sömürge yönetimleri gibi gittikleri bölgenin milletlerin kültürel özelliklerini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalarda bulunmamış aksine kültürlerinin korunması yönünde çalışmalar yapmıştır. Osmanlı devleti dini anlamda da hoşgörü anlayışını benimsemiştir. Diğer dini unsurları izole etmeye çalışmamıştır.

Osmanlı devletinin Balkanlar üzerinde görülen kültürel unsurlardan bir diğeri de mimari alanda görülmektedir. Fetih sonrası balkanlarda yaşamaya

başlayan Müslüman Türkler ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli yapılar inşa etmişler. Hamamlar, ticaretin vazgeçilmez yapılarından bedestenlerin yapım aşamalarında Hıristiyan Müslüman ve Türk farklı balkan milletlerinden ustalar birlikte çalışmış olmaları burada birbirlerini etkilemiştir. Balkanlarda mimari unsurdan bahsedildiğinde ilk akla gelen eserlerden biri de köprülerdir. Nehirler ve akarsularla ayrılmış iki yakayı birleştiren köprüler aynı zaman da benimde yazının başında kullandığım gibi mecazi anlamda da kullanılmıştır. Köprüler bugün birçok şehrin sembolü haline gelmiştir. Balkanlarda bahse geçen önemli köprülerden

Osmanlı hiçbir zaman Balkanları Türkleştirmek gibi bir amaçta olmamıştır. Bunun en büyük ispatı Balkan devletlerinin kendisine has kültürel özelliklerini geçmişten günümüze koruyarak getirmeleridir. Boşnak ve Arnavutların Türk kültüründen diğer balkan ülkelerine kıyasla daha fazla etkilenmiş olmalarında bu devletlerin İslamiyet'i kabul etmiş olmalarındandır.

Günümüzün önemli kavramlarından biri de yumuşak güç kavramıdır. Küreselleşmeyle birlikte artık günümüz siyaseti de değişmiştir. Hükümetler diğer ülkelerin kamuoylarıyla iletişim kurmaya başlamışlar, kültür ve onun öğelerine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Yumuşak güç ile ülkelerin başka ülkelere kendi kültürlerini baskı yapmadan birbirleriyle kurduğu iletişim ve etkileşim biçimleri sağlanır. 650 yıl Asya'da Afrika'da Avrupa'da hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu bunu yalnızca askeri, ekonomik gücüyle başarmamıştır. Başarısında en önemli faktörlerden biri de Osmanlı hoşgörüsüdür. Yaratılanı yaratandan ötürü sevme felsefesi ışığında bu hoşgörüyü sağlamıştır.

Kosova'da Türkler

Coğrafi konumu nedeniyle stratejik öneme sahip olan Kosova tarih boyunca pek çok devlete ev sahipliği yapmıştır. Kosova'nın sosyokültürel yapısına bakıldığında farklı kültürleri, dinleri ve dilleri bir arada barındırdığını görmek mümkündür. Kosova da yoğun şekilde Türk nüfusunun olmasından dolayı Türkiye ile yoğun ikili ilişkiler geliştirilmiştir. Balkanlarda bulunan diğer Türkler gibi Kosovalı Türkler de zorlu bir süreçten geçerek günümüze gelmişlerdir.

Kosova'daki Türklerin tarihsel süreçteki durumlarına üç dönemde incelemek mümkündür. İlk olarak Osmanlı'nın Balkanlara gelişiyle Kosova'ya da yerleşen Türkler bu dönemde etkin ve büyük bir topluluk olarak varlığını sürdürmüşlerdir. Türklerin buradaki diğer etnik unsurlarla entegrasyonunda dil ve dinin önemi önemli bir yer tutmaktadır. Türklerin dışında çok sayıda kişinin Türkçeyi de kullanması özellikle Arnavutların Türkçeyi yaygın olarak kullanması buna örnek gösterilebilir. Bunun dışında yine Arnavutların İslamiyet'i benimsemiş olmaları entegrasyonu kuvvetlendirmiştir.

Yugoslavya dönemine gelindiğinde ise daha etkin olan grup Sırpolar olmuştur. Bu dönemde özellikle Türkler üzerinde zorlamalar yaşanmış, anadillerini kullanma özgürlüğünden mahrum bırakılmışlardır. O dönem de Kosova'dan Türkiye'ye göçler de yaşanmıştır. 1951 yılından sonra Türklerin çoğunlukla yaşadığı bölgelerde kendi okullarını açma, Türkçe haber programları ve Türkçe müzik programları yapılmaya başlanmıştır. 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle Türkiye ile olan ilişkiler güçlenmiş, bugün birçok STK Kosova'da faaliyet göstermektedir.

Sonuç

Balkanlar Asya ile Avrupa arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. Balkan devletleri olan Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Yunanistan jeopolitik konumları nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Çalışmada tarihsel süreç içerisinde Türk topluluklarının Balkanlarla ilişkisi ve özellikle Osmanlı döneminde inşa edilen Balkanlarda Türk kültürünün gelişmesi üzerinde durulmuştur. Bir uluslararası ilişkiler kavramı olan yumuşak güç siyaseti bağlamında, Osmanlı'nın Balkanlar üzerinde uyguladığı hoşgörü politikası ve millet sistemine bakılmaktadır. Osmanlı'nın Balkan coğrafyasından çekilmesinin ardından yıllar geçmesine rağmen bölgede halen Türk izlerinin görülebilmesi, Osmanlı'nın tesirinin ne kadar derin olduğunun kanıtı niteliğindedir. Bununla birlikte Balkan devletlerinden Kosova'da yaşayan Türkler ve oradaki Türk kültürünün gelişimi tartışılmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin bu bölge ile ilgili kültürel bağlarını tekrar kurması için bu ülke yetkilileriyle koordine olarak bir plan dahilinde çalışmalar yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Altun, E. Geçmişten Günümüze Kültürel Değişim ve Gelişim Sürecinde Balkanlarda Türkçe.
- Bayraktar, Z. (2012). Türkiye'nin Balkanlar'daki Yumuşak Gücü. *Karadeniz Araştırmaları*, 181-189.
- Elmas, N. (2014). Kosovalı Türkler: Dilleri ve Kültürleri . *Bilig*, 131-152.
- Kurtaran, U. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergi*, 57-71.
- Özgişi, T. (2014). Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda Birlikte Yaşama Kültürünü Geliştirmek İçin Uyguladığı Politikalara Örnekler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 345-356.

Balkan Kimliğinin Dönüşümü: İvo Andriç'in Drina Köprüsü Romanı

Süleyman SIDAL*

Özet

Bu çalışmada Balkanlar olarak isimlendirilen coğrafyadaki aidiyetin/kimliğin tarihsel dönüşümü, İvo Andriç'in Drina Köprüsü isimli romanı çerçevesinde incelenmektedir. Bu kapsamda çalışma iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde da Balkan coğrafyası, tarihi ve kültürüne ve incelemenin konusunu teşkil eden yazar ve esere dair bazı bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde roman ekseninde Balkan coğrafyasının geçirdiği siyasal, toplumsal ve ekonomik dönüşüme odaklanılmakta ve bu bağlamda Balkan kimliğinin tarihsel süreçte nasıl bir dönüşüm yaşadığı romandan örnekler ve alıntılar eşliğinde analiz edilmektedir. Bu kapsamda Osmanlı idaresi, Habsburg modernleşmesi ve I. Dünya Savaşı'na giden dönem üzerinden üçlü bir ayırım yapılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın iddiası, bazı ayırıcı unsurlara sahip bir Balkan aidiyeti/kimliğinden söz etmenin mümkün olduğu buna karşın bu aidiyet/kimliğin yaşanan tarihsel, toplumsal ve siyasal değişimlerden, önemli ölçüde etkilenerek dönüştüğü ve bu dönüşümün izlerini İvo Andriç'in Drina Köprüsü isimli eseri üzerinden okumanın mümkün olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Balkan kimliği, etnisite, din, milliyetçilik, İvo Andriç, Drina Köprüsü.

---

* Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, suleyman.sidal@hbv.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-5005-3774.

The Transformation of Balkan Identity: The Bridge of the Drina by Ivo Andric

Abstract

In this study, the historical transformation of belonging/identity in the geography called the Balkans is examined within the framework of Ivo Andric's novel *Drina Bridge*. In this context, the study consists of two parts: In the first part, some information about the Balkan geography, history, and culture, and the author and the work, which are the subject of the study, are given. The second chapter focuses on the political, social, and economic transformation of the Balkan geography on the axis of the novel. An interpretation that consists of three phases suggested: Ottoman rule, Habsburg modernization, and the First World War period. the transformation of the Balkan identity in the historical process is discussed with examples and quotations from the novel. In this context, it is either possible to talk about a Balkan belonging/identity with some distinctive elements, or it is possible to read the traces of this transformation through Ivo Andric's work called *Drina Bridge*.

Keywords: Balkan identity, ethnicity, religion, nationalism, Ivo Andric, *Drina Bridge*.

Yazar ve Eser

İvo Andrić, 9 Ekim 1892'de doğmuştur. Çocukluğunun bir kısmını Drina ırmağı kıyısındaki bir kasabada geçirmiştir. Viyana, Zagreb, Krakow ve Graz üniversitelerinde Felsefe, Slav tarihi ve edebiyatı tahsil eden yazar, o dönemde Balkanlarda yayılan milliyetçi düşünceleri benimseyerek Pan-Slavist milliyetçi bir gençlik örgütüne katılmıştır. Andrić'in üyesi bulunduğu örgütün bir üyesi I. Dünya Savaşı'na yol açan Saraybosna'da Avusturya veliahdı Ferdinand'a suikastı düzenlemiştir. Andrić, bu suikast üzerine başlatılan soruşturma sonucunda tutuklanıp hapse gönderilmiş, bir yıl kadar hapis yattıktan sonra bu kez sürgüne gönderilmiştir. Af ilanı ile birlikte ülkesine geri dönüp yarım kalan üniversite eğitimini tamamlamış; "Osmanlı İdare-i Altındaki Bosna'da Kültürel Hayat" konulu doktora tezini savunmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Yugoslavya'nın kuruluşuyla, Dış İşleri Bakanlığı bürokrasisine girmiş ve II. Dünya Savaşı'na kadar çeşitli İspanya, Macaristan, Almanya, İsviçre gibi ülkelerde konsolosluk ve elçilik görevlerini yerine getirmiştir (Andrić, 2021: 7).

Drina Köprüsü adlı eser, II. Dünya Savaşı'nın tüm şiddetiyle sürdüğü bir zaman diliminde, 1942-43 arası Belgrat'ta kaleme alınmıştır ve 1945 yılında yayımlanmıştır. Eser bütün dünya dillerine tercüme edilerek büyük bir başarı kazanmış ve yazara 1961 senesinde Nobel Edebiyat ödülünü getirmiştir. Andrić, Travnik Günlüğü, Lanetli Avlu ve Ömer Lütfi Paşa gibi eserlerinde yaşadığı coğrafyayı ve bu coğrafyanın tarihsel şahsiyetlerini konu edinirken Balkanların sosyal ve kültürel hayatını merkeze koymuştur (Andrić, 2021: 8).

Drina Köprüsü romanı da benzer temalara sahiptir ve o zamanlar Osmanlı eyaleti olan Sırbistan'la Bosna Hersek sınırında bulunan Vişegrad kasabasında geçmektedir. Romanın baş kahramanı bir köprüdür. Roman, temelde Doğu ve Batı meselesini sorunsallaştırmakta; Avrupa'nın sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini, Doğu'nun ve Batı'nın ne anlamlara geldiğini sorgulamaktadır. İvo Andrić'i farklı kılan bu sorunsallaştırmaya yönelik o zamana kadar kabul görmüş klişeleri ve hazır cevapları sunmaktan bir adım öteye geçmesidir (Andrić, 2021: 9).

Andrić'in bu açıdan biz ve öteki ayrımının sert ve tarihsel nüansları görmezden gelen keskin bir yaklaşıma sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Aksine romanda odaklandığı şey, aidiyetlerin, kimliklerin ve ayrımların ötesinde insana dair olan şeylerin temsilidir. Bu açıdan yazarın hümanist bir perspektife yakın durduğunu iddia etmek mümkündür. Karakterleri ve kurguyu oluştururken bir yanıla tarihsel ayrımları, algıları vermekten kaçınmazken bir yanıla da bunların fazla indirgemeci olduğunu da göstermekten çekinmemektedir. Bu nedenle romanın olabildiğince gerçekçi ve -gençliğinde Panislavist eğilimlere sahip birinin olabileceği kadar- tarafsız bir gözle yazıldığı söylenebilir (Andrić, 2021: 10).

Eserde Osmanlı millet sisteminin, zor bir coğrafyada farklı etnik grupları, mezhepleri ve dinleri bir arada nasıl uzunca bir süre boyunca yaşattığı ve bu insanları ortak bir aidiyet -Osmanlı tebaası- ihdas ederek birleştirdiği tıpkı birleşmez gibi gözüken nehrin iki yakasını bir araya köprü metaforu üzerinden anlatılmaktadır. Osmanlı aidiyetinin de bu uzlaşmaz, bir araya gelmez olduğu sanılan farklılıkları esnek ve işlevsel biçimde nasıl bir araya getirdiği ve bunun daha sonra bozularak çatışmaya, şiddete yol açarak Avrupalıların “Vahşi Avrupa” (Savage Europe) dedikleri şeye (Mazower, 2017: 29) dönüştüğünü hikâye etmektedir. Burada romanda yazarın aynı şekilde bir Osmanlı güzellemesi veya romantik bir tarih anlatısı nakletmediğini de belirtmek gereklidir. Osmanlı millet sisteminin bugün modern manada kabul gören insan hakları ve eşitlik temelinde bir sistem olmadığını; Türk ve Müslüman tebaanın diğerlerinden daha üstün ve ayrıcalıklı oldukları buna karşın gayrimüslimlerin bu sistem içinde ikincil konumda bulduklarını görmek mümkündür. Ancak burada yazarın millet sistemini ele alırken dönemin koşulları içerisinde bir değerlendirme yaptığı görülmektedir.

Roman, sadece Osmanlı idaresine ve yarattığı ortak aidiyete odaklanmamakta; bu aidiyetin zaman içerisindeki dönüşümünü de incelemektedir. Bunu yaparken Balkan tarihindeki kırılmalara ve köklü dönüşüm dönemlerine odaklanmakta ve ilhak, işgal, savaş gibi kopuşlara sebep olan tarihsel gelişmelerin yanı sıra Balkan toplumlarındaki süreklilik arz eden davranışlara, yaşam tarzlarına ve kültürel pratiklere de dikkat çekmektedir. Bunun güzel bir örneği de romanın kendisinde saklıdır: Romanın orijinal dili Sırpçadır. Ancak Sırpça dahil tüm Balkan dillerine birçok kelime Osmanlı geçmişinden miras kalan Türkçeden geçtiği için orijinal metinde de Türkçe olan birçok sözcüğe rastlanılmaktadır.

Bu açıdan eser, bir yönüyle Balkan tarihinde ve aidiyetinde yaşanan dönüşümlerin sosyo-politik ve ekonomik açıdan tarihsel bir okumasını yaparken bir yönüyle de insani, duygusal ve kültürel olana, gündelik yaşam pratikleri üzerinden sosyolojik ve psikolojik diyebileceğimiz bir panorama sunmaktadır.

Eser İncelemesi

Osmanlı İdaresi

Roman, Osmanlı İdaresi altındaki Bosna bölgesinde bir köprünün inşa edilme hikayesiyle başlamaktadır. Drina Köprüsü, 1516'da Sokoloviç köyünden alınıp saraya götürülen gayrimüslim çocuğu Sokullu Mehmet Paşa tarafından doğduğu memlekete vefa borcunu ödemek için yaptırılmıştır. Sokullu Mehmet Paşa nezdinde devşirme sistemi ile köyünden, ailesinden, kimliğin-

den koparılan çocukların acıklı hikayesi arka planda verilmektedir (Andriç, 2021: 16). Öte yandan Osmanlı millet sisteminin böylesi bir coğrafyada ortak bir aidiyet yaratmak için kurduğu bu sistemin nasıl uzak coğrafyalar arasında duygusal ve kültürel bir bağ kurma imkânı sunduğu (Mazower, 2017: 9-10) görülmektedir. Bir yanıyla Sokullu Mehmet Paşa, köyünden zorla koparılan, İstanbul'a götürülen ailesini, insanlarını, memleketini özleyen biri; öte yandan iktidar sahibi, güçlü ve karizmatik ve bu nedenle memleketi dahil her yerde saygı ve hürmet duyulan bir Osmanlı veziridir. Osmanlı veziri ve bürokrati özelinde yazar, Balkan coğrafyasının çoklu aidiyetlere ve inançlara sahip yapısını gözler önüne sermektedir:

"Kasabanın Müslümanları dinlerine çok bağlıydı. Çünkü daha yeni Müslüman olmuşlardı. İçlerinde babası ya da büyük babası Hıristiyan olan pek çoktu." (Andriç, 2021: 33).

Sokullu Mehmet Paşa'nın yaptırmak istediği köprü de kendisinin ve kendi aidiyeti nezdinde Osmanlı millet sisteminin birleştirici ve bütünleştirici yönünü sembolize etmektedir. Bu aidiyet, kolay ve insancıl gibi gözükmemekte; insani veya kişisel acılar, eziyetler ve zaman zaman kendi varlığını dayatan zorba yöneticilerin kötü muamelelerini beraberinde getirmektedir. Orta Asya steplerinden gelen ve önce Anadolu'yu sonra eski Roma topraklarını (Rumeli) (Mazower, 2017: 25) işgal eden Türk Müslümanların Slav topluluklar üzerinde kurduğu tahakkümün bir eseridir köprü. Onları hiç görmedikleri bir şehre; imparatorluğun merkezi ve başkenti olan İstanbul'a bağlamak için ve bu sayede daha rahat ve kolay biçimde vergi ve asker toplamak için yapılan bir köprüdür ve köprü'nün inşası yine angarya, emek sömürsü, mala ve cana el koyma ve türlü eziyetler anlamına gelmektedir. Bunun üzerine zalim yöneticilerin kişisel açgözlülükleri ve hırsızlıklarının yarattığı yıkıcı hırslar eklenmekte; zulmü olabildiğince ağırlaştırmaktadır. Bu zulüm, her zaman bu kadar ağır ve dayanılmaz değildir ve iyi niyetli, ehil yöneticiler elinde sabırlı, bilgili ve insancıl bir yönetime dönüşebilmektedir. Ancak yazar, burada Osmanlı idaresinin zaman zaman döven, ezen, öldüren ve sömüren bir karakterine karşılık her zaman koruyan kollayan ve normalde yasak olan din değiştirme, dinler arası evlilik gibi konularda hoşgörülü (Mazower, 2017: 101) bir baba figürü olmaktan vazgeçmediğini göstermektedir. Bu yaklaşım modern öncesi dönemdeki patrimonial iktidar anlayışına ve geleneksel devlet biçiminin karakteristik özelliğidir.

Drina köprüsünün inşa süreci bir yanıyla meşakkatli bir coğrafyada ortak bir aidiyetin neredeyse yoktan ve cebren yaratıldığını ima ederek ortaklığın zora dayalı yanını gösterirken diğer yanıyla yerel kültürün, halk hikayelerinin, efsanelerin ve dini menkıbelerin iç içe geçerek köprü'nün duygusal veya manevi harcını teşkil ettiğini gözler önüne sermektedir. Köprü bir kere inşa

edildikten sonra halk tarafından hızla kabul edilip benimsenmiş ve bu hikayelerle otantik ve “bizden” hale getirilmiştir. Bu noktadan itibaren birliği temsil eden köprü, yaşanan her türlü felaket, eziyet ve sorun karşısında ortak aidiyeti, çabayı, desteği ve mücadeleyi hatırlatarak insanlara dayanma ve mücadele gücü vermiştir. Romanda yaşanan sel felaketi ve onu izleyen ekonomik ve sosyal zorluklar karşısında köprünün dimdik ayakta durmasının halka da güç verdiği ifade edilmiştir:

“Birlikte geçirilen bir felaket kadar insanları birbirine bağlayan hiçbir şey yoktur.” (Andriç, 2021: 81).

Sel felaketi, aslında Nuh tufanı benzeri bir kırılmanın habercisidir. Eski dünyanın sonu ve bir yenisinin kurulmakta olduğunun göstergesidir. Eski-yi temsil eden Osmanlı idaresi ve onun geleneksel iktidar biçimiyken yeni dünya Habsburg modernleşmesi ve onun modern iktidar biçimi olacaktır. Sel felaketine Osmanlı Devleti’nin yeterli şekilde müdahale edememesi; oluşan sorunlar karşısında çaresiz kalması giderek artan bir terk edilmişlik ve başıboşluk ortamına sebebiyet vermiştir. Bu durum, patrimonyal iktidar anlayışının yıkılmasında önemlidir. Çünkü devlet, tebaası üzerindeki meşruiyetini büyük ölçüde koruyucu (protectionist) ve iaşeci (provisionist) rolüne ve işlevine borçludur.

Bu dönemde köprünün çatırdaması, boyalarının dökülmesi, çekilmekte olan Osmanlı idaresini temsil etmektedir. Bölgeden çekilen Osmanlı askerleri ile köprü de sahipsiz kalmıştır. Bu yüzden giderek bakımsız ve köhne bir hal almaktadır. Buna karşılık ilk isyanların ortaya çıktığı görülmektedir. Merkezi iktidarın güçsüzlüğüne binaen ortaya çıkan ilk isyanların milliyetçi bir söyleme veya amaca sahip olduğunu savunmak güçtür. Genellikle bu isyanların, tarımsal sorunlar ve vergi toplama yüzünden ortaya çıkan ekonomik meselelerle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır (Mazower, 2017: 75).

Sırbistan’da başlayan mücadele yayılmaktadır. Osmanlı idaresi ise bu şiddet ve başkaldırı karşısında aciz gözükmemektedir. Böylece devlet çekildikçe farklı gruplar arasında kargaşa ve şiddet olayları baş göstermiştir. Drina köprüsü kısa sürede cesetlerinin atıldığı bir mezarlığa dönüşmektedir. Osmanlı tebaası olmanın getirdiği ortak aidiyetin ortadan kalkmasıyla ayrılıkçı kişiler, liderler ortaya çıkmış ve hepsi kendilerini bu toprakların gerçek sahipleri olduğunu iddia etmişlerdir:

“Bosna’da iki din arasında yüzyıllardan beri süren bu büyük ve tuhaf savaşta din kisvesi altında toprak, iktidar, kendi hayat görüşü ve dünyayı idare ediş biçimi için de çarpışıyorlardı. Birbirlerinin sadece kadınlarını, atlarını ve silahlarını değil şarkılarını, şiirlerini bile çalıyorlardı.” (Andriç, 2021: 94).

Habsburg Modernleşmesi

Yayılan şiddet ve kaosa karşılık köprü üzerine bir karakol kurulmuştur. Artık bir kontrol noktası ve burada nöbet tutan askerler vardır. Osmanlı idaresi, meşruluğunu yitirmiş ve ancak sert güvenlik önlemleriyle varlığını sürdürebilmektedir. Ancak bu da uzun sürmemiş ve Kara Corc isyanından yetmiş yıl sonra 1878'de Sırbistan'da yeni bir isyan baş göstermiş ve Sırplar bu kez başarılı olmuştur. Türk Müslümanlar ile Ortodoks Sırplar arasında baş gösteren kanlı mücadeleler, Türklerin evlerinin yakılmasına ve zorla yerlerinden edilmesine hatta katledilmelerine yol açmıştır. Buna rağmen Drina köprüsü ayaktadır ve çok dilli ve kültürlü yapı varlığını sürdürmektedir.

Sonunda bu kaosa ve şiddete son veren Avusturya-Macaristan'ın ilhakı olmuştur. İlhak ile birlikte Habsburg modernleşmesi dönemi başlamıştır. İmparatorluk, modern devletin unsurlarını coğrafyada hızlı bir şekilde inşa etmeye girişmiştir. Gelişini meşrulaştırmak için modern devletin ayırıcı bir unsuru olan propaganda gücünü kullanarak ilhakı "kargaşaya son vermek, kardeşçe yaşamak, barış ve sükunu sağlamak" için gerçekleştirdiğini ilan etmiştir. Ayrıca hukuk devleti çerçevesinde kanun önünde eşitlik, hayat, din ve mülkiyet hakkının muhafazasını garanti etmiştir. Önce modern devletin sert yüzü olan askerler gelmiş, halka emirler yağdırarak olası mukavemetlerini gerekirse zor kullanma tehdidiyle kırmayı amaçlamıştır. Bunu yaparken kendisi de çok-etnili bir sosyal yapıya sahip olan imparatorluk, tüm dinlerden ve topluluklardan ileri gelenleri muhatap alarak bir bakıma var olan güç dengesine doğrudan müdahale etmekten kaçınmıştır. Ardından bölgenin denetim altına alınması ve gerekli vergi ve askerinin toplanması amacıyla sivil idare tesis edilmiş ve hummalı bir ölçme ve kayıt altına alma çalışması başlamıştır:

"Sonbaharla birlikte ordu kasabadan çekilmeye başladı... o sırada aileleri, hizmetçi ve uşaklarıyla memurlar gelmeye başladılar. Büyük küçük her sınıf memur geliyordu. Onları da ustalar, teknisyenler izledi... İçlerinde Çekler, Polonyalılar, Hırvatlar, Macarlar ve Almanlar vardı." (Andriç, 2021: 144).

Habsburg idaresi bölgeye yerleşip iktidarını kurduktan sonra bu kez dönüştürme siyaseti başlamış ve kendi çalışma usullerini, kültürlerini ve idare yöntemlerini dayatmaya başlamışlardır. Bu da Balkan coğrafyasında köklü bir değişimin tetiklenmesine yol açmıştır:

"Kasabalıları en çok şaşkırtan sayıları değil, akıl sır ermeyen planları, yorulmak bilmeyen çalışmaları ve bu işlerde gösterdikleri direnişti. Ne bir dakika rahat duruyor... Ne de kimseyi rahat bırakıyorlardı. Görünmeyen ama her gün kendini biraz daha hissettiren kanun, düzen ve yönetmeliklerden ördükleri ağın içine insanı, hayvanı ve eşyasıyla bütün hayatı almak ve etrafta ne

varsa hepsini değiştirmek istiyorlardı. Sanki şehrin dış görünüşünden başka insanların gelenek ve göreneklerini, beşikten mezara kadar her şeyi altüst etmek niyetindeydiler.” (Andriç, 2021: 144).

“Yabancıların böyle durmadan, dinlenmeden yapmak, kazmak, yıkmak, bina etmek, yerleştirmek, değiştirmek istemeleri, tabiat glerine önceden karşı koymaya, ona engel olmaya ya da ondan kaçmaya çalışmalarını, burada kimse anlamıyor, takdir etmiyordu. Tersine hele ihtiyarlar bunu zararlı buluyor, hatta bir uğursuzluk sayıyorlardı. Onların gözünde kasaba bir doğu kasabası görünüşünü kaybetmemeliydi. Eskiyen onarılır, yıkmaya yüz tutan desteklenir ama böyle bir ihtiyaç olmadan her şey altüst edilmezdi. Ne binalara dokunulur ne de Allah’ın kasabasına verdiği biçim değiştirilebilirdi.” (Andriç, 2021: 148).

Osmanlı idaresinin sembolü olan Drina köprüsü de bu değişimden nasibini almıştır. Köprü ve köprüye bağlanan ana caddeler ışıklandırılmış, köprü kadın-erkek herkese açılmış bir panayır, eğlence ve buluşma noktası haline gelmiştir. Modern devlet, unsurlarını görmek, denetlemek, ölçmek, sınıflandırmak ve kayıt altına almak için yeni yöntemler geliştirmektedir. Bu, modern devletin yaptığı yatırımların finansmanı ve ordu için gerekli insan kaynağını sürdürülebilir şekilde yeniden üretmesi için elzemdir:

“İşgalin dördüncü yılı gelmişti... Türklerin zamanındaki o tatlı ve sakin yaşam yoktu ama (bu zaten imkansızdı) yeni anlayışa göre her şey düzenleniyordu”. Enflasyon, vergi ve sonunda zorunlu askerlik uygulaması başlamıştır. İşgalin ilk yıllarında sokak ve kapıları numaralandırma, nüfus sayımı gibi “gereksiz” şeylerin neden yapıldığı şimdi daha iyi anlaşılıyordu.” (Andriç, 2021: 164).

Modern devlet iktidarı nazarında, geleneksel toplumdaki kaçış alanları olabildiğince sınırlandırılmalı ve unsurlar bir arada ve “görünür” olmalıdır. Eşkiya ve haydutluk gibi devlet otoritesine meydan okumalar bertaraf edilmelidir (Mazower, 2017: 51-54) Bu açıdan modern devlet, herkesin görünür olduğu ama aynı zamanda birliği bozabileceği düşünülen farklılıklarını kamufle ettiği kamusal alana ihtiyaç duymaktadır. Drina Köprüsü bu işlevi üstlenmiştir. Kamusal alan aynı zamanda siyasal iktidarın kuralları koyarak biçimlendirdiği bir yerdir ve doğrudan olmasa da iktidarını yönetilenler üzerinde hissettirdiği en önemli alandır:

“Yeni hükümet... gücünü dolaıy olarak hissettiriyor, onun için de halk onu eski Türk düzeninden daha kolay sindiriyordu. Agzllğn ve zulmn, geleneksel biçimlerle bir ağırbaşlılık ve parlaklık maskesi altında gizliyordu. Halk hkmetten korkuyor ama ölümden ve hastalıktan korkar gibi korkuyor, zulüm, felaket ve fenalık karşısında titrer gibi değil!” (Andriç, 2021: 186).

Artık bölge sakinlerinin karşısında bir “Doğu despotizmi” örneği değil modern bir “Leviathan” vardır. Modern Leviathan devlet de her şeye ve herkese karışmakta; her şeyi ve herkesi bilmek ve denetlemek istemektedir. Böylece fikirlerin, ideolojilerin, malların, emeğin dolaşımı ile iktidarın toplumun kılcal damarlarına kadar nüfuz edişi söz konusu olmaktadır:

“Eğer Avusturyaluların bu makineyi [treni] senin gideceğin yere çabuk gitmen ve işini daha çabuk görmeyi için icat ettiğine inanıyorsan aptalın birisin. Sen yalnız bir yerden öbür yere gittiğini görüyorsun. Ama makinenin seninle birlikte, senin gibilerden başka neler getirip götürdüğünü hiç sormuyorsun” (Andriç, 2021: 231).

Bunu yaparken meşruluğunu getirdiği hizmetler kadar sunduğu hedefler ve hayallerin gücüne de borçludur. Bu yüzden aydınlatma ve elektrikten sonra Drina’ya temiz içme suyu getirilmiştir. Yollar tamir edilmiş, demiryolu ve telgraf gelmiştir. Bankaların gelişiyi borç para bulmak, işini büyütmek ve zenginleşmek böylece lüks malların keyfini çıkarmak mümkün olmuştur. Güvenlik ve ulaşım imkanlarının iyileşmesiyle ticaret de artmış ve çeşitlenmiştir. Böylece kıtlıkla, kanaatkarlıkla, içe kapalı ve sınırlı bir sosyal yaşamla ömürlerini geçirmeye alışmış insanlar bir anda zenginlik, refah ve tüketimle tanışmışlardır:

“Köprüünün yanındaki kasabada yaşam her geçen gün biraz daha canlanıyor, gittikçe daha düzenli, daha zengin bir hal, daha ahenkli bir akış alıyor... seyrek rastlanan ve kısa süren bir sükûnet devri başlamıştı... Bu barış ve refah çağında birçok Avrupalı yüzyıllık hülyalarını gerçekleştirecek bir formül bulunduğuna ve bu genel özgürlük ve ilerleme içinde insanoğlunun özlediği o gelişim ve mutluluğa erişeceğine inanmaya başlamıştı...” (Andriç, 2021: 185).

Öte yandan halk, modernleşmenin ve kapitalizmin olumsuz sonuçlarını da tecrübe etmeye başlamıştır. Ekonomik krizle, enflasyonla, gelir dağılımının bozulması ve fakirlik sorunlarıyla yüzleşmeye başlamışlar; geleneksel toplumun statü temelli şeref kültürü yerini sınıf temelli güç ve gösteriş kültürüne bırakmaya başlamıştır:

“Eskiden de para vardı, zengin olanlar da. Yalnız bu kimseler azdı ve zenginliklerini engerek yılanının ayaklarını gizlediği gibi gizlerlerdi. Onlar yalnız soyluluklarıyla övünür, onu bir güç ve savunma vasıtası gibi taşıyor ve kullanırlardı. Bu hem kendileri hem de etrafındakiler için ağır bir yükü. Şimdi ise zenginlik ya da zenginlik denilen şey geneldi. Çoğu zaman da kişisel zevk ve eğlence biçiminde kendini gösteriyordu. İşte onun içindir ki, onun pırıltısını ve kıpırtısını herkes görebiliyordu.” (Andriç, 2021: 188).

Ekonomi kötüleştiğinde insanlar politikaya daha fazla ilgi duymaya başlamıştır. O zamana kadar, sağlık, eğlence, aile ve inanç dışında pek bir şeye ilgi

beslemeyen Drina halkı, artık partiler, dini birlikler ve milli örgütler kurmaya başlamıştır. Yeni gazeteler çıkmış, okuma salonları açılmıştır. Buralarda milliyetçi marşlar ezberlenip söylenmektedir. Habsburg modernleşmesi çerçevesinde açılan okullarla okuma yazma bilenlerin sayısı artmıştır. Dahası artık gençler eğitim için üniversiteye Viyana'ya Prag'a gitmektedir. Buradan değişik fikirler, kitaplar, broşürlerle ve yeni bir dille dönmektedirler. İlk işçi birlikleri kurulup, sosyalizm kelimesi duyulurken köprü, hararetli fikir tartışmalarına sahne olmaya başlamıştır. Gramofonun gelişiyile siyasal propaganda da yaygınlaşmıştır:

“Eskiden de işgalin ilk yıllarında da kasabalı gençlerin okumak için dışarı gittikleri olurdu. Ama hiçbir zaman sayıları bu kadar çok olmaz, böyle yeni düşünceler, yeni ithamlarla dolu gelmezlerdi... Bunlar imtihanlarını sessiz sedasız geçirmiş, öğrenimleri de bitince devlet bürokrasinin o kalabalık gri ordusuna karışıp kaybolmuşlardı. Ama bir zamandan beri şehirde üniversite öğrenimi yapanlar çoğalmıştı. Şimdi kültürel ve milli birliklerin yardımıyla küçük esnaf ve köylü çocukları da gidip okuyabiliyorlardı. Öğrencilerin düşünce ve karakterleri büsbütün değişmişti... Her tatilde sosyal ve dini meseleler üzerine liberal düşünceler ve canlanmış bir milliyetçilik heyecanı getiriyorlardı.” (Andriç, 2021: 252).

“En mütevazı meyhanelerde bile gramofon vardı. Her yerden taraklı cırtlak sesleriyle müşterilerin isteğine göre çaldıkları Türk marşları, Sırp milli marşları ya da Viyana operetleri duyuluyordu...” (Andriç, 2021: 246).

Milliyetçilik ve I. Dünya Savaşı

Habsburg modernleşmesi yaşanırken köprü varlığını korumuş ancak yaşadığı başıboşluk ile uğradığı aşınma ve yıpranma nedeniyle bakımsızlıktan dökülmeye başlamıştır. Avusturya-Macaristan ilhakı ile hemen köprüye müdahale edilmiş ve gerekli bakımlar, modern alet ve tekniklerle, modern mühendisler ve işçiler tarafından ustalıkla ve kısa sürede yapılmıştır. Böylece köprü yeniden sağlamlığını kazanmıştır. Andriç, burada Osmanlı'nın ihdas ettiği ortak aidiyetin Osmanlı'nın çekilişiyile zarar görmesine karşın yıkılmadığını, yok olmadığını veya tamamen ortadan kalkmadığını anlatmaktadır. Aksine Osmanlı Devleti gibi çok etnili bir imparatorluk olan Avusturya-Macaristan aynı ortak aidiyeti kendi çıkarlarına uygun bularak muhafaza etmiş; onu kendi modern yöntemleri ile sağlamlaştırarak özünü korumakla beraber görünümünü çağdaştırmıştır denilebilir.

Ancak 20. Yüzyılın başlarında Habsburg modernleşmesi de sonuna yaklaşmaktadır. Paradoksal biçimde başlattığı modernleşme hareketi, kendi sonunu getirmiştir. Başta eğitim olmak üzere modernleşme faaliyeti, yeni genç ve eğitilmiş bir kuşak yaratmış ve Batı'ya giderek üniversite eğitimi alan bu ku-

şak Fransız İhtilali'nden ve onun devrimi yayma stratejisi sonucu Balkanlara ulaşan milliyetçi fikirlerden etkilenerek bağımsızlık hareketlerine girişmeleri ile sonuçlanmıştır (Abula, 2020: 449). Böylece büyük ve hayali geçmiş anlatıları üzerine kurulu radikal siyasi projeler (Büyük Sırbistan Krallığı, Büyük Helen İmparatorluğu, Bulgar Krallığı gibi) öne çıkmaya başlamış ve her biri kendi projesi için özcü ve ayrımları vurgulayan bir retorik inşa etmeye girişmiştir (Kafkasyalı, 2020: 417). Ortak aidiyet giderek zayıflamakta; artık yaşanan felaketler veya zorluklar karşısında beliren dayanışma ruhu ölmektedir:

“Yalnız bu sefer, dini ayrı olanlar ortaklaşa bir felaket karşısında bir bütün olarak birleşmiyor, eskisi gibi tatlı sohbetlerle kaderlerini unutmaya, kendilerini oyalamaya çalışmıyorlardı. Müslümanlar, Müslüman evlerinde, Sırplar da vebalılar gibi Sırp evlerinde toplanmışlardı. Böylece ikiye bölünmüş, ayrılmış olmalarına rağmen yine de aynı biçimde yaşıyorlardı.” (Andriç, 2021: 321).

Asimilasyon, zorunlu göç ve bunu sağlamak için baskı ve şiddet politikası baş göstermiş; Müslüman Türkler, uzun yıllar ikamet ettiği toprakları terk etmeye başlamıştır. Kaos ve şiddet arttıkça herkes kabuğuna çekilmiş ve sonunda daha fazla yalnızlaşmış insanlardan oluşan bir yer ortaya çıkmıştır. Bu arada ortak aidiyeti temsil eden Drina, saldırılara ve sabotajlara maruz kalmaktadır. Kurşunlar, bombalar sürekli köprüye isabet edip onu parçalamaktadır. Ancak her şeye rağmen birçok felaket görmüş ve hepsini atlattığı olmanın güveniyle bundan da sağ kurtulacağına inanılmaktadır. Ancak trajikomik biçimde Avusturya-Macaristan askerlerinin stratejik savunma amaçlı köprüye yerleştirdiği dinamikleri, ayrılıkçı milliyetçi bir grup ateşlemiş ve köprü havaya uçmuştur. Böylece köprünün temsil ettiği ortak ruh da modernleşme sürecinde temeline konulan milliyetçilik gibi Batı'dan ithal edilen fikirler nedeniyle yok edilmiştir. Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan köprü gibi Doğu ve Batı arasındaki etkileşim, hoşgörü ve ortak yaşam kadar, tarihsel birlik ve geçmiş de sona ermiş yerini farklılıkları yücelten, ayrılıkçı fikirlerini besleyen yeni ve daha kanlı bir süreç almıştır.

Kaynakça

- Andriç, İvo (2021). Drina Köprüsü, Çev. Hasan Ali Yıldız & Nuriye Müstakimoğlu, 27.Bsm., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mazower, Mark (2017). Balkanlar: Bizans'tan Günümüze, Çev. Ayşe Özil, 2. Bsm. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kafkasyalı, Emine Gülselcen (2020), “Balkan Ulusçuluğu”, Erdem, T. (Ed.), Milliyetçilik, İstanbul: Otorite: 407-421.
- Abula, Sevda (2020), “Sırp Milliyetçiliği”, Erdem, T. (Ed.), Milliyetçilik, İstanbul: Otorite: 448-464.

Türkiye'nin Sınırsız Komşusu Sırbistan

Sümeyye Büşra AVCI*

Özet

Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye Cumhuriyeti'ne bıraktığı bir mirastır. Osmanlı İmparatorluğu, Sırbistan topraklarına hâkim olduğu andan itibaren Müslüman Türk halkını orada iskân ettirerek Türk kültürünü Sırp halkına tanıtmıştır. İki millet yıllarca birlikte yaşamıştır. Sırbistan, Osmanlı topraklarından ayrıldıktan sonra da ilişkiler kopmamıştır. İki ülke arasında evlilikler gerçekleşmiş; bu evlilikler bazen siyasi nedenlere dayandırılırken bazen de Sırpların Osmanlıların saldırılarını engellemeye çalışmasına dayandırılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti de Sırbistan ile arasındaki ilişkilere önem vermiştir. Bu bağlamda Sırbistan'da mimari, askeri, siyasi, kültürel, ekonomik alanlarda projeler yapmaktadır. Kamu diplomasisi alanındaki projelerine artırmaya devam etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Sırpların Osmanlı'ya nasıl dahil olduğu ve sonrasında Osmanlı Devleti daha sonra ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Sırbistan topraklarına yönelik nasıl bir politika izlediğini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Balkanlar, Sırbistan, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, kamu diplomasisi.

---

* Karabük Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, sbusraavci@gmail.com, 05444936145, ORCID: 0000-0001-6277-2637.

Türkiye's Boundless Neighbor Serbia

Abstract

The Balkans is a legacy left by the Ottoman Empire to the Republic of Turkey. The Ottoman Empire introduced the Turkish culture to the Serbian people by resettling the Muslim Turkish people there from the moment it dominated the Serbian lands. The two nations lived together for many years. Relations did not break even after Serbia left the Ottoman lands. Marriages took place between the two countries; While these marriages are sometimes based on political reasons, sometimes they are based on the Serbs trying to prevent the attacks of the Ottomans. After the Ottoman Empire, the Republic of Turkey also gave importance to its relations with Serbia. In this context, it carries out projects in architectural, military, political, cultural and economic fields in Serbia. It continues to increase its projects in the field of public diplomacy. The aim of the study is to reveal how the Serbs were included in the Ottoman Empire and what kind of policy the Ottoman Empire and the Republic of Turkey followed from the Serbian lands afterwards.

Keywords: Balkans, Serbia, Ottoman Empire, Turkish Republic, public diplomacy.

Giriş

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren yeni topraklar ele geçirerek orada hâkim olmak için çabalamıştır. Bu çabası doğrultusunda geniş toprakları kendi egemenliğine dahil eden Osmanlı Devleti 15. yüzyılın sonunda büyük bir imparatorluk haline gelmiştir.

İlber Ortaylı'nın deyimiyle 15. yüzyılda Osmanlı imparatorluğu "*Balkan İmparatorluğu*" olarak gelişmiştir. Diğer Balkan devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti Sırlarla da ilişkide bulunmuştur. Osmanlı-Sırp ilişkileri genel olarak savaşlarla anılsa da iki devlet arasında ekonomik ve kültürel açıdan da birçok etkileşim olmuştur.

Osmanlı Devleti Sırbistan'ı hakimiyet altına aldıktan sonra Sırbistan'da şehir hayatını da etkilemiştir. Örneğin, sınır kalesi görünümünde olan Belgrad şehri bir ticaret merkezi haline gelmiştir (TEMİZER & SERBESTOĞLU, 2020, s. 481). Vladimir Bulatoviç'in deyimiyle "*Her sıradan Sırp insanı ortalama 60 yıllık yaşam sürecinde beş yüzyıl Türk egemenliği altında yaşıyor.*".

Osmanlı Devleti Sırbistan topraklarına sahip olduktan sonra Müslümanları bu bölgeye göndermiştir. Böylece Sırbistan'ın hem mimarisinde hem de kültüründe Türk etkisi kalıcı hale getirilmiştir. Türk kültürü Sırp halkının ev tarzını, yemeklerini, hukuklarını dahi etkilemiştir. Dolayısıyla kamu diplomasisi Sırp topraklarında Osmanlı hakimiyetiyle birlikte başlamıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki bu önemli ve olumlu gelişmeleri devam ettiren Türkiye, Sırbistan ile olan bağlarını güçlendirmeyi hedef alan politika izlemektedir. 2000'li yıllardan itibaren iki ülke karşılıklı olarak siyasi ilişkilerini güçlendirmek adına hedefler ortaya koymuştur. Türkiye kendisine Osmanlı'dan miras kalan bu topraklarda askeri, siyasi, sosyal, kültürel birçok alanda faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda iki ülke liderleri karşılıklı olarak ziyaretlerde bulunmaktadır. Bu şekilde hem ikili ilişkiler geliştirilmekte hem de birlikte uluslararası anlaşmalar yapılmaktadır. Geline nokta itibariyle, ortak bir sınırları olmasa da Türkiye Sırbistan'ı komşu ülke olarak değerlendirmekte ve atılan adımları yalnızca şu an için değil gelecek için de atmaktadır. Gelecekte de iki ülkenin önemli ve değerli projelerde birlikte yer alacağı düşünülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Sırbistan Ve Osmanlı İlişkileri

Balkan toplulukları kabileler halinde yaşayarak farklı bölgelere göç etmişlerdir. Şu an ki Sırbistan sınırları içerisine Slav kökenli Sırlar 6. yüzyıldan itibaren göç hareketlerine başlamışlardır. Edinilen bilgilere göre Slavlar Karadeniz'in kuzey ve kuzeydoğu kıyılarından Balkanlara göç etmişlerdir

(RADOS, 2022, s. 18). Sırların Balkanlara göç etme nedeni Avarlardır. Heraclius, Doğu Roma İmparatoru, Sırları Avarlardan koruma amacıyla imparatorluğun kuzeybatı sınırına yerleştirmiştir (KETKANLI, 2022, s. 60).

Sırlar yeni katıldığı Balkan topraklarında hemen bir milli birliğe sahip olamamışlardır. “Jupon” adı verilen Sırp liderleri Büyük Jupon olarak nitelendirilen “Veliki Jupon” olmak için sürekli olarak birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Ancak bu meselelerle uğraşırken devlet kurma başarısına ulaşamamışlardır (ÖZKAN, 2009, s. 1). 850 yılında Vlastimir Sırları kendi hakimiyeti altında birleştirdiyse de Vlastimir’in ölümüyle birlikte Sırp birlikteliği tekrar bozulmuş ve Bulgar hakimiyeti altına girmişlerdir (AKÇORA, 1994, s. 93).

8. ve 12. yüzyıllarda Bizans ve Bulgarların hakimiyetinde yaşayan Sırlar, 1018 yılında Bizans İmparatorluğunun Bulgar Devletinin bağımsızlığını sonlandırmasını fırsat bilerek Zeta ve Rascia adından iki devlet kurmuşlardır (RADOS, 2022, s. 18). Zeta daha sonra Karadağ adını alarak Rascia bölgesine katılmıştır. Nemanja, Zeta ve Rascia bölgelerini birleştirmiş ve Sırp Krallığı’nı kurmuştur. Bu bölge tarihte Nemanja Hanedanlığı olarak ün yapmıştır (KETKANLI, 2022, s. 60). Rascia, Stefan Nemanja tarafından yönetilmiş ve genişlemeye başlamıştır. Bu dönemde Rascia’ya Karadağ, Kuzey Arnavutluk, Kosova’nın doğusu ve Kuzey Makedonya bölgeleri de dahil olmuştur. Daha sonra Nemanja kendi isteğiyle görevini oğlu II. Stefan’a vermiştir. Bu dönemde Stefan tüm Kosova’yı Rascia sınırlarına dahil etmiştir (RADOS, 2022, s. 18).

1282 yılında Stjepan Uros Milutin tahta çıkmış ve Üsküp, Draç, Makedonya’nın birçok bölümü Sırp topraklarına dahil olmuştur. Bu döneme kadar Balkanlarda statüsünü korumaya çalışan Sırlar, tahta Stjepan Uros Decanski geçince Bulgar ve Bizanslarla evlilikler kurarak o topraklarda hâkim olmaya çalışmışlardır (YÜKSEL, 2019, s. 9).

Sırlar en parlak dönemlerini Stjepan Uros Duşon döneminde yaşamıştır. Duşon Sırbistan’ın sınırlarını Tuna Korintos Körfezine; Adriyatik’ten Ege’ye kadar genişletmiştir. Bizans’tan etkilenerek Sırbistan’a “İmparatorluk” adını vererek Sırp piskoposluğunu patrikliğe yükseltmiştir (ÖZKAN, 2009, s. 2).

Duşon ile birlikte en parlak dönemini yaşayan Sırlar, Arnavutluk’un güney bölgesini ve Yunanistan’ın çoğu bölgesini ele geçirmiştir. Bu durumda Bizans İmparatorluğu Sırların daha fazla ilerlememesi için Osmanlı Devleti’nden yardım istemiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti’ne 1352 yılında Çimpe Kalesi’ni, 1354’te Gelibolu’yu vermiştir (PEKTAŞ, 2014, s. 15).

I. Kosova Savaşı’nda Sırların Osmanlılara yenilmesiyle birlikte Türklerin Balkanlarda ilerleyişi hızlanmıştır. II. Kosova Savaşı sonucunda da Osmanlı

Devleti Sırp topraklarını ve Kosova'yı hakimiyeti altında almıştır. 1451 yılında tahta geçen II. Mehmet Belgrat'tan İstanbul'a kadar uzanan ticaret yolunu ele geçirmeyi hedeflemiştir. Bu sebeple bir sefer düzenlemiş ve sefer sonucunda Sırp kralının hazinesine el koyarak, Sırp'ların Osmanlıya haraç ödemesi sağlamıştır. I. Süleyman döneminde ise Belgrat fethedilerek Sırbistan Osmanlı İmparatorluğu'nun sancağı haline gelmiştir (RADOS, 2022, s. 19).

Halil İnancık'a göre Osmanlı'nın Balkanlarda ilerlemesinin sebebi bölge siyasetinin parçalanmış bir yapıda olmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu Sırbistan politikasının tersine bölgedeki tek tutarlı güç olmuştur. Bu sebeple bölge halkı Osmanlı'ya karşı direnme girişiminde bulunmamıştır (KETKANLI, 2022, s. 61).

Fransız Devrimi sonucunda ortaya çıkan milliyetçilik akımından etkilenen Sırp'lar Osmanlı İmparatorluğu'nda isyan eden ilk azınlık olarak kabul edilmektedir. Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Berlin Antlaşması imzalanmış ve Sırbistan'ın tam bağımsızlığı kesinlik kazanmıştır.

Osmanlı Devleti düzenlediği fetihlerle Balkanlarda hem ekonomiyi hem sosyal yapıyı etkilemiştir. Bölgede hâkim olan güçler Osmanlı öncesinde insanların emeğini sömürmüş; Osmanlı ise fethettiği bölgedeki insanların haklarını korumuş aynı zamanda bir devlet güvencesi sağlamıştır. Bu tutum aslında Balkan halkının beklediği ve özlem duyduğu bir tavidir.

Osmanlı Devleti'nin en dikkat çekici özelliği hoşgörülü olmasıdır. Balkan halkını din, dil ve siyasal konularda serbest bırakmış ve milli değerlere hoşgörülü davranmıştır. Sırbistan'ın dış güçlerine müdahale edildiği dönemlerde Osmanlı Devleti Sırbistan'ın yanında olmuştur. 1853 yılında Sırbistan'da çıkan karışıklıkları önlemek amacıyla Avusturya Sırbistan'a asker göndermek istemiş ancak Osmanlı Devleti Sırbistan'da asayişini kendisinin sağlayacağını ifade etmiştir. Başka bir örnek vermek gerekirse; 1854 yılında Rusya Sırbistan üzerinde yoğunlaşarak Sırbistan'da kışkırtıcı eylemler yapmak istemiştir. Ancak Osmanlı Devleti Rus provokatörlerin Sırbistan'a girmesini engelleyerek herhangi bir girişim olursa savaşa dahi girebileceklerini bildirmiştir (TOPRAK, 2013, s. 351).

Türkiye'nin Sırbistan Politikası

Sırbistan ve Türkiye son zamanlarda ikili siyasi ilişkilerini geliştirmek adına önemli adımlar atmıştır. Devlet hükümetlerinin ilişkilerinin istikrarlı bir şekilde ilerlemesi olumlu gelişmelere neden olmuştur. Hükümetler arasında güvenin artması işbirliğinin de artmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin, son zamanlarda ekonomisinde dalgalanma yaşanan Sırbistan'da Türk girişimciliği artmıştır. Türkiye ve Sırbistan arasında giderek artan işbirlikleri sayesinde dengesiz ekonomik koşullar da gün geçtikçe düzelecektir.

Gallups'un 2010'da yaptığı bir ankete göre, Sırp'ların %78'i geçimlerini sağlayamamaktadır. Ankete katılan %70 katılımcıya göre ülkenin ekonomik koşulları kötüye gitmektedir. Genel işsizlik seviyesi ise %19 seviyesindedir. Bu kötü koşullara rağmen yine yapılan ankete göre, Sırp'ların %77'si ülkelerinde kalmayı tercih ettiklerini ifade etmiştir (TESFA-YOHANNES, 2011, s. 251). Bu bağlamda, Türkiye'nin Sırbistan'da yatırımcı bir devlet olması Sırp'lar için de hoş karşılanacaktır.

1990 yıllarında iç krizler yaşayan Türkiye Balkanlara yeterince odaklanamamıştır. Ancak AKP döneminde Türkiye bölgedeki etkinliğini artırmıştır. Örneğin, vizelerin kaldırılması hem kültürel açıdan hem de ekonomik açıdan önemli bir adım olmuştur. Vizelerin kaldırılması için yapılan toplantıda iki komşu ülkenin arasında 6 anlaşma daha imzalanmıştır. Bu toplantı Sırbistan'a yapılan ilk resmi ziyaret olması noktasında önemli bir gelişmedir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yapılan görüşmelerde siyasi, askeri ekonomik, kültürel ve idari konularda görüşüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan Türk yatırımcılarına Sırbistan'ın ekonomik potansiyelini değerlendirmeleri noktasında çağrıda bulundu.

Sırbistan'da 2015 yılı itibariyle 130 olan Türk yatırımcı firma sayısı 800'ü aşmış bulunmaktadır. 2011 yılında 1 milyon dolar civarında olan Türk yatırım ise 2018 yılında 200 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye ve Sırbistan arasında ekonomik ilişkiler yatırımlarla sınırlı kalmamıştır. Turizm faktörü de dikkat çeken faaliyetlerden biridir. 2018 yılında Sırbistan'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı %53 oranında rekor artış göstermiştir. Aynı şekilde Türkiye'den de Sırbistan'a giden turist sayısı 97 binin üzerinde olmuştur (Türkiye ile Sırbistan Arasındaki Ticaret Hacmi Hedefi 5 Milyar Dolar, tarih yok).

Sırbistan ile yapılan bir başka anlaşma da ihracat konusunda olmuştur. Karşılıklı iki ülke 2015 yılında imzalanan Serbest Ticaret Antlaşmasıyla ithalattaki gümrükleri kaldırmışlardır. 2019 yılında STA revize edilmiştir. Sırbistan'a ihraç ettiğimiz ürünler arasında kumaş, elektriksiz makineler, yaş meyve sebzeler, kabuklu meyveler, plastik ve plastik eşyalar, otomotiv ana ve yan sanayi, kâğıt ürünleridir. İthalatımızdaki ürünler ise demir çelik, arıtılmış bakır, bakır, sentetik kauçuk ve demir çelikte eşyadır (TÜRKER).

Yapımını Türk yatırım firması ENKA'nın Bechtel ile üstlendiği Morava Koridoru Otoyol Projesi'de iki ülke arasında yaşanan ekonomik ilişkileri güçlendirecektir. Proje tamamlandığında Sırbistan ile Pan-Avrupa Koridorları; Koridor 10 ve 11'i birbirine bağlayacaktır. Otoyol ile sanayi kenti olan Krusevac'a ulaşım saplanabilecektir (Morava Koridoru Otoyolu Projesininin 2021 Haziran İtibariyle İlerlemesi, tarih yok). Ayrıca proje kapsamında yapılacak köprüler, üst geçitler, alt geçitler aracılığıyla Bosna, Karadağ ve Makedonya'yla da uluslararası bağlantılar olacaktır. Bu bağlamda proje ile birlikte

çevre illerin de hem sosyal hem de ekonomik hayatına katkı sağlanacağı bilinmektedir. Proje kapsamında Sırbistan hükümeti yerel belediyelerinde kalkınmasına destek olmak amacıyla koridor boyunca üç sanayi bölgesi kurmayı amaçlamıştır.

Ekonomik ilişkilerin yanı sıra kimlik kartıyla geçiş uygulaması da atılan adımlar arasındadır. 12 Temmuz 2010 tarihi itibarıyla Belgrad'da *"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Vizenin Karşılıklı Kaldırılmasına Dair Anlaşma"* imzalanmış ve 3 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma'ya göre, iki ülkenin vatandaşları 90 gün içinde 30 günü geçmeyen seyahatlerini vize almadan yapabilecektir.

Vize uygulamasının kaldırılmasından sonra imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması'yla da ülkeler arasındaki yatırımlar hız kazanmıştır. Hem vize uygulamasının kaldırılması hem de STA'yla Türk yatırımcılarının Sırbistan'daki yatırımları artmıştır. Aynı zamanda Türk yatırımcılar gümrük vergisi ödemeden Sırbistan'da ticaret yapmaya başlamıştır.

GDAÜ İşbirliği Süreci Dönem Başkanlığı'nı Türkiye'nin alması da önemli bir gelişmedir (TAN, 2015, s. 68). Türkiye GDAÜ Dönem başkanlığını 1 Temmuz 2020 tarihinde 3. kez devralmıştır. "Komşular Birlikte Görür" sloganıyla başkanlık yapan Türkiye, Balkan halklarının orta geleceğine vurgu yapmıştır.

GDAÜ Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin açılışında konuşan Erdoğan, Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'nde ekonomik ilişkilerin yanında demokrasi, adalet ve yasa dışı faaliyetlerin de konuşulmasının hedeflendiğini ifade etmiştir.

Türkiye'nin Sırbistan Üzerinde Kamu Diplomasisi

İki ülke arasında son zamanlarda gündemde olan başka bir konu ise kamu diplomasisi kavramıdır. Kamu diplomasisi Türkiye nazarında geç gündeme giren bir konu olmuştur. Bu kavram, başka ülkelerin vatandaşlarını ve hükümetlerini olumlu etkileyebilmek amacıyla ülkelerle doğrudan iletişime geçmek ve ülke nezdinde olumlu bir imaj yaratmaya çalışmaktır. Türkiye bu doğrultu da Balkanlarda farklı faaliyetler başlatmıştır. 2002'den beri Sırbistan ile olumlu bir politika izleyen Türkiye, Sırbistan'da kamu diplomasisi kavramı üzerinde de yoğunlaşmıştır.

Sırbistan üzerinde kamu diplomasisi adına faaliyetler yürüten Türkiye, bunları hem resmî kurumlar hem de hükümet dışı organizasyonlar ile birlikte yürütmektedir. Resmî kurum ve kuruluşların başında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ve Yunus Emre Enstitüsü gelmektedir.

TİKA; 2007 yılında Preşovalı gençler için yabancı dil ve bilgisayar kursu açmış, 2008 yılında Novi Pazar Dositey Obradoviç İlkokulu ve spor salonu inşa etmiş, 2009 yılında Sırbistan/Tulin Boşnak Bilim Enstitüsü onarılmış ve malzeme desteği yapılmış, aynı yıl Belgrad Üniversitesi Türkçe sınıfı için teknik destek sağlanmış, 2010 yılı itibariyle Belgrad Şeyh Mustafa Türbesi'nin restorasyon faaliyetine başlamış ve 2011 yılında Arencelovats Devlet Hastanesi ve Dr. Dragişa Misoviç Hastanesi'ne tıbbi malzeme yardımıyla bulunulmuştur (Faaliyet Raporu, tarih yok).

TİKA bunlarla sınırlı kalmayarak eğitim, sağlık, tarım ve daha birçok alanda 223 projeye imza atmıştır. TİKA'nın üstlendiği projeler içerisinde yaptığı restorasyon çalışmaları da büyük önem taşımaktadır (TİKA Sırbistan'da 223 Projeyi Hayata Geçirdi, tarih yok). 2017 yılında Novi Pazar Hastanesi Jinekoloji ve Doğum Bölümü'nün iyileştirilmesi, Belgrad Gerontoloji Merkezi'ne hasta yatağı temin edilmesi, Syenitsa Sağlık Merkezi ve Priboy Devlet Hastanesi, Belgrad Üniversitesi Çocuk Kliniği'ne destekle bulunulması TİKA'nın sağlık alanında yapmış olduğu yardım projelerinden birkaçıdır (YÜKSEL, 2019, s. 36). Ortak kültürel miraslara sahip çıkan TİKA Ram Kalesi, Valide Sultan Camisi, Sokullu Mehmet Paşa Çeşmesi ve Damat Ali Paşa Türbesi'nin restorasyon çalışmalarıyla bölgenin turizm potansiyelini artırmayı hedeflemiştir (TİKA Sırbistan'da 223 Projeyi Hayata Geçirdi, tarih yok).

Türk dilini yurtdışında tanıtmayı hedef alan Türkiye, bununla ilgili belgeleri ve bilgileri YEE ile birlikte tüm dünyanın erişimine açmıştır. YEE, Türk dilini ve kültürünü yurtdışında tanıtmayı hedeflemiştir. Bu amaçla yurtdışında Yunus Emre Türk Kültür Merkezi (YETKM) açarak Türk kültürünü ve dilini öğrenmek isteyenlere eğitim vermiştir (ÇELİK, 2021, s. 1754). YEE'nin Sırbistan'daki bir diğer projesi Türkoloji Projesi'dir. Yunus Emre Enstitüsü Türkoloji Müdürlüğü, Türk dilini, kültürünü, edebiyatını ve sanatını tanıtmak adına ve bu konuda eğitim almak isteyen tüm gönüllülere hizmet verme adına üniversitelerle "Türkoloji Projesi İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır. Bu üniversitelerde Türk öğretim elemanları görevlendirilmektedir. Buna ek olarak Sırbistan'da Novi Sad Üniversitesi'yle protokol imzalanmıştır (2017 Faaliyet Raporu, tarih yok).

Resmi kurum ve kuruluşların yanında hükümet dışı organizasyonlar da kamu diplomasisi adına birçok projeye imza atmıştır. İktisadi Araştırmalar Vakfı, Türkiye İş Adamları ve Sanayiciler Konfederasyonu, Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu bu organizasyonlara örnektir (ÇELİK, 2021, s. 1755).

Sonuç

Balkanlar 1990'lardan bu yana Türk dış politikası açısından önemli bir bölge olmuştur. Özellikle komşularıyla olan ilişkilerinde sıfır sorun isteyen Türkiye bu bağlamda Sırbistan ile ilişkilerine de büyük önem vermiştir. 2000'li yıllardan itibaren Sırbistan ile yumuşak güç politikası izleyen Türkiye ekonomi, turizm, sosyal, siyasi birçok alanda ikili ilişkilere dikkat etmektedir.

Yalnızca Türkiye değil Sırbistan da 2000'li yıllardan itibaren dış politika sürecini değiştirmiştir. Bu sebeple Türkiye ile olan ilişkilerini sağlamlaştırma adına adımlar atmıştır. İki ülke hem karşılıklı ziyaretlerde bulunmuş hem de uluslararası anlaşmalara imza atmışlardır.

2009 yılında başlayan bu karşılıklı ziyaretler sonucunda, yetkililerin birbirleriyle olan dostlukları da gözden kaçmamaktadır. Türkiye, Balkanlarda gerçekleştirmek istediği barış ve huzur bölgesi yolunda attığı adımlarda Sırbistan'ı ortak ülke olarak seçmiştir (TAN, 2015, s. 69). Türkiye, Bosna-Hersek ve Sırbistan arasında üçlü bir dayanışma mekanizması kurulmuştur. Bu bağlamda Bosna-Hersek ve Sırbistan arasında Türkiye arabuluculuk görevini üstlenmiştir.

Sırbistan ve Türkiye arasında zaman zaman olumsuz gelişmeler meydana gelse de iki ülke aralarındaki gerilim yumuşatılmış ve önemli olumlu gelişmelere imza atılmıştır. Yaşanan gelişmelere bakılacak olursa iki ülke arasında gelecekte daha çok ortak projeler yapılacağı görülmektedir. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu bir konuşmasında Türkiye ile Sırbistan ilişkilerinin tarihin en iyi noktasına ulaştığını ifade etmiş ve gelecek olumlu ifadeler kullanmıştır.

Sonuç olarak iki devlet ortak bir tarihe, kültüre ve coğrafyaya sahiptir. Bu bağlamda 2009'dan beri ortak çıkarlar çerçevesinde birleşip ortak hedefleri gerçekleştirmek üzere iki ülke çabalamaktadır. Bu ikili ortaklık Balkanlardaki diğer ülkelerle olan ilişkileri de etkilemiştir. Gelinen noktada ekonomik, kültürel, siyasi her alanda bağlantılar koparılmamalı ve karşılık güvenin daimî olması için yeni adımlar atılmalıdır.

Güven ortamının artması ve atılan adımların sağlamlaştırılması için Sırbistan'da Türk kamu diplomasisi gerçekleştirilmektedir. Böylece Türkiye hem Balkanlardaki olumsuz Türk imajını önemli ölçüde kırmakta hem de Türk kültürünü ve dilini Sırp halkına öğretmeyi hedeflemektedir.

Kaynakça

- 2017 Faaliyet Raporu. (tarih yok). 10 28, 2022 tarihinde TİKA: <https://www.yee.org.tr/tr/yayin/2017-faaliyet-raporu> adresinden alındı
- AKÇORA, E. (1994). Dünden Bugüne Bosna-Hersek. *Türk Dünyası Tarih Araştırmaları*(89).
- ÇELİK, S. (2021). Sırbistan Özelinde Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Politikası. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , 10(2), 1743-1759.
- Faaliyet Raporu. (tarih yok). 10 28, 2022 tarihinde TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22?page=1 adresinden alındı
- KETKANLI, M. N. (2022). *Balkanlar'da Sırp Milliyetçiliği ve Sırbistan Dış Politikasına Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı, Karabük.
- MARINKOVIC, M. (2012). Sırp Kültüründe Osmanlı Damgası. *Motif Akademi Halkbilim Dergisi*(Balkan Özel Sayısı-II), 44-56.
- Morava Koridoru Otoyolu Projesinin 2021 Haziran İtibariyle İlerlemesi*. (tarih yok). 10 25, 2022 tarihinde ENKA: <https://www.enka.com/tr/morava-koridoru-otoyolu-projesinin-2021-haziran-itibariyle-ilerlemesi/> adresinden alındı
- ÖZKAN, A. (2009). *Sırbistan'ın Bağımsızlığını Kazanması (1830-1878)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- PEKTAŞ, Z. (2014). *Balkan Siyasetinde Kosova'nın Bağımsızlık ve Egemenlik Sorunu*. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- RADOS, S. (2022). *Uluslararası İlişkilerde Küçük Devlet Yaklaşımı Bağlamında Yugoslavya Sonrası Sırbistan Dış Politikasının Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Muğla.
- TAN, S. (2015). *Kamu Diplomasisi Çerçevesinde Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Sırbistan Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- TEMİZER, A., & SERBESTOĞLU, İ. (2020). Osmanlı-Sırp Diplomatik İlişkileri ve Belgrad Sefiri Yusuf Ziya Paşa. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 477-506.
- TESFA-YOHANNES, A. (2011). The Contribution Of Turkish-Serbian Relations Towards Improving Security In The Western Balkans. *Bilge Strateji*, 3(5), 245-268.

- TİKA Sırbistan'da 223 Projeyi Hayata Geçirdi.* (tarih yok). 10 25, 2022 tarihinde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_sirbistan_da_223_projeyi_hayata_gecirdi-38499 adresinden alındı
- TOPRAK, S. (2013). Osmanlı-Avrupa İlişkileri Çerçevesinde Sırbistan'ın Bağımsızlığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(24), 348-353.
- TÜRKER, H. (tarih yok). *Sırbistan Ülke Profili*. 10 24, 2022 tarihinde İzmir Ticaret Odası: <https://api.izto.org.tr/storage/Documents/original/yQ1jM-7KvShOzRt3r.pdf> adresinden alındı
- Türkiye ile Sırbistan Arasındaki Ticaret Hacmi Hedefi 5 Milyar Dolar.* (tarih yok). 10 24, 2022 tarihinde DEİK: <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-sirbistan-arasindaki-ticaret-hacmi-hedefi-5-milyar-dolar> adresinden alındı
- YÜKSEL, A. R. (2019). *Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Sırbistan İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Reexploring Pakistan's Humanitarian Efforts in Bosnia; Reflection of Future in the Mirror of Past

Syed Hani Hussain ZAIDI*

Abstract

Foreign relations of a country are believed to be based upon mutual interests or some kind of political gain in the geopolitical arena. These relations are considered to be temporary, and they alter their course in wake of a paradigm shift in an effort to find new partners to play a more effective role for the sake of national interests. The central idea behind the making of foreign policy by a sovereign state is to protect its geopolitical interests through different means. These include trade and investment, industrial development and projection of military might. In this case, military might have been used as tool by the big powers in recent past, but the consequences of their misadventures proved to be disastrous for the local population of the host country. Although these interventions were meant to achieve certain political objectives and to protect the geopolitical footprint of the intervening state (as it was supposed to be according to the basics of geopolitics). But there are precedents in recent history that repudiated this ultimate truth. The Pakistani intervention in Bosnian war can be taken into account as a precedent in this regard.

Since the time of its inception, Pakistan has maintained cordial relations with the Muslim world. The scope of these relations is not limited to the diplomatic support for their rights. On the contrary, in some cases, Pakistan has also provided military assistance to the Muslim nations in their hardest times. The support provided by Pakistan to Indonesia in its struggle for independence and the Arab world in their wars against Israel are some of the shining examples in this regard. Although the case of Bosnia is quite different, even then Pakistan managed to extend its humanitarian and military support to the Bosnian Muslims in their struggle against the Serbs.

It is quite strange to know the role of Pakistan in the Bosnian war, but one can easily accept this fact after digging out the depths of history. In this article, Pakistan's effective role in the Bosnian war, as a non-regional country, has been highlighted to explore the basis and primary objectives of its foreign policy in 1990s, especially after the dissolution of USSR and disintegration of Yugoslavia. Moreover, Pakistan's principal stance and national approach on this matter has been examined to study the public will and support to the tough decisions made by the political leadership in these kind of cases in spite of the fact that these decisions could result in severe circumstances in future.

Keywords: Geopolitics, Foreign policy objectives, civil rights, military intervention, public support, local politics.

---

* Ankara University, SDE Internship Program, hanizaidi313@gmail.com, ORCID No. 0000-0002-2932-9278.

Pakistan'ın Bosna'daki İnsani Çabalarını Yeniden Keşfetmek; Geçmişin Aynasında Geleceğin Yansıması

Özet

Bir ülkenin dış ilişkilerinin, jeopolitik arenada karşılıklı çıkarlara veya bir tür siyasi kazanıma dayandığına inanılmaktadır. Bu ilişkilerin geçici olduğu düşünülmemekte ve ulusal çıkarlar adına daha etkin bir rol oynayacak yeni ortaklar bulma çabası içinde bir paradigma değişikliğinin ardından seyrini değiştirmektedir. Egemen bir devletin dış politika yapmasının arkasındaki ana fikir, jeopolitik çıkarlarını farklı yollarla korumaktır. Bunlara ticaret ve yatırım, endüstriyel gelişme ve askeri gücün projeksiyonu dahildir. Bu durumda, ordu yakın geçmişte büyük güçler tarafından bir araç olarak kullanılmış olabilir, ancak onların talihsizliklerinin sonuçlarının ev sahibi ülkenin yerel nüfusu için felaket olduğu ortaya çıktı. Her ne kadar bu müdahaleler belirli siyasi hedeflere ulaşmak ve müdahale eden devletin jeopolitik ayak izini korumak (jeopolitik temellerine göre olması gerektiği gibi) anlamına geliyordu. Ancak yakın tarihte bu nihai gerçeği reddeden emsaller var. Pakistan'ın Bosna savaşına müdahalesi bu konuda bir emsal olarak değerlendirilebilir.

Pakistan, kurulduğu günden bu yana Müslüman dünya ile samimi ilişkiler sürdürmüştür. Bu ilişkilerin kapsamı, haklarına yönelik diplomatik destekle sınırlı değildir. Aksine, bazı durumlarda Pakistan Müslüman milletlere en zor zamanlarında askeri yardım da sağlamıştır. Pakistan'ın bağımsızlık mücadelesinde Endonezya'ya, Arap dünyasının da İsrail'e karşı yürüttüğü savaşlarda verdiği destek bu konuda öne çıkan örneklerden bazılarıdır. Bosna'nın durumu oldukça farklı olmasına rağmen, o zaman bile Pakistan, Sırp'lara karşı mücadelelerinde Bosnalı Müslümanlara insani ve askeri desteğini genişletmeyi başardı.

Pakistan'ın Bosna savaşındaki rolünü bilmek oldukça garip ama tarihin derinliklerini kazdıktan sonra bu gerçeği kolayca kabul edebiliriz. Bu makalede, Pakistan'ın bölge dışı bir ülke olarak Bosna savaşındaki etkin rolü, özellikle SSCB'nin dağılması ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra 1990'larda dış politikasının temellerini ve temel hedeflerini araştırmak için vurgulanmıştır. Ayrıca, Pakistan'ın bu konudaki ilkeli duruşu ve ulusal yaklaşımı, bu tür davalarda siyasi liderliğin aldığı zor kararlara karşı kamuoyu iradesini ve desteğini incelemek için, bu kararların gelecekte ağır koşullara yol açabileceği gerçeğine rağmen incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Dış politika hedefleri, sivil haklar, askeri müdahale, kamu desteği, yerel siyaset.

Introduction

Geographically, Pakistan and Bosnia are located in two different regions with different history and political dynamics. Pakistan is situated in South Asian region sharing borders with India to the east, Afghanistan and Iran to the west, China to the north and Arabian sea to the south. Its geographical location is considered to be a point of strength as it provides the shortest and economically most feasible route to China which is an emerging economic and military giant of the world. Moreover, Pakistan also provides Afghanistan and the Central Asian states (Tajikistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan, Azerbaijan) the shortest and the most convenient route to reach the warm waters (Arabian Sea) in order to expand their international trade through sea which is more suitable as compared to the land options. The geographical importance of Pakistan becomes more evident after doing comprehensive research about the power chess that was being played by two big powers (Great Britain and Russian Empire) in the late 19th and early 20th century and still continues today between the giants of modern world, China and United States in this region. Pakistani seaports that were believed to be the area of interests of the Russian Tsars and Soviet leaders are now one of the major targets of the Chinese communist leaders as they strive for economic dominance in near future.

On other hand, Bosnia and Herzegovina is located in the Balkan Peninsula in eastern Europe. It shares borders with Serbia to the east, Montenegro to the southeast, and Croatia to the north and southwest. It shares a small coastal belt, stretching over 20 kilometers with the Adriatic Sea to the south as well. Both Pakistan and Bosnia do not have anything in common except the fact that the majority of people inhabiting both regions possess the same religion i.e. Islam. For some beginner, it is probably a confusing or maybe an interesting thing to know that the religious basis or identity could also play an influential role in the foreign policy of a nuclear armed country. It might be an unfamiliar thing for someone who is trying to solve the geopolitical puzzle in the late 20th century, but it has a background and a series of systemic efforts by political and civil influencers dating back to 1947.

Pakistan's Foreign Policy Objectives

Pakistan was founded in 1947 on the basis of "Two-nation theory" which distinguishes Muslims of the Indian subcontinent with the Hindus on the basis of religion. Like any other ideological state, Pakistan formulated its foreign policy in accordance with the basis of its foundation. The founder of Pakistan, **Quaid-e- Azam Muhammad Ali Jinnah**, highlighted the following primary objectives of the Pakistan's foreign policy.

*“Our foreign policy is one of friendliness and goodwill towards all the nations of the world. We do not cherish aggressive designs against any country or nation. We believe in the principle of honesty and fair play in national and international dealings and are prepared to make our utmost contribution to the promotion of peace and prosperity among the nations of the world. Pakistan will never be found lacking in extending its **material and moral support to the oppressed and suppressed peoples of the world**, and in upholding the principles of the United Nations Charter.”*

The Article 40 of the constitution of the Islamic Republic of Pakistan clearly states that.

*“The State shall endeavor to preserve and strengthen fraternal relations **among Muslim countries based on Islamic unity**, support the common interests of the peoples of Asia, Africa and Latin America, promote international peace and security, foster goodwill and friendly relations among all nations and encourage the settlement of international disputes by peaceful means.”*

Following the constitution and vision of the founding fathers of Pakistan, the country’s political leadership as well as the general public have never stepped behind in the wake of a crisis in any part of the world, especially in areas where Muslims are a dominant population.

Public Sentiment and Domestic Politics

For any political leader in a modern democracy, public sentiments do play a major role in the decision-making process at state level. They are obliged to care about these minute details provided the fact that they would be made accountable by the public in the next parliamentary elections. Pakistan’s history stands witness to the fact that religious sentiments of the public were one of the primary reasons of the political turmoil in the country’s history.

At first, the ideological basis of Pakistan provided the ground for the development of sympathetic sentiments among the general public for the Muslims of the world. This was provided a massive support by the political circles of Pakistan ever since the country’s foundation. Pakistan has, undoubtedly, never lost any opportunity to support the Muslim cause across the globe till date. A very recent example of such support was seen in the “Nagorno-Karabakh War” between Azerbaijan and Armenia in 2020. Pakistan supported the Azerbaijani cause of the liberation of occupied territories against the Armenian aggressors. It is very interesting to mention that despite of a lot of diplomatic efforts of Armenia and pressure from the western bloc, Pakistan does not recognize Armenia as a sovereign state and does not possess any

diplomatic or economic relations with them due to their aggressive moves against Muslim majority Azerbaijan. The support in Pakistan in this case was also not limited to the state offices as the social media was overwhelmed by the coverage and support of the Azerbaijani cause in this war. This overwhelming public support reflects the Pakistan's role in the Bosnian war.

Bosnian War

After the dissolution of Yugoslavia, successor states started to declare their independence and Bosnia was not an exception. The Republic of Bosnia and Herzegovina declared its independence on 28th of February 1992 under the leadership of Alija Izzetbegovic. Although it was done through a referendum, but the political representatives of the Bosnian Serbs boycotted and refused to accept the outcome of this referendum that led to the outbreak of this civil war. There are a plenty of research papers and news articles available on this issue, but this won't be discussed in detail here as the topic of this study is centered on the Pakistani role in this war which is truly worth mentioning.

Pakistan's Position in 1990s

Pakistan was engaged in an armed struggle against Soviet Union in the 80s, earning massive support and privileges from the western bloc (US and allies). But these favors and privileges proved to be temporary and ended with the Geneva Accords in 1988. After the Soviet defeat in Afghanistan, tides turned against Pakistan in the form of economic and military sanctions. "Pressler Amendment" proposed by US senator Larry Lee Pressler in late 80s ceased US economic and military assistance to Pakistan, accusing Pakistan of continuation of its nuclear weapons program. This led to an economic instability and uncertainty among Pakistani business circles which further worsened the situation. As this was not enough, lack of political stability ignited the fire. Common man in Pakistan was harshly affected and any wrong decision about the Bosnian crisis could have been disastrous for Pakistan.

Pakistan and the Bosnian War

Even if this was a matter of concern, Pakistan didn't hesitate to raise its voice against the ethnic cleansing and massacre of Bosnians. Despite the UN arms embargo on all the Yugoslavian territory, Pakistan airlifted its most sophisticated anti-tank and armor piercing weapons to Bosnia and opposed the criminal western silence on this matter of great concern. Pakistan sent

over 3000 armed personnel to Bosnia as part of the UN peacekeeping force to provide humanitarian assistance to the persecuted and oppressed Bosnians. The then President of Pakistan H.E Farooq Leghari, in one of his media interactions, stated that:

“The Western policy of appeasement of the Serbian aggressors is not going to pay.”

Pakistani leaders continued to show support to the Bosnian cause. Pakistan’s President Farooq Leghari and Prime Minister Benazir Bhutto expressed great sorrow on the tragic killing of Bosnian Foreign Minister Irfan Ljubjankic. Both the dignitaries gave a joint statement on this unfortunate occasion:

“This act speaks volume on the savagery and cowardice let loose by Serb aggressors.”

Pakistan also provided a war loan of 20 million USDs to the Bosnian government which was later converted into a ‘gift’ as a gesture of goodwill and friendship between the two nations. Although it doesn’t seem a big amount, it can be considered a handsome one given the circumstances that Pakistan was facing those days.

Pakistan showed willingness and pledged to support the Bosnian government with all means and declared UN arms embargo as illegal. Pakistan’s then defense minister Aftab Mirani and Chief of Army staff (COAS) General Abdul Wahid Kakkar contacted the OIC officials for the assessment of this crisis and the arms assistance that could be provided to the Bosnian government to deal with this challenge. Pakistani troops stationed in Bosnia managed to set up a camp for 50,000+ oppressed Bosnians in the war-torn country. They made efforts for the frictionless provision of food and medical supplies when the war was on its peak. Government and the people of Pakistan donated 1.7 tons of medicines which were handed over to the mayor of Tuzla by the then Ambassador of Pakistan to Bosnia. PAKBATS (the Pakistan army contingent in Bosnia) was providing humanitarian aid to the oppressed Bosnians out of the resources of the Government of Pakistan before the arrival of the official aid from the United Nations. The situation among the deployed Pakistani military personnel has been described by the former president of Pakistan, Gen. (r) Pervez Musharraf in his autobiography in following words:

“The Pakistani troops would fast after one day when the supplies were at an all-time low, this was the only solution to stretch Pakistani resources and make sure no one sleeps hungry!”

Alarms were started ringing for the Bosnian locals amid the threats from France and some other countries about pulling their troops out of Bosnia because of the threats to the life of its soldiers. Pakistan was among those which showed persistence even in those hard times and decided to keep its 3000 soldiers in Bosnia cognizant of the fact that the lives of its troops were also in danger. It is worth mentioning here that Pakistani troops were also among the ones who sacrificed their lives for the Bosnian cause. Two officers, one junior commissioned officer and three non-commissioned officers rose to ranks of martyrs in these humanitarian efforts. Moreover, one of the Pakistan army officers, Captain Manzoor Ahmad was also taken hostage by the Serbian aggressors near Sarajevo despite request from United Nations regarding the freedom of the peacekeepers. This assistance was once described by one of locals in Bosnia:

“PAKBATT has not only protected us from the brutal assault of Serb offensive but has also infused a new spirit into our lives”.

Pakistan’s military engineers were also accredited with the clearance of land mines in order to protect the locals and maintain freedom of movement in the war-torn country.

International Acknowledgement

Pakistan’s tremendous efforts in this war was acknowledged among the Bosnian locals as well as in the international community. The operations carried out by Pakistani peacekeepers were admired in a ceremony organized by Tuzia Red Cross. Pakistani peacekeepers were awarded certificates of merit for their exceptional work and extreme level of professionalism that they showed till the success of peace efforts in 1996.

Role of ISI in Bosnian war

Pakistan’s renowned intelligence agency “Inter Services Intelligence” was also seen quite active throughout the course of this war. ISI, which got its international recognition from the Soviet Afghan War, carried out covert operations in support of the Bosnian government. The then Director General of Inter Services Intelligence, Lt. Gen. Javed Nasir was responsible to carry out arms supply operations in this war. ISI’s Bosnian contingent was formed with financial assistance from Saudi Arabia as quoted by some sources. ISI was primarily responsible for the supply of “Baktar Shikan” anti-tank guided missiles (Pakistani specific variant of the Chinese HJ-8 ATGM) to the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina (ARBiH) to confront the

Serbian Armored vehicles and tanks. The anti-tank weaponry provided by Pakistan was instrumental in neutralizing the Serbian advances. Moreover, huge number of small arms, ammunitions and other required stuff were delivered to assist Bosnia in this struggle. Pakistan also airlifted 380 Bosnians to Islamabad where a special place was prepared by the Government of Pakistan for their stay. That place was given the name of 'Bosnian village'.

This whole operation was supervised the then DG ISI Lt. Gen. Javed Nasir. He was demanded by the Hague Tribunal for war crimes and crimes against humanity in Bosnia as he was accused of providing arms to the Bosnian resistance, but this demand was refused by Pakistani state on medical grounds.

Conclusion

The war ended with establishment of peace after the Dayton Accords in December 1995. Pakistan's military contingent was thus discharged from this duty and left Sarajevo in February 1996. Although Pakistan was going through massive economic instability during these times but through sheer will and public support, the Pakistani state managed to play an influential role in this war. Public support during these times is worth highlighting as it is already evident from the ongoing situation in the western world, especially in Europe where states and governments are openly facing criticism and opposition from the local population because of the provision of military assistance to Ukraine which is in turn calling for retaliation by Kremlin that could be 'not favorable' for the European 'public'.

The Islamabad's intervention in this war provided the strong grounds for the establishment and strengthening of bilateral ties between two brotherly nations. Today, the Islamic Republic of Pakistan and Republic of Bosnia and Herzegovina share much better and strengthened bilateral relations as compared to the Pakistan's relations with other Balkan states. Bosnia has its embassy in Islamabad and Pakistan also has its diplomatic mission in Sarajevo. Delegation level talks are organized between the high-ranking officials of both countries to further deepen the bilateral ties. Currently, the bilateral trade volume between the two countries stands at 4.5 million euro (according to 2020 statistics). There is a dire need to expand this volume according to its potential. In his first official visit to Pakistan in November 2020, Chairman of Presidency of Bosnia and Herzegovina Šefik Džaferović highlighted the importance of increasing the trade ties in his joint press conference along with the Prime Minister of Pakistan Imran Khan.

Future of these bilateral relations between Pakistan and Bosnia appears bright as the political leadership of both the counties are on the same page

when it comes to the idea of strengthening trade and economic bond. There is an opportunity for Pakistan to explore new markets in Balkans and Bosnia can be a good start in this regard.

References

- <https://www.wowshack.com/the-forgotten-contribution-of-pakistan-to-indonesian-independence/>
- <https://mofa.gov.pk/pakistan-reaffirms-support-to-azerbaijan-on-nagorno-karabakh-conflict/>
- <https://www.upi.com/Archives/1995/05/31/Pakistan-says-it-will-stay-in-Bosnia/3592801892800/>
- <https://www.upi.com/Archives/1995/07/26/Pakistan-sends-more-troops-to-Bosnia/9114806731200/>
- <https://www.nytimes.com/1994/02/14/world/pakistanis-offer-troops-for-bosnia.html>
- <https://www.paradigmshift.com.pk/bosnia-pakistan-relations/>
- <https://www.hilal.gov.pk/eng-article/detail/MTA4NQ==.html>
- <https://voiceofeast.net/2020/07/20/how-pakistans-isi-supported-the-bosnian-muslims-against-the-serbian-atrocities/>
- https://www.reddit.com/r/pakistan/comments/ro44rm/bosnian_army_using_pakistani_baktarshikan_atgm_to/
- <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/blonde-muslims-find-shelter-in-pakistan-refugees-from-bosnia-were-given-a-warm-welcome-in-a-distant-land-ahmed-rashid-writes-from-islamabad-1493968.html>
- <https://www.orissapost.com/pakistan-refuses-to-hand-over-ex-isi-chief-javed-nasir-to-bosnia-tribunal/>
- <https://www.jstor.org/stable/41393531>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Dayton_Agreement

Balkan Muslims Between Islamophobia and Islamization

Abdurrahman USAMAH*

Abstract

The Balkans, which became the initial arena for the meeting of Islam and the West, faced a dilemma when the modern era coming. On the one hand, there is a wave of democratization and globalization that guarantees freedom and openness. On the other hand, various ideological groups are trying to find their own identity and express it on the socio-political stage. When Muslim groups took part to show their existence in this process, Islamophobia which had been nurtured for a long time once again found its momentum to stick out even with its worst face. This work attempts to elaborate on the phenomenon of Islamophobia in the Balkans which has continued to this day. Then, this work will also try to present the concept of Islamization which is often misunderstood. Attempts by Muslim groups to find their identity both in Muslimistan, a society with a Muslim majority in it, as well as in a society where Muslims are a minority, but their existence has existed along with the establishment of a modern nation-state, as both apply in the Balkans, need to be carried out in a measured and wise manner. Thus, other parties can also accept and even appreciate it. The Balkans, which have been called the capital world of Islamophobia, could even become a place where Islamophobia itself is considered irrelevant due to historical evidence that clearly explains the very process of Islamization.

Keyword: Balkan, Islamophobia, Islamization, National Identity.

---

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, usamahabdurrahman@gmail.com, ORCID NO: 0000-0001-7287-6958.

İslamofobi ve İslamlaşma Arasında Balkan Müslümanları

Özet

İslam ve Batı'nın buluşmasının ilk arenasına haline gelen Balkanlar, modern çağa gelindiğinde bir ikileme karşı karşıya kalmıştır. Bir yanda, özgürlüğü ve açıklığı garanti eden bir demokratikleşme ve küreselleşme dalgası var. Öte yandan, çeşitli ideolojik gruplar kendi kimliklerini bulmaya ve bunu sosyo-politik sahnede ifade etmeye çalışmaktadırlar. Müslüman gruplar bu süreçte varlıklarını göstermek için yer aldıklarında, uzun süredir beslenen İslamofobi, en kötü yüzüyle de olsa yeniden öne çıkma ivmesini bulmuştur. Bu çalışma, Balkanlar'da günümüze kadar devam eden İslamofobi olgusunu incelemeye çalışmaktadır. Ardından bu çalışma, sıklıkla yanlış anlaşılan İslamlaşma kavramını da ortaya koymaya çalışacaktır. Hem Müslümanların çoğunlukta olduğu bir toplum olan Muslimistan'da hem de Müslümanların azınlıkta olduğu ancak modern bir ulus-devletin kurulmasıyla birlikte varlıklarını sürdürdüğü bir toplumda Müslüman grupların kimliklerini bulma çabaları, her ikisi de Balkanlar'da uygulamanın ölçülü ve akılcı bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Böylece diğer taraflar da bunu kabul edebilir ve hatta takdir edebilir. İslamofobinin başkenti olarak anılan Balkanlar, İslamlaşma sürecini açıkça netleştiren tarihsel kanıtlar nedeniyle İslamofobinin kendisinin ilgisiz kabul edildiği bir yer haline bile gelebilir.

Anahtar Kelimeler: Balkan, İslamofobi, İslamlaşma, Ulusal kimlik.

Introduction

The shooting incident of dozens of Muslims who were praying at a mosque in the Christchurch, New Zealand, in 2019 shows how real and dangerous the problem of Islamophobia is. Two years later, introduced by Pakistan on behalf of Organization of Islamic Society (OIC), the United Nations finally adopted a resolution declaring an international day to combat Islamophobia.¹ However, Yiannis Baboulias said that someone via his Twitter account found that there was the word “Turkofagos” on the weapon used by Brenton Tarrant, the perpetrator, when carrying out the action. The term means “eaters of Turkey” which is an expression of honor addressed to a group of people who fought against the Ottoman in the Greek revolution of 1821. It was also stated that several years before committing his crime, Tarrant often traveled to the Balkans starting from Montenegro, Serbia, Bosnia, Croatia and Bulgaria, including spending approximately two weeks in Greece for a vacation. In his opinion entitled *The Balkans Are the World Capital of Islamophobia*, Baboulias said that the areas Tarrant visited were indeed destinations to revive the historical imagination of Western far-right groups.²

The history of the Balkans, which cannot be separated from its status as the Ottoman gateway to Europe, makes it in a dilemma when dealing with modern phenomena. On the one hand, democratization and globalization have taken place in all areas ensuring freedom and openness. On the other hand, those brought opportunities for all socio-political identities to develop themselves and carry out their respective developments, including Muslims. The Balkans, which is the area where West and East meet, is a place where the largest Muslim population outside of Asia and Africa settled, making them face an existential challenge. Their efforts to implement religious teachings brought back Islamophobic memories that had existed for centuries. This paper attempts to elaborate on the prevailing phenomenon of Islamophobia and how Muslims carry out Islamization in the Balkans. Besides, it will be added at a glance the measurable steps that need to be taken by a number of related parties.

---

1 Hernandez, Michael, (2022), “UN General Assembly declares March 15 International Day to Combat Islamophobia”, <https://www.aa.com.tr/en/world/un-general-assembly-declares-march-15-international-day-to-combat-islamophobia/2536224> (15 November 2022)

2 Baboulias, Yiannis (2019), “The Balkans Are the World Capital of Islamophobia”, <https://foreignpolicy.com/2019/04/01/the-balkans-are-the-world-capital-of-islamophobia/> (15 November 2022)

Defining Islamophobia

Islamophobia is generally defined as hatred and irrational fear or prejudice against Muslims or Islam. More systematically, Enes Bayraklı and Farid Hafez also define it as anti-Muslim racism. Islamophobia is about the dominant group in society which aims to dominate, stabilize, and expand their power by designating a “scapegoat” and removing it from the resource/rights/meaning of constructed “we”. For them, Islamophobia works by forming a static “Muslim” identity that is attributed to a number of negative terms and generalizing it to all Muslims. However, the imagery of Islamophobia is flexible and varies according to context.³

Continuing aforementioned definition, Salman Sayyid described that there are at least six manifestations of Islamophobia; (1) attacks on individuals who are perceived as Muslims, (2) attacks on certain property associated with Muslims, (3) intimidation, (4) institutional arrangements, and (5) incidents in the form of a series of ongoing and systematic demeaning comments about Muslims and/or Islam.⁴ As for all that happened in the context which according to him appeared in the four theatres. First, Muslimistan or a group of countries that are socially and culturally dominated by Islamism both officially and unofficially. Second, a region where Muslims are clearly a minority and alienated from the national narrative even though their presence coincides with or even precedes the formation of states, such as India, Russia, China and Thailand. The third theatre is the area where Muslims in general were immigrants. While the fourth theatre is an area where the existence of Muslims is neglected and Islamophobia is in effect virtually.⁵ Within the geographic context of the Balkans, there are two types of theatre in which Islamophobia manifests. The first type includes Albania, Bosnia-Herzegovina, Kosovo, and Turkey. While the second theatre includes Bulgaria, Montenegro, North Macedonia, Greece, Serbia, Croatia, Slovenia, Romania and Italy. Even so, the dynamics of Islamophobia in the Balkans are still influenced by events outside the territory.

Islamophobia in the Balkans; Past and Present

Islam is not a brand new to the European Christian community. When Arab Muslims succeeded in liberating Jerusalem in the 7th century, it was the first

---

3 Bayraklı, Enes and Hafez, Farid (2016), “Introduction”, *European Islamophobia Report 2015*, p. 7.

4 Sayyid, Salman (Spring 2014), “Measure of Islamophobia”, *Islamophobia Studies Journal*, Vol. 2, No. 1, 15-16.

5 Sayyid, Salman (Spring 2014), “Measure of Islamophobia”, *Islamophobia Studies Journal*, Vol. 2, No. 1, 14-15.

time that the religion spread a century earlier by the Prophet Muhammad came face to face with Christianity. However, in the following years, especially when the Crusades broke out, the image of “Turks” emerged right next to European lands as a close neighbour that had embraced Islam. Pope Urban II when launching the first batch of crusaders at Clermont-Ferrand is recorded as having called the Turks a “base and bastard” mob who wounded and seized the lands of their Christian brothers. Four hundred years later, fear of the Turks only grew when the Ottomans captured Mohac, Belgrade and several other important Balkan cities. In 1518 Martin Luther even said that the Turks were a torment sent by God to punish Christians for the sins they had committed.⁶ Since then, narratives about Turkey and Islam as “the other” from Europe have continued to be produced. In addition, there were also various socio-political dynamics, starting from the collapse of the Ottoman Islamic sultanate to the disintegration of the Yugoslav socialist regime, which coincided with the emergence of various expressions of Islamophobia to present day.

In the latest publication of European Islamophobia Report on 2021, a number of Islamophobic expressions still prevail in the Balkans. Among which are at the worst degree is in Albania. It was recorded that someone named Rudolf Nikoli stabbed five Muslims who were praying at the Dine Hoxha Mosque in Tirana. The man who injured one of his victim’s required surgery while four others were being treated seriously at the hospital when questioned by the police, he stated, “all Muslims must be punished”.⁷ In Greece, ten people using knives and iron bars attacked a refugee camp shouting loud Islamophobic yell such as “f*ck Allah” and “go back home”.⁸

Besides, a number of political figures have continued to instil prejudice against a number of Muslimists in the Balkans. Hungarian Prime Minister Viktor Orban said, “I have done my best to convince the great European leaders that the people of the Balkans may be further away from them than from Hungary, but how can we manage the security of a country where there are two million Muslims living (in Bosnia) is a key issue for its security as well”.⁹ As for Angel Dzhambazki, a member of the European parliament from Bulgaria said that, “Turkey, as it currently is, which is an empire, can-

---

6 Tarras, Raymond (2019), Islamophobia Never Rests in the Balkans: Muslim Communities and the Legacy of Exclusionary Nationalisms and Ethnic Expulsions, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 39, No. 9, p. 284.

7 Dosti, Nada (2022), “Albania”, *European Islamophobia Report 2021*, p. 63.

8 Huseyinoglu, Ali, and Sakellariou, Alexandros (2022), “Greece”, *European Islamophobia Report 2021*, p. 297.

9 Jones-Gailani, Nadia, and Gobl, Gabi (2022), “Hungary”, *European Islamophobia Report 2021*, p. 324.

not become a member of the European Union and discussions on this matter must be ended as soon as possible. This country is not a strategic partner for the European Union as some high-ranking officials in Brussels think, but an enemy to our civilization".¹⁰ It is this kind of prejudice that has resulted in the four Muslim countries in the Balkans being proven to be unacceptable as members of the European Union to strengthen economic inclusion and other cooperation. In fact, countries like Turkey have implemented democracy and free markets which have even surpassed a number of other European Union member countries.

Apart from the events and expressions tend to be partial in addressing Muslims and Islam in the Balkans, there are a number of institutional approaches that are Islamophobic as well. In some countries there is a process of Europeanization of Islam. However, along with the increasingly connected people across countries and even continents both through digitalization and easier access to transportation, efforts have also begun to occur from Muslim circles to be more persistent in practicing their religious teachings in a more perfect manner. It is at this point that dialectics returns to the fore.

Seeking for Self-Identity and Islamization

Immediately after the fall of the Ottomans, there was an attempt to europeanize Turkey which also meant adjusting cultural practices to European standards. In the religious context, the Diyanet institution was originally established to discipline Islamic styles that are in accordance with these European values. However, after Refah's victory as a party that openly carries Islamic ideology and especially during the era of Erdogan and the AK Parti, which in the name of humanity was able to abolish the ban on wearing the hijab for women as a symbol of Islamic expression through constitutional means in accordance with the will of the people, the process of Europeanizing Islam is actually reversed. It has even become an institution for spreading Islam which is also rooted in its original sources in the Turkish community in various other countries.

Contrary to this condition, a number of institutions representing religious authorities such as the Islamic Religious Community in Macedonia (IRCM) are still implementing the function of "disciplining" the expression of Islam in societies. For example, when a wave of refugees from Syria in 2015 were prohibited from crossing Macedonia using public transportation and were only allowed to walk or use bicycles to go to Norway from Greece,

---

¹⁰ Şakir, Aziz Nazmi (2022), "Bulgaria", *European Islamophobia Report 2021*, p. 158.

the IRCM warned the local Muslim community to keep their distance from them. This was different from their treatment of refugees from Kosovo in 1999 where they even provided various assistance ranging from food, shelter to means of transportation. The reason underlying the different treatment given is because refugees from the Middle East, even though they are both Muslims, are suspected of bringing radical and militant type of Islam so that interaction with them is feared to change the local Islamic construct, which is referred to as Balkan Islam. Balkan Islam is projected as an Islam that is in accordance with European values against Middle Eastern Islam which is not compatible with it.¹¹

A similar phenomenon emerged in Bulgaria when James Dowson, president of the European Christian Family Forum, interviewed a Muslim member of the paramilitary group he had formed to patrol security on the Turkish-Bulgarian border and asked him the reasons for his participation. The man replied, "We as Bulgarian Muslims cannot accept jihadists and Islamists, people who destroy our culture. We should live by European standards and Bulgarian standards". He also added, "we want to stop the invasion of Islam".¹² The events in Macedonia and Bulgaria both show how the interpretation of Islam and the process of Islamization have taken on a fragmented form. There is a "good" Islam and there is a "bad" Islam. This view agrees with the Muslim "integration" project into the European Union which has indeed been projected through various reports. Finally, the process of seeking for self-identity among Muslims actually leads to Islamophobia.

Responding to this problem, it is important to understand that basically the process of Islamization, as Al-Attas explained, is an effort to "liberate humans from magical, mythological, animistic and national-cultural traditions, then secular control over reason and language".¹³ The cases in Macedonia and Bulgaria above show that even a Muslim is not free from secular national-cultural values. In fact, not with secularization the problem of radicalism can be overcome because even the teachings of Islam do not justify the existence of both as the bad effects appear on the surface today. The issues of hijab and jihad, which are often accused of threatening European values, if understood directly from their original conception, are not as dangerous as one might fear, because they are more related to the private aspects of an individual.

---

11 Piro Rexhepi (2018), Arab Others at European Borders; Racializing Religion and Refugees along the Balkan Route, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 41, No. 12, p. 2215-2216.

12 Piro Rexhepi (2018), Arab Others at European Borders; Racializing Religion and Refugees along the Balkan Route, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 41, No. 12, p. 2217.

13 Al-Attas, Syed Muhammad Naquib (1993), *Islam and Secularism*, Kuala Lumpur: ISTAC, p. 54-55.

The process of Islamization in the framework explained above also emphasizes that compared to the principle of top-down, it tends to focus on a bottom-up approach. In general, instead of highlighting changes in the symbolic and socio-political aspects, he emphasizes changes in the substantial aspects of the perspective and behavior of each individual. However, the first party that must do this is the Muslim community itself starting from its leaders. If even Muslim leaders cannot explain Islam precisely, then misunderstanding of Islam by non-Muslims will create extremities that reciprocate between European Islamophobic expressions and Muslim radical and militant attitudes.

Conclusion

With the approval of Islamophobia as a common enemy by the United Nations, all parties need to realize that human values in the form of respect for the beliefs held by others are important to be preserved. For this reason, Islamophobia itself needs to be considered irrelevant by presenting more massive historical data proving that the Islamic threat is a mere figment. In addition, political and militaristic narratives of Islamization need to be minimized and even completely eliminated, especially by Muslim figures. Instead of focusing on humans as a collective entity, the Islamization need to do is more a process of change for each individual. Indicators of success in Islam are not quantitative but qualitative measures. Religious-based or related policies must be applied in a democratic manner. Thus, efforts to Islamize will not actually invite more Islamophobic expressions. In the context of countries, some Muslimistans – especially in the Balkans – need to be extremely careful when treating non-Muslim minorities. Meanwhile, Muslim minorities at various levels, whether an individual against their community or a country towards their region, are not enough to try to integrate themselves, but they also need to speak out on various more substantial universal humanitarian issues. The history of the Balkans – as the world capital of Islamophobia – which contains many of the earliest interactions between Muslims and Christianity, if explained more clearly, would prove how irrelevant Islamophobia really is. Instead of being an inspiration for Islamophobic actions, the Balkans rather a source for understanding the value of appreciation and respect among human beings despite the diversity of religions.

References

Al-Attas, Syed Muhammad Naquib (1993), *Islam and Secularism*, Kuala Lumpur: ISTAC.

- Baboulias, Yiannis (2019), "The Balkans Are the World Capital of Islamophobia", <https://foreignpolicy.com/2019/04/01/the-balkans-are-the-world-capital-of-islamophobia/>
- Bayraklı, Enes and Hafez, Farid (2016), "Introduction", *European Islamophobia Report 2015*.
- Dosti, Nada (2022), "Albania", *European Islamophobia Report 2021*.
- Hernandez, Michael, (2022), "UN General Assembly declares March 15 International Day to Combat Islamophobia", <https://www.aa.com.tr/en/world/un-general-assembly-declares-march-15-international-day-to-combat-islamophobia/2536224>
- Huseyinoglu, Ali, and Sakellariou, Alexandros (2022), "Greece", *European Islamophobia Report 2021*.
- Jones-Gailani, Nadia, and Gobl, Gabi (2022), "Hungary", *European Islamophobia Report 2021*.
- Piro Rexhepi (2018), Arab Others at European Borders; *Racializing Religion and Refugees along the Balkan Route*, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 41, No. 12.
- Şakir, Aziz Nazmi (2022), "Bulgaria", *European Islamophobia Report 2021*.
- Sayyid, Salman (Spring 2014), "Measure of Islamophobia", *Islamophobia Studies Journal*, Vol. 2, No. 1.
- Tarras, Raymond (2019), Islamophobia Never Rests in the Balkans: Muslim Communities and the Legacy of Exclusionary Nationalisms and Ethnic Expulsions, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 39, No. 9.

Balkanlarda Güvenlik Kaygısı ve Etkileyen Unsurlar

İbrahim Furkan ŞEN*

Özet

20. Yüzyıl sonunda Sovyet Rusya'nın dağılması, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da Sovyet uydusu devletlerin bağımsızlığı kazanmasıyla, ülkeler arası sınırlar boyutunda artan gerginlikler ve daha sonraları çatışmaya boyutuna ulaşmıştır. Balkanlar, AB'nin yanı başında yaşanan çatışma ortamında AB'nin sessiz tutumu ile karşı karşıya kalmıştır.

21. Yüzyılın "küresel" boyutları Balkan devletlerini etkilemiştir. Rusya'nın Balkanları çevrelemesi, 2011 Arap Bahar'dan Türkiye üzerinden Balkanlar'a düzensiz göç ve mülteci sorunu, aşırı sağ partilerinin yükselmesi de Balkanlar devletlerini etkilenmektedir.

2022 yılının şubat ayında Rusya'nın Ukrayna işgal sürecinin başlaması, Balkan devletlerini tedirginlik yaratmıştır. Rusya'nın eski Sovyet sınırlarına geri mi? Dönmek istiyor sorusu ortaya çıkmıştır. NATO ve AB'nin sadece Rusya'ya karşı yapmış olduğu ekonomik ambargolar haricinde, Rusya'nın Ukrayna işgaline sessiz kalması Balkanları güvenlik eksikliğini hissettirmiştir.

Balkan ülkelerindeki sınır anlaşmazlıklarının ortaya çıkışı da Balkanlarda gerginliğin arttırmıştır. Kosova-Sırbistan ve Yunanistan-Arnavutluk sorunlarıdır. Kosova-Sırbistan gerginliğinde, AB ve Türkiye'de durumu yakından takip etmişlerdir.

Balkanlar coğrafyası birçok etnik yapının olması, etnik yapılaraya göre sınırlar belirlenmesi ve bu sorunların artması da olanaksız kılan bir diğer unsurdur.

Kısaca Balkanlar, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir geçiş noktasıdır. Bu nedenle çevresinde gerçekleşen olaylar ve Balkan coğrafyasının 20. Yüzyılda başlayan sınır mücadelesi (Osmanlı'dan bağımsızlık kazanınca da meydana gelmiştir, I. ve II. Balkan Harbi) ve bu mücadeleleri tetikleyen iç sorunlar (etnik sınırlar) ortamı tansiyonu artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Rusya, Avrupa Birliği, Ukrayna.

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, SDE Staj Eğitim Programı, ifsen060@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-2747-3783.

Security Concern in the Balkans and Affecting Factors

Abstract

At the end of the 20th century, with the disintegration of Soviet Russia and the independence of Soviet satellite states in Eastern Europe and the Balkans, the tensions between the countries increased in terms of borders and later reached the level of conflict. The Balkans faced the silent attitude of the EU in the environment of conflict right next to the EU.

The “global” dimensions of the 21st century have affected the Balkan states. Russia’s encirclement of the Balkans, the problem of irregular migration and refugees from the 2011 Arab Spring to the Balkans through Turkey, and the rise of far-right parties also affect the Balkan states.

The beginning of Russia’s invasion of Ukraine in February 2022 caused uneasiness in the Balkan states. Back to Russia’s former Soviet borders? The question arises whether he wants to return. Apart from the economic embargoes that NATO and the EU have made against Russia, Russia’s silence on the invasion of Ukraine has made the Balkans feel the lack of security.

The emergence of border disputes in the Balkan countries also increased the tension in the Balkans. Kosovo-Serbia and Greece-Albania problems. In the Kosovo-Serbia tension, they closely followed the situation in the EU and Turkey.

The geography of the Balkans is another factor that makes it impossible to have many ethnic structures, to define borders according to ethnic structures, and to increase these problems.

In short, the Balkans is a transit point connecting Asia and Europe. For this reason, the events taking place around it and the border struggle of the Balkan geography that started in the 20th century (it took place when it gained independence from the Ottoman Empire, the First and Second Balkan War) and the internal problems (ethnic borders) that triggered these struggles increase the tension.

Keywords: Balkans, Russia, European Union, Ukraine.

Giriş

Balkan ülkelerinin güvenliği Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, BM'de alınan kararlar NATO gücüne bırakılmıştır. 21 yüzyılla birlikte, kendi güvenliğini gözeten aktörlerin Balkan sahasına yönelmesi Balkan devletlerinin kendi çıkarları ve güvenliğini sorgulama gücünü zayıflatmıştır. Yaptıkları hamleler kendi güvencelerini koruma içgüdüleri olmalarındandır. Reel politikası Balkanların 1990'lerde yaşanmış kanlı bir çatışmadan uzak durulması isteğidir.

Bu çalışma, Balkanların güvenliği etkileyen unsurları tespit etmek ve incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma ilk olarak Yugoslavya'nın dağılma süreci ve yaşanan olayların hakkında bir dizi bilgiler verilecek ele alınmıştır. İkinci olarak AB'nin genişleme politikası değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak, Rusya'nın Balkanlara bakışı ve Putin için Balkanlar üzerindeki politikası ele alınmıştır. Son olarak ise Rusya'nın Ukrayna işgalindeki sebeplerde Balkan coğrafyasındaki tehdit algısı üzerinde durulmuştur.

Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

1980-1990'larda SSCB, Doğu Avrupa ve Balkanlarda uydu devletlerinin artık SSCB'den uzaklaşması ve SSCB'nin dağılma sürecine girmesinden dolayı Doğu Avrupa ve Balkanlarda farklı ulus-devletlerin kurulmaya başlamıştır. Bu süreçte ve yeni ulus-devletlerin ortaya çıkışına en büyük yarayı alan Balkan coğrafyasında yer alan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin içerisindeki farklı etnik yapılar içerisinde gerçekleşen kanlı bir mücadele başlamıştır.

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti yaklaşık olarak Balkan bölgesinin %70'ini oluşturur. Balkanların orta bölümünde bulunan bu federal cumhuriyetin dağılması ile dondurulmuş etnik milliyetçi ideolojinin çözülmesine neden olmuştur (Ak, 2019: 129).

Tito önderliğinde kurulan Yugoslavya, âdemimerkeziyetçi federal düzenleme yoluyla ülkedeki milletleri ve azınlıkları hoşnut kılmayı, milletler arası "gönüllü birlik/bütünleşme" sağlamayı ve böylece ayrılıkçı milliyetçiliği engellemeyi amaçlıyordu (Sancaktar, 2018: 1).

Yugoslavya'daki cumhuriyetler arasında var olan ekonomik farklılıklar, zengin kuzey bölgesi ve fakir güney bölgesinin varlıkları ve bu bölgeler arasındaki ilişkiler, ortak bir Yugoslav kimliğinin oluşturulmasının önündeki en önemli engeller olmasının yanında, bu ekonomik farklılıklar etnik kimliklerin canlılığının korunmasına sebep olmuştur. 1980'ler boyunca yaşanan ekonomik sorunlar ise farklı bölgeler arasındaki ilişkileri daha da çok germiş

ve her cumhuriyet bu sorunlara etno-milliyetçi cevaplar geliştirmiştir. Bu yüzden bölgeler arası ekonomik farklılıklar tarihsel anlamda etnik kimliklerin canlılığının korunmasını getirirken 1980'lerde yaşanan önemli ekonomik krizler, bölgeler arasındaki ekonomik eşitsizliği daha da arttırmış ve bu artan eşitsizlik, etnik kimliklerin daha da ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Tüm bu süreçse 1990'larda Yugoslavya'nın dağılmasına yol açmıştır (Çağlar, 2018: 85).

Yugoslavya'daki problemler her ne kadar Tito'nun ölümü sonrası daha görünür hale gelse de yaşanan problemler, yapısal ve uzun dönemli problemlerdir. Yugoslavya'daki uzun dönemli problemler; ekonomik problemler, siyasi problemler ve kültürel problemler olarak sınıflandırılabilir. Siyasi problemler; merkezi devletin azalan etkinliği ve zamanla ortaya çıkan yeni güç merkezlerinin rekabetidir. Ekonomik problemler ise; melez ekonomik sistemin ürettiği yapısal ekonomik problemler ve Yugoslav devletinin yeteri kadar zenginlik ve ekonomik fırsatlar yaratamamasıdır. Kültürel problemlerse Yugoslav devletinin ortak bir ulusal kimlik oluşturmadaki başarısızlığı ve Yugoslav kimliğine doğrudan rakip ve tehdit olan farklı topluluk kimliklerinin yükselişini engelleyememesi olarak özetlenebilir (Çağlar, 2018: 85).

Yugoslavya'nın Dağılması

Tito'nun vefatından sonra Yugoslavya'nın Devlet Başkanı "Slobodan Milosevic" olmuştur. Sırp asıllı Milosevic düşüncesi Sırbistan'ı merkezi yapı haline getirmek ve Sırpları tek bir çatı altında toplama düşüncesidir. Bu düşünce yapısı ve yaptığı hamlelerle Yugoslavya'nın dağılma sürecini de hızlandırmıştır.

Dil, din ve etnik ayrımlarla bir arada yaşayabilen halklar kendi kimliklerini koruyabilmek için devlet yapılarını oluşturmaya çalışmış ve bu süreçte devletler sınırlarını genişletmek istemişlerdir. Bu genişleme fırsatları bir savaşın meydana gelmesine neden olmuştur (Ak, 2019: 129).

1990-1991 yılları, daha sonra şiddet düzeyi, yoğunluğu ve niteliği artacak Yugoslavya kökenli Balkan krizlerinin şekillendiği yıllardır (Emiroğlu ve Çakır, 2008: 90).

1992 Yugoslavya'da Kanlı Sürecin Başlangıcı

1992 Nisan ayında Bosna-Hersek'e, önce Sırplar daha sonra Hırvatlar hücum ettiler.

Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman ile Sırbistan Cumhurbaşkanı Milošević arasında Bosna-Hersek'i paylaşma görüşmeleri yapılmış, ama tam olarak

anlaşmaya varılamamıştı. (Mesic, 2001: 11-12 ; Cekic, 2005: 1052-1060). Bosna-Hersek'in yaklaşık %45'ini oluşturan Boşnaklar ise, Alija İzetbegović'in liderliğinde Bosna-Hersek'in ülkesel bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunuyorlardı. Böylece Nisan 1992'de üç taraf (Sırp-Hırvat-Boşnak) arasında Bosna Savaşı patlak verdi ve Aralık 1995'e kadar şiddetlenerek devam etti (Sancaktar, 2018: 7).

Boşnakların ilan ettikleri bağımsızlık kararının Avrupa Topluluğu (AT) tarafından kabul edilmesiyle beraber, Sırpların Boşnaklara karşı başlattığı saldırılar tahmin edilemeyecek derecede tehlikeli olayların yaşanmasına neden olmuştur. Saldırı karşısında Avrupa ülkelerince Boşnaklara verilen yardım sözü havada kalmış, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Yugoslavya'nın tümüne uygulanan silah ambargosu da Sırpların elini daha da güçlendirmiştir. Federal sistemin askeri ve bürokratik gücünün büyük bölümünü elinde tutan Sırp, kontrolleri altındaki askeri mühimmatla Boşnaklara soykırım uygulama girişimlerini başlatmış, Srebrenitzsa'da 8000'i aşkın Boşnak soykırımıyla karşı karşıya kalmıştır. (Dağcı ve Dal, 2016: 114).

Avrupa'nın yanı başında gerçekleşen bu katliama sessiz kalması ilerleyen yıllarda AB'ye güvenin savaş konularında barışı koruyacağına dahil güvenesi zedelenmiştir.

Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası ve Balkanlar

Altı ülkenin Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurarak bugünkü temellerini attığı Avrupa Birliği (AB), birbirini takip eden çeşitli genişleme ve bütünleşme süreçlerinden geçerek, pek çok alanda ortak politikalar uygulayan 27 üyeli uluslararası bir yapıya dönüşmüştür. Bu süreç içinde AB her biri farklı nitelikte yeni üye devletleri bünyesine katarak siyasi, ekonomik ve jeopolitik açıdan çok daha güçlü bir Birlik haline gelmiş ve bu vesileyle uluslararası sistemdeki etkinliğini artırmıştır (Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022).

5 Şubat 2020 tarihinde Avrupa Komisyonu "Katılım Sürecini Zenginleştirmek: Batı Balkanlar için Güvenilir bir AB Perspektifi" bildirimini hazırlayarak genişleme politikasında ciddi yönetsel değişikliklere gitmiştir. Kuzey Makedonya ve Arnavutluk'un katılım süreci için geçerli olan, Sırbistan ve Karadağ'ın ise tercihi bırakılan yeni yöntem, üye devletler tarafından 25 Mart 2020 tarihli AB Genel İşler Konseyi Sonuçlarında onaylanmıştır. 15 Mayıs 2020 tarihinde ise Karadağ, AB'nin genişlemedeki yeni yönteminin parçası olmayı kabul ettiklerini açıklamıştır (Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022).

Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne kaçınıcı genişlemede ve hangi tarihlerle girdiği sırasıyla;

İkinci Genişleme: Yunanistan 1 Ocak 1981.

Beşinci Genişleme: Macaristan, Slovenya 1 Mayıs 2004, Romanya, Bulgaristan 1 Ocak 2007.

Altıncı Genişleme: Hırvatistan 1 Temmuz 2013.

Altı Balkan ülkesi AB üyesi iken, potansiyel üye olarak yedi tane ülke bulunmaktadır: Türkiye, Kuzey Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova'dır.

AB'ye üye devletlerin sayısının artması ve çıkarlarının daha geniş bir heterojen yapıya bürünmesi karşısında Avrupa Komisyonu, bütünleştirici ve ara bulucu rolü oynamakta daha da zorlanıyor (Günder ve diğerleri, 2012: 2). AB kendi çıkarlarını sağlaması ve barış istikrarını koruması için Balkan ülkelerinin Birliğin içine alması istikrarsız yapıyı koruma içgüdüsüdür, lakin, üyeler içerisindeki ve/ya potansiyel üyeler arasındaki gerginlikten dolayı somut adımların atılması veya üye alımının ertelenmesi gibi durumlar gözükmektedir. Bu durum potansiyel üyelerin başka alternatif çare bulmasına yol açmaktadır.

Potansiyel üyelerin alternatifleri AB üyesi ülkeleriyle farklı çıkarlara yol açmasına ve gerginliğin ara ara arttığı gözükmektedir.

Putin Dönemi, Rusya'nın Balkanlar Politikası

Putin Öncesi Dönem

1990'lardaki Balkan savaşları, Kırım krizi için bir referans noktası haline gelmiştir. Aynı zamanda Batı Balkanlar Rusya'nın Batı'ya karşı diplomasisini ve propaganda faaliyetlerini yoğunlaştıracağı bir jeopolitik alanı olmuştur. Diğer uluslararası aktörler gibi, Rusya da ulusal çıkarlarını ve hedeflerini belirleme hakkına sahip bir ülke ancak Moskova'nın Balkanlar'a karşı yaklaşımı, AB kurumlarına meydan okumaya yönelmiştir (Progonati, 2015: 111). Bu bağlamda Balkanlar Rusya için rekabet alanıdır.

1992-1993 yılları arasında geçiş dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada önceki enternasyonalist politikasının yansımaları yansıtılmıştır. Sovyetler'in dağılmasıyla Rusya, Balkanlara sunacağı ideoloji kaynaklarından yoksun kalmıştır. Balkanlar'da bazı ülkeler tarafından benimsenen "Slav ve Ortodoks kardeşliği" söylemi pragmatik değerini kaybetmiştir. Böylece, Moskova ülkelerle diplomatik ilişkilerini geliştirmiş ve uluslararası gelişmeler için çoğu zaman tarafsız bir tutum savunmuştur (Progonati, 2015: 111). Ama

Rusya (Yeltsin) zaman zaman Sırp'ların yanında durması, BM Güvenlik Konseyi'nde Sırp yaptırım kararına veto vermesi, Batı karşıtı politikalara kapı araladığı ve Rusya Federasyonu'nun dış politikasını da şekillendirmiştir.

Putin Dönemi

Vladimir Putin iktidara geldiğinde Rusya, Boris Yeltsin'in 1996 yılı sonrası uygulamış olduğu çok aktörlü dünya düzeninin bir aktörü olma yolunda her bölgede var olma kaygısı ile politikalarını yürütmekteydi. Avrasyacılık vizyonu ile çok bölgeli ve Batı ile mücadele düşüncesi çerçevesinde hareket etmiştir. Vladimir Putin iktidarının başlangıcında yayınlanan askeri doktrinde de belirtildiğine göre Rusya artık çok yönlü dünya politikasını izleyerek modern bir döneme girmiş pragmatik ve milliyetçi bir çizgide stratejilerini uygulamaya koymuştur. Putin dönemi Rusya'nın Balkanlar politikasının temel argümanları NATO ve AB'nin Balkan genişlemeleridir. ABD'nin iç politikasında da tartışmalara yol açan bu düşünce Rusya Federasyonu için hayati bir tehdit özelliği göstermekteydi. Bu yüzden, Rusya'nın tekrar uluslararası siyasette güç aktörü olması Balkan ve Doğu Avrupa'dan gelen hem sosyal hem ekonomik hem de güvenlik tehditlerine karşı nasıl bir yol izleyeceği ile ilgili olmuştur (Ak, 2019: 135).

Putin, Balkanlar'daki sorunları çözmesi halinde NATO ve AB'yi Doğu Avrupa ve Balkanlarda dengeleme ve karşı koyma stratejisi (geçmişten gelen "din ve ırksal" bağlar) geliştirme düşüncesi yatmaktadır. 2004 sonrası AB ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesine karşı Rusya, ABD ve AB'ye daha sert söylemlerde bulunmuş, Balkanlar üzerinde daha açık siyaset ortaya koymuştur.

Rusya'nın Balkanlar'daki Kullandığı Araçlar

2000'li yıllarda Rusya, Putin ile birlikte Balkan politikasını aktif şekilde "enerji, ekonomi ve siyasi" araçlarını kullanmaya başlamıştır.

Enerji (Doğalgaz)

Rusya enerji politikası son zamanlarda olduğu gibi Putin'le birlikte daha aktif kullanmıştır. Enerji politikasında güvenlik önemlidir, enerji güvenliğini oluşturan unsur ise "arz güvenliği"dir. Balkanların bir özelliği de transit bir konuma sahip olmasıdır.

Rusya'nın enerji sahasında AB'ye aktaracağı enerji(doğalgaz) Türkiye ve Balkan coğrafyası önemlidir.

Putin ile birlikte Balkanların önemi "transit" bir araç olarak görmesidir.

Siyasi

SSCB dağılmasıyla yeni kurulan Rusya Federasyonu 1992'lerden itibaren Balkanlara dönük politikası yer yer tarafsız kalsa da Batı'ya karşı tutumu devam ettirmiş,

Putin ile başlayan dönemde ise Balkanlar, NATO ve AB'nin doğu genişlemesine karşı bir stratejik araç olarak görmüştür, geçmişten gelen "dini ve ırksal" siyaseti izlemiştir.

Ekonomi

2000'li yılların başında Avrupa coğrafyası dışında bulunan ülkeler Avrupa'yı bir model olarak algılıyordu, bugün aksine Avrupa bu durumdan uzaktır. Örneğin, Moskova için "Avrupa seçeneği" politikası zaman içerisinde pragmatik boyutlar taşımaya başlamıştır. Çünkü son yıllarda AB'nin Balkanlar'daki etkisi sorgulanırken Rusya'nın bölgedeki siyasi ve ekonomik etkisi arttığını görülmektedir. Bu eğilimin altında yatan en önemli sebeplerden biri, 2008 yılında başlayan avro Bölgesindeki ekonomik krizidir. Avro bölgesi ülkelerin çıkmazı/belirsizliği ve Rusya'nın avro mali fiyaskosuna karşı avantajlı durumu Balkan ülkelerini bir seçim yapmalarını zorlaştırmıştır. Rusya, Balkan ülkeleri için umut verici olduğunu ve AB'ye karşı üstünlüğünü sunmaya çalışmıştır. Ekonomiye öncelik vererek Moskova özellikle son dört yılda Rus şirketlerin bütün Güneydoğu Avrupa'da iş varlıklarını arttırmaya teşvik ederek bölgeyi stratejik bir merkez haline dönüştürmeye çalışıyor (Progonati, 2015: 117).

Rusya-Ukrayna Savaşı

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan savaşla birlikte Balkanlarda da terdirginlik havası esmeye başlamıştır. Putin'in eski SSCB dönemi özlemi ve/ya arzusu mu? Sorularını beraberinde getirmiştir. Her ne kadar bu sorulsa da Putin'in 2014 Kırım İhlali sonrası NATO'nun Rusya'ya yaklaşması, Putin'i Ukrayna'ya daha sert politika gütmesini de tetiklediği anlaşılmaktadır.

Uluslararası ilişkiler açısından savaşın sebeplerinden biri ve Rusya tarafından dile getirilen bir gerekçesi Ukrayna'nın potansiyel NATO üyeliği ve bunun sonuncu olarak Ukrayna'ya NATO askerlerinin yerleşebilmesi ihtimalidir. Fakat bu sebebi çok dar anlamda Ukrayna'nın muhayyel NATO üyeliği olarak görmemek gerekir. Esasında Moskova hükümetinin talebi, Ukrayna'nın Rusya'nın yörüngesinde kalması veya en azından "Finlandiyalaştırma" (Finlandization) olarak bahsedildiği şekilde tarafsız bölge olacağını, herhangi bir ittifaka katılamayacağını garantisidir (Anadolu Ajansı, 2022).

Putin 21 Şubat 2022’de Ukrayna’nın iki ayrılıkçı bölgesi olan Donetsk ve Luhansk’ın bağımsızlığını tanıdığını açıklamıştır (Euronews, 2022). Rusya’nın ayrılıkçı bölgelerin bağımsızlığını tanıması ve taraflar arasında karşılıklı devam eden askeri yığınağın varlığı gibi çıktılar pek çok gözlemci tarafından Rusya ve Ukrayna arasında silahlı çatışmanın yaşanmayacağı ve Rusya’nın askeri operasyonları durduracağına dair yanlış yorumlanmıştır (Çelik, 22: 528).

Putin, 22 Şubat 2022’de sabahın erken saatlerinde yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında 2015’te imzalanan Minsk Anlaşması’nın artık geçersiz olduğunu söyleyerek, Donbas bölgesine askeri operasyon başlattığını duyurmuştur. Yaptığı konuşmada bunun bir işgal olmadığını belirtmiş, Ukrayna’ya yönelik başlatılan operasyonun “özel askeri operasyon” olduğunu dile getirmiştir. Putin, askeri operasyonun amacının Ukrayna’yı silahsızlandırmak ve Neo-nazilerden temizlemek olduğu iddiasındadır. Putin’in ulusa sesleniş konuşmasının akabinde açıkladığı Ukrayna ile normalleşme şartları ise şu şekildedir: “Ukrayna Kırım’ın yasa dışı ilhakını tanıyacak, NATO’ya katılmayacağına dair garanti verecek, silahsızlandırılacak ve Donbas bölgesindeki soruna somut bir çözüm bulunacak” (Çelik, 22: 528).

Putin’in konuşmasından sadece Ukrayna üzerine olsa da Balkanları tedirgin duruma sürüklemiştir. Dünyanın gündeminde yer alan Rusya-Ukrayna Savaşı, çeşitli krizlerle boğuşan Balkan ülkeleri tarafından da yakından takip ediliyor. Birçok Balkan ülkesinden Rusya’yı kınayan açıklamalar gelirken; Ukrayna’da yaşanan savaşın tedirginliği Balkanlarda da hissedilmeye başlandı. Avrupa Birliği (AB) Bosna Hersek Özel Temsilcisi Johann Sattler, 2 Mart 2022 tarihinde EUFOR güçlerinden oluşan 500 ilave askerin ülkede gerginlik yaşanan bölgelerde konuşlandırılacağını açıkladı. Kosova’da ise ordunun geliştirilmesi için Maliye Bakanlığı tarafından Güvenlik Fonu kuruldu. Bununla birlikte Rusya’nın Ukrayna’daki saldırılarının ardından birçok Balkan ülkesi, AB’ye acil üyelik başvurusunda bulundu. Bu ülkelerden biri Bosna Hersek oldu. Dışişleri Bakanı Bisera Turkovic, AB’ye acilen adaylık statüsü verilmesi çağrısı yaptı (Mazrek, 2022)

Sonuç

Balkan coğrafyasının homojen yapısının bulunması nedeniyle Yugoslavya’nın dağılma sürecinde bu yapı kanlı sonuçları da doğurmuştur. Avrupa Birliği’nin bu süreç karşısında kendi çıkarlarının ön plana çıktığı ortamda, seyirci olarak durumu takip etmiştir. Savaşın bitmesiyle Avrupa Birliği’nin genişleme politikası hem geçmiş vicdanı tutumunu rahatlatmak hem de Rusya’yı NATO ile çevreleme politikası amacını gütmüştür. AB her ne ka-

dar kendini en iyi yere konumlandırırsa da genişleme politikası çıkarlarının önünde durmuştur.

Rusya, SSCB'nin dağılması sonrası Batı ile iyi bir tutum seyretmek için Yugoslavya'da gerçekleşen olaylara tarafsız kalmayı yeğlemişse de ara ara Sırbistan yanlısı tutumunu ortaya koymuş, BM ve NATO üzerinden de sert tavrını göstermiştir. Bu yaptığı 2000'li yıllarda Batı'ya karşı Rus tutumunu da şekillendirmiştir. Putin'in ilk dönemi sessizliğini bozan durum 2004'de Macaristan'ın ardından Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye katılımları, Putin'in Batı'ya karşı daha sert tutumu gözükmemektedir. Balkanlar Rusya için etnik yapısının (dini ve millet) dışında ekonomi ve enerji açısından transit bir özellik taşımaktadır.

Rusya'nın Ukrayna işgali Putin'in farklı söylemi olsa da NATO'nun Baltık coğrafyası ve özellikle Balkanlar'dan Rusya'yı çevrelemesi ve Ukrayna ile NATO ilişkilerinin artması da Ukrayna işgalinin sebeplerinden birisidir.

Balkanların güvenliği, AB, NATO ve Rusya bağlamında ilerlediği ve üç aktörün etrafında da şekillendiği gözükmemektedir. Balkanların ekonomik açıdan AB'ye ne kadar bağlıysa, Rusya'ya da o derece bağlılığı bulunmaktadır. Balkan devletlerinin Ukrayna özelinde Rusya'ya karşı tavırlarını belirtse de Avrupa'nın dev aktörlerinin söylemlerinden daha farklı söylemler içermektedir.

Kaynakça

- Ak, M. A. (2019). *Kimlik Bağlamında Rusya'nın Balkanlar Politikası (Vladimir Putin Dönemi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Aktürk, Ş. (2022). *Sebepleri ve sonuçlarıyla Rusya'nın Ukrayna'yı işgali*. Anadolu Ajansı. Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sebepleri-ve-sonuclariyla-rusya-nin-ukrayna-yi-ısgali/2512248>
- Çağlar, M. T. (2018). Tito Sonrası Dönemdeki Ekonomik Sorunların Yugoslavya'nın Parçalanmasına Etkileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 80-98.
- Sancaktar, C. (2018, 29-30 Eylül). *Yugoslavya'nın Yıkılışında Sırp Milliyetçiliğinin Rolü*. Yugoslavya'nın Yıkılışında Sırp Milliyetçiliğinin Rolü Konferansında sunuldu, Ankara.
- Emiroğlu, H., Çakır, M. F. (2008). Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde TransAtlantik Dış Politika Parametreleri (1990-1995). *Avrasya Etüdüleri*, 33(1), 83-112.
- Dağcı, G. T., Dal, A. (2016). Soğuk Savaş Sonrası Bosna-Hersek Bağımsızlık Süreci ve Aliya İzzetbegoviç. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 107-129.

- Çelik, S. (2022). 2022 Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali: AB Entegrasyonu İçin Yeni Dönem. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 521-533.
- Günter, S., Dušan R., Andrea, D. (2012). Yıllık yalnızlık: Avrupa Birliği'nin bitiş Sürecindeki aranın doldurulması için Batı Balkanlar ve Türkiye'ye Somut Bütünleşme Kullanımına Sunulmalıdır, Erişim: <https://www.econstor.eu/handle/10419/256197?&locale=en>.
- Mazrek, S. (2022) *Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Balkanlara Olası Yansımaları*. AN-KASAM . Erişim: <https://www.ankasam.org/rusya-ukrayna-savasinin-balkanlara-olasi-yansimalari/>.
- Özcan, S. (2019). *Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Balkan Politikası: Bulgaristan ve Yugoslavya*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Proganati, E. (2015). Rusya'nın Balkanlar Politikası. *Karadeniz Araştırmaları*, 12(45), 105-125.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2022). *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi*. Ankara. Erişim: <https://www.ab.gov.tr/109.html>.

Milli Güvenlik Kavramı Üzerinden Türkiye'nin Balkan Politikaları

Gökçen ALPAR*

Özet

Balkanlar, coğrafi, siyasi ve ekonomik olduğu kadar tarihi, kültürel ve beşeri bağları açısından da Türkiye'nin önceliğinde olan bir bölgedir. Türkiye Balkanlar'ın ayrılmaz bir parçasıdır. Balkanlar ile ülkemiz arasındaki ilişki, köklerini geçmişimizin ortak değerlerinden alan komşuluk, dostluk ve bazı ittifak ilişkilerinden güç alan bir bütün olarak tanımlanabilir. Türkiye ve Balkan ülkeleri Birinci Balkan Savaşına kadar Osmanlı Döneminde Başta Anadolu erenleri olmak üzere ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri birçok açıdan birbirine bağlı bulunmaktadır. Bu bağlılık sebebiyle gerek Türkiye coğrafyasının güvenliği gerek Balkan coğrafyasının güvenliği birbirinden bağımsız düşünülmemektedir. Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması dış politika önceliklerimizden biridir. Bu bağlamda, bölgede bu ortamı tehdit edebilecek ırksal, dini, sosyal ve siyasi gerilimlerin önlenmesine katkıda bulunmak temel hedeflerimiz arasındadır. Bu çalışmanın amacı Balkan coğrafyası ve Türkiye coğrafyasının güvenliğinin ayrı olarak düşünülmemesine ve bu durumla ilgili politikalara dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milli Güvenlik, Balkanlar, Türkiye, Askeri Güç.

---

* Ahi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Lisans öğrencisi, Email: alpargokcen@gmail.com, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-9139-5524>

Türkiye's Balkan Policies on the Concept of National Security

Abstract

The Balkans are Turkey's priority in terms of geographical, political and economic as well as historical, cultural and human ties. Turkey is an integral part of the Balkans. The relationship between the Balkans and our country can be Deciphered as a whole, which is strengthened by the neighborhood, friendship and some alliance relations that take their roots from the common values of our past. Until the First Balkan War, Turkey and the Balkan countries were connected in many ways economically, politically, culturally and militarily, especially the Anatolian erens during the Ottoman Period. Because of this commitment, both the security of the Turkish geography and the security of the Balkan geography are not considered independent of each other. Maintaining peace and stability in the Balkans is one of our foreign policy priorities. In this context, contributing to the prevention of racial, religious, social and political tensions that may threaten this environment in the region is among our main goals. Dec. The aim of this study is to draw attention to the fact that the security of the Balkan geography and the geography of Turkey are not considered separately and the policies related to this situation.

Keywords: National Security, Balkans, Türkiye, Military Power.

Giriş

Balkanlar, coğrafi, siyasi ve ekonomik olduğu kadar tarih, kültür ve halklar arası ilişkiler açısından da Türkiye için bir önceliktir. Balkanlar ile Türkiye, arasındaki ilişki gücünü geçmişten gelen ortak değerlerimizden almaktadır. Bu iki bölgeyi dostluk ve ittifak ilişkilerinden güç alan bir bütün olarak görmemiz mümkündür.

Balkan politikamızın dört ana eksenini, “bölgesel sahiplenme” ve “kapsayıcılık” ilkeleri dikkate alınarak formüle edilmiştir. Bunlar; üst düzey siyasi diyalog, herkes için güvenlik, azami ekonomik bütünleşme ve bölgenin çok etnili, çok kültürlü ve çok uluslu yapısının korunması. Dini sosyal yapılar Bölge ülkeleri arasında “ortak çıkar alanları” oluşturmak, mevcut işbirliklerini hızlandırmak ve tam bölgesel entegrasyonu sağlamak Türkiye’nin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Balkanlar’da barış ve istikrarın sağlanması dış politika önceliklerimizden biridir. Bu bağlamda temel amacımız bölgede çevreyi tehdit edebilecek etnik, dini, sosyal ve siyasi gerilimlerin önlenmesine katkıda bulunmaktır.

Birinci Bölüm

Balkanların Türkiye İçin Önemi

Türkiye’nin Balkanlar’a yönelik politikasının tarihsel süreç içinde analizi, mevcut dış politika yaklaşımının nedenlerini anlamaya da yardımcı olacaktır. Güneydoğu Avrupa’da yüzyıllarca süren Osmanlı yönetimi nedeniyle Türkiye, Balkanlar’daki bazı gruplarla yakın bağlara sahiptir. Öte yandan bölgedeki bazı ülke ve halklar nezdinde de aynı nedenle olumsuz bir imaj oluşturmuştur. Elbette Türkiye’nin bölgeye yönelik politikası ‘da zaman zaman yükselme göstermektedir.

Türkiye’nin Balkan bölgesine yönelik dış politikasının ana hedefleri şunlardır:

Türkiye’nin bölgedeki ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel varlığının korunması ve düzenin bozulmamasını sağlamak.

Bölgedeki Türk ve Müslüman topluluklarının haklarını savunmak ve varlıklarının zarar görmemesini sağlamak.

Bölgede barış ve istikrarı desteklemek ve geliştirmek.

Bölge ülkeleri ile işbirliği ilişkileri kurmak ve geliştirmek.

Balkanların Tarihteki Yeri

Balkanlar, tarihsel olarak ve şu anda Doğu ile Batı arasında bir tampon bölge işlevi görmektedir. Yüzyıllar boyunca Bosna-Hersek ile Hırvatistan arasındaki sınır, Doğu ile Batı'nın, Katoliklik ile Ortodoksluğun, İslam ile Hristiyanlığın buluşup ayrıldığı bir ayırıcı çizgi olmuştur. Balkanlar'ın dar tanımı, eski Yugoslavya'nın halefi olan devletleri ve Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'den oluşan Trakya bölgesini içerir.

Geniş Tanım, Tuna'nın kuzeyinde yer alan Romanya ve Moldova'yı da içerir. Ancak günümüzde "Balkanlar" kelimesi kullanıldığında Batı Balkanlar'ı kastetme olasılığı daha yüksektir.

Bu kavram, Arnavutluk Devleti ve Slovenya hariç, eski Yugoslavya'nın ardılı devletlerini kapsar. Balkanlar; Dil, din ve mezhep bakımından dünyanın en karmaşık bölgelerinden biridir. Bu durum nedeniyle ve aynı zamanda Avrupa üyeliğini vurgulamak için son yıllarda Avrupa Birliği (AB) çevrelerinde Balkanlar yerine "Güneydoğu Avrupa" terimi tercih edilmektedir.

Balkan Halkı ve Türkiye

Balkanlar, Türkiye'nin tarihi, kültürel ve insani bağlarının çok yakın olduğu bir bölgedir. Balkanlar'ın batısı 200 yıl, doğusu ise 400-450 yıl Türklerin egemenliğinde kalmış ve Balkan halkları en huzurlu dönemlerini Osmanlı egemenliğinde geçirmişlerdir. Osmanlı millet sistemiyle iç işlerinde özgürleşen Balkan halkları asimilasyonla karşılaşmamıştır.

19. yüzyılda Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik, kimliğini koruyan Balkan halklarını da etkilemiştir. Avusturya-Macaristan monarşisinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Balkanlar'da ulusal devletlerin ve halkların alt kimliklerini inkâr etmeyen bir devletler federasyonu (Yugoslavya) ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte federasyon bünyesindeki federe devletler peş peşe bağımsızlık kazanmış ve nihayet 17 Şubat 2008'de Özerk bölge statüsüne sahip olan Kosova bağımsız bir aktör haline gelmiştir. Bugün 117 ülke Kosova Cumhuriyeti'ni tanımaktadır.

İkinci Bölüm

Ülkelerin Balkan Politikaları

Diğer aktörlerin Balkan politikalarına kısaca değinecek olursak, AB'nin başlangıçta Balkan coğrafyasını gelecekteki bir genişleme bölgesi olarak gördü-

ğü söylenebilir. Özünde, Kosova ve Bosna-Hersek dışındaki Balkan ülkeleri AB üyesi veya AB adayıdır. Karadağ 2012'den beri, Sırbistan ise 2014'ten beri müzakere etmektedir.

ABD etkisinin Bosna-Hersek, Kuzey Makedonya ve Kosova üzerinden Balkanlar'da güçlü olduğu söylenebilir. ABD'nin diğer **ülke karşısındaki ağırlığı ile NATO üyeliği arasında bir korelasyon vardır.**

1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılımını, 2004'te Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı izlemiş, ardından Hırvatistan ve Arnavutluk NATO'ya katılmış ve en sonunda Karadağ ve Kuzey Makedonya katılım sağlamıştır. Sırbistan, Kosova ve Bosna-Hersek, Balkanlar'da NATO üyesi olmayan üç ülke olarak kalmıştır. ABD, Balkan ülkelerinin AB'ye katılımını da desteklemektedir. Aynı zamanda Rusya'nın Balkanlar politikası, bölgedeki etkisini artırmayı hedeflemektedir.

Moskova bu amaçla bazen etnik Slavları, bazen de Ortodoksluğu kullanmaktadır. Daha yakın zamanlarda, bölgedeki egemenliğini doğal gaza güvenerek güçlendirmeye çalıştı. Rusya, yukarıdaki araçları kullanarak Balkanlar'daki Slav halklarını ayrılıkçılığa ve çatışmaya yönlendiriyor. Bu bağlamda hem Bosnalı Sırpıları hem de Sırbistan'ı değişime itmeye çalışıyor.

Balkanlar'da etkisini artırmaya çalışan bir diğer aktör de Çin.

Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi'nin duyurulmasından sonra, Pekin hükümeti bölge ülkelerinin altyapı yatırımlarını destekledi. Yunanistan'daki Pire limanını satın alan ve Sırbistan'daki altyapı projelerini destekleyen Çin hükümeti, bölgedeki ekonomik gücünü güçlendirmek ve bunu gelecekte siyasi olarak da uygulamak istiyor - Türkiye ile Balkanlar arasında çok büyük ve karmaşık bir tampon bölge var. Türkiye, Balkan ülkelerinin AB ve NATO üyeliğini destekliyor ve Rusya'nın Balkanlar'daki siyasi istikrarı bozmaya yönelik faaliyetlerini barışa tehdit olarak görüyor.

Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle kültürel, siyasi, insani ve ekonomik bağlarını geliştirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan Balkanlar politikası, bölgesel barış ve siyasi istikrarın korunmasına vurgu yapıyor.

Türkiye'nin Balkan Politikası, Güven ve İstikrar

Balkanlar coğrafi konumu nedeniyle Türkiye için stratejik öneme sahiptir. Bölgenin güvenliği ve istikrarı Türkiye için hem güvenlik hem de ekonomik açıdan önemlidir. Türkiye ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bu coğrafyada bir çatışma ihtimalinin ortaya çıkması, Türkiye'nin güvenliği açısından risk oluşturacağı gibi, Balkanlar ve Avrupa ile olan ekonomik ve ticari ilişkilerini de olumsuz etkileyecektir. Türkiye, bölgedeki aşırılıkçılara karşı birlikte ha-

reket etme potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin dayanaklardan biri, terörizm ve radikalleşmeye karşı mücadelede deneyim aktarımı ve ortak mekanizmaların oluşturulmasıdır.

Türkiye, organize suç ve kaçakçılıkla mücadelede yıllardır Balkanlar'daki kolluk kuvvetlerine eğitim veriyor ve onlara yardım ediyor ve bölge hükümetleri bu alanlarda Türkiye ile işbirliğini kabul ediyor.

Balkan Politikaları İçin Çözüm Önerileri

Türkiye, Balkanlar'daki barış ve istikrar ortamından en çok yararlanacak ve bu ortamın bozulması durumunda bundan en çok zarar görecektir. Bölgede bir kriz veya çatışma olmadıkça, Balkanlar'a yönelik politikasını uzun vadeli, dengeli bir anlayışla sürdürmek, yerel ve bölgesel aktörlerle olan ilişkilerinde iradeden ödün vermemek Türkiye'nin kendi yararına olacaktır. Uluslararası politikadaki konjonktürel değişimler veya diğer bölgelerde yaşanan sıcak krizler nedeniyle sadece güven verici açıklamalar yapmamalı, aktif diplomasi de yapmalıdır. Örneğin; Diyalog ve işbirliğini yoğunlaştırmak için aşağıdakiler gibi mekanizmaları çeşitlendirebilir:

Ekonomik boyutunda ilerlemeye devam eden Türkiye-Bosna-Hersek-Sırbistan üçlü mekanizması.

Ulusal ve uluslararası krizlerde arabuluculuk gibi önleyici tedbirler alınması.

Balkanlardaki Türk ve Müslüman toplulukların haklarını savunmak ve bununla ilgili görüşmeler yapmak.

Balkanlardaki terörizm ve silahlanma için askeri eğitimler verilmesi.

Türkiye, bölge ülkeleri ve halkları arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünde arabuluculuk yapmalı ve bu misyonunu objektif bir şekilde yerine getirmelidir.

Sonuç

Balkanlar, coğrafi, siyasi ve ekonomik olduğu kadar tarihi, kültürel ve beşerî bağları açısından da Türkiye'nin önceliğinde olan bir bölgedir. Türkiye Balkanlar'ın ayrılmaz bir parçasıdır. Balkanlar ile ülkemiz arasındaki ilişki, köklerini geçmişimizin ortak değerlerinden alan komşuluk, dostluk ve bazı ittifak ilişkilerinden güç alan bir bütün olarak tanımlanabilir. Türkiye ve Balkan ülkeleri Birinci Balkan Savaşına kadar Osmanlı Döneminde Başta Anadolu erenleri olmak üzere ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri birçok açıdan

birbirine bağılı bulunmaktadır. Bu bağılılık sebebiyle gerek Türkiye coğrafyasının güvenliği gerek Balkan coğrafyasının güvenliği birbirinden bağımsız düşünölmektedir. Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması dış politika önceliklerimizden biridir. Bu bağlamda, bölgede bu ortamı tehdit edebilecek ırksal, dini, sosyal ve siyasi gerilimlerin önlenmesine katkıda bulunmak temel hedeflerimiz arasındadır. Bu çalışmanın amacı Balkan coğrafyası ve Türkiye coğrafyasının güvenliğinin ayrı olarak düşünölmemesine ve bu durumla ilgili politikalara dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Balkan ölkeleriyle ilişkileri geniş ve çok boyutludur ve Balkan ölkeleri, Türkiye ile büyük güçler arasında bir tampon bölge görevi görmektedir. Türkiye, Balkan ölkelerinin Avrupa Birliği ve NATO'ya katılmasını desteklemektedir. Öte yandan Rusya'nın Balkanlar'ı istikrarsızlaştırmaya yönelik faaliyetlerini barışa yönelik bir tehdit olarak görmektedir. Türkiye'nin Balkan politikası, Balkan ölkeleriyle kültürel, siyasi, insani ve ekonomik ilişkileri geliştirmeye ve güçlendirmeye kararlıdır ve bölgesel barış ve siyasi istikrarın korunmasına önem vermektedir.

Kaynakça

- Alpar, Güray. (2022). **Stratejik Öngörü ve Uyanma Zamanı**, SDE Yayınları, Ankara.
- Ekinci, Mehmet U. (2017). **Türkiye-Balkanlar İlişkileri**, SETA Yayınları, s.19 ve 204.
- Göral, Emirhan. (2023). **Değişen uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi**, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, C.1,s.2 ve 101.
- TC. Dışişleri Başkanlığı, https://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa

Bulgaria's Foreign Policy Towards Ukraine-Russia War in the Context of Internal and External Factors: A Neoclassical Realist Analysis

Mustafa IŞIK*

Abstract

Post-Cold War Bulgaria's foreign policy aimed to have a deep place like other countries in Eastern Europe and the Balkans. While the Balkans was commemorated with the transition process in the 90s, it is seen that the EU and NATO shaped the region's internal and external security strategy and policies in the long term. Bulgaria's own internal dynamics also supported this foreign policy operation. While the effects of the internal politics and institutional changes in Bulgaria's leaders and political party entrenched themselves, policies in line with the liberal new world order were followed in foreign policy. These process interruptions stem from the evaluations of the past and strategic evaluations remaining in the Union's term. After the annexation of Crimea by Russia in March 2014, the Ukraine crisis turned into a major war between Ukraine and Russia on February 24, 2022. We will theoretically use neoclassical realist theory in our study, where we examine Bulgaria's foreign policy towards the Ukraine-Russia War. Neoclassical realist theory offers a wide range of foreign policy analysis by considering internal dynamics and leaders as well as systemic influence. In this context, the forces in the international system, as well as the approaches of Bulgaria's political parties and the influence of the leaders have shaped Bulgaria's foreign policy towards the Ukraine crisis. In this crisis period, the rivalry of Rusophile and Euro-Atlanticist political movements in Bulgaria is included in our study.

Keywords: Bulgaria, Foreign Policy, Balkans, Ukraine Crisis.

---

* Uluslararası İlişkiler Doktora Adayı, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, mustafa.isik9@ogr.sakarya.edu.tr, Orcid Numarası 0000-0002-2885-1769.

İç ve Dış Faktörler Bağlamında Bulgaristan'ın Ukrayna-Rusya Savaşına Yönelik Dış Politikası: Neoklasik Realist Bir Analiz

Özet

Soğuk Savaş sonrası Bulgaristan'ın dış politikası Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki diğer ülkeler gibi derin bir yapısal değişikliğe gitmiştir. 90'lı yıllar Balkanlar'da geçiş süreci ile anılırken AB ve NATO'nun bölgenin iç ve dış güvenlik stratejisini ve politikalarını uzun vadede şekillendirdiği görülmektedir. Bulgaristan'ın kendi iç dinamikleri de bu dış politika değişimini desteklemiştir. Bulgaristan'ın iç politikasında yaşanan yapısal ve kurumsal köklü değişimlerin etkisi liderler ve siyasi parti düzeyinde kendini gösterirken, dış politikada liberal yeni dünya düzenine uygun politikalar izlenmiştir. Bu süreç Sovyetler Birliği döneminden kalan tarihsel ve stratejik ittifakların değişmesi anlamına gelmektedir. Mart 2014'te meydana gelen Kırım'ın Rusya tarafından ilhaki sonrası gelişen Ukrayna krizi, 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna-Rusya arasında yaşanan büyük bir savaşa dönüşmüştür. Bulgaristan'ın Ukrayna-Rusya Savaşına yönelik izlediği dış politikasını incelediğimiz çalışma da teorik olarak neoklasik realist teoriyi kullanacağız. Neoklasik realist teori sistematik etkinin yanı sıra iç dinamikleri ve liderleri de dikkate almasıyla geniş bir dış politika analizi imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda uluslararası sistemdeki güçler dengesinin yanı sıra Bulgaristan'ın siyasi partilerinin yaklaşımları ve liderlerin etkisi Bulgaristan'ın Ukrayna krizine yönelik dış politikasını şekillendirmiştir. Bu kriz sürecinde Bulgaristan'daki Rusofil ve Avro-Atlantikçi siyasi akımların rekabeti çalışmamızın konusu içerisinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Dış Politika, Balkanlar, Ukrayna Krizi.

Giriş

Uluslararası sistemdeki güçler dengesinin değişmesi devletlerin dış politikalarını da uzun vadede yeniden şekillendirmiştir. Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki SSCB'nin uydu devleti konumundaki sosyalist devletler güçler değişimine uygun olarak yeni bir dış politika yönelimi çizmişlerdir. Postkomünist dönemde Bulgaristan da uluslararası sistemdeki güç değişimlerine uygun olarak kısa sürede iç ve dış politikasında yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Soğuk Savaş süresince izlediği Sovyet yanlısı dış politika yerine 90'larda yüzünü Avro-Atlantik ittifaka yönelen Bulgaristan elitleri ülke içerisinde yeni bir tartışma başlatmışlardır.

Ülke içerisinde yer alan Rusofil grubu Bulgaristan Komünist Partisi içerisinde Soğuk Savaş sürecinde karar alma mekanizmalarına etki edebilirken 90 sonrası oluşan yeni iç ve dış dengeler bu grubun etkisini kırmıştır. Bulgaristan Krallığının tasfiye edilmesi sonra gelişen süreçte komünist gurupların inşa ettiği Sovyet tipi iç siyasal kültürün Soğuk Savaş süresince Batı yanlısı gurupları daima baskı altında tuttuğu gözlenmiştir. Soğuk Savaşın bitimiyle bu süreç tersine dönmüştür. Avro-Atlantik ittifakı destekleyen toplulukların ülkenin iç ve dış politikasını belirleyici konuma geldiklerini söyleyebiliriz.

Bulgaristan'ın AB ve NATO üyelik süreçlerinin tamamlanmasıyla birlikte izlenen dış politika yeni bir sürece işaret etmektedir. Tarihsel ve kültürel yakınlığı olan Rusya'nın bölgede gücünü yitirdiği bu yeni süreçte Bulgaristan'ın dış politikası küresel batı ile daha uyumlu bir döneme girmiştir. Rusya'nın 2014'te başlattığı askeri yayılmacı dış politikası Bulgaristan iç ve dış siyasetinde güvenlik temelli söylemleri ön plana çıkarmıştır. Rusya'nın Karadeniz'de ve Ukrayna'da izlediği saldırgan dış politika Bulgaristan'ın ulusal çıkarlarını güvenlik ve güç temelli karşıt kutba itmektir.¹

Teorik ve Kavramsal Çerçeve: Neoklasik Realizm ve Dış Politika

Devletlerin diğer devletlerle yürüttüğü ilişkilerin tamamı dış politika kavramı içerisinde yer almaktadır. Diğer bir ifade ile uluslararası sistemde bir aktör olarak devletlerin diğer devletlerle yürüttüğü resmi ilişkilerin bütünüdür. Bir diğer tanımı ile " Dış politika bir ülkenin dış dünya ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri başta olmak üzere her çeşit ilişkilerinin yönetimi olarak da tarif edilebilir." (İskit, 2022) Geleneksel olarak dış politika; iç politikadan bağımsız, ulusal çıkarlar çerçevesinde açıklanmaktadır (Keyman, 2022a). Son yıllarda ekonomik ilişkilerin dış politika üzerindeki belirleyicilik etkisinin arttığını söyleyebiliriz. 21. yüzyılın şartlarına göre çok boyutlu ve çok yönlü bir dış politika tanımı gerekmektedir.

1 Dimitar Bechev, *Russia's Influence in Bulgaria*, New Direction, Brussel, 2018, s.18-29.

Bir başka ifade ile “bir tek devletin yani egemenin kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere dışındaki dünyaya ilişkin belirlediği stratejiler, araçlar ve hareketlerin bütünü” olarak ifade edilebilir. Dış politika kavramı çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte; siyasal, ekonomik ve kültürel ve güvenlik boyutlarına sahiptir. Sadece bir yönüyle incelendiği zaman doğru bir dış politika analizi yapılması mümkün değildir. Bazı akademik çalışmalarda siyasal ve ekonomik boyutu ön plana çıkarılmış olmasına rağmen dış politika ve güvenlik çalışmaları son yıllarda rağbet görmektedir (Ateş, 2014).

Realist yaklaşımda iç ve dış politika farklı alanlar olarak görülmektedir. Realist paradigma dış politikada devlet merkezli bir bakış sergilemektedir. Realistler dış politikada güç kavramına merkezi önem atfetmektedirler. Realistler dış politikayı tanımlarken ulusal çıkarlar ve güç kavramlarını birbirinden ayırmazlar. Ayrıca devletlerin rasyonel aktör olarak güç artırımına giderken ulusal güvenlik çerçevesinde hareket ettikleri varsayılmaktadır. Liberal yaklaşımda dış politika iç ve dış politika beraber değerlendirilmektedir. Tek aktör olarak devlet görülmeyp STK'ların yanı sıra ulusal ve uluslararası kurumların varlığı dikkate alınmaktadır. Toplumsal beklentilerin devlet dışı aktörler tarafından dış politika sürecine dahil edildiği varsayımı liberal bakışı temsil etmektedir. Ayrıca liberal bakış açısında devletler arası ticaret ve ekonomik karma modellerin ön planda olduğu görülmektedir. Liberal yaklaşımda realistlerin önerdiği askeri harcamaların ön planda olduğu güvenlik devleti modeli yerine dışa açık ve ortak güvenlik anlayışı ile ticaret devleti modeli benimsenmiştir (Gülmez vd., 2020). Liberal yaklaşımda askeri müdahale ve ekonomik zorlama ancak demokrasinin yayılması noktasında kimi zaman başvurulabilecek bir seçenek olarak masada bulunabilir (Efegil, 2014). Daha çok kültürel, siyasal ve ticari etkileşimin ön planda olması liberal yaklaşımı tarz olarak soft power (yumuşak güç) kavramına yaklaştırmaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorilerine göre dış politikada öncelikli amaçlar değişebilmektedir. Dış politika yapımında realist kuram “ulusal güvenliği” öncelikli olarak tanımlamasına karşın liberal yaklaşımda ise “ekonomik çıkar, iş birlikleri ve kurumsallaşma” kavramları ön plana çıkmaktadır. İnşaaacı yaklaşımda ise “kimlik ve söylem” dış politikanın öncelliği olarak vurgulanmaktadır (Keyman, 2022a). Devletler dış politikada öncelik ve beklentilerini bazen örtülü olarak ifade eder. Devletler arasındaki iletişim ve irtibat dış politika üzerinden resmiyet kazanırken, çıkarlar ulusal güvenlik süzgecinden geçirilip politikalara dönüşmektedir. Realist paradigmaya göre hükümetler ve devletin karar alma organları dış politika yapım sürecini reel politik değerler üzerinden bina etmektedir. Ancak liderlerin ikili ve bölgesel ilişkilerin inşasında inisiyatif aldıkları durumlarda olmaktadır. Tarihsel anlamda sorunlu komşuluk ilişkilerine sahip olan devletlerin liderleri diplomasiyi ön plana çıkararak çıkarlarını çatışma olmadan “kazan-kazan” düzeyine yük-

seltebilir. Devletler dış politikasında hem reel politik argümanları hem de liberal söylemleri kullanabilmektedir.

Neoklasik Realizm

Devletleri uluslararası siyasi arenada yek pare bir aktör olarak gören realist yaklaşım, devletlerin iç yapısını ve liderlerin dış politikaya etkisinin yadsınamaz olduğunu zamanla kabul etmiştir. Soğuk Savaş sonrası 90'lar alternatif teorik yaklaşımların geliştirilmesi ve sistemik analizlere yönelik eleştirilerin arttığı bir dönem olarak ön plana çıkmaktadır.² Neorealizm'in her devlet davranışını açıklama kapasitesi olmadığını ifade eden Gideon Rose Kenneth Waltz'ın teorisini sıkı bir şekilde eleştiriye tutmaktadır.

Rose, (1998) yılında yazdığı Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy isimli çalışmasında neoklasik realizm kavramı hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: " ... bir ülkenin dış politikasının kapsamının ve amacının her şeyden önce uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle görece maddi güç yetenekleri tarafından belirlendiğini iddia etmektedir. İşte bu yüzden realisttirler. Bununla birlikte, bu tür güç yeteneklerinin dış politika üzerindeki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, çünkü sistemik baskıların birim düzeyinde araya giren değişkenler aracılığıyla aktarılması gerektiğini ileri sürerler. Bu yüzden neoklasiktirler" (s.144-147).

Neoklasik Realizm, neorealizmin sistemik bakış açısının sunduğu çerçeveye yetersiz bulmaktadır. Neoklasik realistler, devlet içi faktörlerin dış politikada etkili olduğunu varsaymaktadırlar. Aynı sistemik baskıya maruz kalan devletlerin aynı dış politika izleyeceğini varsayan neorealizm eksik kalmaktadır. Neorealizmin devletlerin aynı sistemik etki altında farklı dış politika izlemesine bir açıklama getirememesi neoklasik realist paradigmayı güçlendirmektedir. Neoklasik realistlere göre devletlerin iç siyasal yapısı ve liderlerin siyaset yapma şekilleri dış politikayı derinden etkilemektedir. Neoklasik realistler devletlerin maddi kapasitelerini ve uluslararası sistemdeki güç dağılımı içerisindeki yerini öncelikli olarak ifade ederler. Uluslararası sistem içerisindeki güç dağılımının tek başına devletlerin dış politikasını açıklamaya yetmeyeceğini ifade eden neoklasik realistler, dış politikanın iç politikadan bağımsız şekilde ortaya konamayacağı konusunda hem fikirdirler (Arı, 2018). E. Fuat Keyman'a göre neoklasik Realist kuram; devletlerin dış politikalarının uluslararası sistemin baskısı, ulusal ve ulus altı dinamiklerle şekillendiğini ortaya koymaktadır (Keyman, 2022b).

2 Soğuk Savaşın bitimini hiçbir Uluslararası İlişkiler Teorisinin tahmin edememesi yeni teori arayışlarını 90'lı yıllarda canlı tutmuştur. Bilhassa Sosyal İnşacılık ve Neoklasik, Realizm Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan tabloyu analiz ederken diğer teorilerin eksiklerini ortaya koymaktadır.

Anarşi kavramını diğer realistler gibi kabul eden neoklasik realistler, dış politikayı analiz ederken sistemin yanı sıra liderleri ve iç siyasal koşulları değerlendirmektedir. Uluslararası koşulların getirdiği imkân ya da imkânsızlıkların yanı sıra iç siyasal aktörlere ve süreçlere odaklanan neoklasik realistler, karar vericilerin algılarını da hesaba katmaktadırlar. Liderlerin dış politikada karar verirken mevcut algıları devletlere ve olaylara yükledikleri anlamlar bu analizler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Mevcut uluslararası koşulların kısıtları, devlet-toplum ilişkileri ya da ülke içerisinde herhangi bir ideolojinin yükselişi dış politikaya etki eden faktörler olarak dikkat çekmektedir (Balcı, 2017).

Neorealist yaklaşım uluslararası sistemin ve sistemdeki güç dağılımının devletlerin davranışları açıkladığını varsaymaktadır. Bazı realistler tarafından bu yaklaşım eleştiriye tabi tutulmaktadır. 80'lerden itibaren teorisyenler uluslararası sistemin anarşik sisteminde devletlerin davranışlarını çok boyutlu açıklama fikrini tartıştılar. Sistemik yaklaşımın üstüne bireysel ve devlet içi faktörlerinde dahil edilmesiyle, devlet davranışlarının daha doğru analiz edilmeye başlandığı görüldü. Neoklasik realistler sistemik faktörlerin yanı sıra devlet içi değişkenleri de değerlendirmektedir. Stephen Walt'ın Neoklasik realizmin iç ve dış faktörleri birleştiren çok boyutlu yaklaşımını *"iç siyaseti, güç dağılımı ve dış politika davranışı arasında müdahale eden bir değişken olarak konumlandırır."* Yapısalcı yaklaşım ile iç faktörler arasında ilişki kuran Neoklasik realistler, liderlerin uluslararası güç dağılımını nasıl algıladığı konusunu ara değişkenler içerisinde değerlendirmektedirler (Dunne vd., 2021).

Neoklasik realist yaklaşımda birim düzeyindeki çeşitliliğin hâkim olduğu görülmektedir. Bu teorik yaklaşım devletler arasındaki ilişkileri daha güçlü açıklayacak argümanlar sunmaktadır. Devletin ulusal kimliği ve yapısı, liderlerin ideolojik bakışı, rejim tipi, devletin iktisadi ve askeri kapasiteleri, toplumsal yapı ve devlet toplum ilişkileri, azınlıklar, kültür-kimlik unsurları, dış politika yönelimlerinde etkilidir. Bu birim düzeyindeki çeşitlilik dış politika analizinin daha kapsamlı ve öngörülebilir olmasını sağlamaktadır (Lobell, E. vd ., 2009, s. 35-40).

Neoklasik realist yaklaşıma göre yerel iç faktörlerin ve liderlerin etkisi ara değişken olarak değerlendirilirken, dış politika yöneliminin değişimi ise bağımlı değişken olarak ifade edilmektedir. Uluslararası sistemdeki güç dağılımı ve göreceli etkisi bağımsız değişken olarak tanımlanmaktadır (Lobell, E. vd ., 2009, s. 20-35).

Bulgaristan'ın Ukrayna-Rusya Savaşına Yönelik Dış Politikası

II. Dünya savaşı sonrası kurulan düzende uzun yıllar Moskova'nın uydusu olarak bir dış politika izleyen Bulgaristan, Sovyet sisteminde önemli bir ülkediydi. Ukrayna ile Bulgaristan'ın Sovyet Birliği dönemindeki ilişkileri daha çok Comecon ve Varşova Paktı üzerinden belirlenmekteydi. Ukrayna, Sovyetler Birliği içerisindeki Rusya'dan sonra ikincil güç olarak dikkat çekmekteydi. Sovyet sisteminde Ukrayna kökenli asker, bürokrat ve devlet adamı üst kademelerde görev alabilmekteydi. Bu bağlamda Soğuk Savaş süreci içerisindeki Bulgaristan-Ukrayna ilişkilerinde Sovyet sisteminin ve ideolojisinin belirleyici konumda olduğunu söyleyebiliriz.³

Bulgaristan-Ukrayna ilişkileri yeni kurulan küresel düzenle yeniden şekillenmiştir. Ukrayna'nın bir kriz ve savaş bölgesi haline dönüşmesi Bulgaristan siyasetinde birçok eski meseleleri tekrar gündeme getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası Bulgaristan dış politikasındaki temel parametrelerin değişimi güvenlik ve ekonomik temelli gelişim göstermiştir. Berlin Duvarının yıkılması aynı zamanda Sovyet sisteminin çöküşünü de sembolize etmekteydi. Sovyetlerin çöküşü ile birlikte Bulgaristan dış politikası Avro-Atlantik dünya ile çıkarlarını uyumlama sürecine girmiştir. Bulgaristan dış politikasında beliren seçenekler Rusya'nın dış politikadaki önceliğini yitirmesine sebep olmuştur. AB ve NATO üyelik süreci ile sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamda Rusya'dan iyice uzaklaşan Bulgaristan'ın yeni statüsü, Rus karar alıcılarını endişelendirmiştir. Sovyetlerin çöküşü sonrası Rusya kendi sorunları ile uğraşırken Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki kendi kültürel ve siyasal iktidarını devam ettirecek komünist elitleri ve yapılarını iktidarda tutamadı. Rusya'nın Balkan politikasında önemli bir yere sahip olan Bulgaristan kısa süre içerisinde, Rusya'nın bölgesel çıkarlarına uyumsuz hareket eden bir devlete dönüşmüştür. Bu dönüşüm süreci Bulgaristan iç ve dış politikasında yeni siyasi alanlara ve liderlere zemin oluşturmuştur.⁴

Bulgaristan iç politikasını kısa sürede organize olan Avro-Atlantikçi yapı, eski kurumların ve siyasal kültürün direnmesine karşın AB ve NATO sürecini başarıyla yürütmüştür. Rusya, 90'larda bölgeyi yitirince domine edecek siyasi aktivizme sahip değildi. Küresel sistemdeki güç boşluğunu ve geçiş sürecinin uzamasını liberal ve demokrat çizgide siyaset yürüten AB ve NATO yanlıları yeni lider profilleri ile iyi değerlendirdiler. Ortaya çıkan yeni lider profilleri Varşova Paktını ve Sovyet ideolojisini eleştirirken, Avro-Atlantik düzenin faydalarına vurgu yapan açıklamalarda bulunmaktaydılar. Bu bağ-

3 N. Filiz İrge, Sovyetler'den Rusya Federasyonu'na Balkanlar-Orta Asya-Kafkaslar Kapitalist Kuşatma, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, I. Baskı, 2006, İstanbul, s. 136-138.

4 Zeynep Dağı, Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika, Boyut Matbaacılık, 1. Baskı, Ekim, 2002, İstanbul, s.171-186.

lamda Bulgaristan iç politikasında yaşanan Doğu-Batı tartışmaları izlenen dış politikaları etkilemiştir. Sistemik düzeydeki etki, ülke karar alıcılarını Batı ittifakıyla uyumlu bir dış politika izlemeye yönlendirmiştir.⁵

Rusya'nın yakın çevresinde izlediği dış politikayı zamanla daha askeri yöntemlerle desteklemektedir. Rusya'nın 90'larda etki alanını kaybettiği bölgelere farklı yöntemlerle geri döndüğünü görmektedir. Enerji sektörü, Rusya'nın ekonomik anlamda bir dış politika aracına dönüşmüş durumdadır. Ayrıca Rusya'nın Balkanlar'daki sosyalist ve milliyetçi gruplarla ilgisi yakından devam etmektedir. Rusya yanlısı grupların AB ve NATO karşıtı Bulgaristan iç siyasetinde devamlı tartışma konusu olsa da Avro-Atlantik dış politika tercihleri ağır basmaktadır. ⁶Bulgaristan siyasetinde aşırı sağ grupların Rusya'ya destek söylemleri kamuoyunda sosyalistlerden politikalarından daha etkili olmaktadır. Ör: ATAKA, Vızrajane gibi.⁷

Bulgaristan'daki siyasi partilerin Kırım'ın yasa dışı işgali karşısındaki tutumlarına bakıldığında, ülke içerisindeki çıkar gruplarının iki ana eksen etrafında toplandığı görülmektedir. 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından yasadışı işgaline yönelik dönemin Bulgaristan Cumhurbaşkanı Rosen Plevneliev, diğer Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki liderlere nazaran en sert çıkış yapan devlet adamlarından biri olarak dikkat çekmiştir. Rusya'nın yayılmacı politikasını sert bir dille eleştiren Plevneliev, ülke içerisindeki Rusofil grupların tepkisini çekmiştir.⁸ Bulgaristan siyasi tarihinde Rus dış politikasına eleştirel yaklaşımda bulunan az sayıda lider olduğu görülmektedir. Bu bağlamda barışçıl bir çözümü savunan Cumhurbaşkanı olarak Rosen Plevneliev'in Rusya'nın hibrid ve askeri hareketlerine yönelik eleştirileri, AB ülkeleri içerisinde takdire şayan bulunmuştur. Bulgaristan'ın iç ve dış politikası arasındaki ilişkiyi bilen Başbakanı Boyko Borisov'un ise Rusya'ya yönelik daha dengeli bir söylemi tercih ettiğini ifade edebiliriz. Cumhurbaşkanı Rosen Plevneliev, Rusya'nın yayılmacı askeri dış politikası hakkında: *"2. Dünya Savaşı sona erdiğinden sonra ilk kez şiddet, saldırı, işgal ve silah kullanılarak Avrupa sınırları değiştirilmeye çalışılıyor. Sadece tarih alanında değil, güvenlik alanında da büyük değişiklikler söz konusu."*⁹ Bu bağlamda Plevneliev; Rusya'nın izlediği sal-

5 Solomon Pasi, Stati, Mneniya, Komentari, Intervyuta, İzvni Protokola, Redaktör: Maksim Hristov Minçev, Hermes, Plovdiv, 2016, s. 11-13.

6 Dimitar Bechev, Rival Power Russia's Influence in Southeast Europe, Yale University Press, 2017, s.188-200

7 Ukraine bans Bulgarian far-right leader suspected of Russian espionage https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/ukraine-bans-bulgarian-far-right-leader-suspected-of-russian-espionage/ (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

8 President Rosen Plevneliev Reconfirmed Bulgaria's Clear, Firm and Principled Support for the European Future of Ukraine, <https://www.president.bg/news3299/president-rosen-plevneliev-reconfirmed-bulgarias-clear-firm-and-principled-support-for-the-european-future-of-ukraine.html?lang=en&skipMobile=1> (Erişim Tarihi:27.05.2022)

9 Bulgaristan Cumhurbaşkanı Ukrayna halkına destek çağrısı yaptı, <https://www.bgha->

dırgan dış politika ile Karadeniz ve çevresindeki ülkelerin güvenliğini tehdit ettiğini ifade etmiştir. AB'ye ve demokratik tüm ülkelere çağrı yapan Plevneliev, Ukrayna halkının Kırım'ın yasa dışı işgali sürecinde yalnız bırakılmaması gerektiğini savundu. Bu söylemleri Ukrayna'da yılın kişisi seçilen Plevneliev, Avrupa'nın Rusya'ya yönelik tüm yaptırımlarını desteklediğini ifade ederek ülke içerisinde yeni bir tartışma başlatmış oldu.¹⁰

Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi sonrası Karadeniz'in güvenlik mimarisini yapısal değişikliğe uğramıştır. Rusya, Kırım'ı ilhak ederek aynı zamanda Karadeniz'e kıyıdaş olan NATO üyesi ülkelere de stratejik bir güvenlik mesajı vermektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne dair 2014 yılında yapılan tasarıda Rusya'nın Kırım'ın ilhakı yasadışı olarak ilan edilmiştir.¹¹ BM Genel Kurulunda Rusya'nın Kırım'ı yasadışı ilhakına yönelik birçok karar alınmasına rağmen Rusya tek taraflı olarak işgalci konumunu pekiştiren adımlar atmaktadır. Rusya, Kırım'daki etnik Rusların haklarını korumak ve güvenliklerini sağlamak amacıyla bölgeye girdiğini duyursa da Karadeniz'in stratejik konumu uzun vadeli bir askeri planın parçası olduğunu gösteriyor.¹² BM Güvenlik Kurulunun 7 Aralık 2020'de GA/12295 Nolu aldığı kararda ise *“İşgalci güç olarak Rusya Federasyonu askeri güçlerini derhal tamamen ve koşulsuz olarak geri çekilmeli ve Ukrayna topraklarındaki geçici işgaline acilen son vermesi”* gerektiğini vurgulanmıştır. BM'nin Ukrayna temsilcisi bu uluslararası karar bağlamında ise *“Rusya Federasyonu Kırım'ı işgal ederek ve onu güçlü bir askeri karakola dönüştürerek uluslararası hukuku ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesini ihlal etmiştir. Moskova'nın yarımadadaki artan askeri varlığının Karadeniz bölgesinin çok ötesinde barış ve güvenlik için bir tehdit oluşturduğunu da sözlerine ekledi.”*¹³

Cumhurbaşkanı Plevneliev döneminde Ukrayna ile tam bir dayanışma içerisinde aktif bir dış politika yürütmüştür. Rosen Plevneliev, Cumhurbaşkanlığı makamının verdiği yetkileri kullanarak Ukraynada'ki kriz sürecini diplomasi sürecine dönüştürmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca bu süreçte Ukrayna

---

ber.org/bghaber/bulgaristan-cumhurbaskani-ukrayna-halkina-destek-cagrisi-yapti/ (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

10 Ukraine names Bulgarian President Plevneliev 'Person of the Year, <https://sofiaglobe.com/2016/03/27/ukraine-names-bulgarian-president-plevneliev-person-of-the-year/> (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

11 27 Mart 2014 Tarihli GA/11493 Nolu BM Genel Kurul Kararı bkz. General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region, <https://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm> (Erişim Tarihi: 19.04.2022)

12 Tom Cohen, Is Crimea gone? Annexation no longer the focus of Ukraine crisis <https://edition.cnn.com/2014/03/31/politics/crimea-explainer/> (Erişim Tarihi : 19.04.2022)

13 7 Aralık 2020 Tarihli GA/12295 Nolu BM Genel Kurul Kararı bkz. Resolutions Calling on Withdrawal of Forces from Crimea, Establishing Epidemic Preparedness International Day among Texts Adopted by General Assembl, <https://www.un.org/press/en/2020/ga12295.doc.htm> (Erişim Tarihi: 19.04.2022)

sınırları içerisinde yaşayan 250.000 Bulgar kökenli vatandaşın sorunları da masaya yatırılmış, Bulgarca eğitim konusundaki istekleri de çözüme kavuşturulmuştur. Odessa şehri ve çevresinde yaşayan Ukrayna'daki Bulgar azınlık, iki ülke arasındaki ilişkilerin temel noktalarından birini teşkil etmektedir.¹⁴

2016 yılında Bulgar Sosyalist Partisi ve ABV (Bulgaristan'ın Canlanması için Alternatif) oluşumu eski Hava Kuvvetleri Komutanlarından Rumen Radev'i Cumhurbaşkanı aday göstermiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Radev, dış politikada Avro-Atlantik ittifaka daha mesafeli bir siyaset yürütmüştür. Bir önceki Cumhurbaşkanı Rosen Plevneliev'in AB ve NATO çizgisinde siyaset yürütmesine karşın Rumen Radev, Avro-Atlantik ittifaka daha mesafeli söylemleri tercih etmesi nedeniyle Bulgaristan iç politikasında ulusalcı bir lider profili çizmektedir. Bulgaristan'daki seçmene milli bir kimlik gibi sunulan Rumen Radev, daha çok eski sol grupların desteklediği bir lider olarak bilinmektedir. Postkomünist süreçte iki dönem Cumhurbaşkanlığı yapan Georgi Pırvanov'un Rumen Radev'in adaylığını desteklemesi sol bir ittifak görüntüsü vermiştir. Bu bağlamda Rusya'ya siyaseten yakınlığı bilinen Georgi Pırvanov kendi kitlesini Radev'e yönlendirerek dengeleri değiştirmiştir.

Hava Kuvvetleri döneminde Rumen Radev ile eski Savunma Bakanı Nikolay Neçev arasında yaşanan Mig-29 uçaklarının tamirati konusu ilerleyen yıllarda Radev'in dış politika yönelimlerine ışık tutmuştur. Rumen Radev, BSP Başkanı Korneliya Ninova ve ATAKA Partisi Genel Başkanı Volen Siderov'un Rusya ile bağlarının araştırılmasını isteyen Eski Savunma Bakanı Nikolay Neçev, Bulgaristan'ın Rusya'ya askeri bağımlılığını azaltacak adımların atılmasını savunduğu için ülkedeki Rusofil grupların tepkisini çekmiştir.¹⁵

2017- 2021 yılı arasında GERB ve Birleşik Vatandaşlar tarafları arasında kurulan hükümet dış ve iç politikada dengeli bir söylem tercih ettiği gözlenmektedir. 2017'de kurulan Boyko Borisov kabinesinde ilginç bir iç dış dengesi mevcuttu; Dışişleri Bakanı olarak Ekaterina Zaharieva AB-NATO çizgisinde bir siyaset yürütürken, Savunma Bakanı VMRO Partisinden Krasimir Karakaçanov seçilmişti. Krasimir Karakaçanov, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı konusunda net bir açıklama yapmak konusunda daima kaçınmıştır. Avrupa Birliği'nin ve NATO'nun Rusya ile iş birliğine gitmesi gerektiğini

14 Bulgaria notes importance of minority language protection in Ukraine that is in the midst of constitutional reform, <https://constitutionnet.org/news/bulgaria-notes-importance-minority-language-protection-ukraine-midst-constitutional-reform> (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

15 Eski Savunma Bakanı Neçev: Ninova, Siderov ve Radev'in Rusya ile bağlantıları araştırılmalı, https://kircaalhaber.com/?pid=3&id_news=20412 (Erişim Tarihi: 30.11.2022)

söylen Karakaçanov, 2014 olaylarının müzakere masasında çözülebileceğini dile getirmiştir.¹⁶

Cumhurbaşkanı Rumen Radev'in ilk dönemi GERB ve Birleşik Vatanseverler Hükümeti dönemine denk gelmektedir. Rumen Radev, görev süresince GERB ile ters düştüğü konular olsa da genellikle partiler üstü konumunu devam ettirmeye çalışmıştır. Rumen Radev'in görevi süresince Kırım ile açıklama yapmaktan sakındığı gözlenmektedir. Devlet televizyonu BNT yayınında Cumhurbaşkanlığı 2. seçim turu öncesi rakibi GERB-SDS'nin adayı Anastas Gerçikov'un "Kırım kimindir?" sorusuna verdiği "Kırım Rusya'ya aittir." cevabı ile Radev, uluslararası kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. Rumen Radev'in bu sözleri AB Dış İlişkiler sözcüsü Peter Sano, ABD Sofya Büyükelçiliği ve Ukrayna Dışişleri Bakanlığı tarafından kabul edilemez olarak nitelendirilmiştir.¹⁷

Rumen Radev'in açıklamalarına ilişkin olarak Ağustos 2021'de Kırım Platformu Zirvesi kapsamında Bulgaristan'ın "Kırımın Ukrayna'dan ayrılmaz bir parça olduğunu Rusya'nın yasadışı işgalini" tanımayacağını beyan ettiğini hatırlatan ABD Sofya Büyükelçiliği, bu durumun endişe ile karşılandığını ifade etmiştir.¹⁸

2021 yılı içerisinde 3 seçim yapılmasına rağmen sadece 1 kez hükümet kurulabilmiştir. Bu süreç Cumhurbaşkanı Radev'in söylemleri ile ön planda olduğu bir yıl olarak dikkat çekmektedir. 14 Kasım 2021 Genel seçim sonuçlarından tek başına bir hükümet kurulabilecek bir parti çıkmamıştır. Değişime Devam Ediyoruz Partisi (PP) 673 bin 170 oy alarak mecliste 67 koltuk sahibi olarak hükümeti kurma yetkisini almıştır. Bir dizi görüşmeler neticesinde Değişime Devam Ediyoruz Partisi, Bulgaristan Sosyalist Partisi, Demokratik Bulgaristan (DB) ve Böyle Bir Halk Var (İTN) partileri bir araya gelerek hükümeti oluşturdular. Hükümeti kuran oluşumların öncelikleri ve siyasal temsillerinin çok farklı olmasına rağmen bir araya gelebildiler. AB ve NATO çizgisinde PP ile DB, Rusya ile tarihsel bağları olan BSP ve popülist eğilimleri olan İTN partileri normal koşullarda bir hükümet kurabilecek ortak çıkarlara sahip değildir. Toplumsal baskılar ve bölgesel krizlerin tetiklemesi ile bir koalisyon hükümeti kurulabilmiştir. Toplumdaki beklentilerin karşılanamayacak noktaya geldiği algısı, devlet aklını harekete geçirmiş kısa süreli bir hükümete kapı aralamıştır.

16 NATO, EU must cooperate with Russia,says Bulgarian defense minister, <https://tass.com/defense/1051245> (Erişim Tarih: 30.11.2022)

17 Bulgaristan Büyükelçisi Ukrayna Dışişleri Bakanlığına çağrıldı, <https://bnr.bg/tr/post/101560026> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)

18 ABD Büyükelçiliği, Bulgaristan Cumhurbaşkanı'nın Kırım hakkında ifadesinden rahatsız, <https://bnr.bg/tr/post/101561141> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)

13 Aralık 2021’de onaylanan kabine ile göreve gelen yeni hükümet kısa bir süre içerisinde iç politikada biriken sorunlardan ziyade Ukrayna-Rusya krizine odaklanacaktı. Ülke içerisindeki dengeler AB ve NATO ile uyumlu bir politika izlemesine olanak sağlamasına rağmen ulusal halk meclisindeki Rusya yanlısı oluşumlar ve Cumhurbaşkanı Radev’in söylemleri hükümeti yıpratıcı bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Son yıllarda artarda seçim sürecine giren Bulgaristan, kendi içerisindeki iç politik kargaşadan çıkamadığı için hükümetlerin ömürleri kısa olmaktadır. Ukrayna krizinin tırmanması ülke içerisindeki güvenlik söylemlerini seçimlerde ilk sıraya koymuştur.

Yeni Hükümetin Değişime Devam Ediyoruz Partisinden (PP) seçilen Bulgaristan Başbakanı Kiril Petkov, NATO’nun Brüksel’deki ana merkezini ziyaret sırasında Ukrayna konusundaki izlenen dış politikanın NATO ve Avrupa Birliği ile tamamen uyumlu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Petkov, Ukrayna krizine dair bu süreçte Bulgaristan’ın müttefikleri ile koordineli bir ortak strateji içerisinde olmasıyla birlikte diplomasiyi ve barışçıl çözümleri ön planda tuttuğunu dile getirmiştir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ise Karadeniz jeopolitiği ve Bulgaristan’ın NATO içerisindeki rolüne dair:

“Bulgaristan çok değerli bir NATO müttefikidir. Bulgaristan da ortak güvenliğimize, toplu savunmamıza birçok farklı şekilde katkıda bulunuyor. Sadece Bulgaristan’ın Karadeniz’e kıyısı olan bir devlet olması önemlidir. Üç NATO müttefikinin kıyıdaş devletler olduğunu unutmamalıyız: Türkiye, Bulgaristan ve Romanya. Sonra iki çok önemli ortağımız var, Gürcistan ve Ukrayna, NATO ortaklarımız var. Ve bu önemlidir, çünkü Karadeniz bölgesinde, özellikle Ukrayna’daki çatışma ve Kırım’ın yasadışı ilhakıyla birlikte, gerilimleri görüyoruz. Elbette tüm bunlar, tüm Karadeniz bölgesini, bir NATO için büyük stratejik öneme sahip bir bölge haline getiriyor. Bulgaristan birçok farklı şekilde katkıda bulunuyor. Karadeniz’de bir donanma varlığımız var.”¹⁹

Rusya-Ukrayna arasındaki bölgesel çaplı kriz daha geniş coğrafyalara yayılma ihtimaline sahiptir. NATO’nun Karadeniz stratejisi bölge müttefikleri ile yakın temasta bulunarak Rusya’ya yönelik ortak bir politika izlemektedir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Karadeniz’e kıyıdaş olan NATO üyesi ülkelerin yanı sıra Gürcistan ve Ukrayna ile de yakın temas kurarak Rusya’nın hareket alanını daraltmaktadır. NATO’nun Karadeniz’deki çevreleme politikasına karşı Rusya, Ukrayna’nın limanlarına ve stratejik bölgelerine hukuksuz saldırılar gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda savunma ittifakı olan NATO, tüm Karadeniz bölgesini tamamen stratejik olarak öncelikli bir alan konumlandırmaktadır. Stoltenberg, ayrıca Bulgaristan’ın Karadeniz ve Batı Balkanlar’da izlediği ittifakla uyumlu askeri stratejiyi de tebrik etmektedir.²⁰

19 Joint press point by NATO Secretary General Jens Stoltenberg with the Prime Minister of Bulgaria, Kiril Petkov https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_190349.htm (Erişim Tarihi: 30.05.2022)

20 Joint press point by NATO Secretary General Jens Stoltenberg with the Prime Minister

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna'ya yönelik saldırılarını "özel askeri operasyon" şeklinde ifade etmiştir. 20 Şubat 2014 Kırım'ın ilhakından bu yana uluslararası toplumda siyasi bir yalnızlığa evrilen Rus dış politikası, askeri güç kullanımı ile Soğuk Savaş sürecindeki dost ülkelerini de kendinden uzaklaştırmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik işgal girişimi Doğu Avrupa ve Balkanlar'da Rusofobi etkisini artırmaktadır. Bu durumu hesaba katmayan Rus karar alıcıları, Slav ve Ortodoks toplumlarda kültürel ve siyasi ikna gücünü kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. Soğuk Savaş sürecindeki en yakın müttefiki olan Bulgaristan'ın bu süreç içerisinde izlediğini dış politikası genel manada Avro-Atlantik yapıyla uyum içerisindedir. Siyasal parti düzleminde Rusya'nın tezlerini destekleyen guruplar var olsalar da karar alma mekanizmalarını etkileyecek düzeyde değildirler. Rusya'nın ilk saldırıları sonrası Başbakan Kiril Petkov:

"Bulgaristan, AB ve NATO'daki tüm ortaklarla tek ses halinde konuşacak, birliğimiz gücümüzdür. Şu anda Bulgaristan'a yönelik bir tehdit yok, ancak yine de Bulgaristan hükümeti enerji güvenliği, siber güvenlik, stok sayımı ve diğer önlemlerin uygulanmasını sağlamak için bir eylem planı hazırladı. Bulgaristan vatandaşları, bu plan doğrultusunda çok hızlı çalıştığımızdan emin olabilirler" dedi.²¹

Rusya'nın Ukrayna'nın birçok şehrine eş zamanlı olarak saldırı başlattığı görülmektedir. Ukrayna'daki sivil halk Rusya'nın saldırılarından daha güvenli bölgelere sığınmak için diğer ülkelere göç etmektedirler. Birçok Avrupa, Balkan ülkesi Ukraynalı mültecilere açık kapı politikası uygulamıştır. Ukrayna'dan gelen mülteciler ile ilgili olarak Bulgaristan'ın yeni seçilen Başbakanı Kiril Petkov'un sözleri dünya basınında geniş yer bulmuştur:

"Bunlar alıştığımız mülteciler değil. Bunlar Avrupalı insanlar, bu yüzden biz diğer tüm AB ülkeleri onları karşılamaya hazırız. Bunlar zeki insanlar, eğitilmiş insanlar... bazıları BT uzmanı yüksek vasıflı, yani bu gelen kişiler geçmişte belirsiz ne yapacağını bilmeyen teröristlerin yaptığı mülteci dalgası değil. Bunlar Avrupa'ya henüz gelmekte olan hava alanları bombalanan, vurulan ve metroda saklanan kişiler. Gelmekte olan göçmen dalgasından hiçbir Avrupa ülkesi korkmuyor." ifadelerini kullandı.²²

---

of Bulgaria, Kiril Petkov https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_190349.htm (Erişim Tarihi: 30.05.2022)

21 Bulgaristan hükümeti, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya yönelik saldırısını şiddetle kınadı <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/bulgaristan-hukumeti-rusya-federasyonunun-ukraynaya-yonelik-saldirisini-siddetle-kinadi>

22 Петков: 1/3 от украинската армия вече е унищожена- Здравей, България (25.02.2022), <https://www.youtube.com/watch?v=qBE-PUyUXR0> (Erişim Tarihi. 1.12.2022)

24 Şubat 2022 tarihi sonrasında Bulgaristan gündeminde siyasi liderler tarafından güvenlik söyleminin tercih edildiği gözlenmektedir. Cumhurbaşkanı Radev, Rusya'nın saldırgan eylemlerini kınamasına rağmen Ukrayna'ya silah gönderilmesi konusunda itirazlarda bulunmaktadır. Bulgaristan'a yönelik doğrudan askeri bir tehdidin olmadığını dile getiren Radev, Ukrayna krizinde NATO ile istişare eden lakin ulusal çıkarları önceleyen bir profil çizmektedir.²³

Kiril Petkov, Bulgaristan'ın Ukrayna politikasını AB ve NATO ile uyumlu bir şekilde icra edeceğini ifade etmesiyle birlikte koalisyon hükümeti içerisinden farklı sesler yükselmeye başladı. Bulgaristan Sosyalist Partisi Başkanı Korneliya Ninova, yeni Başbakan Kiril Petkov'un Batı ile uyumlu Ukrayna politikasını eleştirmiştir. Vızrajane Partisi ve Cumhurbaşkanı Radev'den de gelen benzer açıklamalar ülke içerisindeki dengelerin ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Meclisten ve kabineden Petkov'un Batı ittifakı ile uyumlu siyasetine karşı farklı sesler gelmeye devam ediyordu. Geçen yıl geçici Başbakan görevinde bulunan Savunma Bakanı Stefan Yanev, Rusya'nın Ukrayna işgalini " özel askeri operasyon" olduğunu bir savaş olmadığını ifade etmesi sebebiyle görevinden alındı. Bulgaristan'ın Savunma Bakanının Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile benzer ifadeleri kullanması ülke içerisinde tartışmalara sebebiyet vermiştir. Stefan Yanev birkaç ay önce sözleri ile NATO birliklerinin Bulgaristan'a konuşlandırılmasına, bunun bölgedeki gerilimi artırabileceğini söyleyerek itiraz etmişti. Tüm bu hadiseler Bulgaristan'ın iç ve dış politikasına etki eden Rusofil ve Rusofob grupların ve liderlerin rekabetini net bir şekilde ortaya koymaktadır.²⁴

Rusya'nın Sofya Büyükelçisi Eleonora Mitrofanova, tarihsel ve kültürel bağlarına güvenerek 3 Mart 2022 tarihinde Bulgaristan'ın Osmanlı Devletinden bağımsızlığını kazandığı tarihe gönderme yaparak "Rusya'nın Ukrayna'yı özgürleştirdiğine" yönelik benzetmesi Bulgaristan Başbakanı tarafından şiddetle eleştirildi. 3 gün içerisinde hükümetin basın merkezi tarafından yapılan açıklamada Rus Büyükelçi görüşmeye davet edilerek Bulgaristan'ın iç işlerine karışılmaması gerektiği noktasında uyarı mesajı yayınlandı. Bu hadise Bulgaristan ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerinde kritik bir an olarak tarihe geçmiştir. Rus Büyükelçinin özür dilemesine rağmen ikili ilişkilerin farklı bir boyuta evirildiğini yeni bir dönem başlamıştır.²⁵

23 President Radev says Russia's attack on Ukraine unacceptable, but 'no direct military threat to Bulgaria' <https://sofiaglobe.com/2022/02/24/president-radev-says-russias-attack-on-ukraine-unacceptable-but-no-direct-military-threat-to-bulgaria/> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

24 Bulgaria sacks defence minister for saying Ukraine invasion was not a 'war', <https://www.euronews.com/2022/02/28/bulgaria-sacks-defence-minister-for-saying-ukraine-invasion-was-not-a-war> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

25 Rusya Büyükelçisi Eleonora Mitrofanova özür diledi, <https://bnr.bg/tr/post/101611619> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

Rus Büyükelçiliğinin söylemlerini mecliste ve sokak eylemlerinde dile getiren Vızrajane Partisi lideri Kostantin Kostadinov, Rusya'ya yönelik yaptırımlar kararlarına yönelik olarak Bulgaristan Sosyalist Partisi ile aynı tutuma sahiptir. Rusya'ya yönelik yaptırım kararlarını reddeden Kostadinov, 3 Mart 2022 tarihinde Şipka Tepesinde yaptığı konuşmasıyla ülke içerisinde ciddi tartışmalara sebebiyet vermiştir.²⁶Bulgaristan'daki Rusofil eylemleri dikkatle takip eden Ukrayna yetkilileri, Vızrajane Partisi lideri Kostantin Kostadinov'un Rus casusu olduğu gerekçesi ile Ukrayna'ya giriş yasağı getirmiştir.²⁷

Rusya'nın Ukrayna'ya işgal girişimi ve Beyaz Rusya'daki Rus askeri yığınakları konusu NATO'nun Doğu Kanadında ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu tehdit algısı neticesinde

ABD Savunma Bakanı Lloyd J. Austin, öncelikle Baltık bölgesine yönelik tehditlerle mücadele için Vilnius'ta güvenlik temelli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelere katılan Litvanya Dışişleri Bakanı, Estonya Savunma Bakanı ve Letonya Savunma Bakanı bu bağlamda NATO'nun Doğu Kanadından güvence istemişlerdir. ²⁸ ABD Savunma Bakanı Lloyd J. Austin, Baltık bölgesindeki ziyaretinden sonra NATO'nun caydırıcı gücüne atıfta bulunup, ilerleyen günlerde NATO müttefiklerini destekleme amacıyla Avrupa gezisine çıkacağını duyurdu. Bu gezi güzergahında yer alan Bulgaristan ve Slovakya, S-300 Rus Savunma silahlarına sahip olan birkaç NATO ülkeleri olarak dikkat çekmektedir.²⁹

Rus saldırılarının başlamasıyla Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy, uluslararası topluma savaş karşıtı koalisyon çağrısı yapmıştır. Bu bağlamda Polonya'nın aracılığıyla Bükreş Dokuzlusu harekete geçirilmiştir. Rusya'nın müzakere masasına yanaşması için Bükreş Dokuzlusundan yardım talep eden Zelenskiy, NATO'nun Doğu Kanadında yeni bir tartışma başlatmıştır. ³⁰ Zelenskiy'nin savaş karşıtı koalisyon söylemi eski Doğu Bloğu ülkelerin-

26 Tarih eğitimi almış olan Kostantin Kostadinov, Bulgaristan'ın Rus dış politikası ile uyumlu bir siyaset izlemesi gerektiği tezini savunmaktadır.

27 Ukrayna, 'casus' ilan ettiği Bulgar siyasi parti liderine ülkeye giriş yasağı getirdi <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-casus-ilan-ettigi-bulgar-siyasi-parti-liderine-ulkeye-giris-yasagi-getirdi/2527929> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

28 Readout of Secretary of Defense Lloyd J. Austin III's Meeting in Lithuania With Estonian Minister of Defense Kalle Laanet, Latvian Minister of Defense Artis Pabriks, Lithuanian Foreign Minister Gabrielius Landsbergis <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/2941265/readout-of-secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iiis-meeting-in-lithuania-with-e/> (Erişim Tarihi : 06.12.2022)

29 1997 yılında Güney Kıbrıs Rum kesimi tarafından Rusya'dan alınan S-300 füzeleri Yunanistan tarafından Girit adasına konuşlandırılmıştır. <https://tr.euronews.com/2022/09/02/abd-yunanistan-s-300leri-cok-onceden-almisti-yaptirim-kapsami-disinda> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)

30 Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy: Savaş karşıtı koalisyon ihtiyacımız var <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-devlet-baskani-zelenskiy-savas-karsiti-koalisyon-ihtiyacimiz-var/2514148> (Erişim Tarihi: 07.12.2022) (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

den oluşan Bükreş Dokuzlusu devletlerin iç gündemlerinde yer bulmuştur. Bulgaristan'ın ve Romanya'nın Karadeniz'e kıyısı olması hasebiyle NATO içerisinde stratejik bir konumda yer almaktadır. Rusya tarafından Ukrayna'ya başlatılan saldırılar sonrasında NATO'nun ittifak ülkelerine sağladığı güvenliğin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Rusya'nın saldırıları NATO içerisinde ortak güvenlik çıkarlarının tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Avrupa gezisine çıkan ABD Savunma Bakanı, 18-19 Mart 2022 tarihleri arasında Sofya ve Burgas şehrine gelip, NATO'nun Doğu Kanadı içerisinde Bulgaristan'ın rolü hakkında müzakereler yürütmüştür.³¹ Bulgaristan iç siyasetinde Rus yanlısı oluşumlara öncülük eden Vızrajane Partisi (Yeniden Doğu Partisi), bu ziyareti protesto etmiştir.

24 Mart 2022 tarihinde Brüksel'de icra edilen NATO Liderler toplantısında alınan kararlar neticesinde yeni çok uluslu muharip grupların oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya dışında çok uluslu muharip grupların teşekkül edeceği yeni ülkeler belirlenmiştir. Bu ülkeler stratejik olarak NATO'nun Doğu Kanadını oluşturan Slovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'dır.³² Bu kararlar birlikte NATO Doğu Kanadı içerisinde Karadeniz'den Baltık Denizine kadar bir güvenlik kuşağı oluşturmayı planlamaktadır. Ukrayna krizi başladığı günden beri Macaristan'ın izlediği dış politika eleştirilere maruz kalmasına rağmen Viktor Orban, Macaristan topraklarında yeni askeri muharip grupların konuşlanmasına onay vermiştir. Viktor Orban daha önceki açıklamalarında NATO üye ülkelerinin Rusya'ya hava sahasını kapatmasını eleştirmiş ve Macaristan'da NATO askeri varlığının yeterli olduğunu ifade ederek AB ve NATO içerisinde tartışmalara neden olmuştu. Orban'ın bu tavrı diğer Balkan ülkelerindeki Rusofil grupların eylemlerine katkı sağlayan bir argüman olarak dikkat çekmektedir.³³

Bulgaristan bu süreçte NATO üyesi diğer Balkan ülkelerini de bir araya getirmeye çalışarak Avro-Atlantik ittifak ile uyumlu olduğunu göstermeye çalışmıştır. Romanya, Karadağ ve Makedonya Başbakanlarının katıldığı toplantıda ana gündem maddeleri; Ukrayna-Rusya savaşının Balkanlara etkisi ve küresel enerji krizinden nasıl çıkılacağı meselesiydi. Toplantıda Balkanlar'daki demokratik süreçleri tehdit eden bir ülke olarak tanımlanan Rusya'nın eylemleri kınanmıştır. Balkanlar'daki milliyetçi ve popülist söy-

31 Secretary of Defense Lloyd J. Austin III and Bulgarian Prime Minister Kiril Petkov Hold Joint Press Conference <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2971995/secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-and-bulgarian-prime-minister-kiril-petk/> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

32 The NATO leaders will address the need for a reset of Allied deterrence and defence https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_193671.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

33 NATO to Strengthen Presence in Hungary As Well <https://hungarytoday.hu/hungarian-defence-forces-nato-military-army-ukrainian-russian-war-hungary/> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

lemlerin Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında artışa geçtiğini saptanarak, bölgedeki siyasi istikrarın Avrupa'nın güvenlik mimarisi için elzem noktada olduğu dile getirilmiştir.³⁴

Ukrayna-Rusya savaşı süreci içerisinde AB ülkeleri ve ABD, Rusya'nın ekonomik gücünün kırılması için doğalgaz ve petrol ithalatına ambargo uygulaması fikrini tartışmaya açmıştır. Almanya, doğalgaz ve petrol ithalatı konusunda herhangi bir ambargoya karşı çıkmaktadır. Bulgaristan, bu tartışmalar ekseninde Almanya ile aynı tutumu takınmaktadır. Bulgaristan, doğalgaz ve petrol alımı noktasında Rusya'ya bağımlı olan ülkelerin başında geliyor.³⁵Bulgaristan'ın doğalgaz ve petrol ihtiyacını karşılayan ana şirketlerin Rusya'ya ait Gazprom ve Lukoil grubuna ait olması bu konuda AB ve ABD'den ayrılan bir politika izlemesine sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda Avrupa ve Balkan ülkelerine yönelik Rus enerji kaynaklarına alternatif modellerin geliştirilmesi, Azerbaycan'ı ön plana çıkarmaktadır.³⁶

Enerji tartışmaları, Bulgaristan'ın hava sahası güvenliği ve Rus casuslar konusu iç ve dış politika konularını birbirine yaklaştırmıştır. Ukrayna'daki insani krizin ortaya çıkmasıyla birlikte Bulgaristan'a Ukrayna'dan gelen göçmen sayısı Nisan ayı ortaları itibariyle 90 bini aşmıştır. Ukrayna Dışişleri Bakanı Dmitro Kuleba, Bulgaristan'ın izlediği dış politikayı tebrik ederek Sofya ziyaretinde şu sözleri ifade etmiştir: *"Biz, sadece Ukrayna için değil, Bulgaristan ve Karadeniz bölgesindeki tüm ülkelerin güvenliği için mücadele veriyoruz. Rusya'nın saldırganlığı ile yüz yüze gelmemeniz için savaşıyoruz. Katliam yapan, yıkım getiren, işkence ve tecavüz eden bugünkü Rusya, anlayışı hak etmiyor. Bunu anlamanızı istiyorum."* Ukrayna Dışişleri Bakanı Dmitro Kuleba'nın bu ziyareti sonrasında Bulgaristan iç siyasetine birçok tartışmalar yaşanmıştır. Ukrayna'ya Bulgaristan tarafından yapılan insani yardımların yanı sıra askeri yardımların da gündeme gelmesi mecliste Rusya yanlısı oluşumları harekete geçirmiştir. Ukrayna'ya askeri yardım tartışmaları Bulgaristan iç siyasetinin iki kutbunu daha görünür kılmıştır.³⁷

Bulgaristan'ın Ukrayna-Rusya arasındaki savaşta tarafsız kalmasını isteyen Vızrajdene (Yeniden Doğuş) Partisi yanlıları ve Ukrayna'ya destek veren di-

34 Sofya'da dördüncü Rusya-Ukrayna savaşı zirvesi <https://www.trthaber.com/haber/dunya/sofyada-dortlu-rusya-ukrayna-savasi-zirvesi-667601.html> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

35 Avrupa'nın kullandığı doğalgazda Rusya'nın payı ne kadar? <https://www.ntv.com.tr/ntvpara/avrupa-ulkelerinin-dogalgaz-ithalatinda-rusyanin-payi,CH46iKCIkex9231KTi1cA> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

36 Bulgaristan, Rusya'dan akaryakıt ithalatına yönelik olası bir yasaktan muafiyet talep edebilir <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/bulgaristan-rusyadan-akaryakit-ithalatina-yonelik-olası-bir-yasaktan-muafiyet-talep-edebilir> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

37 Ukrayna Dışişleri Bakanı Kuleba: Katliam yapan Rusya, anlayışı hak etmiyor <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-disisleri-bakani-kuleba-katliam-yapan-rusya-anlasi-hak-etmiyor/2567354> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

ğer partiler Sofya'da protestolar düzenlediler. Vızrajdane Partisi yanlısı grup meclis önündeki eylemlerinde "Bulgaristan'daki Amerikan üslerine hayır!" sloganlarının yanı sıra Rusya'nın Ukrayna'ya işgalini sembolize eden "Z" harfi pankartlarını taşıdılar. Vızrajdane Partisi, AB ve NATO karşıtı bir oluşum olarak Bulgaristan siyasal sistemi içerisinde Rusofil grupların başında gelmektedir. Ayrıca Vızrajdane Partisi lideri Kostantin Kostadinov, BSP'nin hükümet içerisinde izlediği Ukrayna politikasını da eleştirmektedir.³⁸

Başbakan Kiril Petkov, Ukrayna'ya silah alınması için bir aylık maaşını bağışlayarak ülke çapında yardım kampanyasını kendi sosyal medya hesabından duyurmuştur. Ukrayna'ya yardım etmek isteyen vatandaşları bu kampanyaya destek vermeye çağırarak Petkov, ülke çapında sivil bir inisiyatifi harekete geçirmiştir. Meclisteki tartışmaların dışarısında kamuoyuna yönelik bu adım aslında ülke içerisinde Rusofil olmayan, Avro-Atlantik eğilimli seçmeni bir araya getiren bir çağrı olarak değerlendirilebilir.³⁹

Rusya'nın Bulgaristan'da gaz dağıtım işletmesini yapan Gazprom şirketi 26 Nisan 2022 tarihi itibarıyla gaz sevkiyatını durdurduğunu açıklamıştır. Rusya'nın Ruble ödeme sistemine geçmediği için Bulgaristan'dan başka gaz arzı kesilen Polonya ve Litvanya'nın da gazını kesmiştir.⁴⁰Enerji kaynaklarını diplomatik bir araç olarak kullanan Rusya, Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerini alternatif politikalara yönlendirmiştir. Bu bağlamda enerji güvenliği konusu sadece Bulgaristan'da değil tüm Avrupa'da yılın konusu olmuştur.⁴¹

Bulgaristan'a doğalgaz arzının kesilmesinden önce Ukrayna'ya gideceğini açıklayan Başbakan Kiril Petkov, Bakanlar Kurulu Kararı ile alınan yardım malzemelerini götüreceğini ifade etmiştir. Bu ziyaretin sembolik bir anlamı olduğu ifade eden Petkov, silah yardımı konusunda koalisyon olarak ortak bir tutum sergilenmemesini eleştirmiştir. Petkov, kısa süreli Başbakanlığı sürecinde AB ve NATO ile uyumlu hareket ederken ülke içerisinde dengeleri de gözetmiştir. Bulgaristan Sosyalist Partisi Başbakanı aynı zamanda koalisyon hükümetinin Başbakan yardımcısı olan Korneliya Ninova, "Bulgaristan'dan Ukrayna'ya bir tek mermi gönderilmesi durumunda hükümeti bozacağını hatırlatması" ülke içerisindeki politik dengenin ne kadar hasas olduğunu göstermektedir. Başbakan Kiril Petkov'un Kiev ziyaretine temsilci gönder-

38 "Възраждане" с протест на 6 април срещу българска намеса във войната <https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/11245707> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

39 Başbakan Petkov, vatandaşları Ukrayna'ya mühimmat alımı için bir maaş bağışlamaya çağırdı <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/basbakan-petkov-vatandaslari-ukraynaya-muhimmat-alimi-icin-bir-maas-bagislamaya-cagirdi> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

40 Bulgaristan doğalgaz tüketiminde %90 oranında Rusya'ya bağımlı olması hasebiyle bu enerji krizini Azerbaycan Doğalgazı ile aşmayı planlamaktadır.

41 Rusya, Polonya ve Bulgaristan'a doğal gaz sevkiyatını durdurdu <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gazprom-polonya-ve-bulgaristana-dogal-gaz-sevkiyatini-durdurdu/2573940> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

meyen Sosyalist Parti, Bulgaristan'ın Rusya-Ukrayna savaşında tarafsız kalıp yaptırımlara katılmaması gerektiğini düşünmektedir.⁴²

Kiev'de Ukrayna Devlet Başkanı Volodomir Zelenski ile görüşen Bulgaristan Başbakanı Kiril Petkov, Bulgaristan'ın devlet olarak Ukrayna halkı ile tam bir dayanışma içerisinde olduğunu ifade etti. Ukrayna'nın AB entegrasyonu konusunda desteğini yineleyen Petkov, Bulgaristan'ın Ukrayna'nın savaş sonrası imarı konusunda iş birliğine açık olduğunu dile getirdi. Ukrayna ordusuna ait askeri ekipmanların Bulgaristan'daki fabrikalarda onarılmasını talep eden Zelenski, Bulgaristan'a ve Balkanlara ucuz elektrik noktasında yardımcı olabileceğini söylemiştir. Kiril Petkov'un Ukrayna ziyaretine temsilci göndermeyen Bulgaristan Sosyalist Partisi, diğer Rusofil gruplara nazaran istişare mekanizmalarını canlı tutarak Ukrayna'ya doğrudan silah gönderilmesinin önüne geçmiştir. Bu tutumundan ötürü meclisteki Vızrajane Partisi tarafından eleştirilmektedir.⁴³

Bulgaristan siyasetinin Ukrayna konusunda yaşadığı bölünmüşlüğü göstermesi açısından 4 Mayıs'ta Halk Meclisinin olağanüstü toplantısından çıkan sonuç önemlidir. Hükümetin koalisyon ortakları arasında BSP, Ukrayna'ya silah gönderilmesine kesinlikle karşı çıkarken diğer koalisyon ortaklarından PP (Değişime Devam Ediyoruz), DB (Demokratik Bulgaristan) ve İTN (Böyle Bir Halk Var) Partileri bu konudaki desteklerini açıklamıştır. Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu DPS (Hak ve Özgürlükler Hareketi) Ukrayna ile ilgili kararlarda AB ve NATO ile uyumlu olacak şekilde hareket etmekte iken Vızrajane oluşumu ise Ukrayna'ya silah veya yardım gönderilmesinin Bulgaristan'ı tarafsızlık konumundan çıkaracağı görüşünü paylaşmakta ve Rusya yanlısı sokak eylemlerini organize etmektedir. Bu süre zarfında Cumhurbaşkanı Rumen Radev Bulgaristan'ın tarafsızlığı sürdürmesi gerektiği yönündedir. Bu bağlamda Radev'in ulusal güvenliği önceleyen şu açıklamaları dikkat çekicidir: *"Ukrayna savaşının Avrupa, hatta dünya çapına yayılma riski ortada. Bulgaristan'ın geleceğini kendi menfaatleri için harcamaya ve tehlikeli adımlar atmaya hazır siyasetçiler var. Vatanımızı savaşa sürüklememek bizim yurtsever borcumuz olmalı. Kan dökülen her olayın başlangıcı olan silah çağrılarına kulak vermeyelim."*⁴⁴ Nihai anlamda Cumhurbaşkanı Radev'in Ukrayna'ya askeri yardım konusundaki politikası Bulgaristan Sosyalist Partisi ve Vızrajane

42 Andrew Higgins ve Boryana Dzhambazova , Once Best Friends, Bulgaria Takes a Stand Against Russia <https://www.nytimes.com/2022/05/11/world/europe/bulgaria-russia-ukraine.html> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

43 "Има с кого и с какво да се гордеете". Зеленски и Петков се срещнаха в Киев <https://www.svobodnaevropa.bg/a/31825535.html> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

44 Ukrayna'ya askeri yardım konusu Bulgar politikasını böldü <https://bnr.bg/tr/post/101641087/ukraynaya-askeri-yardim-konusu-bulgar-politikasini-boldu> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

ile benzerlikler taşıdığını söyleyebiliriz. Bu söylemlerin ortak özelliği ulusal güvenlik bağlamında Bulgaristan'ın Ukrayna-Rusya savaşında tarafsızlığı koruması yönündedir. Radev, Bulgaristan'ın üyesi olduğu AB ve NATO tarafından sert eleştirilere tabi olmuştur.

9 Mayıs Avrupa Günü, Bulgaristan'daki toplumsal bölünmüşlüğü ve sosyolojik kırılmaları göstermesi bakımından önemlidir. Bu zaman diliminde Bulgaristan'daki siyasetin iki ana dinamiğini ortaya koyması açısından Rusofil ve AB yanlılarının sokaklara dökülmesidir. Cumhurbaşkanı Rumen Radev ve yardımcısı İliyana Yotova, BSP Başkanı Kornelia Ninova ve diğer Rusofil oluşumlar Meçhul Asker Anıtına çelenk koyup Zafer Gününü kutlarken, AB yanlıları ise diğer meydanlarda Avrupa Günü'nü kutladılar. Sovyet Ordusu Anıtı önündeki programda Rusya'nın Sofya Büyükelçisi Elonora Mitrofanova, Ukrayna'daki Zelenski idaresini Nazilerle özdeşleştiren bir açıklama yaptı. Bazı meydanlarda Rus yanlıları ile AB yanlıları arasında arbedenin yaşandığı görülmektedir. Bulgaristan'ın iç ve dış politikası arasındaki bağların ne kadar geçişken olduğunu göstermesi bakımından 9 Mayıs Avrupa günü sembolik mana taşımaktadır.⁴⁵

Popülist söylemleri sıkça kullanan İTN lideri Slavi Trifonov, 8 Haziran tarihinde yaptığı açıklamaya ile koalisyon hükümetinden çekileceğini bildirmiştir. Kiril Petkov ve PP (Değişimi Devam Ediyoruz) Partisinin koalisyon hükümetinin şartlarına uymadığını belirten, Slavi Trifonov, hükümetin Kuzey Makedonya politikasını bahane ederek koalisyondan ayrılmıştır.⁴⁶ Slavi Trifonov, hükümetin Kuzey Makedonya politikasına dair: *"Makedonya tarihimizin ve ruhumuzun önemli bir parçası ve hiç kimsenin Bulgaristan halkının iradesine karşı tek taraflı kararlar almaya hakkı yoktur. Buna tek sözle vatana ihanet denir"* dedi.⁴⁷ Rusya ile enerji konusunda iş birliği çağrısı yapan İTN (Böyle Bir Halk Var) Partisi, Makedonya meselesini ön plana sürerek, AB ve NATO çizgisinde siyaset yürüten Petkov kabinesi düşürmüştür.⁴⁸

2021 yılı içerisinde 3 kez parlamento seçimlerine giden Bulgaristan'da, hükümetlerin ömrü kısa süreli olmaktadır. 22 Haziran'da yapılan güven oylamasında Kiril Petkov liderliğindeki koalisyon bütçe ve Kuzey Makedonya meseleleri yüzünden çoğunluğu kaybetmiştir. 6 aylık süre zarfında Rusya'nın

45 9 Mayıs Avrupa Günü Bulgaristan'da halkı ikiye böldü <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/9-mayis-avrupa-gunu-bulgaristanda-halki-ikiye-boldu> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

46 Coalition Defection Lurches Bulgaria Toward A Turning Point <https://www.rferl.org/a/coalition-defection-bulgaria-analysis/31898038.html> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

47 Böyle Bir Halk Var Partisi, Koalisyon Hükümetinden Çekiliyor <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/boyle-bir-halk-var-partisi-koalisyon-hukümetinden-çekiliyor>

48 Outgoing Bulgarian PM Petkov Expels Russian Diplomats <https://warsawinstitute.org/outgoing-bulgarian-pm-petkov-expels-russian-diplomats/> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

Ukrayna'yı işgaline yönelik izlediği aldığı dış politika ülke içerisindeki Rusofil grubun çıkarlarını zedelemiştir. Parlamento'dan güven oyu alamayan Kiril Petkov, Cumhurbaşkanı Radev' istifa dilekçesini sunmuştur. ⁴⁹Ardından gelişen süreçte 27 Haziran 2022 tarihinde Rusya'nın Sofya Büyükelçiliği, Rus ordusunun Ukrayna'yı işgalini desteklemek için yardım kampanyası başlatmıştır. ⁵⁰Rusya'nın Sofya Büyükelçiliğinin bu yardım çağrısı ülke siyasetini ikiye bölmüştür. Kiril Petkov, kendi istifası onaylanana kadar 70 Rus diplomatı sınır dışı ederek ağır bir diplomatik cevap vermiştir. Bu hadise Bulgaristan-Rusya ilişkilerin tarihsel süreç içerisindeki kırılma anlarından biri olarak tarihe geçmiştir. ⁵¹

Kiril Petkov koalisyon hükümetinin düşürülmesi sonrasında Cumhurbaşkanı Radev, geçici başbakanı olarak kendi danışmalarından ve eski Çalışma Bakanlarından Gılop Spasov Donev'i atamıştır. 2 Ekim 2022 Parlamento seçimlerine kadar geçici başbakan ile idare edilen Bulgaristan hükümeti Rusya-Ukrayna savaşının etkilerini daha derinden hissetmektedir. Geçici hükümet döneminde Avro-Atlantik ittifakının getirdiği sorumluluklar Radev'in daha ılımlı bir politika izlemesine zemin hazırlamıştır.

Son seçim sonuçlarının ardından milletvekili sayılarını artıran Rus yanlısı Vızrajdane, Bulgaristan Sosyalist Partisinden daha fazla oy alarak meclistekini gücünü artırmıştır. Kiril Petkov hükümetini düşüren İTN Partisi, bu seçimlerde barajı aşamayı popülist siyasetin düşüşünü göstermiştir. Asker kökenli eski Savunma Bakanı Stefan Yanev'in kurduğu Bulgaristan'ın Yükselişi Partisi, 2 Ekim sonrası kurulan meclise girmeyi başararak mecliste yeni bir denge oluşmuştur. ⁵²Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu mecliste tekrar 3. siyasi güç konumuna gelen Hak ve Özgürlükler Hareketi izlediği Avro-Atlantik söylemleri Brüksel'e de taşımıştır. ALDE eşbaşkanı olan AB HÖH vekili İlhan Küçük'ün Ukrayna-Rusya savaşının başladığı günden itibaren aktif bir şekilde AB ve NATO ile uyumlu hareket ettiği görülmektedir. ⁵³

49 Bulgaria's pro-western government collapses after just six months <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/22/bulgaria-government-collapses-kiril-petkov> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

50 Moscow's Embassy in Bulgaria Launches Fundraiser for Russian Troops <https://balkaninsight.com/2022/06/28/moscows-embassy-in-bulgaria-launches-fundraiser-for-russian-troops/> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

51 Bulgaria expels 70 Russian diplomats and spies <https://www.politico.eu/article/kiril-petkov-bulgaria-expels-70-russian-diplomats-and-spies/> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

52 Bulgaristan seçimleri: Borisov'un partisi birinci, Hak ve Özgürlükler Hareketi üçüncü parti oldu <https://tr.euronews.com/2022/10/03/bulgaristan-secimleri-borisovun-partisi-birinci-hak-ve-ozgurlukler-hareketi-ucuncu-parti-o> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

53 İlhan Küçük Kiev'de: Her ülkenin özgür ve demokratik seçimini savunuyoruz <https://kircaalibhaber.com/dunya/ilhan-kucuk-kievde-her-ulkenin-ozgur-ve-demokratik-secimini-savunuyoruz> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

3 Kasım 2022 tarihinde yeni meclis Bulgaristan'ın Ukrayna'ya silah ve askeri yardım yapmasını kararlaştırılan tasarı oylanmıştır. ⁵⁴ Yapılan oylama 175 "evet", 49 "ret" ve bir çekimser oyla kabul edilmiştir. GERB-SDS, Değişime Devam Ediyoruz Partisi, Hak ve Özgürlükler Hareketi ve Stefan Yanev'in Partisi Ukrayna'ya silah gönderimine destek veren siyasi oluşumlar olarak dikkat çekmektedir. Yanev'in partisi dışında bu partilerin ortak özelliği Avro-Atlantik çizgide siyaset yürütecek oluşumlar olarak sistemde yer almalarıdır. Vızrajane ve BSP oylamaya katılmayarak silah gönderme sürecini hem mecliste hem de sokak gösterileri ile protesto etmiştir. Meclisteki konuşmasında Bulgaristan Sosyalist Partisi lideri Kornelia Ninova, "askeri yardımın ülkeyi savaşta taraf yapacağı için, bu kararın milli çıkarlara aykırı" olduğunu ifade etmiştir. Rusya yanlısı söylemlere sahip olan Bulgaristan'ın Yükselişi Partisinin bu oylamada Avro-Atlantik yanlıları ile beraber hareket etmesi dikkat çekicidir.⁵⁵

Sonuç

Bulgaristan'ın Ukrayna-Rusya savaşındaki dış politikasında sistemik faktörlerin yansira iç faktörlerin ve liderlerin de etkili olduğu görülmektedir. Neoklasik realist çerçevede bağımlı değişken olan dış politikanın ara değişkenler vasıtasıyla nasıl değiştiği bu kriz esnasında gözlemlenebilmektedir. Değişen liderler algılamalarının yansira bölgesel gelişmelere endeksli olarak tartışmalarda ulusal güvenlik faktörünün ön planda olduğu görülmektedir. İç faktör kaynaklı Rusofil ve Avro-Atlantikçi rekabet Bulgaristan dış politikasının eğilimlerini şekillendirmektedir. AB ve NATO yanlısı gruplar ve liderler Ukrayna-Rusya Savaşında dış politikada Batı ile uyumlu bir dış politika tercih edilmesine zemin hazırlamaktadır. Rusofil grupların karar alma mekanizmasına etki edecek bir konumları olmadığı görülmekle birlikte Bulgaristan siyasetinde güç kaybetmektedir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile başlayan süreçte Bulgaristan'ın iç politikadaki Rusofil aktörlere rağmen AB ve NATO ile hareket ettiği görülmektedir. Liderlerin küresel ve sistemik güç algılamalarının izlenen dış politikayla genel manada etki etmektedir. Cumhurbaşkanlarının bir mukayesesi yapılacak olursa Rumen Radev, Rusya'nın saldırı ve işgal girişimlerine yönelik daha tarafsız bir politika izlediği görülürken, Rosen Plevneliev'in ise AB ve NATO ile daha uyumlu bir siyaset izlediği görülmektedir. Ukrayna'nın Rusya'nın

54 Ukrayna'ya silah ve askeri yardım tasarısı, GERB- SDS ve "Demokratik Bulgaristan" tarafından meclise sunulmuştur.

55 Bulgaristan Ukrayna'ya silah ve askeri yardım gönderecek <https://bnr.bg/tr/post/101730947/parlamento-ukraynaya-askeri-yardim-gonderilmesine-karar-aldi> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

işgal edildiği Şubat 2022 tarihinde görev başında olan Başbakan Kiril Petkov'un bu süreçte tamamen AB ve NATO ile beraber dış politikasını icra ettiği görülmektedir. Ülke içerisindeki dengelere bakılacak olursa meclisteki ve sokak eylemlerinde Rusofil grupların etki alanlarının hala devam ettiği görülmektedir.

Kaynakça

- Arı, Tayyar. (2018). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya İşbirliği, (s.157-158) Aktüel 16 Yayınları.
- Ateş, D. (2014). Uluslararası Politika Dünyayı Anlamak ve Anlatmak. (s. 35-37). Dora Yayıncılık.
- Balcı, A. (2017). Realizm. Şaban Kardaş vd., (Ed.), Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular. (s. 140-142). Küre Yayınları.
- Bechev, D. (2017). Rival Power Russia's Influence in Southeast Europe, (s.188-200). Yale University Press
- Bechev, D. (2018). Russia's Influence in Bulgaria, (s.18-29) New Direction.
- Dunne, T., vd., (2021). Realizm. J.Baylis vd., (Ed.), H. Basri vd., (Tercüme). Küreselleşen Dünya Siyaseti. (s.188-189). Küre Yayınları.
- Efegil, E. (2014). Dış Politika Analizi (Ders Notları), İstanbul.
- Gülmez, Barış vd., (2020). Dış Politika Analizi: Teorik Yaklaşımları. Dış Politika Analizi Konu, Kuram, Yöntem. Bezen Balamir Çoşkun ve İnan Rüma. (Der.), (s. 17-18). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lobell, E. (2009). Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy, Ripsman M. vd., (Ed.). Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy. (s.20-35). Cambridge University Press.
- Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, 51 (1), 144-147.
- İrge, N. (2006). Sovyetler'den Rusya Federasyonu'na Balkanlar-Orta Asya-Kafkaslar Kapitalist Kuşatma, (s. 136-138). IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Pasi, S. (2016). Stati, Mneniya, Komentari, İntervyuta, İzvın Protokola, (s.11-13). Hermes
- Dağı, Z. (2002). Rusya'nın Dönüşümü Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika, (s.171-186). Boyut Matbaacılık.

Web Kaynakları

- 7 Aralık 2020 Tarihli GA/12295 Nolu BM Genel Kurul Kararı bkz. Resolutions Calling on Withdrawal of Forces from Crimea, Establishing Epidemic Preparedness International Day among Texts Adopted by General Assembl, <https://www.un.org/press/en/2020/ga12295.doc.htm> (Erişim Tarihi: 19.04.2022)
- 9 Mayıs Avrupa Günü Bulgaristan'da halkı ikiye böldü <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/9-mayis-avrupa-gunu-bulgaristanda-halki-ikiye-boldu> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- 27 Mart 2014 Tarihli GA/11493 Nolu BM Genel Kurul Kararı bkz. General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region, <https://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm> (Erişim Tarihi: 19.04.2022)
- ABD Büyükelçiliği, Bulgaristan Cumhurbaşkanı'nın Kırım hakkında ifadesinden rahatsız, <https://bnr.bg/tr/post/101561141> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
- ABD: Yunanistan, S-300'leri çok önceden almıştı, yaptırım kapsamı dışında <https://tr.euronews.com/2022/09/02/abd-yunanistan-s-300leri-cok-onceden-almisti-yaptirim-kapsami-disinda> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)
- Andrew Higgins ve Boryana Dzhambazova , Once Best Friends, Bulgaria Takes a Stand Against Russia <https://www.nytimes.com/2022/05/11/world/europe/bulgaria-russia-ukraine.html> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
- Avrupa'nın kullandığı doğalgazda Rusya'nın payı ne kadar? <https://www.ntv.com.tr/ntvpara/avrupa-ulkelerinin-dogalgaz-ithalatinda-rusyanin-payi,CH46iKCIkex9231KTi1cA> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
- Başbakan Petkov, vatandaşları Ukrayna'ya mühimmat alımı için bir maaş bağışlamaya çağırıldı <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/basbakan-petkov-vatandaslari-ukraynaya-muhimmat-alimi-icin-bir-maas-bagislama-yagagirdi> (Erişim Tarihi: 1.12.2022)
- Bulgaristan Büyükelçisi Ukrayna Dışişleri Bakanlığına çağırıldı, <https://bnr.bg/tr/post/101560026> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
- Bulgaristan Büyükelçisi Ukrayna Dışişleri Bakanlığına çağırıldı, <https://bnr.bg/tr/post/101560026> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
- Bulgaria expels 70 Russian diplomats and spies <https://www.politico.eu/article/kiril-petkov-bulgaria-expels-70-russian-diplomats-and-spies/> (Erişim Tarihi: 1.12.2022)

- Bulgaristan hükümeti, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya yönelik saldırısını şiddetle kınadı <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/bulgaristan-hukumeti-rusya-federasyonunun-ukraynaya-yonelik-saldirisini-siddetle-kinadi> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
- Bulgaria notes importance of minority language protection in Ukraine that is in the midst of constitutional reform, <https://constitutionnet.org/news/bulgaria-notes-importance-minority-language-protection-ukraine-midst-constitutional-reform> (Erişim Tarihi: 27.05.2022)
- Bulgaria's pro-western government collapses after just six months <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/22/bulgaria-government-collapses-kiril-petkov> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Bulgaristan, Rusya'dan akaryakıt ithalatına yönelik olası bir yasaktan muafiyet talep edebilir <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/bulgaristan-rusyadan-akaryakit-ithalatina-yonelik-olasi-bir-yasaktan-muafiyet-talep-edebilir> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Bulgaria sacks defence minister for saying Ukraine invasion was not a 'war', <https://www.euronews.com/2022/02/28/bulgaria-sacks-defence-minister-for-saying-ukraine-invasion-was-not-a-war> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Bulgaristan seçimleri: Borisov'un partisi birinci, Hak ve Özgürlükler Hareketi üçüncü parti oldu <https://tr.euronews.com/2022/10/03/bulgaristan-secimleri-borisovun-partisi-birinci-hak-ve-ozgurlukler-hareketi-ucuncu-parti-o> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Bulgaristan Ukrayna'ya silah ve askeri yardım gönderecek <https://bnr.bg/tr/post/101730947/parlamento-ukraynaya-askeri-yardim-gonderilmesine-karar-aldi> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Böyle Bir Halk Var Partisi, Koalisyon Hükümetinden Çekiliyor <https://kircaalihaber.com/bulgaristan/boyle-bir-halk-var-partisi-koalisyon-hukumetinden-cekiliyor> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Coalition Defection Lurches Bulgaria Toward A Turning Point <https://www.rferl.org/a/coalition-defection-bulgaria-analysis/31898038.html> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Eski Savunma Bakanı Nencev: Ninova, Siderov ve Radev'in Rusya ile bağlantıları araştırılmalı, https://kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=20412 (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
- İlhan Küçük Kiev'de: Her ülkenin özgür ve demokratik seçimini savunuyoruz <https://kircaalihaber.com/dunya/ilhan-kucuk-kievde-her-ulkenin-ozgur-ve-demokratik-secimini-savunuyoruz> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

- İskit, T. (2022). Dış Politika ve Dış Ekonomik İlişkilerin Yönetimi, <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Joint press point by NATO Secretary General Jens Stoltenberg with the Prime Minister of Bulgaria, Kiril Petkov https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_190349.htm (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Joint press point by NATO Secretary General Jens Stoltenberg with the Prime Minister of Bulgaria, Kiril Petkov https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_190349.htm (Erişim Tarihi: 30.05.2022)
- Keyman, F. (2022a). Dış Politika, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/dis_politika (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Keyman, F. (2022b). Realizm (Uluslararası İlişkiler), https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/realizm_uluslararasi_iliskiler (Erişim Tarihi: 1.10.2022)
- Moscow's Embassy in Bulgaria Launches Fundraiser for Russian Troops <https://balkaninsight.com/2022/06/28/moscows-embassy-in-bulgaria-launches-fundraiser-for-russian-troops/>
- NATO, EU must cooperate with Russia, says Bulgarian defense minister, <https://tass.com/defense/1051245> (Erişim Tarih: 30.11.2022)
- NATO to Strengthen Presence in Hungary As Well <https://hungarytoday.hu/hungarian-defence-forces-nato-military-army-ukarinian-russian-war-hungary/> (Erişim Tarih: 30.11.2022)
- Outgoing Bulgarian PM Petkov Expels Russian Diplomats <https://war-sawinstitute.org/outgoing-bulgarian-pm-petkov-expels-russian-diplomats/> (Erişim Tarih: 30.11.2022)
- President Radev says Russia's attack on Ukraine unacceptable, but 'no direct military threat to Bulgaria' <https://sofiaglobe.com/2022/02/24/president-radev-says-russias-attack-on-ukraine-unacceptable-but-no-direct-military-threat-to-bulgaria/> (Erişim Tarih: 30.11.2022)
- President Rosen Plevneliev Reconfirmed Bulgaria's Clear, Firm and Principled Support for the European Future of Ukraine, <https://www.president.bg/news3299/president-rosen-plevneliev-reconfirmed-bulgarias-clear-firm-and-principled-support-for-the-european-future-of-ukraine.html?lang=en&skipMobile=1> (Erişim Tarihi:27.05.2022)
- Readout of Secretary of Defense Lloyd J. Austin III's Meeting in Lithuania With Estonian Minister of Defense Kalle Laanet, Latvian Minister of Defense Artis Pabriks, Lithuanian Foreign Minister Gabrielius Landsber-

gis <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/2941265/readout-of-secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iiis-meeting-in-lithuania-with-e/> (Erişim Tarihi: 06.12.2022)

Rusya Büyükelçisi Eleonora Mitrofanova zr diledi, <https://bnr.bg/tr/post/101611619> (Erişim Tarihi: 1.10.2022)

Rusya, Polonya ve Bulgaristan'a doğal gaz sevkiyatını durdurdu <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gazprom-polonya-ve-bulgaristana-dogal-gaz-sevkiyatini-durdurdu/2573940> (Erişim Tarihi. 1.12.2022)

Secretary of Defense Lloyd J. Austin III and Bulgarian Prime Minister Kiril Petkov Hold Joint Press Conference <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2971995/secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-and-bulgarian-prime-minister-kiril-petk/> (Erişim Tarihi. 1.12.2022)

Sofya'da drtl Rusya-Ukrayna savaşı zirvesi <https://www.trthaber.com/haber/dunya/sofyada-dortlu-rusya-ukrayna-savasi-zirvesi-667601.html> (Erişim Tarihi. 1.12.2022)

The NATO leaders will address the need for a reset of Allied deterrence and defence https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_193671.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi. 1.12.2022)

Tom Cohen, Is Crimea gone? Annexation no longer the focus of Ukraine crisis <https://edition.cnn.com/2014/03/31/politics/crimea-explainer/> (Erişim Tarihi: 19.04.2022)

Ukrayna'ya askeri yardım konusu Bulgar politikasını böldü <https://bnr.bg/tr/post/101641087/ukraynaya-askeri-yardim-konusu-bulgar-politikasini-boldu> (Erişim Tarihi. 1.12.2022).

Ukrayna, 'casus' ilan ettiği Bulgar siyasi parti liderine ülkeye giriş yasağı getirdi <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-casus-ilan-ettiği-bulgar-siyasi-parti-liderine-ulkeye-giris-yasagi-getirdi/2527929> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)

Ukraine bans Bulgarian far-right leader suspected of Russian espionage https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/ukraine-bans-bulgarian-far-right-leader-suspected-of-russian-espionage/ (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy: Savaş karşıtı koalisyonu ihtiyacımız var <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-devlet-baskani-zelenskiy-savas-karsiti-koalisyonu-ihtiyacimiz-var/2514148> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)

Ukrayna Dışışleri Bakanı Kuleba: Katliam yapan Rusya, anlayışı hak etmiyor <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-disisleri-bakani-kuleba-katliam-yapan-rusya-anlayisi-hak-etmiyor/2567354> (Erişim Tarihi. 1.12.2022)

Ukraine names Bulgarian President Plevneliev 'Person of the Year, <https://sofiaglobe.com/2016/03/27/ukraine-names-bulgarian-president-plevneliev-person-of-the-year/> (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

“Възраждане” с протест на 6 април срещу българска намеса във войната <https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/11245707> (Erişim Tarihi. 1.12.2022)

“Има с кого и с какво да се гордеете”. Зеленски и Петков се срещнаха в Киев <https://www.svobodnaevropa.bg/a/31825535.html> (Erişim Tarihi. 1.12.2022)

Петков: 1/3 от украинската армия вече е унищожена- Здравей, България (25.02.2022), <https://www.youtube.com/watch?v=qBE-PUyUXR0> (Erişim Tarihi. 1.12.2022).

Göç Sosyolojisi Bağlamında Balkan Göçmenlerinin Kültür Aktarımı

Sümevra YILMAZ*

Özet

Balkan coğrafyası, Türkiye için daima önemli bir coğrafya olmuştur. Bu önem Balkanlar bölgesindeki Türk ve Müslüman nüfusla kendini göstermiştir. Zaman içindeki çeşitli göçler ise Türkiye'deki Balkan nüfusunu meydana getirmiştir. Türkiye'deki Balkan nüfusu ve Balkanların coğrafi konumu ise Türkiye politikalarını etkilemiştir. Balkan coğrafyası, Osmanlı Devleti'nin yaklaşık 500 yıl boyunca yayılma alanı içinde yer almaktadır. 17. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı'dan kopmaya başlayan Balkanlar, farklı zaman dilimlerinde isyanlar yaparak bir Balkan Milliyetçiliği oluşturma çabasına girmişlerdir. İkinci Balkan Savaşı sonrasında ise Osmanlı'nın Balkan sınırları bugünkü halini almıştır. Balkanlar, Osmanlı Devleti'nden ayrılıp milliyetçi bir kimliğe bürüme istemişler fakat 500 yıl boyunca Osmanlı Devleti'yle aynı bayrak altında yaşayan Balkanlar için bu pek mümkün olmamıştır. Balkan dillerine birçok Türkçe kelime girmiştir. Örneğin Türkçe 'de askeri bir terim olan hende, Sırpça 'da jendektir. Türkçe 'de alışverişle ilgili bir kelime olan bedesten; bezistan, silahla ilgili kelime olan topçu, Sırpça 'da topdzja, yemekle ilgili ise örneğin pestil, bestilj olarak kullanılmıştır. Dillerde kullanılan bu ifadeler, halen Türk ve Balkan milletlerinin iç içe olduğunu gösterir. Aynı şekilde Türk kültüründe çokça yer edinen, Vardar Ovası, Estergon Kalesi ve Maya Dağ'dan Kalkan Kazlar gibi isimlerin Türklerin türkülerinde kullanmaları da Balkanlar'ın Türkleri ne derece etkilediklerinin önemli bir göstergesidir. Bu çalışmada ise, Balkan Göçmenlerinin Türkiye'deki mahalle ve sokak isimlerinden mezar taşlarına olan etkileri kültür aktarımı bağlamında ele alınacak olup, araştırma evreni 19. Yüzyılın başlarından günümüze kadar olan Balkanlar'dan Türkiye'ye göç hareketleri olacaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel dokümantasyon tekniği kullanılacaktır.

Anahtar kelimeler: Balkan, Kültür Aktarımı, Göç sosyolojisi, Balkan Milliyetçiliği.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, yilmazsumeyra233@gmail.com, ORCID NO: 0000 0001 8794 4634.

Cultural Transfer of Balkan Immigrants in the Context of Migration Sociology

Abstract

The Balkan geography has always been an important geography for Turkey. This importance has manifested itself with the Turkish and Muslim population in the Balkans region. Various migrations over time have brought about the Balkan population in Turkey. The Balkan population in Turkey and the geographical location of the Balkans have influenced Turkish policies. The Balkan geography is located within the spreading area of the Ottoman Empire for about 500 years. The Balkans, which began to break away from the Ottoman Empire towards the end of the century, made an effort to create a Balkan Nationalism by staging rebellions in different time periods. After the Second Balkan War, the Balkan borders of the Ottoman Empire took their current form. The Balkans wanted to separate from the Ottoman Empire and assume a nationalist identity, but this was unlikely for the Balkans, which lived under the same flag as the Ottoman Empire for 500 years. Many Turkish words have entered the Balkan languages. Serbian Turkish military term *hende*, for example, in Serbian is *jendek*. Serbian Turkish *bedesten*, a word related to shopping; *bezistan*, gunner, a word related to weapons, Serbian *topdzja*, related to food, for example, used as *pestil*, *bestilj*. These expressions used in languages show that the Turkish and Balkan nations are still intertwined. In the same way, the use of names such as the Vardar Plain, Estergon Castle and the Geese that depart from Maya Mountain, which have a lot of places in Turkish culture, in Turkish folk songs is an important indicator of the extent to which the Balkans have influenced the Turks. In this study, the effects of Balkan immigrants from neighborhood and street names to tombstones in Turkey will be discussed in the context of cultural transfer and the research universe will be examined in the context of migration movements from the Balkans to Turkey from the beginning of the century to the present. Historical documentation technique, one of the qualitative research methods, will be used in the study.

Keywords: Balkan, Cultural Transfer, Sociology of Migration, Balkan Nationalism.

Giriş

Balkanlar, üzerinde pek çok milletten ve dinden insanın yaşadığı bir coğrafyadır. Bu coğrafyanın insanları 500 yıl boyunca Osmanlı hakimiyetinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu süre boyunca Osmanlı ve Balkanlar arasında birçok kültürel, ticari, dini ve sosyal etkileşimler meydana gelmiştir. Bu etkileşimlerin izleri günümüzde hala görülmektedir. Osmanlı ve Balkanlar arasındaki bu ortak paydalar, bugün bu milletleri birbirine daha yakın kılmaktadır. Balkan coğrafyasının dilini, tarihini ve kültürünü anlamak ve bu coğrafyayı yakından tanımak, kendi kültürümüzü daha anlamlı kılacaktır. Çünkü bu iki coğrafya arasındaki kültürel etkileşimler azımsanamayacak seviyede değerlerdir ve bu değerlerin incelenmesi Balkanlar ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri daha da güçlendirecektir.

1) Balkanların Kısa Tarihi ve Osmanlı-Balkan İlişkileri

Balkan kelimesi TDK'ye göre sarp ve ormanlı sıradağ anlamına gelmektedir. Türkçe bir kelimedir (TDK,2022). Şair Yahya Kemal Beyatlı Balkanların Türkler için önemini ve anlamını şu sözleriyle ifade etmiştir: "Bir Türk gönlünde nehir varsa Tuna'dır, dağ varsa Balkandır." Balkan Yarımadası stratejik olarak Asya, Afrika ve Avrupa'nın kavşak noktasında bulunur. Bu özelliği nedeniyle hem fetih açısından hem de diğer bölgeler arasında bir geçit olarak ilgi çekici bir noktada yer alır (Nasuhbeyoğlu, 2008: 2). Osmanlı devleti de Balkanlara yönelik bu ilgiye kayıtsız kalmamış, bu nedenle Balkanlar için birçok fetihler düzenlemiştir. Bu fetihlerin durdurulması için de Haçlı Seferleri düzenlenmiştir. Düzenlenen son Haçlı Seferi olan Varna Savaşı ise Osmanlı Devleti'nin galibiyetle sonuçlanmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti Balkan coğrafyasında egemen hale gelmiştir. Osmanlı devletinde hâkim olan "gök kubbe altında birlikte yaşama" düşüncesi, Osmanlı'nın resmi dini İslam olmasına karşın, topraklarında yaşayan tüm gayrimüslimlere hoşgörülü bir şekilde davranmasını sağlamıştır. Böylelikle gayrimüslimler özgür bir şekilde yaşamışlar, ibadetlerini rahat bir şekilde yapmışlar ve dinlerini serbestçe seçmişlerdir (Karaman, 2018: 28).

Balkanlar her ne kadar Osmanlı devleti bünyesinde özgür bir hayat sürdürseler de zamanla milliyetçilik duyguları hâkim hale gelmeye başlamıştır. Balkanlardaki milliyetçilik hareketlerinde dil, önemli bir unsurdur. Ortak bir dil, kurulan devlette insanları bir araya getiren ayırt edici bir faktördür. Dil ve din gibi farklı faktörlerin bir araya gelmesiyle Balkanlar 17. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nden kopmaya başlamışlardır. 1699'da Osmanlı ile Haçlı İttifakı arasında yapılan Karlofça Antlaşması, Osmanlı'nın Balkanlar üzerindeki hakimiyetinin sona ermeye başladığı ilk antlaşma nite-

liğindedir. Karlofça Antlaşması'nın, Osmanlı Devleti'nin batıda büyük ölçüde toprak kaybettiği ilk antlaşma olması yönüyle de duraklama döneminden gerileme dönemine geçişin de bir temsilidir. Bu antlaşmayı Sırp İsyanı, Yunan İsyanı, 93 Harbi ve Balkan Savaşları takip etmiş ve Balkanların Osmanlı'dan kopuşu büyük ölçüde gerçekleşmiştir ve Balkan sınırları İkinci Balkan Savaşı Sonrası bugünkü halini almıştır (Nasuhbeyoğlu, 2008: 13).

Balkanlar her ne kadar Osmanlı Devleti'nden ayrılıp aynı dine, dile ve kültüre sahip insanlar olarak bir araya gelmeye çalışsalar da 500 yıl boyunca Osmanlı Devleti ile bir arada yaşayan Balkanlar için bu istekleri tamamen gerçekleşmemiştir. Çünkü Osmanlı ile Balkan halkları yaşadıkları yıllar boyunca ister istemez birbirleriyle etkili bağlar kurmuşlardır. Bu etkilenme dil, din, kültür, hukuk ve mimari gibi pek çok alanda gerçekleşmiştir. Bu durum diyalektik bir biçimde meydana gelmiştir. Karşılıklı bir kültürel hareketlilik söz konusudur. Bu karşılıklı etkileşimden meydana gelen kültürel öğeler, yaşanan coğrafyanın kültürünü ve sosyal hayatını da değiştiren öğelerdir. Bu nedenle Balkanlar tarafından oluşturulmak istenen milli bir devlet anlayışında da bu öğeler varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Çünkü kültürel öğeler bölgenin tarihinde yer edinmiştir. Bu öğeler, tarihten silinmeye çalışıldığı takdirde tarih eksik kalacak ve anlatımda hep bir boşluk olacaktır.

2) Göç Sosyolojisi Bağlamında Balkan Göçleri

Göçler, sosyolojik açıdan yaşam pratiklerini, alışkanlıkları ve kültürel değişimi sağlayan toplumsal bir değişim sürecidir. Bu süreç küreselleşme ile daha farklı anlamlar kazanmıştır. Küreselleşme ile göç yalnızca gerçekleştiği bölgenin sorunu olmaktan çıkmış ve ülkelerin üzerine düştüğü ortak bir sorun haline gelmiştir. Yasalar uluslararası alanda değişiklik göstermiştir. Göç her coğrafyada farklı anlamlara gelmektedir. Türkiye'de göçmenler için muhacir, mülteci, göçmen ve sığınmacı gibi farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Göç, farklı bölgelerden aynı bölgeye yapılırsa da bu tanımlamalar değişiklik göstermektedir. Örneğin Balkanlar'da ve Kafkasya'da kaybedilen topraklar sonucunda Anadolu'ya göç etmek durumunda kalan Türk ve/veya Müslüman gruplardan Anadolu'ya göç eden kesime muhacir denilmekteyken, Lozan Anlaşması sonucu kabul edilen Türk-Yunan nüfus mübadelesi sonucunda ise Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen kişilere mübadil denilmektedir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 3).

2.1) Göçe İlişkin Kavramsal Yaklaşımlar

Göçün tanımı sosyologlar arasında da farklılık göstermektedir. Birçok sosyolog, bir yerden başka bir yere hareketin göç sayılabilmesi için bir sürenin

ve mesafenin olması gerektiğini söylemektedir. Göç eden kişilerin, zamanla göç ettikleri yerin kültürüne, diline ve sosyal yaşamına uyum sağlamaları da göçü tamamlayan bir unsurdur. Göçün gerçekleşme nedenleri de çağlar içinde farklılık göstermiştir. Örneğin eski dönemlerde göçler daha çok doğal afetler ve doğa olayları gibi nedenlerden dolayı yapılmaktayken, günümüzde kültürel, siyasal ve ekonomik pek çok neden göçlerin gerçekleşmesinde etkili olmaktadır. Sosyolojide birçok göç kuramı vardır. Ravenstein, bu konuda ilk çalışmaları yapmış önemli bir kuramcıdır. Yedi tane göç kanunu tanımlamıştır. Bunlar: Göç ve Mesafe, Göç ve Basamakları, Yayılma ve Emme Süreci, Göç Zincirleri, Doğrudan Göç, Kır Kent Yerleşimcileri Farkı ve Kadın Erkek Farkıdır. Everett Lee de Ravenstein gibi göç sosyolojisi alanında kuram geliştiren bir isimdir. Onun kuramı İtme Çekme Kuramı'dır. Bu kurama göre hem göç edilen yerde hem de bulunulan yerde itici ve çekici faktörler vardır. Petersen ise göçün beş tip olduğunu söylemiş ve bu göç tiplerini ilkel, zoraki ve yönlendiren, serbest ve kitlesel göç olarak ayırmıştır. Bu kuramların dışında Neoklasik ekonominin makro kuramı, İlişkiler kuramı ve merkez çevre kuramı gibi farklı kuramlar da mevcuttur (Oral ve Çetinkaya, 2017: 5-7).

2.2) Balkan Göçleri ve Türk Politikası

Türkiye Cumhuriyeti için göç ve göçmenler konusu devamlı gündemde olan bir konudur. Göç teknoloji, hukuk, eğitim ve kültür gibi hayatın pek çok alanını etkileyen bir unsurdur. Çünkü göçler ülkenin sosyal, ekonomik ve demografik yapısını değiştirmektedir. Göç bir yerden başka bir yere gitme eylemine verilen isimdir. Göçler oluşumuna, süresine, mesafesine ve göç edilen yerin coğrafik özelliğine göre değişiklik gösterse de genellikle yıkıcı etkileri olan bir oluşumdur. Bu göçlerin belki de en zoru bir zamanlar Balkanlarda yaşayan Türk ve Müslüman halkın da yaşadığı zorunlu göçlerdir. Osmanlı döneminde ilk büyük Balkan göçleri 93 Harbi ile olmuştur. Bu savaş Osmanlı devleti için büyük toprak kayıplarına yol açmış ve Rusların Yeşilköy'e (Ayastefanos) kadar gelmeleriyle sonuçlanmıştır. Savaşın ardından imzalanan Ayastefanos antlaşması ile Balkan hakimiyeti Rusların eline geçmiştir. Balkan Savaşları ise yine Osmanlı'nın yine büyük oranda toprak parçası kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Bu dönemde Balkan devletlerinin çoğu Makedonya'ya göz dikmeye başlamışlardır. Katliam ve zulümlerle parçalanmış Makedonya'da yaşayan Müslümanlar azınlık durumuna düşmüşler ve Osmanlı'ya göç etmek durumunda kalmışlardır. Göç edenler arasında çok sayıda insan yolda hayatta kaybetmiştir (Nasuhbeyoğlu, 2008: 21). Bu göçlerle birlikte 1844 yılında 391.000 nüfusa sahip olan İstanbul, 1913 yılında yani Balkan Savaşlarından sonra 909.978 nüfusa ulaşmıştır (Jelavich, 2009:

85). Osmanlı dönemindeki Balkan göçleri Cumhuriyet döneminde de 1923 Nüfus Mübadelesi ile ve Yunanistan'dan, Bulgaristan'dan, Yugoslavya'dan ve Romanya'dan Türkiye'ye yapılan göçlerle devam etmiştir (Çelik, 2012: 213). Bu dönemdeki Yunanistan göçleri mecburi göçlerdir ve iki taraflıdır. Bu göç ile 384.000 Türk, buldukları yeri terk etmek durumunda kalmıştır. 1950 yılında ise tek taraflı olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye 155.000 kişi gelmiştir (Altuğ, 2011: 848).

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Balkanlar'dan Türkiye'ye insanlar farklı nedenlerle farklı zamanlarda göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu göç faaliyetleri günümüzde sona ermiş durumda değildir. Ülkemiz halen Balkanlar'dan göç almaktadır. Balkan milletleri, Türkiye'ye yaptıkları göçlerle birlikte sahip oldukları birçok kültürel, dini ve sosyal öğeleri de beraberinde getirmişlerdir. Balkan göçmenleri, Türk toplumu için vatanseverlik duyguları yüksek olan topluluklardır. Toplumda genellikle sorun çıkarmazlar, dini ve milli değerlerine özen gösterir, kültürel değerlerini korumaya çalışırlar. Bu nedendir ki Türkiye'ye geldiklerinde de özlerini korumaya ve kültürlerini aktarmaya çalışan bir toplum olmuşlardır. Aktarım sürecinde görülmektedir ki, aslında Türkiye ve Balkan coğrafyası arasındaki kültürel farklılıklar bir noktada birleşmekte ve birbirleriyle uyum sağlamaktadırlar. Osmanlı'nın bir zamanlar hâkim kültür olduğu Balkanlar coğrafyasında, Türk nüfusu çoğalmış ve böylelikle Türkçe ve Türk kültürü de bölgede bir hakimiyet kurmuştur. Bu nedenle bölgedeki Türk kültürünün diğer dilleri ve kültürleri de etkilemesi kaçınılmaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Dağışan, 2007). Balkan dillerindeki Türkçe kelimeler hayatın birçok alanında görülmektedir. Mimariden mutfağa, askeriden hukuka, müzikten edebiyata kadar bu alanlarla kültür aktarımı yapılmıştır. Buradaki kültür aktarımı tek taraflı değildir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi diyalektik bir bütünlük içerisinde karşılıklı olarak meydana gelmektedir. Fakat verilere bakıldığında görülmektedir ki hâkim kültür olan Osmanlı kültürü baskın taraftadır. Örneğin bugün Türkçe'de Yunanca asıllı 900 kelime vardır. Yunanca'da ise Türkçe asıllı kelime 3000'nin üzerindedir. Bu veriler Türkolog Prof. Dr. Günay Karaağaç'ın "Türkçe Verintiler Sözlüğü" adlı eserinde yer almaktadır. Bu verintilere göre dilinde en çok Türkçe kelime bulunduran Balkan milleti Sırplardır. Sırpça 'da 9000 Türkçe kelime bulunmaktadır. Ermenice'de 4260, Bulgarca'da 3500, Rumence ve Arnavutça'da ise 3000 Türkçe kelime bulunmaktadır. Örneğin Türkçe'deki bahçivan kelimesi Arnavutça'ya bahçevan, yorgan kelimesi jorgan, dolap kelimesi dollap, kafes kelimesi kafez olarak geçmiştir. Sırpça'da ise örneğin boya kelimesi boja, kule kelimesi kula, sabun kelimesi sapun olarak dilde yer edinmiştir. Türkçe'nin Balkan dillerine olan etkisi yalnızca kelime ile sınırlı olmamıştır. Deyimlerde ve atasözlerinde de kendini göstermiştir. Dildeki bu etkileşim sürecinin günümüze kadar gel-

mesi ise Türk ve Balkan milletlerinin birbirilerinden ayrılamaz bir bütün olduğunu gözler önüne sermekte ve Balkanların Osmanlı'dan nasıl tamamen ayrı bir devlet kuramayacaklarını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Balkan göçmenleri Türkiye'ye göç ettikleri süreç içerisinde bir değer ve kültür çatışması yaşamışlardır. Günümüzde Türkiye'de özellikle Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan'dan gelen göçmenler, Batı Anadolu yoğunluklu yerleşmeler de ülkenin neredeyse tamamında yerleşim göstermektedirler (Ünal, 2012: 28). Özellikle Bursa, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Edirne ve Tekirdağ gibi yerler Balkan göçmenlerinin yoğun olarak yerleştiği yerlerdir. Göçmenler yerleştikleri yerlerde kültürlerini yaşatmaya devam etmişler ve buna özen göstermişlerdir. Bu durumu Bulgaristan taraflı göçlerden ele alacak olursak, Türkiye'ye Bulgaristan kaynaklı göçler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlamış ve 1989 yılına kadar yoğun bir şekilde bu göçler devam etmiştir (Eşim ve Zaman, 2021: 878). Bulgaristan göçmenleri ise göç ettikleri Bursa'nın Osmangazi ilçesinde kendi kültürlerini ve geleneklerini yaşadıkları yere verdikleri isimlerle göstermişlerdir. Verdikleri bu isimler bize bir yerin tarihini anlamada, isimlerin önemini açıklamaktadır. Bursa'daki bu yer isimleri ise Bulgaristan göçmenlerinin tarihlerinde neye önem verdikleri ve aidiyetlik duygusunu nasıl yansıttıklarını görmemizde yardımcıdır. Görülmektedir ki toplumların yaşadıkları bölgeyi daha anlamlı hale getirmelerinin bir yolu da yaşadıkları bölgelerde çeşitli adlandırmalar yapmalarındadır. Yer adları bir anlamda kültürel birikimin gözle görülür hale getirilmesidir. Bulgaristan göçmenlerinin Bursa'nın Osmangazi ilçesindeki yerlere verdikleri adlandırmalar Bulgaristan ve o bölgede yaşamış olan halk hakkında pek çok bilgi edinmemizi sağlayacaktır (Eşim ve Zaman, 2021: 878). Çalışmada görülmektedir ki en çok kullanılan yer adları Kırcaali, Filibe, Deliorman ve Tunca'dır (Eşim ve Zaman, 2021: 883). Bu bölgeler göçmenlerin Bulgaristan'da yaşadıkları yerlerdir. Örneğin Kırcaali mahalle, sokak ve cadde isimlerinde çokça yer almıştır. Tuna, Balkan ve Rodop gibi isimler de çokça kullanılan isimler arasındadır. Tuna ismi Bulgaristan ve Romanya arasındaki doğal sınır olan Tuna Nehri'nden, Rodop ismi ise çoğunluğunun Bulgaristan'da olduğu Rodop Dağları'ndan gelmektedir. Balkan milletlerinin Türkiye'deki kültür aktarımları yalnızca yerlere verdikleri adlandırmalarda değil mezar taşlarında da kendini göstermektedir. Mezar taşları ait olduğu topluluk hakkında bize kültürel ve sosyal birçok bilgi vermektedir. Her toplumda mezar anlayışı çeşitlilik göstermektedir. Balkan göçmenlerinin mezar taşları incelendiğinde nereden geldiği açıkça yazılmaktadır. Örneğin, "Üsküp'ten gelen hakim erbabı Ledün ilminin güzide temsilcisi Yunus Efendi ve Fatma anemimiz", "Bulgaristan Eğridere Kazasının Türkercek Köyünden Türkiye'ye Hicret Eden Sadullak Oğlu Feyzullah Dökük" gibi (Taş, 2017: 350). Mezar taşlarında kullanılan malzemeler, yapılan işlemler, yazılan yazılar ölen kişi ve kişinin sahip olduğu toplumsal statüsü hakkında bilgiler vermektedir.

Balkan göçmenlerinin kültür aktarımları günümüzde medya yoluyla da şekillenmektedir. Medya, toplumsal bir olayı homojenleştirme görevine sahiptir. Aynı zamanda bireyleri, kültürleri ve toplumları birbirine yakınlaştırır. Medya yoluyla kültürel unsurlar başka kültürlerle açık hale gelir ve zamanla bireylerde kültürel kodlar üretilir. Bu kültürel kodların üretilmesinde medyanın küreselleşmesinin de önemli bir rolü vardır. Küreselleşmeyle birlikte kitle iletişim araçları yoluyla kültürler birey ve toplum bazında şekillenir ve bir kültür algısına sahip olurlar. Günümüzde yayınlanan pek çok dizi, film ve belgesel gibi medya içerikleri Balkan göçmenlerinin sosyal yaşantısını ve gündelik alışkanlıklarını iletmede bir araçtır.

Sonuç

Balkanlar, Türkiye için geçmişte ve günümüzde önemli bir coğrafyadır. Bu çalışmada Balkanların, Türk milletine ve coğrafyasına olan etkileri somut bir biçimde ele alınmıştır. Balkan göçlerinin Hem Türkiye hem de Balkanlar açısından değerlendirilmesi önemli bir husustur fakat çalışma esnasında görülmektedir ki ülkemizde bu konu üzerine yeterli çalışmalar yapılmamaktadır. Toplum ise bu nedenle Balkan göçmenleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Türkiye Cumhuriyeti politikalarında Balkanlar'a daha fazla ve ayrıntılı bir şekilde yer vermeli, Balkan göçleri ve kültürleri hakkında halk bilinçlendirilmeli ve toplumların ortak kültürlerine sahip çıkmaları desteklenmelidir. Okul müfredatları bu anlamda yenilenmelidir.

Kaynakça

- NASUHBEOĞLU, T. (2008) Balkan Tarihine Genel Bir Bakış, İstanbul.
- KARAMAN, F. (2018), Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Mirası, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2),21-47.
- ORAL, B., ÇETİNKAYA, F. (2017) Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları, *Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics*, 3(1),1-8.
- AĞANOĞLU, H.Y. (2001), *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makus Talihi: Göç*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- JELAVİCH, B. (2009), Avrupa'da Osmanlı Hakimiyetinin Sonu: Arnavutluk ve Makedonya Sorunu, *BALKAN TARİHİ 20. Yüzyıl*, 83-109, İstanbul: Küre Yayınları.
- ÇELİK, R. (2012), Osmanlı Avrupası'ndan Yapılan Göçlerin Balkan Türkleri Tarihi ve Toplumunu Perspektifinden Genel Analizi, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 0 (7) , 209-217

- ALTUĞ, Y. (2011). BALKANLARDAN ANAYURDA YAPILAN GÖÇLERİN MAHİYETİ. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 32 (2-4) , 846-857 .
- DAĞAŞAN, D, *Türkçenin Balkan Dillerine Etkisi ve Balkan Dillerindeki Türkçe Kelimeler*, 2022 tarihinde <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/turkce-nin-balkan-dillerine-etkisi-ve-balkan-dillerindeki-turkce-kelimeler> adresinden alındı.
- TDK. *Balkan*, 17.11.2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- ÜNAL, S. (2012), Kimliğin Tarihsel ve Kültürel Ortak İnşası: Türkiye’de Balkan (Rumeli) Göçmenleri, *Milli Folklor Dergisi*, 27-40.
- EŞİM, İ., ZAMAN, S. (2021), Balkanlardan Anadolu’ya Yönelik Göçlerin Mekânsal Etkilerine Bir Örnek: Bulgaristan Kaynaklı Göçlerin Bursa-Osmangazi İlçesinde Yer Adlarına Etkisi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(3), 875-902.
- TAŞ, H. (2017), Balkan Göçmenlerinin Bursa’daki Mezar Taşları, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (44),345-354.
- AKOVA, S. (2012), Balkan Savaşları’ndan Günümüze Batı Balkanlar ve Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türkiye ile İlişkiler, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 5(9), 170-201.
- KARAAĞAÇ, G. (2008) Türkçe Verintiler Sözlüğü, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.

Bulgaristan Türklerine Uygulanan Asimilasyon Politikası (1989) ve Zorunlu Göç Süreci

Cemile KURŞUN*

Özet

Bulgar kelimesi etimolojik olarak 'bulgalamak, karışmak, karıştırmak' anlamına gelmektedir. Araştırmalar 'Bulgar' kelimesinin Türkçede anlam açısından karşılığının olduğunu öne sürmektedir.

İncelememiz gereken en önemli husus, bulgar kelimesinin ait olduğu halkı tespit etmek ve 1989 yılında Bulgaristan Türklerine yaşatılan asimilasyon politikasının altında yatan nedenleri açığa çıkarmaktır. Bu anlamda bazı araştırmalarda kullanılan "*Bulgar Türkleri*" ifadesinin yerine "*Bulgaristan Türkleri*" ifadesinin kullanılması daha uygun olacaktır.

Yakın tarihimize baktığımızda 'Bulgar' kelimesi tutucu bir yaklaşımla, Türklüğü hiçe sayıp 'Bulgarların Müslümanlaştırılmış Slavlar' olduğunu iddia eden faşizan bir boyut kazanmıştır. Bu araştırmanın amacı 21 yy.'da duyduğumuz 'Türk boyunduruğu (Tursko Robustua), ulusötesi göç, çifte vatandaşlık, isim değiştirme kavramlarını açıklamak ve 1989 Bulgaristan Türklerinin zorunlu göçünün uluslararası ilişkilere kazandırdığı terminolojik literatürü ve sosyolojik sonuçları analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Yeniden doğuş, asimilasyon politikası, isim değiştirme, ulus aşırı göç, Müslüman Türkler, Hristiyan Bulgarlar.

* Selçuk Üniversitesi, SDE Staj Programı, cmlkrns26@gmail.com ORCID NO: 0000 0002-6005-6503.

Assimilation Policy Applied to Bulgaria Turks (1989) and Forced Migration Process

Abstract

The word Bulgar etymologically means 'to find, mix, mix'. Studies suggest that the word 'Bulgarian' has a meaning in Turkish.

The most important issue that we need to examine is to determine the people to whom the word Bulgarian belongs and to reveal the reasons behind the assimilation policy that was brought to life by the Bulgaria Turks in 1989. In this sense, it is thought that it would be more appropriate to use the term "*Bulgaria Türks*" instead of the term "*Bulgarian Türks*".

When we look at our recent history, the word 'Bulgarian' has gained a fascist dimension, with a conservative approach, ignoring Turkishness and claiming that 'Bulgarians are Islamized Slavs'. The aim of this research is to explain the concepts of 'Turkish yoke (Türsko Robustua), transnational migration, dual citizenship, name change that we heard in the 21st century and to analyze the terminological literature and sociological results that the forced migration of Bulgaria Turks in 1989 brought to international relations.

Keywords: Rebirth, assimilation policy, name change, transnational migration, Muslim Turks, Christian Bulgarians.

Giriş

Coğrafi araştırmalara göre MS 5. yy.'dan itibaren Bulgar topraklarında varlığını sürdüren Türklerin olduğu bilimsel kaynaklarda yer almıştır (Kiel, 307).

Bu hususta başvuracağımız kaynaklardan örnek Bizans tarihçisi Priskos' u verebiliriz. Buna göre Bulgarlar, Avrupa Hun Devlet'i hükümdarı Atilla'nın ölümünden sonra oğlunun hakimiyetinde bulunan Türklerin, Ogurlar'la karışması sonucu ortaya çıkmıştır.

Türk tarihine baktığımızda en uzun süre ayakta kalan Türk devleti Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti'nin 1326 yılında Çimpe Kalesi'ni almasıyla Batıya kapıları açılmış, devlet uzun yıllar boyunca Bulgar topraklarında yaşayan Hristiyan topluluğa hükmetmiş, nitekim Trakya bölgesinde İslam'ı kabul eden halklar Pomaklar, Türklerde Osmanlı Devlet'i öncesinde varlığını sürdürmüş ve Osmanlı hakimiyetine girmiştir (İnginar, 2012:19).

1989 yılında yaşanan Bulgaristan Hükümet'i tarafından Türklere uygulanan asimilasyon politikasının sebebi de Jivkov'un sürekli bahsettiği "Bulgarların Türk boyunduruğu altında" kaldığıdır. Esasen Jivkov ve Bulgar milliyetçiliğini destekleyenlerin sıkça söz ettiği "İslamlaştırılmış Bulgarlar" ve Osmanlı karşıtlığıdır.

Buradan Bulgar halkının Osmanlı karşıtı olduğu sonucunu çıkarmamalıyız. Bu hata olur. Geçmişte birçok komünist hükümetin yaptığı gibi, dinin sosyolojik olarak geri plana atılması ve aşırı milliyetçiliğin vurgulandığı barizdir. Bulgaristan'ın bu politikasında etkili olan aktör ise Rusya'dır.

Rusya, Osmanlı ve Bulgaristan'ın geçmiş tarihi ilişkileri incelendiğinde, Rusya'nın Kırım'ı 1774 yılında ilhak etmesinden sonra 1806'lı yıllardan beri Osmanlı ile savaştığı bilinmektedir.

Bu süreçte Bulgaristan, Fransız İhtilali'nden sonra topraklarının stratejik önemi ve milliyetçilik ideolojisi ile Rusya ile ilişkilerini güçlendirmek için adımlar atmıştır. Rusya ise 'Panslavizm' ideolojisinin Balkanlarda temsilcisi olmuştur.

Bulgaristan'ın köklerine sahip çıktığı bu sürece 'Yeniden Doğuş Uyanışı' denir. Bulgaristan'ın devlet olma hikayesi şu şekildedir:

93 Harbi de denilen, Osmanlı- Rus savaşının (1877-1878) ardından, Ayastefenos Antlaşması ile Bulgar prensliği ilan edilmiş, Berlin anlaşması sonrası Bulgaristan özerkliğe sahip olmuştur. Aslında, Osmanlı- Rus savaşlarından en karlı çıkan devlet Bulgaristan olmuştur (Özlem, 2018: 347). Nihayetinde Bulgaristan'ın bağımsızlığı sonucu, Osmanlı tarafından Trakya topraklarına yerleştirilen Müslüman Türkler göç etmeye başlamıştır. Baskılar 19. yüzyılda da yaşanmıştır. 20.yy'a geldiğimizde sürgün yerini, Jivkov tarafından 'Ya ismini değiştir ya da terk et' politikasına bırakmıştır.

İsim değiştirme süreciyle hedeflenen, sayıca daha fazla olan Türk nüfusunun, Bulgarlar tarafından tehlike olarak görölmesi ve Türklerin kendi kimlikleriyle değil Bulgar olarak hayatını sürdürmesidir (Hacısalihoglu, 172).

Her baskıda olduğu gibi bu durum Müslüman Türkleri direnmeye mecbur bırakmıştır. Esasen isim değiştirme politikasında, halkın huzuru için isyan çıkarmayan Türkler, ibadetleri de kısıtlanınca Bulgar hükümetine direniş göstermiştir. Bu direniş şiddet içermeyen insani bir eylemdir.

Bulgarların uyguladığı fiziki şiddet yanında, sosyal açıdan Türklerin toplumun en zor işlerinde çok az ücrete çalıştırılması da Bulgaristan Türklerini göçe zorlamıştır (Atasoy, 2011:53). Bulgaristan izlediği sert ve aşırı milliyetçi politikadan ilerleyen yıllarda vazgeçmiş ve daha liberal bir politikaya geçmiştir. Bu süreçte Türkiye'ye zorunlu göç eden Bulgaristan Türklerinden bir kısmı Bulgaristan'a dönmüş, bir kısmı da Türkiye'de kalmıştır.

Her göçte olduğu gibi aynı kökene sahip olursa da Bulgaristan Türkleri, Türkiye'de de ekonomik zorluklar çekmiştir.

Bulgaristan Türklerinin göç sonrası kendi ülkesi ile mekik dokuması, çifte vatandaşlık ve ulus aşırı göç kavramlarını ortaya çıkarmıştır (Portes, Guarnizo ve Landolt, 1999: 217). Yine de günümüzde yaşanan göç dalgaları, sınırları da esnek ve insanları daha az milliyetine ait bir hale getirmiştir. Öyle ki yeni uluslar ortaya çıkmakta yeni sınırlar çizilmekte ve bu sınırlar arasında çifte vatandaşlar oluşmaktadır.

Sonuç olarak; Balkanlarda milliyetçilik hareketleri adı altında bu bölgeleri kontrol alma çalışmalarının etkili olduğu görölmektedir. Bu noktada yaratılan Türk ve Müslüman düşmanlığının altında çoğunlukla dış etkiler vardır ve bu Balkanlarda Türklere yönelik büyük katliamların yapılmasına neden olmuştur. Bölge halkları arasında kan döküldüğünde ise bu durum bölgeyi kontrol altına almak için bahane olarak kullanılmıştır. Şüphesiz, bölünme sonucu ortaya çıkan küçük devletleri yönetmek ve kontrol altına almak da kolay olmuştur.

Bulgaristan'daki komünist rejimin insan haklarına aykırı olarak kendi ülkesinde uyguladığı zulüm ve baskılar bölgesel istikrarı ve gelişmeyi engellemiş ve halkların birbiri ile olan ilişkilerine zarar vermiştir. Balkanlarda bunun benzeri başka olayların bundan sonra meydana gelmemesi için tedbirlerin geliştirilmesi gerekirken maalesef bu yapılamamış ve bundan sonra da Yugoslavya parçalanma sürecine girmiştir. Bu olayların sağlıklı bir şekilde analizinin yapılması ve gelecek için bundan sonuçlar çıkarılması bir zorunluluktur. Balkanların nefret ve birbirine düşmekten çok, barış, güvenlik ve kalkınmaya ihtiyacı vardır.

Kaynakça

- Atasoy, Emin. (2011). **“Bizden Olan Ötekiler Asimilasyon Kıskaçında Bulgaristan Türkleri”**, MKM Yayıncılık.
- Hacısalihoglu, Neriman ve Mehmet. (Ed.). 1984-1985, **İsim Değiştirme Me-selesi ve Uygulamaları**, Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç, Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & Balkanlar Medeniyet Merkezi.
- İnginar, Ayşegül, Kemaloglu. (2012). **Bulgaristan’da Türk Göçü (1985-1989)**, Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara.
- Kiel, Machiel. **“Dimetoka”**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. IX.
- Özlem, Kader. (2018). **“Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçinde Dö-nüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”** www.sosyala-rastirmalar.com/cilt1/sayi2/sayi2pdf/ozlem_kader.pdf. (Alıntı Tarihi: 20.12.2018)
- Portes Alejandro, Guarnizo L.E. ve Landolt P. (1999). **“The study of transna-tionalism: pitfalls and promise of an emergent research field”**, Ethnic and Racial Studies, 22 (2).
- Tekin, Talat. (1987). **Tuna Bulgarları ve Dilleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Želyazkova, Antonina. (1999). **“Osmanlı Mirası ve Balkan Tarihçiliğinin Oluşumu”**, Osmanlı, c. 7, Ankara.

Rusya-Ukrayna Savaşı Ekseninde Balkanlar'ın Ekonomi Politikası

Muhammet Ali ŞAHİN*

Özet

Rusya ile Ukrayna arasında çıkan savaş küresel bağlamda bir etki yaratmıştır. Bu noktada yaşanan politik ve ekonomik gelişmeler birbirinden çokça etkilenmektedir. Politik açıdan, Batı Bloku ile Rusya arasında İkinci Dünya Savaşı'na müteakip süreçte yaşanan en büyük ayrışmayı meydana getirmiştir. Bu ayrışma, dünyada; enerji ve gıda krizlerinin yaşanmasına, tedarik zincirinin sekteye uğramasına, turizm gelirlerinin azalmasına, enflasyon artışına, iktisadi daralmaya vb. olumsuz mikro ve makro ölçekli ekonomik etkiye neden olmuştur.

Savaşa komşu coğrafyada olması hasebiyle Balkanlar da birçok açıdan (Ekonomik, politik, askeri, sosyolojik vb.) etkilenmiştir. Bazı ülkelerin (Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Yunanistan) tamamı, bazılarının (Türkiye, Hırvatistan, Romanya, Sırbistan, Slovenya) ise bir bölümünün Balkanlar'da olduğu bu bölgede geçmişten beridir süregelen ekonomik ve politik istikrarsızlık, Rusya ve Ukrayna Savaşı sonrası daha da derinleşmiştir. Bu çalışmada yukarıda bahsi geçen hususlar ve uluslararası kurum/kuruluşların (IMF, World Bank, OECD, NATO, AB...) verileri dikkate alınarak Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Balkanlar'a olan etkilerinin ekonomi-politiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna Savaşı, Balkanlar, Ekonomi-Politik.

---

* Ankara Üniversitesi, muhammetalisahin011@gmail.com, ORCID NO: 0000-0001-5175-9277.

The Economy-Politics of the Balkans on the Axis of the Russia-Ukraine War

Abstract

The war between Russia and Ukraine has had a global impact. At this point, political and economic developments are greatly affected by each other. Politically, it created the greatest disintegration between the Western Bloc and Russia in the period following the Second World War. This separation, in the world; energy and food crises, disruption of the supply chain, decrease in tourism revenues, increase in inflation, economic contraction, etc. negative micro and macro scale economic impact.

The Balkans were also affected in many ways (economic, political, military, sociological, etc.) due to being in the geography adjacent to the war. The ongoing economic and political instability in this region, where some of the countries (Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Montenegro, Kosovo, North Macedonia, Greece) and some of them (Turkey, Croatia, Romania, Serbia, Slovenia) are in the Balkans, After the war with Russia and Ukraine, it has deepened even more. In this study, the political economy of the effects of the RussiaUkraine War on the Balkans will be examined, taking into account the abovementioned issues and the data of international institutions/ organizations (IMF, World Bank, OECD, NATO, EU...).

Keywords: Russia-Ukraine War, Balkans, Economy-Politics.

Giriş

Savaşların yıkıcılığı, taraf olan ülkeleri etkilediği gibi çokça komşu coğrafyada bulunan ve görece diğer ülkeleri etkilemektedir. Bu bağlamda Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile başlamış, Şubat 2022'de ise Donetsk ve Luhansk'a saldırmasıyla en şiddetli günlerini yaşamıştır. Savaş, Batı Bloku ile Rusya arasında politik ayrışmalara neden olurken aynı zamanda küresel çapta ekonomik krizleri de beraberinde getirmiştir.

Balkanlar ise Rusya ve Ukrayna'ya yakın coğrafyada olması, aynı zamanda bölgedeki devletlerin SSCB'ye uzanan tarihsel; dinsel (Ortodoksluk) ve ideolojik (Panslavizm) bağlantıları nedeniyle savaşın olumsuz sonuçlarından etkilenmektedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı

Kırım'ın Rusya tarafından 20 Şubat 2014'te ilhak edilmesi ile Rusya ve Ukrayna arasında gerginlik başlamıştır. Şubat 2022'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in barış görüşmelerini fiilen sona erdirerek Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk'ın "bağımsız ülkeler olarak" tanıma talebini kabul ettiklerini açıklamasıyla askeri operasyonlar da beraberinde gelmiştir (Putin, 2014). Bu savaş, dünya dinamikleri açısından birçok değişim ve dönüşüme de neden olmuştur. Bunun temel nedeni enerji, emtia ve gıda güvenliği üzerinden yapılan hamlelerdir. Rusya'nın önemli bir enerji ve emtia ihracatçısı olup Ukrayna ile beraber dünyada buğday ihracatının %25'inden fazlasını karşılamaktadır. Aynı zamanda enerji konusunda Avrupa başta olmak üzere birçok ülke Rusya'ya bağımlıdır. Bunların yanında savaş sonucu 4 milyonu aşkın insanı yerlerinden olmuş, mülteci krizleri beraberinde gelmiştir (Dünya Bankası, 2022). Halefi olduğu SSCB'den miras kalan yayılmacı politikalar eksinde seyreden bu savaş, dünyada siyasi ve ekonomik krizlere neden olmaktadır.

Balkanlar

Balkanlar, coğrafi olarak Anadolu Yarımadası'nın kuzeybatısında, Avrupa'nın ise güneydoğusunda yer almaktadır. Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Yunanistan'ın tamamı; Türkiye, Hırvatistan, Romanya, Sırbistan ve Slovenya'nın ise bir kısmı bu bölgede yer almaktadır. Bu ülkelerin yönetim şekilleri cumhuriyet olup, serbest piyasa ekonomisini benimsemişlerdir. Yakın dönemde yaşadığı Soğuk

Savaş, SSCB'nin yıkılması, Yugoslavya'nın dağılması, Kosova Savaşı gibi olaylar sonucunda bölge; politik ve ekonomik istikrarı yakalayamamıştır.

Bölgede Savaşın (Rusya-Ukrayna Savaşı) Ekonomi-Politiği

Rusya-Ukrayna Savaşı, siyasi bütünlüğünü sağlayamamış ve ekonomik kırılganlığa sahip Balkanlar'ın durumunu daha da derinleştirmiştir. Özellikle enerji hususunda –fosil kaynaklar başta olmak üzere- bölge ülkeleri oldukça yoksun olmakla beraber, Rusya'ya bağımlıdır (Türbedar, 2003:231). Bulgaristan, Gürcistan, Bosna Hersek, Kuzey Makedonya ve Türkiye'nin doğalgaz ithalatı %75 oranında Rusya'dan karşılanmaktadır (Dünya Bankası, 2022). Savaş sonucu Batı Bloku ile Rusya arasında oluşan gerginlik, siyasi olarak çoğunlukla Avrupa ile hareket eden olan bölge ülkelerini de enerji hususunda yapılacak yaptırımlar noktasında derinden etkilemektedir.

Donetsk ve Luhansk'a Rusya tarafından saldırıların başladığı tarihlere tekabül eden 2022 yılının ikinci çeyreğinde Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin açıklamış olduğu Temel Emtia Fiyat Endeksi 2021'in aynı çeyreği ile mukayese edildiğinde %48 oranında artış görülmektedir (Uluslararası Para Fonu, 2022). Global ölçekli ihracatçı konumda bulunan ve şu an savaş halinde olan iki ülke (Rusya, Ukrayna) gıda güvenliğini de ciddi manada tehdit etmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022:9). Rusya-Ukrayna arasında kayda değer bir emtia ticareti hacmi bulunan bölge ülkeleri de gıda güvenliği ve emtia ticareti noktasında tehdit altındadır.

Covid-19 salgın sürecinde dünyada turizm sektörünün %72 oranında daraldığı görülmektedir (Dünya Ekonomik Forumu, 2022). Bu gelişmelerin yanı sıra Batı Balkanlar, Sırbistan ve Karadağ'ın GSYH'lerinin %3'den fazlasını oluşturan turizm geliri Rus ve Ukraynalı turistler tarafından oluşmaktadır (Dünya Bankası, 2022). Turizmde pandeminin getirmiş olduğu daralma ve ciddi bölümünü savaş halinde olan Rusya-Ukrayna vatandaşlarının oluşturduğu turizm sektörü bölgenin ekonomik refahı açısından risk oluşturmaktadır.

Rusya'nın bölgeye tarihsel ve stratejik perspektiften bakışı da mevcuttur. Özellikle Panslavizm (Slav Birliği), Ortodoksluk ve boğazlara hâkimiyet bağlamında Balkanlar önemli bir yer tutmaktadır. SSCB'nin yıkılması sonrası bu tehditler azalmış olsa da Ukrayna'ya yapılan saldırı ardından Rusya'nın tarihsel fanatizminin tekrar etme ihtimali bölge güvenliğini tehdit etmektedir. Nitekim Sırbistan'ın ikircikli adımları da bu kanıyı pekiştirmektedir.

NATO, Rusya'yı öngörülemeyen hareketlerinden dolayı tehdit olarak algılayıp Doğu'ya doğru genişlemeye çalışması Balkanlar'ı tampon bölge haline getirmiştir. Bu noktada Rusya, geçmişte Panslavizm ideolojisi üzerinden

Sırpıları kışkırtarak Kosova krizine neden olmuştur. Lakin Miloseviç sonrası Rusya'nın Sırbistan üzerindeki etkisi azalmıştır (Progonati, 2015). Rusya-Ukrayna Savaşı'nın bir yandan NATO'ya karşı bir caydırıcılık unsuru haline gelmesi Rusya'nın tampon bölge durumunda olan Balkanlar'da yine ideolojik temelli hareketlere kalkışmasını muhtemel hale getirirse de sosyolojik açıdan daha itidalli bir ortam bulunmaktadır.

Değerlendirme Ve Sonuç

Balkanlar'da SSCB sonrası gücünü kaybeden Rusya, Ukrayna'da olduğu gibi sert güç uygulamak yerine daha çok ekonomik ve ticari ilişkilere dayanan bir strateji üzerinden politika oluşturmaktadır. Aynı zamanda savaş (Rusya-Ukrayna) sonrası dünyada enerji ihracatına yapacağı ambargolar tehdidiyle siyasi bir dizayn arayışındadır. Bu bağlamda bölge, doğalgaz konusunda Rusya'ya bağımlıdır. Savaşın çıkmasıyla artan emtia fiyatları, emtia ticaret hacmi iki ülkeyle de yüksek olan Balkanlar için risk taşımaktadır. Bununla birlikte turizm geliri de yine bu ülkelere bağlı olan bazı bölge ülkeleri için ekonomik açıdan savaşın varlığı tehdit unsurudur.

Kaynakça

- Dünya Bankası. (2022). "War in the Region" Europe and Central Asia Economic Update (İlkbahar), Washington, DC: Dünya Bankası.
- Dünya Ekonomik Forumu (WEF). (2022). This is the impact of COVID-19 on the travel sector, 25 Ocak 2022, (weforum.org)
- Putin, Vladimir. (2022). Ulusa Sesleniş Konuşması, Erişim Tarihi: 14.12.2022, BBC (bbc.com)
- Progonati, Erjada. (2015). Rusya'nın Balkanlar Politikası. Karadeniz Araştırmaları Merkezi. 12. 105-105.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB). (2022:9). Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni, 2022-2 (Nisan-Haziran), (sbb.gov.tr)
- Türbedar, E. (2003:231). Balkanlar ve Enerji. Avrasya Dosyası, 1.
- Uluslararası Para Fonu (IMF). (2022). Dünya Ekonomik Görünümü (World Economic Outlook), (imf.org)

Balkanların Dönüşümü: ABD için Yeni Bir Jeopolitik Kalkan mı? Yoksa Tampon mu?

İlyas SÜPÜRGEÇİ*

Özet

Balkanlar her yönüyle ayrıntılı incelemeyi hak ediyor. Günümüzde dünyanın ve bölgenin geleceğini şekillendirmekte olan en büyük iki aktör ABD ve Çin'dir. Her ikisi de esasen Avrupalı değildir ve Balkan ülkesi hiç değildir. Fakat aralarındaki üstünlük mücadelesi Balkanlar ve çevresini günümüzde çok farklı bir biçimde şekillendirmektedir. Dünya yeniden kutuplara ayrılırken bu bölgenin geleceği ile ilgili olarak sorulan şu soru anlamlıdır. "Batı Balkanlar AB ve NATO'ya entegre edilecek mi? Tampon Bölge mi olacak? Sorulması gereken asıl soru şudur: "ABD Baltık Denizi-Adalar Denizi-Levand-Basra Körfezi uzanımı hattının hemen batısında, yeni dünya düzeni için bir Jeopolitik Kalkan mı oluşturuyor?". Diğer, tamamlayıcı sorular: Bu hat Batı'yı Doğu'dan ayıran bir hat olarak mı tahkim edilmektedir? Eğer öyle ise neredeyse 700 yıldır bir Balkan ülkesi olan Türkiye'yi ve Balkanları ne beklemektedir? NATO üyesi olmasına rağmen, 1963'ten beri AB'ne tam üyeliğe kabul edilmeyen bir Türkiye gerçeği ortada dururken, ABD'nin ve AB'nin mevcut politikaları nasıl izah edilebilir?

Bu çalışmanın amacı, Balkanların jeopolitik olarak ayrıntılı bir inceleme ile konumunun ve geleceğinin ortaya konulmasında esas unsurları ortaya koyabilmektir. Çalışma Balkanlar ve çevresi ile sınırlı tutulmuş olup, araştırmada konuyla ilgili literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Jeopolitik, AB ve ABD, Türkiye, Güvenlik.

---

* Kıdemli Albay, Araştırmacı Yazar, SDE Savunma ve Güvenlik Kurulu

Transformation of the Balkans: A New Geopolitical Shield for the USA? Or a Bumper?

Abstract

The Balkans deserves detailed study in every aspect. Today, the two biggest actors shaping the future of the world and the region are the USA and China. Both are essentially non-European and not a Balkan country at all. However, the struggle for supremacy between them shapes the Balkans and its surroundings in a very different way today. As the world is polarized again, the following question about the future of this region is meaningful. "Will the Western Balkans be integrated into the EU and NATO? Will it be a buffer zone? The real question to be asked is: "Is the US creating a Geopolitical Shield for the new world order, just west of the Baltic Sea-Sea of Islands-Levand-Persian Gulf extension line?". Other, complementary questions: Is this line fortified as a line separating West from East? If so, what awaits Turkey and the Balkans, which has been a Balkan country for almost 700 years? How can the current policies of the USA and the EU be explained when the reality of Turkey, which has not been accepted as a full member of the EU since 1963, despite being a NATO member, is evident?

The aim of this study is to reveal the essential elements in revealing the position and future of the Balkans with a detailed geopolitical analysis. The study was limited to the Balkans and its surroundings, and the literature review method was used in the research.

Keywords: Balkans, Geopolitics, EU and USA, Türkiye, Security.

Giriş ve bulgular- balkanlar ve “coğrafya kaderdir” sözünün balkanlardaki anlamı:

1. Balkanlar neresidir?

- a. **Balkanlar** veya **Balkan Yarımadası**, Avrupa kıtasının güneydoğu kesiminde, İtalya Yarımadası'nın doğusu, Anadolu'nun batısı ve kuzeybatısında yer alan coğrafi ve kültürel bölgedir. Bölge için bazı yayınlarda *Güneydoğu Avrupa* terimi de kullanılır. Bölge, adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden almıştır. Balkan bölgesi, Hırvatistan ve Sırbistan'ı geçen ve Romanya ile Bulgaristan arasında doğal bir sınır oluşturan Tuna, Kupa ve Sava nehirlerinin güneyindeki ülkeleri içerir. Bu hattın kuzeyinde Karpat Dağları bulunur. Balkan Yarımadası; Adriyatik Denizi, İyon Denizi, Akdeniz, Adalar Denizi, Marmara Denizi ve Karadeniz ile çevrelenmiştir... Genellikle dağlık bir bölgedir... Bölgede metal cevherleri çok yaygındır- esas olarak bakır, kalay, krom, çinko, magnezyum ve boksit vardır.
- b. **Balkan Ülkeleri:** Üç başlık altında görmek gerekir. **Tüm toprakları Balkanlar'da bulunan ülkeler:** Arnavutluk, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Kosova, Kuzey Makedonya ve Karadağ. **Toprakları Kısmen Balkanlar'da bulunan ülkeler:** Hırvatistan, Yunanistan, İtalya, Romanya, Sırbistan, Slovenya ve Türkiye. **Bölgede yer almayan ancak kültürel olarak yakın olan veya tarihinin önemli bir bölümünü oluşturan ülkeler:** Kıbrıs (Yunan-Türk çatışması), Macaristan (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu), Avusturya (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, tahtın varisinin Saraybosna'da öldürülmesi), İtalya (Dalmaçya bölgesi), Rusya.
- c. **Demografik Yapı: Bölgedeki başlıca milliyetler ve yaklaşık nüfusları:** Yunanlılar (10,8 milyon), Türkler (Türkiye'nin Avrupa kısmında 10,2 milyon), Sırlar (8,5 milyon), Bulgarlar (7 milyon), Arnavutlar (6 milyon, 2,8 milyonu Arnavutluk'ta), Hırvatlar (4,5 milyon), Boşnaklar (2,4 milyon), Slav Makedonlar (1,4 milyon) ve Karadağlılar (265 bin). Diğer önde gelen etnik azınlıklar arasında Goralılar, Çingeneler ve Pomaklar bulunmaktadır. Balkanlar'daki milliyetlerin çoğu, çoğunluğu oluşturdukları ülkede yaşamak zorunda değillerdir: Sırbistan'da büyük bir Hırvat azınlık ve Hırvatistan'da büyük bir Sırp azınlık yaşamaktadır. Bosna-Hersek'te üç millet yaşıyor: Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar. Kosova eyaleti çoğunlukla Müslüman Arnavutlar tarafından doldurulur ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti de büyük bir Arnavut azınlığa sahiptir. Yunanistan'ın kuzeyinde Makedon Slav azınlığı, Yunanistan'ın doğusunda ise önde gelen bir Müslüman azınlık vardır. Daha önce Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilen ülkelerin büyük bir bölümünde, bir Türk azınlık kalmıştır, Bulgaristan'da, Romanya'nın Köstence bölgesinde, eski Yugoslavya

ülkelerinde ve daha fazlasında durum böyledir. Yunanistan'daki Müslüman azınlık Türklerden ve Arnavutlardan oluşmaktadır. Batı Trakya'daki Türk nüfusu hakkında kaynaklara göre farklı veriler olup, bir milyondan iki milyona kadar değişmektedir.

- ç. **Dini İnanç Durumu:** Bölgede hâkim dinler Katolik Hristiyanlık, Ortodoks Hristiyanlık ve İslam'dır. **Ortodoks Hristiyanlığın baskın olduğu ülkeler:** Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Romanya, Kuzey Makedonya, Karadağ. **Katolik Hristiyanlığın baskın olduğu ülkeler:** İtalya, Slovenya, Hırvatistan. **Müslümanlığın baskın olduğu ülkeler:** Türkiye, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova. **Kuzey Makedonya'daki durum:** Arnavut nüfus çoğunlukla Müslüman iken, Slav nüfusun geri kalanı çoğunlukla Ortodoks Hristiyan'dır.

2. Balkanlar ve Çevresinin Jeopolitik Önemi Hakkında:

- a. Balkanlar geleneksel olarak rakip imparatorlukların sınırlarında yer alırdı ve Roma İmparatorluğu günlerinden Yugoslavya iç savaşına kadar bir dizi savaş ve isyanlar yaşanmıştır; öyle ki "Balkan" adı etnik ve dini şiddetle eş anlamlıdır.
- b. "Balkanlar" kelimesi etnik çatışmalar ve bölgesel büyük güç rekabetini çağrıştırır... Balkanlar Avrupa üstünlüğünü ele geçirme mücadelesinde potansiyel jeopolitik ödülü temsil eder (Brzezinski, 2018: 175-176).
- c. Kıta Avrupa'sına, güney doğusundan deniz yoluyla ve limanlar üzerinden ve/veya Türk boğazlarındaki köprüler üzerinden ulaşma ve bağlanma imkânları sunması bakımından Balkanların kontrolünü elinde bulunduran güçlere olağanüstü üstünlük sağlar. Kıta Avrupa'sının güney doğu kapısıdır. Benzer şekilde, Kıta Avrupa'sından Ön Asya (Kudüs-İstanbul hattı)'ya atlamak için yığılan imkânları sağlaması bakımından bu bölgenin kontrolünü elinde bulunduran güçlere çok önemli üstünlük sağlar. Diğer taraftan elde bulundurulduğunda veya kontrol edilebildiğinde Ön Asya'nın âdeta bir savunma kalkanıdır.
- ç. Sahip olduğu uzun kıyılar, adalar ve limanlar vasıtasıyla, Balkanları çevreleyen denizler yoluyla özellikle Doğu Akdeniz bölgesinde ve Karadeniz bağlantısında etkili olmayı mümkün kılacak güçlü bir donanmanın varlığı için gerekli koşulları sağlaması bakımından; Balkanlarda kontrolü elinde bulunduran güçlere önemli bir üstünlük sağlar. Balkanlar benzer şekilde, Akdeniz'i geçerek kuzeyden güneye güç aktarmak suretiyle Kuzey Afrika'yı kontrol etme ve/veya Afrika kıtasına nüfuz etme olanakları sağlar. Kısacası Balkanlar (Güney Doğu Avrupa) Kıta Avrupa'sına bir giriş kapısı olduğu gibi aynı zamanda Ön Asya'ya (Levand bölgesi

ile birlikte) ve Kuzey Afrika'ya atlamak için bir yığınak bölgesi vazifesi görür.

Yukarıda daha çok güvenlik boyutu öne çıkarılarak belirtilen bölgenin önemi, esasen siyasi ve ekonomik alanda da geçerlidir. Balkanları kontrol edebilen güç diğer büyük güçlerle mücadelesinde her üç boyutta da çok önemli avantajlar elde etme potansiyeline sahip olur.

d. Balkanların dünya siyasetine etkileri, tarihten bazı örnekler: Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yerleşmesini müteakip İstanbul'un fethi mümkün olabilmiştir. İstanbul'un fethi ise tüm Hristiyan dünyasında derin etkiler yaratmıştır ve yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hakimiyetinin perçinlenmesi bu gücün Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'daki belirleyici rolünün önünü açmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki gücü zayıfladıkça, Kafkasya'daki ve Kuzey Afrika bölgele-
rindeki durumu da zayıflamıştır ve genel olarak sürekli güç kaybetmiştir. Bu durum Osmanlıyı Avrupa güç mücadelesinde belirleyici bir aktör olmaktan, üzerinde paylaşım hesapları yapılan bir hedef konumuna sürüklemiştir. Balkan Savaşlarında (1912-1913) Osmanlı Ordusunun bozguna uğraması neticesinde, Balkanlarda oluşan güç boşluğu ve paylaşım kavgası büyük güçler arasındaki güvensizlik ve gerilimi arttırmıştı. Böyle bir ortamda, Avusturya Macaristan İmparatorluğunda tahtın varisi durumunda olan kişinin (Franz Ferdinand) Bosna'da bir Sırp tarafından vurularak öldürülmesi Birinci Dünya Savaşı'nı tetikleyen bir olay olmuştur. Bu savaşın sonunda Balkanlarda etkili olan üç büyük devlet (Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Rus Çarlığı) yıkılmıştır.

3. "Coğrafya kaderdir" sözü Balkanlar için ne ifade ediyor?

a. Balkanları tanımlayan ayırt edici nitelikler nelerdir?

(1). **Balkanlar'ın belirgin özelliği, yalnızca eşsiz dağlık topografyasından değil, aynı zamanda bölgenin kanlı tarihinden de kaynaklanmaktadır.** Balkanlar geleneksel olarak rakip imparatorlukların sınırlarında yer alırdı ve Roma İmparatorluğu günlerinden Yugoslavya iç savaşına kadar bir dizi savaş ve isyandan geçmiştir; öyle ki "Balkan" adı etnik ve dini şiddetle eş anlamlıdır.

(2). Topraklarının tamamı Balkan Yarımadasında yer alan ülkeler coğrafi büyüklük, nüfus, ekonomik ve askeri güç bakımından nispeten küçük ölçekli ülkelerdir. Bu durum bölgeyi ve ülkeleri büyük güçlerin etkisine açık hale getirmektedir.

- (3). Balkanlar ve yakın çevresindeki ülkelerin kendi aralarında kökleri tarihsel derinlikte yatan anlaşmazlıklar, gerilimler, güvensizlik ve hatta kin ve nefret mevcuttur; bu durum etnik ve dini inanç farklılıkları bağlamında da geçerlidir. Bu kötü miras bölgede çıkarı olan büyük güçler için gerekli gördükleri durumlarda istismar edebilecekleri ve kaşıyabilecekleri bir durum yaratmaktadır.
- (4) Hem siyasi varlıkları istikrarsızdır hem de her biri bölgenin egemenliği için birbiriyle zıtlaşan daha güçlü komşularının tecavüzünü cezbeder ve hatta davet ederler (Brzezinski, 2018: 176).

İkinci Dünya Savaşı sonunda Balkan ülkelerinin önemli bir bölümünün Rusya'nın kontrolüne girmesi ve komünizmin hâkim olması (Yunanistan ve Türkiye hariç) neticesinde Rusya çok önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır ve dünyada "Soğuk Savaş" dönemi başlamıştır.

- (6). ABD liderliğindeki BATI Bloku ve Rusya liderliğindeki DOĞU Bloku arasında yaşanan Soğuk Savaş'ı Rusya'nın kaybetmesi (1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması bunun sembolüdür ve 1990'da Almanya tekrar birleşmiştir), zayıflaması ve lideri olduğu DOĞU Blok'unun çökmesi ve dağılması neticesinde; Balkan coğrafyasında kanlı bir hesaplaşmanın fitili tekrar ateşlenmiş ve yeniden bir alt üst oluş yaşanmıştır. Bu süreçte Rusya'nın etkisinin iyice azalması ile oluşan güç boşluğunu ABD liderliğindeki BATI'nın savunma örgütü NATO ve ekonomik alandaki örgütü AB doldurmaya başlamıştır.
- (7). **Yugoslavya'nın Dağılması ve Boşnaklara Uygulanan Soykırım:** Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Yugoslavya (Sırp, Hırvatlar ve Slovenler) Yönetimi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Yugoslavya Federasyonu (Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek, Karadağ ve Makedonya) şeklini almıştır (Kosova ve Vojvodina bölgeleri ise Sırbistan içerisinde özerk bölgeler olmuştur) .... *Daha gelişmiş ve ağırlıklı olarak Katolik nüfusa sahip ve coğrafi açıdan daha batıda yer alan cumhuriyetler olan Slovenya ve Hırvatistan; Batı kamuoyunun teşvikleriyle ve özellikle bu cumhuriyetlerin geleneksel bağları olan Almanya ve Vatikan'ın desteğiyle; kendilerini Sırp askeri hegemonyasından ve diğer cumhuriyetlerin geri kalmış ekonomisini finanse etme yükünden kurtarmaya ve tam bağımsızlığa gitmeye karar verdiler.* 25 Haziran 1991'de Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri Yugoslavya'dan bağımsızlıklarını ilan ettiler ve ardından 8 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden Kuzey Makedonya da çekildi. Bosna-Hersek 3 Mart 1992'de bağımsızlığını ilan etti, 6 Nisan'da Avrupa Topluluğu tarafından uluslararası tanınma aldı ve 22 Mayıs'ta Birleşmiş Milletler üyesi olarak kabul edildi... *Fakat Sırbistan Halk Ordusunun desteğini alan Bosna Hersek'teki Sırp Cumhu-*

riyeti güçleri 1992'de ülke topraklarının çoğunu kontrol etmeyi başardı. Bu ilerlemeye, istismar ve şiddet eylemlerinin yer aldığı toplama kamplarının kurulmasını da içeren Boşnak ve Bosnalı Hırvatların etnik temizliği eşlik etti ve esirlere tecavüz gerçekleştirildi. Etnik temizliğin zirvesi, Temmuz 1995'te yaklaşık 8000 Bosnalı Müslüman'ın öldürüldüğü Srebrenitsa katliamıydı. Katliam, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından soykırım olarak tanımlandı... Savaş 1995 yılında, Washington Anlaşmasının bir parçası olarak Boşnaklar ve Hırvatlar arasındaki ihtilafın sona ermesi ve onları birleştiren Bosna-Hersek Federasyonu'nun kurulmasıyla sona erdi. Sırp Cumhuriyeti topraklarında uluslararası baskı ve NATO bombalamalarının ardından, o yılın aralık ayında Dayton Anlaşması imzalandı ve burada Bosna-Hersek'in Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki ayrı varlığa bölünmesi konusunda anlaşma sağlandı.

- (8). **Kosova'nın bağımsızlığını kazanması ve devam eden gerilim:** 1996'dan başlayarak, Kosova'da Arnavut milli mücadelesi yoğunlaştı. Bölge nüfusunun %90'ını oluşturan Müslüman Arnavutlar, çeşitli azınlıkları (Sırp-lar, Türkler ve Çingeneler) taciz etmeye başladılar... Yugoslav ordusunun tepkisi, II. Dünya Savaşı günlerinden bu yana görülen en zor olaylardan biriydi ve bölgenin bazı yerlerinde etnik temizlik süreci başlatmıştı. NATO ittifakı 1999'da iki ay boyunca Sırbistan ve Karadağ'ı bombaladı. 17 Şubat 2008'de Kosova bağımsızlığını ilan etti. Fakat bugün dahi henüz sular durulmuş değil ve gerilim devam etmektedir.
- (9). Nüfusunun büyük çoğunluğu Sırp olmasına rağmen, 4 Temmuz 2006'da Karadağ bağımsızlığını ilan etti ve ertesi gün Sırbistan da bağımsızlığını ilan etti. Böylece Yugoslavya, kendisini oluşturan altı cumhuriyete tamamen ayrıştı.

b. Avrupa'daki büyük güçlerin geçmişteki Balkan siyasetine bakıldığında öne çıkan tespitler:

- (1). Özellikle Avrupalı güçler (İngiltere, Almanya, Fransa ve Avusturya) tarafından Balkanlarda etkili olabilmek için "etnik ve dini temelli böl, parçala, aralarında husumet oluştur, iktidar kavgası çıkar ve yönet" prensibi doğrultusunda bir siyaset izlenmiştir ve/veya var olan farklılıklar sürekli kaşınmıştır. Bununla birlikte silah satışı, kredi temin etme ve borçlandırma tuzağı üzerinden ticari imtiyazlar ve siyasi nüfuz elde etmişlerdir. Bu yöntemlerle Balkan halklarını hem birbirine karşı hem Osmanlıya karşı sürekli kışkırtmışlar, kin, nefret ve çatışmaları sürekli körüklemişlerdir. Bu durum "eski Bizans oyunları" sözünü akla getirmektedir. Almanla-

rın tarihsel “Drang nach Osten”/” Doğuya Yayılmak ve “Lebensraum”/” Hayat Alanı” stratejik yaklaşımlarının Avusturya ve Polonya üzerinden Balkanlara uygulanması ve daha sonra Ön Asya ve Ortadoğu’ya sıçrama çalışmaları dikkate alındığında; Balkanları Alman etkisini hesaba katmadan anlayabilmek imkânsızdır.

- (2). Ruslar tarafından Balkanlarda etkili olabilmek için; Slavlaştırma, Slavların ve Ortodoks Hristiyanların himaye edilmesi, kayırılması, desteklenerek güçlendirilmesi, diğer etnik köken ve dine mensup olanların baskı altına alınması yoluyla; hamilik ve kışkırtma siyaseti izlenmiştir. Ruslar bu hamilik üzerinden Slav kökenlilerin yaşadığı bölgeler üzerinde hak iddia ederek bunu Osmanlı üzerinde bir siyasi baskı aracı olarak kullanmaya çalışmışlardır; Tıpkı diğer Avrupalı güçlerin Osmanlı Devleti’ne dayattıkları gibi.
- (3). Osmanlı coğrafyasının tamamında, fakat özellikle Balkanlarda Türklere karşı kin ve nefret tohumlarını eken, filizlendiren ve düşmanlığı körükleyen, Hristiyan dünyasını Türklere karşı birleştiren baş aktörlük rolü; Vatikan ve Ortodoks kiliseleri tarafından paylaşılmıştır.
- (4). Güç mücadelesinde, Balkanlar üzerinde kontrolü ve/veya hakimiyeti kısmen veya tam olarak temin etme konusunda Avrupa güçlerinin hiçbiri kayıtsız kalamamıştır. Balkanlar çevresiyle birlikte düşünüldüğünde bu bölgede hakimiyeti ve/veya kontrolü elinde bulunduran bölgesel büyük bir güç bir imparatorluk gücüne dönüşmüş ve diğer güçleri zayıflatmıştır. Bu nedenle Balkanlar ve çevresinde hâkim olan bir güce karşı diğer güçler genellikle işbirliği yapmışlar ve güçlerini birleştirmişlerdir. Ancak bu şekilde öncelikle yeniden bir denge tesis edilmiş, müteakiben hâkim güç yıpratılmaya ve zayıflatılmaya çalışılmıştır. Bölgenin hâkim gücü bu hakimiyetini kaybetmek zorunda kaldığında; bu durumun, sadece bu bölgeyi kaybetmekle kalmayıp geldiği kendi merkez bölgesine kadar geri çekilmesi (büyük kayıplar) ile sonuçlanacağından dolayı; bölgedeki mücadele daima çok sert ve kanlı olmuştur.
- (5). Türklerin Bizanslılarla yaptığı ilk önemli savaş olan Malazgirt Savaşı (1071) sonrasında hakimiyet sağlamaları ve zaman içerisinde her üç din için kutsal sayılan Kudüs’ün ele geçirilmesi (zaman zaman el değiştirmiş olsa da) nedeniyle, Hristiyan olan Avrupalılar hem Selçuklular döneminde hem Osmanlılar döneminde Türkleri Ön Asya’dan atmak için birlikte oluşturdukları Haçlı Orduları ile yüzyıllar boyu sayısız seferler düzenlemiş ve savaşmışlardır. Türkler bu Haçlı seferlerine rağmen Osmanlılar döneminde Batıya doğru ilerleyişlerini sürdürmüşler ve 1453’te İstanbul’u fethederek Bizans Devletini ortadan kaldırmışlardır. *Türklerin Balkanlara yerleşmesi ve varlığının 500 yıl kadar devam etmiş ol-*

masının temel gerekçesi kendisini yok etmeyi amaçlayan bu Haçlı seferlerine karşı korunmak ve savunmak olduğu çok açıktır. Türkler Balkan hakimiyeti ile âdeta jeopolitik bir "savunma kalkamı" kazanmıştır (Yeniçeri: 139). Fakat Ortodoks Hıristiyanlığın da merkezi olan İstanbul'un fethinden sonra Rus Ortodoks kilisesinin teşvikiyle Haçlı seferlerine bir de Rusların Türk düşmanlığı eklenmiştir. Yani Hristiyan dünyası Türklerle karşı birleşmiştir. Çöküş ve dağılma döneminde ise Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi Balkanlar bölgesi Avrupa güçleri arasındaki paylaşım kavgasının merkezi olmuştur ve Birinci Dünya Savaşı burada patlamıştır.

İkinci Bölüm- Günümüzde Balkanlar Ve Bulguların Değerlendirilmesi

1. Günümüzde Balkanlar ve Çevresi: Siyasi, güvenlik ve ekonomik boyutlarda tanımlanması?

- a. **Avrupa Birliği (AB) üyesi olan ülkeler:** İtalya, Avusturya, Polonya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Hırvatistan, Slovenya, Kıbrıs Rum Yönetimi. **AB üyesi olmayan ülkeler:** *Türkiye, Sırbistan, Karadağ, Bosna Hersek, Kosova, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti henüz tam üye değildir.* Türkiye'nin üyelik başvurusu 1963 yılında yapılmış olmasına rağmen bugüne kadar tam üyelik gerçekleşmemiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin tam üye kabul edilmesi tam bir skandaldır. AB'nin en güçlü aktörü Almanya'dır. Almanya aynı zamanda Doğuya Yayılma ve Balkanlardaki tarihsel güç mücadelesinde ekonomik bakımdan en büyük aktördür. Almanya Dışişleri Bakanı Annalena Baerbock, "... Avrupa barış düzenine on yıllardır hiç olmadığı kadar güçlü bir şekilde saldırıldığı şu sıralarda Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliği Alman hükümetinin önceliğidir (21 Ekim 2022, <https://www.gazeteduvar.com.tr>, Almanya'nın Sesi Radyosuna atfen).
- b. **NATO üyesi olan ülkeler:** Türkiye, Yunanistan, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Polonya, Slovenya, Hırvatistan, Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Karadağ. **NATO üyesi olmayan ülkeler:** *Avusturya, Sırbistan, Kosova, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi. Bosna Hersek NATO'ya katılım isteğini ilan etmiştir, fakat henüz üye değildir.*
- c. **Ekonomik duruma genel bir bakış:** Balkan ülkelerinin birçoğu, bölgede süreklilik arz eden siyasi gerilim ve istikrarsızlıklar, çatışmalar ve savaşlar nedeniyle Avrupa'nın diğer bölgelerindeki ülkelere göre ticaret ve ekonomik gelişmişlik bakımından geri kalmış ülkelere olmaktadır ve sürekli dış ekonomik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bununla birlikte kendilerini güvende hissetmedikleri için diğer ülkelere silah ve

diğer savunma sistemlerini tedarik etmek için kısıtlı bütçelerinden harcamaya yapmak mecburiyetinde kalmakta ve borçlanmaktadırlar. Bu durumu günümüzde en iyi istismar eden ülkeler sırasıyla; Almanya, Fransa, ABD, Çin, Birleşik Krallık, İsrail ve Rusya'dır.

2. Günümüzde yaşanmakta olan küresel güç mücadelesinin Balkanlardaki iz düşümü: Fırsatlar ve sorunlar (meydan okumalar)?

- a. **Genel bakış:** Neredeyse dünyanın tamamını etkilemekte olan yüksek teknolojiye dayalı dönüşüm, ABD - Çin güç mücadelesi, ticaret ve ekonomik alandaki savaş, Kuzey Kutup Bölgesinin de dahil olduğu Avrasya Jeopolitiği, küresel güç dengesizliği, küresel ekonomik kriz, ABD ve Birleşik Krallık (UK) ortaklığının izlemekte olduğu *küresel kontrollü kaos stratejisinin etken olduğu ve yeni dünya düzeni arayışının hakim olduğu genel durum içerisinde; ABD'nin Yunanistan ile ikili anlaşmalar yaparak Yunan adalarında ve Batı Trakya limanlarında üsler kuruyor olması ve bu üslerin Baltık Denizi'nden Doğu Akdeniz'e uzanan bir hat veya kuşak teşkil etmesi Avrasya Satranç Tahtasındaki oyunda jeopolitik bir hamledir. Bu AB ile Doğu'daki güçler arasına bir set çekmek veya Jeopolitik Kalkan yerleştirmek anlamı taşımaktadır.* Doğu Akdeniz'de İsrail- GKRY- Yunanistan- Mısır-Fransa ve BAE ile oluşturulan bölgesel işbirliği platformu ABD ve AB tarafından desteklenmektedir. Çin'in Bir Yol Ve Bir Kuşak Projesi'nin belki de en kritik gerilim noktasını oluşturan Doğu Akdeniz Bölgesinde kurulan bu cephe, Kıbrıs adasında üsleri olan Birleşik Krallığın nasıl konumlandığı çok net olmamakla birlikte, büyük stratejide ABD ile müttefik olması önemli ipuçları vermektedir.
- b. **Rusya'nın Ukrayna'da devam eden savaşı:** Rusya 2014'te Ukrayna'ya ait Kırım yarımadasını ilhak etmiş ve 24 Şubat 2022'de Ukrayna'nın başkenti Kiev dahil topraklarını işgal savaşı başlatmıştır. Fakat Rusya'nın hedeflerine ulaşamamış olması ve beklemediği şekilde çok ağır kayıplar vermiş olması nedeniyle; *Ukrayna'da devam eden savaşın, Rusya'nın küresel güç mücadelesindeki büyük stratejisi için bir kaldıraç olmaktan çıktığı ve Rusya'nın ABD liderliğindeki BATTI'nın ağır yaptırımları ve ambargoları karşısında gittikçe zayıflayan bölgesel bir güç olmasına neden olabilecek bir kapana dönüştüğü görülmektedir.* Avrupa ülkelerine karşı enerjiyi (doğal gaz ve petrol) bir silah olarak kullanan Rusya, mevcut koşullarda üzerindeki baskıyı azaltmak için Balkanlardaki Slavlar vasıtasıyla, Kosova'daki ve Bosna Hersek'teki gerilimleri tırmandıracak ve çatışmaya dönüştürecek örtülü faaliyetler yürütmek isteyebilir.

- c. **Çin'in Balkanlardaki faaliyetlerine genel bir bakış:** 2009 yılından itibaren Yunanistan'ın Pire Limanındaki konteyner terminallerini işletmeye başlaması, 2021 yılında Pire Limanı işletmesinin yüzde 67'lik hissesinin Çinli COSCO Shipping şirketine satışının tamamlanmış olması ve yıllar içerisinde Çin'in liman bölgesinde ilave yatırımlar yapacak olması önemli bir gelişmedir. Benzer şekilde Türkiye'deki Ambarlı-Kumport Liman Hizmetleri Şirketinin hisselerinin yarısından fazlasının COSCO tarafından 2015 yılında satın alındığı açık kaynaklarda yer almıştır. Arnavutluk Tiran havaalanındaki Çin girişimi, Hırvatistan'da demir yolu inşası, Kuzey Makedonya'daki demiryolları ve karayolları yapımı, Bosna Hersek'teki otoyol ve demiryolu inşa projelerine ilgisi, Adriyatik kıyılarında liman ilgisi, demiryolu ve otoyol güzergâhlarında arazi satın alma çabaları, Bar limanında Karadağ ile kurduğu işbirliği gibi örnekler sayılabilir. Çin enerji, altyapı, iletişim, ulaştırma ve finans gibi kilit önemdeki ekonomik sektörlerde yavaş yavaş yer edinmektedir... Batı Balkan ülkelerinin çoğu yönetilebilir borçlara sahipken, Çin bu yükümlülüklerin artan payını (Sırbistan ve Bosna'da yüzde 15, Kuzey Makedonya'da yüzde 20'den fazla, Karadağ'da ise yüzde 40'tan fazla) oluşturmaktadır; yani borç kapamı diplomasisi haline geliş (<http://www.europolitika.com/>).
- ç. **Almanya'nın Balkanlarda Sürekli Artan Ağırlığı:** İki Almanya'nın 3 Ekim 1990'da tekrar birleşmesini müteakip 100 yılı aşkın bir süredir devam eden *Büyük Dünya Devleti Olmak ideali* Almanlarda tekrar canlanmış. *İki Dünya Savaşı deneyiminden sonra, Almanya'da bu kez tekil devlet olarak değil, Avrupa Birleşik Devletleri hedefi ve bunun lideri olmak stratejisi üzerinden bu ideale ulaşmak öne çıkmıştır.* Dönemin Federal Parlamento Başkanı Süßmuth, " ... Bizim istediğimiz, Avrupa Tek Pazarını da aşmaktadır. *Amacımız, Avrupa Birleşik Devletleri'dir.* Tüm Avrupa'da topluluk bağından yanayız" (Canpolat, 1995: 95,96).

ABD liderliğindeki NATO korumasının verdiği güven duygusu içerisinde *ekonomik gücünü büyüten Almanya özel ilgi alanı olan Balkanları kendi çıkarlarına uygun olarak şekillendirme çabasına girmiş ve bunda oldukça başarılı olmuştur. Yugoslavya'nın dağılması sürecinin başlamasında önemli rol oynamıştır.* Balkan politikasında Rusya'yı ve Türkiye'yi kendisine tarihsel rakip olarak gören Almanya bu iki ülke ile hep mesafeli durmuştur. Güçlü bir NATO üyesi olan Türkiye'nin Avrupa güvenliğine sağladığı katkıları dahi görmezden gelen Almanya, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini gerçekte hiç arzu etmemiştir; bilakis Yugoslavya'nın etnik ve dini ayrışma modelinin Türkiye'ye de uygulanabileceğini ileri süren bir anlayışa sahip bir Alman dışişleri bakanı dahi çıkmıştır(Canpolat: 126). Türkiye'yi terörle mücadelesinde desteklemediği gibi siyasi baskılarla ve ambargolarla daima yıpratmak istemiştir. Türkiye'nin düşmanı terör örgütlerine (hain FETÖ dahil) kendi

topraklarında ve diğer AB ülkelerinde yardım ve yataklık yapılmasının zeminini hazırlamıştır ve Türkiye'nin iç siyasetini dizayn etmeye çalışmıştır. *Ukrayna'daki savaşın Balkanlardaki ve AB'deki etkisinin yarattığı koşullar bakımından Almanya'nın Balkan politikasındaki durumu bardağın yarım dolu hali ile betimlenebilir.* Boş tarafı, Almanya'nın zarar gören genel ekonomik çıkarlarından kaynaklanan yatırımlardaki sınırlılıklarıdır. Dolu tarafı ise Almanya'nın rakipleri olan Rusya ve Türkiye'nin ABD ve Fransa ile bozulan ilişkileri ve ABD'nin büyük stratejisi bağlamında Batı Balkan ülkelerinin NATO'ya ve AB'ye daha kolay ve daha hızlı katılabilecekleri varsayımdır. *Mevcut durumda, genel bakış açısıyla Avrupa jeopolitiğindeki belirsizlik ve kararsızlık geçmişe nazaran zaman ilerledikçe yerini yeni bir düzene bırakabileceği yönündedir.* ABD ile Almanya arasındaki siyasi ve güvenlik alanındaki ilişkilerdeki güncellemeler buna işaret etmektedir. BATI'ya göre, Avrupa'nın yeni düzeninde Türkiye'nin ve Rusya'nın konumu "çok özel bir konum olmalıdır, etkinlikleri ve güçleri olabildiğince sınırlandırılmalıdır.". *Almanya Türkiye'yi bölgede rakip olarak görmenin dışında; büyük bir pazar, Avrupa-Asya ve Avrupa-Ortadoğu arasındaki yollar, köprüler ve boru hatları ve sığınmacı deposu olarak görmektedir; asla bir ortak olarak değil.*

3. Balkanlarda bugün geçmişten farklı olan "YENİ" nedir veya nelerdir?

Türk Yüzyılı sürprizi (Türkiye'nin birçok alanda kaydettiği ilerlemeler ve siyasi başarılar), Çin'in düşük profilli fakat gittikçe gelişen Balkanlardaki varlığı ve gittikçe derinleşen ilişkisi, İsrail'in Balkan ülkeleri ile gittikçe artan ilişkisi ve Amerikan sürprizi (Yunanistan'daki ABD askeri varlığının gittikçe artması ve uzun vadeli konuşlanma faaliyetleri) Balkanlardaki "YENİ" olarak vurgulanabilir.

4. Balkanların ortak çıkarı, özlemi, beklentisi ve arayışı nedir? Bunların gerçekleşebilmesi için hangi güçlerden neler ummaktadırlar?

Balkanlar gerilim, çatışma ve savaş yorgunudur. Balkanlar barış, güvenlik, istikrar ve yatırım istemektedir. Ekonomik gelişme ve refah istemektedir. Kaybedilen yılların yarattığı geri kalmışlığı mümkünse bir günde yenmek istemektedir. Çünkü Balkan ülkeleri genç nüfus başta olmak üzere kendi insanını kendi topraklarında tutamıyor, ülkelerin içi boşalıyor ve zengin Avrupa ülkelerine göç ediyorlar. Bir Türkiye ziyaretinde, Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic, "Türkiye, Balkanlar'daki en büyük güç, en önemli ülkedir. Türkiye'nin ne düşündüğü önemli" dedi... Diğer yandan Vucic, Belgrad ve Saraybosna arasındaki yol çalışmalarının hem Sırp'lar hem Boşnaklar için çok önemli olduğuna işaret etti. "Türk Akımı projesi için tebrik ediyorum."

Diyen Vucic, "Ukrayna ile gaz bağlantısı kesilirse biz daha bağlantılı olacağız. Her alanda birlikte çalışacağız... Türkiye Balkanlarda ve bu bizim için çok önemli. İnsanlar Türkiye'nin etkisini, özellikle diğer ülkelerde sadece siyasi değil, yatırım alanında görmüyorsa benim burada fazla söylemem gereken bir şey yoktur. Dolayısıyla özellikle Türkiye ile ilişkilerimiz, ortaklık, barış ve güvenliği sağlamak için çok önemli." (Anadolu Ajansı, 7.5.2018). Balkan ülkeleri kendi aralarındaki mevcut sorunlarını kendi kendilerine çözebilecek durumda olmadıkları için güvenilir, adaletli ve daha güçlü bir arabulucuya ihtiyaç duymaktadırlar. Bölgesel büyük bir güç ve küresel bir aktör olarak, bu bağlamda sicili en temiz olan bölge ülkesi Türkiye'dir. Türkler tarihin hiçbir döneminde kışkırtıcı, ırkçı ve sömürgeci olmamıştır. Türkiye Balkan ülkeleri açısından bölgede bir istikrar ve denge unsurudur. Türkiye'yi hedef alan güçlerin kışkırttığı ve şımarttığı Yunanistan ve kısmen Balkan ülkesi olan Avusturya hariç, Balkan ülkelerinin Türkiye'den beklentileri büyüktür.

Üçüncü Bölüm- Balkanların Geleceğine Bakış (Değerlendirme Ve Sonuç)

Günümüzde dünyanın ve bölgenin geleceğini şekillendirmekte olan en büyük iki aktör ABD ve Çin'dir. Her ikisi de esasen Avrupalı değildir ve Balkan ülkesi hiç değildir. Fakat aralarındaki üstünlük mücadelesi Balkanlar ve çevresini günümüzde çok farklı bir biçimde şekillendirmektedir. Dünya yeniden kutuplara ayrılırken bu bölgenin geleceği ile ilgili olarak sorulan şu soru anlamlıdır. "*Batı Balkanlar AB ve NATO'ya entegre edilecek mi? Tampon Bölge mi olacak? ..* (4.4.2021, <http://www.europolitika.com/>). Fakat kanaatimce sorulması gereken asıl soru şudur: "*ABD Baltık Denizi-Adalar Denizi-Levand-Basra Körfezi uzanımı hattının hemen batısında, yeni dünyaya düzeni için bir Jeopolitik Kalkan mı oluşturuyor?*". Diğer, tamamlayıcı sorular: Bu hat Batı'yı Doğu'dan ayıran bir hat olarak mı tahkim edilmektedir? Eğer öyle ise neredeyse 700 yıldır bir Balkan ülkesi olan Türkiye'yi ve Balkanları ne beklemektedir? *NATO üyesi olmasına rağmen, 1963'ten beri AB'ne tam üyelğe kabul edilmeyen bir Türkiye gerçeği ortada dururken, ABD'nin ve AB'nin mevcut politikaları nasıl izah edilebilir?* ABD'nin bu yapmak istediği, bölge halklarının, Avrupa'nın ve genel olarak insanlığın yararına mıdır? Elbette hiç kimsenin yararına değildir, ABD çıkarları için dahi. *ABD'nin uygulamaya çalıştığı İmparatorluk Siyaseti bölge ve dünya barışını tehdit eden bir niteliktedir.* Bölge ülkeleri ve Avrupa güçleri bunu görmeli ve bölgede başlayabilecek ve tüm dünyayı sarabilecek felakete zemin hazırlayan bu tür şekillendirmelere karşı birlikte hareket ederek engel olmalıdırlar. Bölge ülkeleri ve Avrupa güçleri kendi geleceğine sahip çıkmalıdır.

2. Günümüzde GÜÇ bileşenleri zamanın ruhuna bağlı olarak, yüksek teknoloji ile birlikte büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Ekonomik savaş ön

plandadır. Küresel ekonomik güç bileşenleri ise halen belli ülkelerin kontrolindedir. *AB'nin gücünün ve bu gücün ortaya koyabildiği etkinin ve AB'nin geleceğinin sorgulandığı tarihi bir süreçten geçerken, askeri güç kapasitesi ve yüksek teknolojiye dayalı dönüşümün olmazsa olmazı çip üretimi veya tedarikinde ve enerji tedarikinde doğrudan ve/veya dolaylı olarak esasen ABD'ye olan bağımlılığın orta vadede devam edeceği söylenebilir.* Bu bağımlılık dahi AB'nin Çin ile olan ilişkilerini ABD'nin koyduğu çerçeveye uydurmak zorunda kalacağını göstermektedir. Almanya Şansölyesi Scholz'un iş adamları ile birlikte geçen hafta gerçekleşen Çin ziyareti ve öncesinde Alman Dışişleri bakanının "Rusya-Ukrayna savaşında yaptığımız hatayı Çin konusunda tekrarlamayacağız ..." şeklindeki beyanı dikkat çekicidir.

Sonuç: Evet, coğrafya kaderdir. Coğrafyamız bin yılı aşkın zamandır Balkanlarla birlikte burasıdır. Bu gerçeği değiştiremeyiz. Fakat bölge ülkeleri olarak, birlikte, eğer istersek dünyayı değiştirebiliriz.

Kaynakça

- Brzezinski, Zbigniew. (2018). Büyük Satranç Tahtası, İnkılap yayınları: İstanbul.
- Canpolat, İbrahim. S. (1995). Değişen Dünya ve Alman Dış Politikası, Ezgi Kitapevi Yayını: Bursa.
- <http://www.europolitika.com/> 4.4.2021On Yıllık Sabır Süreci: Çin -Batı Balkanlarda Nasıl Bir Güç Haline Geldi? (Alıntı Tarihi: 08 Kasım 2021).
- <https://www.gazeteduvar.com.tr>, 21 Ekim 2022, Almanya'nın Sesi Radyosuna atfen (Alıntı Tarihi: 11 Kasım 2022).
- Yeniçeri, Özcan. (2008). Bugünden Yarına Türk Dünyasına Stratejik Bakış,IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.
- Süpürgeci, İlyas. (2022). Küresel Mücadelede Büyük Resim, SDE Yayınları: Ankara.

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde Tarih Yazımı

Dajana BARUSIĆ*

Özet

Entelektüel alanlara, akademiye, bilime ve nihayetinde Yugoslavya tarihçiliğine ilgi, yirminci yüzyılın sonlarına doğru yaşanan kanlı savaşlar nedeniyle, daha da artmıştır. Bu kapsamda, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Kosova topraklarında yaşanan kanlı savaş ve katliamlar, buna neden olan koşulların ve nedenlerin araştırılması sorununu gündeme gelmiştir.

Elbette Yugoslavya içindeki halkların dağılma ve milliyetçi hareketlerini araştırırken, her şeyden önce Yugoslav halklarının birleşmesi kavramı ve onları neredeyse yarım asırdır bir arada tutan ideolojik düşüncenin anlaşılması gerekiyordu. Bu çalışmanın amacı, Tito döneminde değişik tarih, inanç ve etnisiteye sahip halkları bir araya getiren fikri düşüncenin temelleri ve felsefesini ortaya koymaktır. Aynı şekilde, Yugoslav tarihçiliğinin dayatılan ve öğretilen unsurlarını ve bunların Yugoslavya'nın dağılmasıyla oluşturulan ülkelerin bugünkü ulusal tarihlerine ne kadar benzediğini vurgulamayı da amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışma sadece Tito dönemi ile sınırlandırılmıştır. Bildiride ağırlıklı olarak Hırvat ve Sırp dillerinde literatür kullanılmıştır.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan ülkeler, bazı açılardan eski ülkenin eğitim sisteminde öğretilenden önemli ölçüde farklı olan, kendi ulusal tarihlerini yaratmaya devam etmektedir. Yugoslav halklarının "Kardeşlik ve Birlik" sloganı altında toplanması gereken, 'ortak ve birleştirici unsurlarını' öne çıkarmayı amaçlayan Komünist Parti ve Josip Broz Tito rejiminin etkisi yadsınmaz. Yugoslavya'nın parçalanması, eğitim sistemi ve özellikle tarih, edebiyat ve dil aracılığıyla benzersizliğini ve tarihsel olarak sorgulanamaz kalıcılığını yeniden yaratmaya ve vurgulamaya çalışan ulusal bağımsız devletlerin yaratılmasıyla sonuçlandı.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Tarih, Tarih Yazımı, Komünist Parti, Josip Broz Tito.

* Hacettepe Üniversitesi, doktorant, dajanabarusic@gmail.com, ORCID No:0000-0001-6419-7795.

Historiography in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia

Abstract

Interest in the intellectual fields, academia, science, and ultimately Yugoslav historiography increased towards the end of the twentieth century due to the bloody wars. In this context, after the disintegration of Yugoslavia, the bloody wars and massacres in Bosnia-Herzegovina, Croatia and Kosovo, and the question of investigating the conditions and causes that led to this came to the fore. Of course, while investigating the disintegration and nationalist movements of the peoples within Yugoslavia, first of all, it was necessary to understand the concept of the unification of the Yugoslav peoples and the ideological thought that had held them together for almost half a century.

The aim of this study is to reveal the foundations and philosophy of intellectual thought that had united peoples of different histories, beliefs and ethnicities during the Tito period. Likewise, it aims to highlight the imposed and taught elements of Yugoslav historiography and how similar they are to the present-day national histories of the countries created by the dissolution of Yugoslavia. For this reason, the study is limited to the Tito period only. Literature in Croatian and Serbian languages was used mainly in the work.

The countries that gained their independence with the dissolution of Yugoslavia continue to create their own national histories, which in some respects differ significantly from that taught in the former country's education system. The influence of the Communist Party and the regime of Josip Broz Tito, which aims to highlight the "common and unifying elements" of the Yugoslav people, which were gathered under the slogan of "Brotherhood and Unity", cannot be denied.

The disintegration of Yugoslavia resulted in the creation of national independent states that sought to recreate and emphasize their uniqueness and historically unquestionable persistence through the education system and especially history, literature and language.

Keywords: Yugoslavia, History, Historiography, Communist Party, Josip Broz Tito.

Giriş

Tarih ve onun alt disiplini olan historiografya, bazen bilimsel olmayan etkilere maruz kalmaktadır. Özellikle rejim altındaki devletlerde ve bu çalışmada örnek olarak gösterilen komünist sisteminde felsefe, tarih yazımı, siyasi ekonomisi, edebiyat, gazetecilik gibi toplumsal düşüncesini belirleyen alanlarda iktidarda bulunan partinin nüfuzu etkileyiciydi. Farklı manipülasyonlara maruz kalan bu toplumsal düşünceler, gerçeklikten uzak bir tarih romantizmi ortaya çıkarmaktadır.¹ Bu bağlamda kimlik, düzenlendiği toplumsal anlayışlar ve ve kültürel kalıpların dışında var olmaz, ancak ona yüklenen özellikleri ve anlamları sayesinde var olur.² Tarih anlatısı ile kimlik oluşumu arasında önemli rolü oynayan husus eğitimidir.

II. Dünya Savaşından sonra Yugoslavya, din, birtakım kültür özellikleri ve geleceğe dair siyasi vizyonu konusunda farklı olan etnisiteleri bir araya getirecekti. Bunu başarmak için Yugoslavya Komünist Partisi ve başında bulunan Josip Broz Tito, bu etnisiteleri bir arada tutacak unsurları yaratmışlardı.³ Öncelikle, yaratılan 'ortak düşman' unsuru, bir arada yaşayacak Güney Slavlara, tarih boyunca yaşadıkları coğrafya büyük devletlerin hedefi olduğu ve ancak birlikte hareket ettikleri ve ortak direniş gösterdikleri zaman kendilerini koruyabildikleri, aksi taktirde büyük zulme maruz kaldıklarını göstermek amaçlıydı. İkinci Dünya Savaşı boyunca ortak düşmanı Nazi Almanyası ve Faşist İtalya iken, Soğuk Savaş döneminde, özellikle Tito-Stalin İttifakı bittikten sonra, Sovyet Rusya'sıydı. Tito yönetiminin ilk döneminde Sovyet Rusya ve Moskova, Yugoslav Komünistlerin siyasi ve ruhani merkezi, sınıfsız bir toplumun gerçekleştiği yer olarak sunuldu.⁴ Tito'nun liderlik profilinin güçlenmesi tartışılmaz bir lider olan Stalin'ininkiyle paralel olarak gerçekleşti ve Tito kendi kültürünü onun modeline göre inşa etti.

Tito döneminin tarihsel anlatısı, Partizan hareketi ve Sosyalist devrim üzerine yoğunlaşmıştır. Tüm Yugoslav uluslarının düşmana karşı topraklarını savunduğu parlak bir andı. Partizanların Neretva, Sutjeska ve Kozara'daki savaşlar Kurtuluş Savaşının merkeziydi. Özellikle Hırvat ve Sırp'ların ortak kaderi' hakkında bir efsaneyi teşkil etmekteydi.⁵ Tito'nun kişisel tarihi ile

1 Bandžović Safet, "Bošnjaci u postjugoslavenskoj srpskoj historiografiji", Prilozi, S.29, 2000, s.346.

2 Marković Jelena, "(Re)konstrukcije identiteta u udžbeničkoj produkciji: Analiza sadržaja udžbenika za prva četiri razreda osnovne škole od 1945. godine do danas", Narodna umjetnost - Hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, S. 2, 2006, s.73.

3 Timotijević Miloš, "Balkanski savez 1953-1954. i jugoslovenska medijska slika političkog i geografskog okruženja", istorija 20. veka, s.1, 1998, s.113.

4 Nikolić Kosta, "Sto je više kleveta i laži, Tito nam je miliji i draži", Prilog istoriji stvaranja Titovog kulta, HERETICUS - Časopis za preispitivanje prošlosti, S.1, 2005. s.8

5 Basta Karlo, "Bosna (ni)je poput Jugoslavije: struktura frustracija i dinamika samoodređenja u multinacionalnim državama", Politička Misao, S.1, 2015, s.175.

yeni ulusal taih birbiriyle karıştırılmıştır ve böylece sebep sonuç ilişkisi izlenimi yarattı.⁶ İkinci Dünya Savaşı'nda Balkan halkların çatışması, özellikle Çetniklerin ve Bağımsız Hırvat Devletteki Ustaşaların suçlarına çok yer verilmemiştir.⁷ Yugoslav birliğini tehdit eden her unsur, örneğin, diğerlere göre tarihsel hakimiyeti konusunda ısrar etmek veya sistemin öngördüğünden daha fazla özerklik aramak kabul edilebilir değildi. Yugoslav zihniyetinin bir diğer önemli özellik görünümde cinsiyet eşitliğiydi. Bugünkü anlamını taşımasa da Partizan hareketinde ve özellikle sosyalist sistemindeki üretimde kadınlar, erkekler kadar önemli rolü üstlenmekteydi. Boşnaklar, bugünkü ismi altında ulusal bir grup olarak tanınmadığı için kendi kimliğini Müslümanlık etrafında ifade etme hakkına sahipti.⁸ Yugoslavya parçalanmasıyla ortaya çıkan, özellikle bağımsızlığını kanlı çatışmasıyla elde eden uluslar günümüzdeki tarih anlatısını, Yugoslavya dönemine dair fikir ve özgürlük eksikliğinin, terörün hakim olduğu komünizm karşıtlığı propagandası üzerinde inşa etmektedirler.⁹ Özellikle savaş suçları meselelerinde son derece seçici bir toplumsal hafıza söz konusudur. Kendini çatışmaların ve belirsiz tarihsel hesapların tek kurbanları, diğerleri ise tek suçlu tarafı olarak gösterme eğilimleri de sık rastlanmaktadır.

SONUÇ

90'lı yıllardaki Yugoslavya Savaşı, bastırılmış milliyetçilik duyguların, kurgulanmış değerlerin ve unutturulmaya çalışılmış toplumsal hafızanın kanlı çatışmalarına nasıl yol açabileceğini gösteren acı bir örnektir. Balkan milletleri kendi geçmişiyle yüzleşerek ve hatalarını kabul ederek, diğer tarafların farklılıklarına ve hassasiyetlerine saygı duyarak ancak bir araya gelebilirler. Tarih anlatısını yanısıyan ders kitaplarında suçlayıcı, inkar edici ve ötekileştirici unsurlar toplumu barışçıl değil, daha da bölünmüş, ayrıca geleceğe dair aynı yöne bakabilen nesillerin yetiştirilmesi imkansız haline getirmektedir. Eğitimli bir birey, ulusal egoizmi aştıktan sonra, ulusun kendi başına felsefede 'değer' denen şeyi temsil etmediğini anlar. Kimliğe değeri katan ancak ona hizmet eden kültürel ideallerdir. Balkanlarda barış, istikrar ve kalkınma ancak bu coğrafyada yaşayanların birbirini kabul etmesine ve kültür ve inançlarına saygı duymasına bağlı olduğu bir gerçektir.

6 Markovic Jelena, a.g.e. s.75.

7 Markovic Jelena, a.g.e. s.78.

8 Redžić Enver, "Bosna i Hercegovina na kraju Drugog svjetskog rata i u posljednjoj deceniji XX. vijeka", Dijalog - Časopis za filozofiju i društvenu teoriju, S.3, 2003, s.45.

9 Sarač-Rujanac Dženita, "Bosanskohercegovačka posebnost - tragom jedne čuvene teze", Znakovi vremena Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu, S.74, 2017, s.234.

Bibliografya:

- Bandžović Safet, "Bošnjaci u postjugoslavenskoj srpskoj historiografiji", *Prilozi*, S.29, s.345-366, 2000.
- Basta Karlo, "Bosna (ni)je poput Jugoslavije: struktura frustracija i dinamika samoodređenja u multinacionalnim državama", *Politička Misao*, S.1, s.164-190, 2015.
- Besic Milos, "Vrijednosne orijentacije u bivsoj Jugoslaviji", *Socioloski pregled*, S.1, s.17-40, 2014.
- Dimitrijević Bojan, "Armija – oslonac Titovog kulta ličnosti 1945–1954", *Istorija 20. veka*, S.2, s.97-123, 2004.
- Duranovic Amir, *Povijest, historija, historiografija*, Udruzenje za modernu historiju, 2020.
- Huseinspahić Kenan, "Adnan Velagić, Dok su gorjele buktinje: Historija socijalističke Jugoslavije", *Istraživanja*, S.16, s.375-383, 2021.
- Irvine Jill, "Tito, Hebrang i hrvatsko pitanje, 1943-1944", *East European Politics and Societies*, S.2, s.21-48, 1991.
- Jelic Ivan, "Tito – graditelj partije i revolucije", *Casopis za suvremenu povijest*, S.12, s.33-48, 1980.
- Lavić Senadin, "Bosna i Bošnjaci - Ime, biće i identitetna historija, Godišnjak Bošnjačke zajednice kulture", *Preporod*, S.1, s.254-274, 2013.
- Kamberovic Husnija, *Prilozi historiji Bosne i Hercegovine u Socijalističkoj Jugoslaviji*, Udruzenje za modernu historiju, 2017.
- Komnenovic Marija, Prikaz lika Josipa Broza Tita u udžbenicima povijesti od 1986-1998 godine, Univerzitet u Rijeci, yayınlanmış yüksek lisans tezi, 2018. (Erişim tarihi ve linki: 20.10.2022: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:162580>).
- Marković Jelena, "(Re)konstrukcije identiteta u udžbeničkoj produkciji: Analiza sadržaja udžbenika za prva četiri razreda osnovne škole od 1945. godine do danas", *Narodna umjetnost - Hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, S. 2, s.67-95, 2006.
- Nemet Dražen, "Mitovi o Josipu Brozu Titu kao sredstvo manipulacije naroda na prostoru bivše SFRJ", *Pro tempore*, S.3, s.109-111, 2006.
- Nikolić Kosta, "Sto je više kleveta i laži, Tito nam je miliji i draži", *Prilog istoriji stvaranja Titovog kulta, HERETICUS - Časopis za preispitivanje prošlosti*, S.1, s.7-31, 2005.

Redžić Enver, "Bosna i Hercegovina na kraju Drugog svjetskog rata i u posljednjoj deceniji XX. vijeka", *Dijalog - Časopis za filozofiju i društvenu teoriju*, S.3, s.41-65, 2003.

Roksandic Drago, *Jugoslavija u istorijskoj perspektivi*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2017.

Timotijević Miloš, "Balkanski savez 1953-1954. i jugoslovenska medijska slika političkog i geografskog okruženja", *istorija 20. veka*, s.1, s.109-128, 1998.

Trifunovski Jovan, "Prilog Proucavanju Roma u Jugoslaviji", *Glasnik Etnografskog Instituta srpske akademije nauka i umjetnosti*, S.22, s. 160-175, 1973.

Sarač-Rujanac Dženita, "Bosanskohercegovačka posebnost - tragom jedne čuvene teze", *Znakovi vremena Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu*, S.74, s.217-242, 2017.

“Hukuka Uygun, Yasal ve Adil” Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler

(Uluslararası Ceza Mahkemesinin, BMGK 1244 Sayılı UNMIK Barışçıl Misyonundaki Yargılanması Gerçekleşmeyen MEDICUS Olayı)

Isa KASUM*

Özet

İkinci Dünya Savaşının sonrasındaki gelişen normatif ve hukuksal dayanağın merkezi olan Avrupa'nın yasama, yürütme ve özellikle yargı organlarının bir dünya modeli haline gelmesinin engeli olarak nitelendirilen “Srebrenitsa” soykırımının, öznel olarak Sırbistan'ı suçlu tutmamasındaki faktör, Sırp halkını temsil etmeyen bir azınlık veya bir fanatik bir kitle olarak bahsedilmesidir. Kosova'da cereyan eden ve özellikle 1998-1999 arasında başlayan Sırp müdahalesinin önüne geçmek için, başta ABD başkanı Bill Clinton ve İngiltere başbakanı Tony Blair öncülüğünde BMGK'da yapılan görüşmeler ve karar neticesinde, 1244 sayılı UNMIK barışçıl operasyonunu devreye sokulmuştur. Fakat sonrasında Uluslararası Ceza Mahkemesinde oluşturulacak Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (ICTY), “insanlığa karşı işlenmiş suç ve savaş suçluları” adı altında iki önemli suçtan dolayı, toplamda 161 kişi yargılanacaktır. Yargılananların çoğu Sırp olan bu yargı süreci 2017'ye kadar devam edecektir. Ancak, bünyesinde bazı savaş suçlarının yargılanmadığını savunan başsavcılardan biri de Carla Del Ponte'dir. Yaptığı alan araştırması sonucu, bulguları doğrultusunda Kosova'daki azınlık olan kısmi Sırp veya Sırp olmayan kitlelerin, organ mafyası tarafından kaçırıldığı veya organlarının alınıp, cesetlerin krematizasyon yapıldığını saptamıştır. Medicus olayı buna spekülasyon bir örnektir çünkü arkasında yargılanmayan şahısların varlığı iddia edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hukuka Uygunluk, Yasallık, Adalet, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler.

* Isa Kasum. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi, E-Posta: kasum.isa@outlook.com, ORCID NO: 0000-0003-4498-2344.

What are the Differences and Similarities Between “Lawful, Legal and Just”

(The MEDICUS Incident of the International Criminal Court,
which did not take place in the UNMIK Peaceful Mission, UNSC 1244.)

Abstract

The factor in the fact that the Srebrenica genocide, which is described as a world model for the legislative, executive and especially the judicial organs of Europe, which is the center of the normative and legal basis that developed after the Second World War, does not hold Serbian guilty subjectively, thus Ratko Mladic and Radovan Karadzic's fighters described as a minority that does not represent the Serbian people or a fanatical mass. In order to prevent the Serbian intervention that took place in Kosovo and started especially between 1998-1999, UNMIK number 1244 was put into operation as a result of the negotiations and decision at the UNSC under the leadership of US President Bill Clinton and British Prime Minister Tony Blair. However, in the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), a total of 161 people will be tried for two important crimes under the accusations of crimes against humanity and war criminals. This judicial process, most of which are Serbs, will continue until 2017, and one of the chief prosecutors is Carla Del Ponte, who argues that some war criminals are not prosecuted. As a result of her field research, in line with her findings, was determined that the partial Serb or non-Serb minority in Kosovo, etc., were kidnapped by the organ mafia or their organs were taken and the corpses were cremated. The Medicus case is a speculative example because the existence of people who were not tried behind it.

Keywords: Lawful, Legality, Justice, International Criminal Court, United Nations.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, hukukun, adaletin ve uygunluğu daha iyi anlayabilmek adına örnek olay üzerinden, uluslararası ceza mahkemelerinin daha adil ve daha özgürlükçü bir dünya için yargılanmaları için sadece kazanan tarafı ve taraftarlarını savunmak değil, aynı zamanda suçluların tümünü göz ardı etmemek suretiyle yargılamak ve hukukun üstünlüğünün geçerliliğinin göstermektir. Hukuk ve adalet herkes için vardır ve evrensel düzeyde geçerli bir yargılama ve hukuk sisteminin oluşturulması gereklidir.

Yasallık ve Kanuna Uygunluk

Yasallık veya Kanuna Uygunluk arasındaki farklılıklar saptamak çok önemlidir. Günümüzdeki mevcut sivil makamlar ve mahkemeler “yasal” kelimesini kullanıyor. Anlamalarda bir fark var mı? “A Dictionary of Law 1893”ten alıntıya göre: Yasal, Arazi kanununa ve yasaya göre; kanunen izin verilen, onaylanan veya gerekçelendirilen anlamına geliyor. “Kanuna uygun” (Lawful), uygun bir şekilde, kanuna uygun veya kanunla emredilmiş bir şeyi ima eder. “Yasal” (Legal) ise yasa biçiminde veya sonrasında ya da yasayla bağlayıcı bir şeydir. Herhangi bir mahkemeden kanun rengi altında çıkarılan bir ilam veya emir, ne kadar kusurlu olursa olsun “yasal” bir süreçtir. Örnek verecek olursak. Yasanın izin verdiği şekilde: Yargıç A.B, izlemenin yasal olduğu sonucuna vardı. Bir gazeteci olarak yasal işini yaptığını söyledi. Sonuç olarak, bir sınırın bir tarafında hukuka uygun bir eylem, diğer tarafında yasadışı olabilir. Yasal (Legal), latince legalis, hukukun anlaşılması, açıklanması, idaresi, bilimi ve uygulaması ile ilgilidir: hukuk mesleği, hukuki danışmanlık gibi. Yasal konular, ülkenin kanunlarında -insanların kanunlarında- etik olarak emredilmiştir ve doğası gereği gerçektir, zımni değildir. Bu nedenle, organik Anayasa tarafından onaylanan gerçek hukuk ne olursa olsun, günümüz hukuk mahkemelerinde hiçbir etkisi veya yetkisi yoktur. Bugün “yetki” sahibi herhangi birinin gerçek hukuka erişmesi, hatta onu kavraması imkansızdır, çünkü “otorite” “zorunluluk yasası”dır. Yasal konular kuralları yönetir, bunlara uyar ve takip eder. Doğaları gereği eşitlikçidirler ve gerçek (açık) olmaktan çok ima edilirler (varsayılır). Hukuki bir işlem hukuken kusurlu olabilir.

Haklılık, Adil, Doğruluk (Just – Justice) ise başka bir husustur. Ahlaki olarak doğru veya iyi kabul edilen şeyle aynı fikirde olmaktır. Adil bir toplum, savaş için haklı bir sebep, adil bir karar, insanlara ahlaki olarak doğru kabul edilen bir şekilde davranmak, makul, hak edilmiş ve uygun olandır. Örneğin: Suç için adil cezalarını aldılar: adil bir ödül: Hepimiz bu suçlunun hak ettiğini görmek istiyoruz [hak ettiği cezayı al].

Peki sürecin yasal veya uygunluk açısından tartışmaları adil mi ya da her iki tarafı da tatmin eder nitelikte midir? Bu konuyu tarihten beri var olan bir düzenin ayakta tutmaya çabaladığını görmekteyiz. Nitekim hukuksal bağlamda bunun sadece meşrulaştırma (justification) ile çoğunluğun rızasını kazanarak kendi arzuladığı sonucun elde edilmesine şahitlik etmekteyiz ki buna birçok örnek verilebilir. Örneğin: Kosova'daki savaşın insanlığa karşı işlenmiş suç ve savaş suçluları bağlamında olduğu ihlaller gerçekleşmiştir fakat bu olaylara sadece Sırpların değil, diğer bölgesel üst düzey karar alıcılarının da karıştığı iddia edilmişti. Fakat ne yazık ki bu konularda halen sonuca varılamamış ve Uluslararası Ceza Mahkemesince yargılanmaları halen gerçekleşmemiştir. 2003-2012 UCM başsavcısı Luis Moreno Ocampo, kendisine Irak'taki ihlaller olduğunu iddia eden mektup gelmişti, on beş günde mektup geçersiz sayıldı, nedeni ise Irak Geçici Hükümetinin bu ihlallerin "Sufficient Gravity" yani "Yeterli Ağırlık" niteliğinde olmayan bir durumun söz konusu olduğu için durumu kapatmıştı.

- 1) Kosova Barış Gücü UNMIK 1244 sayılı BM kararı: Eski Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetine bağlı özerk bölge statüsünde Kosova'da, bir olası Srebrenitsa katliamının tekrarlanması için, bölgeye Güvenlik Konseyi, 10 Haziran 1999 tarihli ve 1244 sayılı kararıyla, Genel Sekretere, Kosova için geçici bir yönetim sağlamak üzere Kosova'da uluslararası bir varlık olarak göstermektedir. Bu zaman bağlamında insanlığa karşı suç ve savaş suçluları tipinde UCM'ye davalar açılmıştı. Fakat ne tuhaftır ki bu mahkemeler sadece Sırp savaş suçlularını yargılar nitelikteydi ki tam bir adil yargılama (Just Judgement) bütünsel nitelikte halkların, can ve mal güvenliğini sağlamak zorundadırlar.
- 2) Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY), 1990'larda Balkanlar'daki çatışmalar sırasında meydana gelen savaş suçlarıyla ilgilenen bir Birleşmiş Milletler Hukuk Mahkemesiydi. 1993'ten 2017'ye kadar süren yetkisi, uluslararası insancıl hukukun manzarasını geri dönülmez bir şekilde değiştirdi, mağdurlara tanık oldukları ve yaşadıkları dehşetleri dile getirme fırsatı sağladı ve silahlı çatışmalar sırasında işlenen zulümlerde en büyük sorumluluğu taşıdığından şüphelenilenlerin hesap sorulabilir sorumlu olduğunu kanıtladı.
- 3) Sırpların birçok yerde savaş suçlarına karıştığı zaten biliniyor. Ancak, doğruluğu kanıtlanamamakla birlikte, bölgede başka iddialar ve suçlamalar da gündeme gelmiştir. Eski BM savaş suçları başsavcısı Carla Del Ponte anılarında, 1999 Kosova Savaşı sırasında ve sonrasında en az 300 etnik Sırp'ın kayıp veya çatışmada öldürüldüğü ve organlarının çalındığını iddia etti (Gazeteci Montgomery vs.).

4) ICTY, 161 kişiyi suçladı, 91'i cezaya çarptırıldı, diğerleri hakkında ise ya beraat kararı, ya iddianameleri geri çekildi ve ya zamanaşımına uğradı (öncesinde ve ya sonrasında öldü), 2 sanığın ise UCM, ICTY tekrardan yargılanma süreci halen devam etmektedir.

* Ceza Mahkemeleri İçin Uluslararası Artık Mekanizma, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 22 Aralık 2010 tarihinde Uluslararası Ruanda Ceza Mahkemesinin (ICTR) ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin bir dizi temel işlevini yerine getirmek üzere kurulmuştur (ICTY).

5) Kosova'daki uluslararası savcılar, Dervishi ve oğlu tarafından yönetilen Medicus kliniğinin, 2008 yılında en az 23 böbrek nakli gerçekleştirdiğine inanıldığını ve bunların çoğu İsrail veya Batı yarımküreden olan alıcıların 80.000-100.000 avro (94.000-117.000\$) ödediğini söylediler. 2010 tarihli bir Avrupa Konseyi raporu, Kosova bağımsızlık savaşçılarının liderlerinin, 1998-1999 yılları arasında Sırplarla işbirliği yaptıklarından şüphelenilen, yüzlerce Sırp, Roman ve etnik Arnavut'un ölümünden ve organlarının alınmasından ve satılmasından sorumlu olduğunu iddia etti. Bu olaylarda yaklaşık 10.000 kişinin öldüğü ve 1.700 kişinin kaybolduğu rakamları mevcuttur.

6) IT-03-66-R77, IT-04-84-R77.4 ICTY kapsamında bu davaların ortak tarafları kısacası şudur: Kosova Cumhuriyetinin ve diğer bölgesel ve uluslararası aktörlerin, örgütlerin üst düzey yetkilileri ve Barış misyonundaki bulunan üst düzey yetkililerin göz yumduğu veya bilerek katıldığı, Carla Del Ponte'nin bu ticaret ağına karışmış olasılırlığının durumunun yüksek olduğu, ortadaki mevcut delillerin haksız olarak kaldırıldığı yönünde spekülatif bir durum söz konusudur.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Bütünsel olarak kapsayıcı bir yargının maalesef günümüzde pek mümkün olmadığını ve bazı olayların tam olarak gün ışığına çıkmadığı gibi adaletin ne ulusal boyutta ne de uluslararası boyutta mağduru tam olarak savunmadığı görülmektedir. Balkanlarda Bosna-Hersek dahil birçok durumda suçlular tam olarak ortaya çıkarılamamıştır. Bunu bir anlamda "VICTORS JUSTICE" adı altında galiplerin adaleti olarak adlandırılabilir. Bu durumda, geçmişte olduğu gibi gelecekte adaletin tam olarak işleyeceği bir adil yargı mekanizmaların geleceğinden umut bağlamak yerine, daha klişe kelimelerden olan "Peace, dignity and equality on a healthy planet" sloganıyla daha adil, eşitlikçi, barışçıl ve insan onurunu gözetilen bir dünya için çabalamamızın elzem bir durum olduğunun altı çizilebilir. Balkanlarda kalıcı bir barış için hak ve adalet kavramlarının tam olarak anlaşılmasına, uygulanmasına ve yasal boyuta aktarılmasına ihtiyaç olduğu da herkes tarafından kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Kaynakça

- BalkanInsight, Kosovo Organ-Trafficking: How the Claims were Exposed, September 4, 2015, <https://balkaninsight.com/2015/09/04/kosovo-organ-trafficking-how-the-claims-were-exposed-09-04-2015-1/>, (Erişim tarihi 12.11.2022).
- BBC, Medicus: Five guilty in Kosovo human organ trade case, 29.04.2013 <https://www.bbc.com/news/world-europe-22343589> (Erişim tarihi 12.11.2022).
- Gold, H. D. (1998). Whither the Peace Process?. *American Foreign Policy Interests*, 20(2), 14-17.
- Heinemann-Grüder, A., & Grebenschikov, I. (2006). Security governance by internationals: The case of Kosovo. *International Peacekeeping*, 13(1), 43-59.
- Ker-Lindsay, J. (2012). The UN and the Post-intervention Stabilization of Kosovo. *Ethnopolitics*, 11(4), 392-405.
- Killingsworth, M. (2019). America's exceptionalist tradition: from the law of nations to the international criminal court. *Global Society*, 33(2), 285-304.
- Lombardi, B. (2009). Balkan Intrigue: German Intelligence and Kosovo. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 22(3), 470-490.
- Ocampo, L. M. (2022). War and Justice in the 21st Century: A Case Study on the International Criminal Court and its Interaction with the War on Terror.
- Sell, L. (2001). Kosovo: Getting out with peace and honor intact. *Problems of Post-Communism*, 48(2), 3-14.
- TimesofIsrael, Israelis among donors and buyers as Kosovo court jails 2 for organ harvesting, 25 May 2018, <https://www.timesofisrael.com/kosovo-court-imprisons-2-over-illegal-organ-harvesting/>, (Erişim tarihi 12.11.2022).
- Statement by Carla Del Ponte Prosecutor of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia on the investigation and Prosecution of crimes committed in Kosovo, <https://www.icty.org/en/press/statement-carla-del-ponte-prosecutor-international-criminal-tribunal-former-yugoslavia>, (Erişim tarihi 13.11.2022).
- United Nations: General Assembly. (1993). Resolution adopted by the UN General Assembly.
- United Nations, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, <https://www.icty.org/en>.

